

A photograph of a person using an outdoor exercise machine (a recumbent bike) situated on a paved path next to a calm lake. The background shows a line of trees and a clear sky. The image is partially obscured by a semi-transparent blue horizontal band.

Monitor Sport en corona V

De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector

Ine Pulles

Peter van Eldert

Hugo van der Poel

Monitor Sport en corona V

De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector

Met steun van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

Ine Pulles
Peter van Eldert
Hugo van der Poel

© Mulier Instituut
Utrecht, november 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T [@mulierinstituut](https://twitter.com/mulierinstituut)

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	6
1. Inleiding	8
1.1 Waar staan we nu?	8
1.2 Leeswijzer	12
2. Deelname en gezondheid	14
2.1 Sportdeelname	15
2.2 Beweeggedrag	25
2.3 Gevolgen voor de gezondheid	26
3. Sportverenigingen	30
3.1 Zorgen en veerkracht sportverenigingen	30
3.2 Financiële gevolgen	35
3.3 Gevolgen voor het aantal leden en vrijwilligers	42
4. Sportondernemers	49
4.1 Sportondernemers verdeeld over zes groepen	49
4.2 Gevolgen coronacrisis voor de fitnessbranche	50
4.3 Gevolgen coronacrisis voor de golfondernemers	52
4.4 Gevolgen coronacrisis voor de klim- en bergsportcentra	52
4.5 Gevolgen coronacrisis voor de dans-/yogascholen en vechtsportcentra	55
4.6 Gevolgen coronacrisis voor de hippische sportcentra	57
4.7 Gevolgen coronacrisis voor de zwembaden	58
5. De Nederlandse topsport	60
5.1 Tijdelijk coronamaatregelen topsport	60
5.2 Financiële gevolgen voor de Nederlandse topsport	61
5.3 Olympische en Paralympische Spelen	65
5.4 Gevolgen voor talentvolle topsporters	66
5.5 Verschillen in protocollen	68
6. Sportevenementen	69
6.1 Aanbod	70
6.2 Consumptie	77
6.3 Betaald voetbal	81
7. Ondersteuningsstructuur	85
7.1 NOC*NSF	86
7.2 Platform Ondernemende Sportaanbieders (POS)	88
7.3 Sportbonden	88
7.4 Provinciale sportorganisaties	97
7.5 Gemeenten	103
7.6 Financiers van onderzoek en innovatie	108
8. De financiële gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector	110
8.1 Bedrijvigheid in de sport	110
8.2 Steunmaatregelen	116

9.	Slotbeschouwing	126
9.1	Inleiding	126
9.2	Hoe staat de sportsector ervoor?	126
9.3	Financiële gevolgen voor de sport	129
9.4	Wat leren we van de coronacrisis?	130
Bijlage 1. Onderzoek en innovatie sport en COVID-19		132
Bijlage 2. Aanvullende cijfers ontwikkelingen bedrijvigheid in de sport		135
Bijlage 3. Overzicht steunmaatregelen		136
Bijlage 4. Gebruik NOW naar SBI-code		137
Bijlage 5. Gebruik TOGS en TVL naar SBI code		139
Bijlage 6. Gebruik Tozo naar SBI code		143

Managementsamenvatting

In de Monitor Sport en corona bieden we inzicht in de gevolgen van de coronamaatregelen voor het sport- en beweeggedrag en voor de organisatie en financiering van de sport in Nederland. Daarbij gaat de aandacht uit naar sportverenigingen, sportondernemers, de ondersteuningsstructuur, topsport, sportevenementen en betaald voetbal. De voorliggende rapportage is de vijfde en hopelijk laatste Monitor Sport en corona. De eerste vier Monitoren Sport en corona zijn in respectievelijk juli 2020, november 2020, juni 2021 en november 2021 naar de Tweede Kamer gestuurd.

Hoe staat de sportsector ervoor?

De sportsector heeft afgelopen jaar nog met flinke beperkende maatregelen te maken gehad. Begin 2022 verkeerde het land nog in een volledige lockdown. Het moge duidelijk zijn dat de sportsector lange tijd onder het coronavirus heeft geleden en dat de gevolgen omvangrijk zijn. In de vorige monitor Sport en corona constateerden we dat de gevolgen van de coronacrisis in alle deelsectoren van de sportsector voelbaar zijn, zij het in verschillende mate en op verschillende manieren. De sportsector toonde zich veerkrachtig, mede dankzij de steunmaatregelen van de overheid. Die constatering blijkt een jaar later nog altijd te gelden.

Tegelijkertijd heeft de sportsector met tal van uitdagingen te maken. Waar de financiële impact van de coronacrisis voor sportverenigingen nog lijkt mee te vallen, hebben verenigingen grote zorgen over een daling van het aantal leden en vrijwilligers. Dat brengt het toekomstperspectief van verenigingen die hiermee te maken hebben in gevaar. Duidelijke verschillen zijn zichtbaar tussen de binnen- en buitensport. Waar aanbieders van buitensporten zoals golf en paardensport zelfs sterker uit de coronacrisis komen, hebben verenigingen en ondernemers van binnensport te maken met een afname in het klant- en ledenbestand. Met in het geval van de ondernemers een lagere omzet en hogere schuldenlast tot gevolg.

Doordat Nederlanders minder en anders zijn gaan sporten en bewegen is de sportvraag verschoven of weggevallen. De coronacrisis heeft trends die al gaande waren versneld en de kloof tussen verschillende groepen vergroot. **Het 'traditionele' sporten in team-** en competitieverband, zeker binnen, staat onder druk, net als de organisatie van dat aanbod door vrijwilligers. De groei zit in meer flexibele en individuele vormen van sportbeoefening, buiten, vanuit een gezondheids- of recreatief motief. Er lijkt daarmee sprake van structurele veranderingen in de sportvraag, met verregaande en uiteenlopende gevolgen voor onderscheiden typen sportaanbieders. Het is evident dat de toegenomen verschillen in sport- en beweegdeelname en gezondheid tussen verschillende groepen zorgelijk zijn.

Een na-ijleffect van de coronacrisis is de krapte op de arbeidsmarkt. In diverse deelsectoren van de sportsector is er sprake van een personeelstekort. Zo kunnen de sportondernemers de personeelstekorten die in of na de coronatijd zijn ontstaan niet of nauwelijks inlopen en is in de evenementensector minder personeel beschikbaar dan voor de coronacrisis, terwijl er de wens is om **uitgestelde evenementen 'in te halen'**. Daarnaast zijn de inflatie en stijgende energieprijzen goed voelbaar in de sportsector. Dit raakt zowel sportverenigingen, sportondernemers als evenementenorganisatoren. Voor sportaanbieders zoals zwembaden is vooralsnog onduidelijk of ze voldoende zullen worden gecompenseerd voor de stijgende energieprijzen en hoge inflatie.

Financiële gevolgen voor de sport

In de vorige Monitor Sport en corona beschreven we dat de nettoschade van de coronacrisis voor de breedtesport in 2020 naar schatting 452 miljoen euro bedroeg. Voor 2021 hebben we een dergelijke nettoschade berekening niet gedaan, maar het ligt niet voor de hand dat de schade over 2020 in 2021 is ingelopen. Net als in 2020 heeft de sportsector in 2021 het nodige aan financiële steun nodig gehad om de coronacrisis door te komen.

De deelsectoren zijn niet in dezelfde mate financieel geraakt door de coronacrisis. Waar enkele sporttakken en typen ondernemers duidelijk profiteren van de crisis raken anderen in financiële problemen. Verschillende organisaties in de sport hebben nog te maken met uitgestelde belastingbetalingen en het mogelijk terugbetalen van ontvangen coronasteun. Dit kan voor financieel zwaar weer zorgen, zeker voor organisaties die hebben moeten interen op het eigen vermogen. Desondanks zijn er vooralsnog en voor de korte termijn geen signalen dat het aantal faillissementen in de sport toeneemt. Wel nam in de eerste helft van 2022 het aantal bedrijfsopheffingen toe.

Al met al zien we dat met name ondernemende sportaanbieders hard geraakt werden. Ook sportverenigingen en ondersteunende organisaties leden omzetverlies (met name in 2020), maar zij konden een groot deel compenseren via kostenbesparingen en uitgekeerde steun. Voor de steunmaatregelen kwamen ondernemers niet altijd in aanmerking, waardoor daar de grootste gaten ontstonden.

De mogelijkheid om nieuwe financiële klappen op te vangen is aanmerkelijk kleiner dan voor de coronacrisis het geval was. De diverse groepen sportaanbieders hebben hun reserves moeten aanspreken en/of betalingen uitgesteld. Er zijn in de sector over het algemeen veel minder (financiële) buffers dan begin 2020. Zelfs als dit het einde blijkt van de coronacrisis én de sportdeelname binnen afzienbare termijn weer op het niveau is van voor de coronaperiode, hebben de sportaanbieders nog altijd te maken met de inflatie, stijgende energieprijzen en problemen bij de werving van personeel. Dit drukt ook de komende jaren nog het resultaat en beperkt de mogelijkheden tot reserveren en investeren. De resultaten zullen nog verder onder druk komen te staan als de sporters niet terugkomen en als de maatregelen (tijdelijk) terugkeren. Een nieuwe lockdown zal directe gevolgen hebben voor het voortbestaan van sportaanbieders die het nu al zwaar hebben.

Wat leren we van de coronacrisis?

Dit vullen we nog aan wanneer we paragraaf 9.4 verder uitgewerkt hebben.

1. Inleiding

De laatste maanden heeft het coronavirus nauwelijks deel uitgemaakt van het dagelijks leven, maar de sportsector heeft er lange tijd onder geleden en had begin 2022 nog te maken met beperkende maatregelen. De gevolgen van de coronacrisis voor de sportsector zijn omvangrijk. Om op deze gevolgen in te kunnen spelen is het belangrijk goed zicht te houden op de sportsector.

De voorliggende rapportage is de vijfde en hopelijk laatste Monitor Sport en corona. De eerste vier Monitoren Sport en corona¹ zijn respectievelijk begin juli 2020, eind november 2020, in juni 2021 en in november 2021 naar de Tweede Kamer gestuurd. De insteek van deze monitorreeks is te komen tot een zo goed mogelijke schatting van het omzetverlies en de directe (financiële) schade voor de diverse deelsectoren van de sportsector. Daarbij richten we ons vooral op de breedtesport.

In deze vijfde Monitor Sport en corona worden de data en kennis over de gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector gebundeld die in oktober 2022 beschikbaar zijn. Daarbij ligt de nadruk op nieuwe data en kennis sinds het najaar van 2021. Wat tot dan bekend was, is gepubliceerd in de eerste vier uitgaven van de Monitor Sport en corona. In deze rapportage maken we de balans op na ruim tweeënhalf jaar corona.

1.1 Waar staan we nu?

Kort na het afronden van de vorige Monitor Sport en corona werd het land eerder dan verwacht geconfronteerd met nieuwe maatregelen. Een avondsluiting eind november 2021 zorgde ervoor dat het beoefenen van amateursport in de avond niet meer mogelijk was. Niet veel later moest de binnensport haar deuren sluiten en was buiten sporten nog maar met maximaal één ander persoon - op anderhalve meter afstand - toegestaan. De verenigingssport mocht hun jeugdleden buiten nog verwelkomen.

Eind december riep de Tweede Kamer het kabinet op om te onderzoeken onder welke randvoorwaarden sport en bewegen zo spoedig mogelijk kunnen worden toegevoegd aan de lijst van essentiële sectoren. Ondanks deze motie begon 2022 voor veel Nederlanders met een beperkte sportkeuze. Halverwege januari was het weer mogelijk om - op vertoon van het coronatoegangsbewijs - binnen en buiten te sporten.

Eind januari waren verdere versoepelingen mogelijk en waren uitwedstrijden weer toegestaan en bezoekers weer welkom. Sportevenementen konden onder voorwaarden weer georganiseerd worden. Vanaf 18 februari 2022 gingen veel versoepelingen in en golden geen beperkingen meer in het aantal te ontvangen toeschouwers bij sportwedstrijden. Eind februari vervielen bijna alle maatregelen, zoals het coronatoegangsbewijs, de mondkapjesplicht en de anderhalvemeterregel. Met ingang van 1 juni is de coronawet niet langer van kracht.

¹ Van der Poel, H., & Pulles, I. (Reds.) (2020). [Monitor Sport en corona. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Mulier Instituut.

Van der Poel, H., Nafzger, P., & Van Eldert, P. (Reds.) (2020). [Monitor Sport en corona II. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Mulier Instituut.

Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Reds.) (2021). [Monitor Sport en corona III. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Mulier Instituut.

Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Reds.) (2021). [Monitor Sport en corona IV. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Mulier Instituut.

Eind september 2022 constateerde het RIVM weer een toename van het aantal besmettingen en leek de najaarsgolf zijn intrede te hebben gedaan. Er zijn vooralsnog geen maatregelen nodig om verdere verspreiding van het virus tegen te gaan.

Tabel 1.1 bevat een tijdlijn met de belangrijkste wijzigingen in de coronamaatregelen en gevolgen voor de sportsector in de periode november 2021-november 2022.

Tabel 1.1 Tijdlijn (steun)maatregelen en ontwikkelingen in de Nederlandse sportsector als gevolg van de coronacrisis, november 2021–november 2022

Maatregelen		Gevolgen sportsector
Een avondsluiting en strengere maatregelen overdag worden van kracht, boven op de maatregelen die al golden (basisregels, mondkapjesplicht, coronatoegangsbewijs, maximale groepsgrootte, maximaal vier personen op bezoek). Opgeroepen wordt om zoveel mogelijk thuis te blijven. Anderhalve meter afstand is verplicht voor alle volwassenen vanaf 18 jaar. Daarnaast is een mondkapje verplicht op alle doorstroomlocaties of plekken met een vaste zitplaats. Er geldt een sluitingstijd voor alle locaties en evenementen tussen 17.00 en 05.00 uur. Essentiële winkels, zoals supermarkten en drogisterijen, blijven open tot 20.00 uur. Essentiële dienstverlening en medische contactberoepen houden normale openingstijden. Het thuiswerkadvies wordt aangescherpt naar 'Werk thuis' en mensen worden gevraagd een zelftest te doen voor ze op bezoek gaan en extra voorzichtig te zijn bij contacten met ouderen vanaf 70 jaar en kinderen tot en met 12 jaar.	28 november 2021	Amateursport (wedstrijden en trainingen) is tussen 17.00 en 05.00 uur niet meer toegestaan. Topsport (trainen en wedstrijden spelen) mag wel na 17.00 uur, zonder publiek.

Vervolg tabel 1.1 Tijdljn (steun)maatregelen en ontwikkelingen in de Nederlandse sportsector als gevolg van de coronacrisis, november 2021–november 2022

Maatregelen		Gevolgen sportsector
De geldende maatregelen en avondlockdown worden verlengd tot en met 14 januari. Basisscholen en bso's sluiten een week voor de kerstvakantie. Tijdens de kerstvakantie zijn bso's wel open.	14 december 2021	
Strenge lockdown om besmettingen van de omikronvariant tegen te gaan. Sluiting van horeca, cultuur, contactberoepen, niet-essentiële winkels en niet-essentiële dienstverlening. Thuis mogen maximaal twee personen worden ontvangen (excl. kinderen tot 13 jaar). Buiten mogen maximaal twee personen samen zijn. Hierbij is een uitzondering voor de kerstdagen en jaarwisseling: dan is buiten en/of binnen samen zijn met vier personen toegestaan.	18 december 2021	Sporten mag alleen of samen met één ander persoon op anderhalve meter afstand. Dit mag alleen buiten; alle sportscholen zijn dicht. Wedstrijden zijn niet toegestaan. Dit geldt voor iedereen vanaf 18 jaar. Kinderen tot en met 17 jaar mogen buiten wel in grotere teams sporten of buiten wedstrijden spelen met teams van hun eigen club. Er mag geen publiek komen kijken. Sportkantines, kleedkamers en douches zijn dicht. Topsporters in topcompetities mogen trainen en wedstrijden spelen.
	21 december 2021	Tweede Kamer roept het kabinet op om te onderzoeken <i>onder welke randvoorwaarden sport en bewegen zo spoedig mogelijk kunnen worden toegevoegd aan de lijst van essentiële sectoren</i>. Als het kabinet de motie uitvoert, blijft sporten mogelijk tijdens lockdowns.
	11 januari 2022	Jongeren tot en met 17 jaar mogen tot 20.00 uur op de velden actief zijn.

Vervolg tabel 1.1 Tijdlijn (steun)maatregelen en ontwikkelingen in de Nederlandse sportsector als gevolg van de coronacrisis, november 2021–november 2022

Maatregelen		Gevolgen sportsector
Versoeplingen gaan in. Winkels, sportclubs, muziekscholen en contactberoepen zoals kappers mogen weer open.	15 januari 2022	Sportbeoefening binnen en buiten is weer mogelijk. Vanaf 18 jaar is het coronatoegangsbewijs bij sport binnen nog verplicht. Sportwedstrijden binnen de eigen vereniging zijn toegestaan. Nog altijd geen publiek bij sportwedstrijden toegestaan.
Versoeplingen zijn mogelijk. Er gelden minder strenge quarantaineregels, restaurants en theaters mogen onder voorwaarden open van 05.00 tot 22.00 uur, evenementen zijn onder voorwaarden toegestaan en publiek is weer welkom bij sportwedstrijden.	26 januari 2022	Uitwedstrijden zijn weer mogelijk. Bezoekers zijn weer welkom bij sportwedstrijden binnen en buiten. Bij binnensport moet iedereen vanaf 18 jaar een coronatoegangsbewijs laten zien.
De coronamaatregelen worden in drie grote stappen snel versoepeld. Per direct vervalt het advies om thuis maar vier bezoekers te ontvangen. Het thuiswerkadvies wordt gewijzigd in: werk de helft van de tijd thuis.	15 februari 2022	Evenementen zijn onder voorwaarden mogelijk. Bij binnenevenementen wordt het maximum 1.250 bezoekers. Buiten (ook in stadions) is dit een derde van de capaciteit. Het betaald voetbal laat het kabinet in een brief weten er niets voor te voelen om voetbalstadions voor een derde open te stellen voor supporters.
Horeca en cultuur mogen tot 01.00 uur open. Op locaties met minder dan 500 mensen en waar het coronatoegangsbewijs verplicht is hoeven geen mondkapjes gedragen te worden. Na coronabesmetting vijf dagen in isolatie in plaats van zeven.	18 februari 2022	Geen beperkingen meer voor het aantal te ontvangen toeschouwers bij sportwedstrijden. Volle stadions zijn weer toegestaan.

Vervolg tabel 1.1 Tijdlijn (steun)maatregelen en ontwikkelingen in de Nederlandse sportsector als gevolg van de coronacrisis, november 2021–november 2022

Maatregelen		Gevolgen sportsector
Bijna alle maatregelen vervallen. Het coronatoegangsbewijs verdwijnt grotendeels. Horeca en cultuur mogen open op reguliere tijden. De mondkapjesplicht vervalt grotendeels; alleen in het openbaar vervoer, vliegtuig en op luchthavens nog niet. De anderhalvemeterregel vervalt.	25 februari 2022	Op binnenlocaties met meer dan 500 bezoekers moet een negatieve coronatest overhandigd worden.
Kabinet stuurt <i>Langetermijnstrategie voor de aanpak van Covid-19</i> naar de Tweede Kamer. Bij een nieuwe uitbraak van het coronavirus wil het kabinet de samenleving zoveel mogelijk open houden. Het openhouden van het onderwijs en de kinderopvang heeft de hoogste prioriteit. Daarnaast wordt een Maatschappelijk Impact Team (MIT) als tegenhanger van het Outbreak Management Team (OMT) opgericht. Waar het OMT kijkt naar de epidemiologische situatie, gaat het MIT adviseren over het maatschappelijke doel van het coronabeleid.	1 april 2022	
De tijdelijke coronawet is niet langer van kracht. Een vijfde verlenging van de wet die de juridische basis is voor de coronamaatregelen is door de Eerste Kamer tegengehouden.	1 juni 2022	

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 van deze rapportage beschrijven we veranderingen in sport- en beweeggedrag als gevolg van de coronamaatregelen. In dit hoofdstuk is ook aandacht voor de gevolgen hiervan voor de gezondheid van Nederlanders. In de hoofdstukken 3 tot en met 6 komen de vier grootste deelsectoren van het sportsysteem aan bod: de georganiseerde sport, de sportondernemers, de topsport en de sportevenementen (inclusief betaald voetbal). In hoofdstuk 7 gaan we in op de gevolgen van de coronacrisis voor de ondersteuningsstructuur van de sport: NOC*NSF, POS, sportbonden, provinciale sportorganisaties en gemeenten. In hoofdstuk 8 staan de financiële gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector centraal. Dit hoofdstuk gaat over de arbeidsmarkteffecten en de getroffen steunmaatregelen - zowel de sportspecifieke als het sportgerelateerde gebruik van de generieke

maatregelen. Hoofdstuk 9 is de slotbeschouwing; daarin maken we de balans op na ruim tweeënhalp jaar corona en formuleren we enkele lessen die we van de coronacrisis hebben geleerd.

2. Deelname en gezondheid

Ine Pulles

In dit hoofdstuk schetsen we op basis van recente onderzoeken hoe de sport- en beweegdeelname van Nederlanders zich gedurende het najaar van 2021 en de eerste helft van 2022 heeft ontwikkeld en hoe deze er momenteel voor staat. We inventariseren ook de gevolgen van de coronacrisis voor de (mentale) gezondheid van de bevolking.

Samenvatting en conclusie

De Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor (CBS i.s.m. RIVM) laat - ook tijdens de coronajaren - een relatief stabiele trend zien voor de wekelijks sportdeelname van Nederlanders van 12 jaar en ouder. In 2021 doet 54 procent van de Nederlanders van vier jaar en ouder en 53 procent van de Nederlanders van 12 jaar en ouder wekelijks aan sport. In de vorige Monitor Sport en corona zagen we dat de wekelijkse sport- en beweegdeelname in 2020 beide hoger waren dan in 2019. Ten opzichte van 2020 is de sportdeelname in 2021 iets afgenomen en op een vergelijkbaar niveau als voor de coronacrisis in 2019.

Ook de beweegdeelname is ten opzichte van 2020 afgenomen: in 2021 voldoet 47 procent van de Nederlanders van 4 jaar en ouder aan de beweegrichtlijnen. Deze is hiermee lager dan in 2019, het jaar waarin het coronavirus nog geen onderdeel van ons leven uitmaakte. De hoge beweegdeelname in 2020 lijkt een uitschieter. We merkten in de vorige rapportage op dat het in coronatijd moeilijk was om huis-aan-huis-vragenlijsten uit te zetten en dat de uitkomsten hierdoor vooral gebaseerd waren op webenquêtes, waardoor laaggeletterden en lage-inkomensgroepen ondervertegenwoordigd zijn in de respons. Dat zijn groepen die minder deelnemen aan sporten en recreatief bewegen.

NOC*NSF constateert in 2021, net als voor het jaar 2020, een flinke afname van de sportdeelname van Nederlanders. Het aantal mensen dat wekelijks sport daalde volgens NOC*NSF in 2021 met 800.000 ten opzichte van 2020. Onder jongeren is deze afname relatief het grootst. Daarnaast gingen Nederlanders die nog wel sportten, minder vaak sporten. In de cijfers die NOC*NSF over 2020 en 2021 heeft verzameld is een duidelijk effect van de drie lockdowns (maart-juni 2020, december 2020-juni 2021 en vanaf december 2021) terug te zien. Halverwege januari 2022 wordt de lockdown opgeheven en krabbelt de sportdeelname weer op, om vervolgens gedurende het voorjaar redelijk stabiel te blijven. In de zomermaanden juli en augustus 2022 neemt deze af. Dit is gebruikelijk in de zomermaanden.

Een noemenswaardig deel van de volwassenen geeft aan minder te sporten en bewegen dan voor de coronacrisis. Van hen zegt de helft dat zij weer evenveel willen gaan bewegen als voorheen. Het aandeel dat meer dan voor de coronacrisis wil gaan sporten of bewegen is gelijk aan het aandeel dat minder wil blijven sporten of bewegen (beide 20%).

In de eerdere rapportages concludeerden we dat het sporten als lid van een sportvereniging en bij een commerciële aanbieder afnam wanneer de coronamaatregelen strenger werden. Het individueel en ongeorganiseerd sporten nam in deze perioden juist toe. Sinds de versoepelingen in mei 2021 zijn Nederlanders weer vaker als lid van een sportvereniging en bij een commerciële sportaanbieder gaan sporten. De lockdown in december 2021 laat opnieuw eenzelfde patroon zien. Dit blijkt echter van tijdelijke aard. Nederlanders lijken vrij vlot terug te keren naar het verband waarin zij sportten.

- samenvatting en conclusie gaat verder op de volgende pagina -

- vervolg samenvatting en conclusie -

Op basis van diverse onderzoeken kon in 2020 een toename van de verschillen in sport- en beweegdeelname naar opleidingsniveau worden geconstateerd. Deze verschillen lijken in 2021 en 2022 niet kleiner te zijn geworden. Door de coronacrisis zijn lage-inkomens- en -opleidingsgroepen minder vaak gaan bewegen en minder vaak méér gaan bewegen dan hogere-inkomens- en -opleidingsgroepen.

De gezondheidsverschillen zijn tijdens de coronacrisis vergroot. Mensen met een lager inkomen overlijden eerder aan het coronavirus dan mensen met een hoger inkomen. De sociaaleconomische ongelijkheid in sportdeelname lijkt bij te dragen aan de sociaaleconomische ongelijkheid in gezondheid.

Nederlanders zijn tijdens de coronacrisis minder en anders gaan sporten. Ondanks dat zij vaak het voornemen hebben het oude sportgedrag op te pakken, lijkt dat in de praktijk nog lastig. Als het sportgedrag structureel is veranderd, heeft dat op de langere termijn gevolgen voor de organisatie van de sportsector. Het ledental van NOC*NSF is toegenomen, maar dit komt voornamelijk ten goede van buitensportbonden. Bijna alle binnensportbonden zagen hun ledental afnemen. Daarnaast blijven de tijdens de coronacrisis toegenomen deelname- en gezondheidsverschillen naar sociaaleconomische kenmerken zorgelijk.

2.1 Sportdeelname

Er zijn diverse monitoren die ontwikkelingen in de sport- en beweegdeelname van Nederlanders voor langere tijd volgen.² Daarnaast vinden sinds het uitbreken van de coronacrisis onderzoeken plaats die zich specifiek richten op ontwikkelingen in coronatijd. Vaak komen dergelijke onderzoeken tot de conclusie dat Nederlanders, en met name specifieke doelgroepen, de afgelopen periode minder zijn gaan sporten en bewegen.³

De Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor (CBS i.s.m. RIVM) laat - ook in de coronajaren - een relatief stabiele trend zien voor de wekelijks sportdeelname van Nederlanders van 12 jaar en ouder (figuur 2.1). In 2021 doet 54 procent van de Nederlanders van 4 jaar en ouder en 53 procent van de Nederlanders van 12 jaar en ouder wekelijks aan sport.⁴ In de vorige Monitor Sport en corona⁵ zagen we dat de wekelijkse sportdeelname in 2020 hoger was dan in 2019. In 2020 deed 55 procent van de Nederlanders van 4 jaar en ouder wekelijks aan sport, ten opzichte van 54 procent in 2019. Ten opzichte van 2020 is de sportdeelname in 2021 iets afgenomen en op een vergelijkbaar niveau als voor de coronacrisis in 2019. We merkten in de vorige rapportage op dat het in coronatijd moeilijk was om huis-aan-huis-vragenlijsten uit

² Leefstijlmonitor/Gezondheidsenquête, Vrijtijdsomnibus, NOC*NSF Sportdeelname Index.

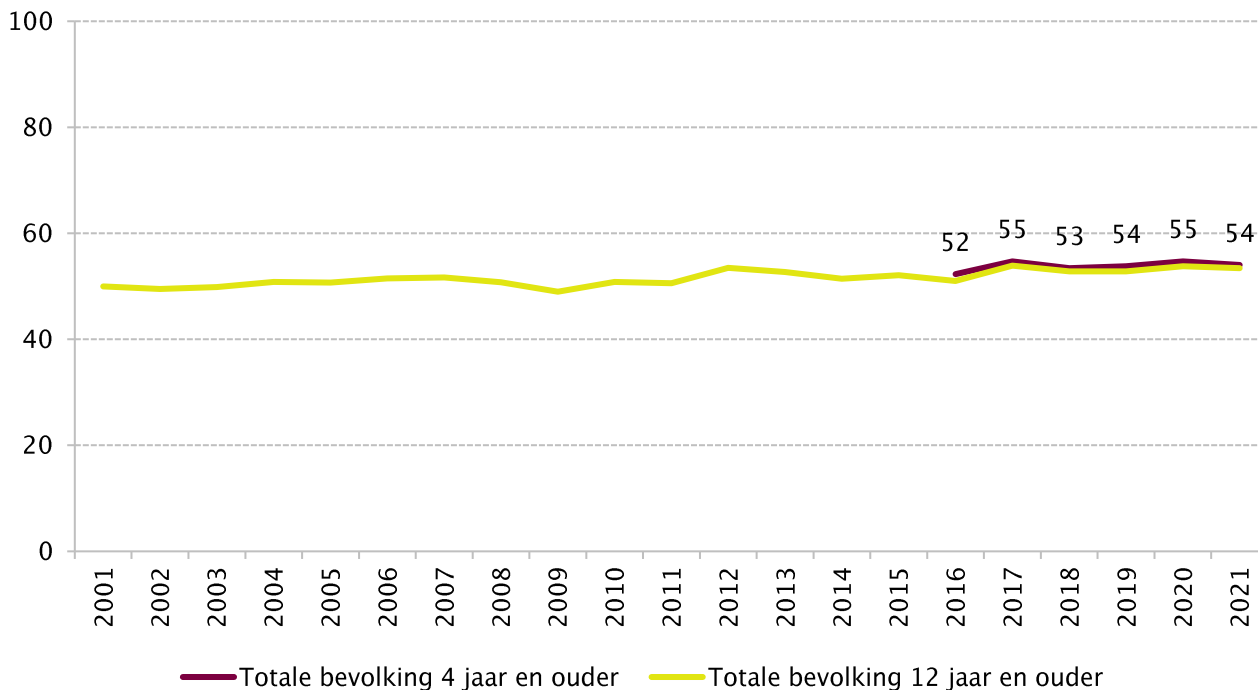
³ Pulles, I. (2021). Deelname en gezondheid. In I. Pulles, P. Van Eldert, P. Nafzger, & H. Van der Poel (Reds.), [Monitor Sport en corona III. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#) (pp. 10–21). Mulier Instituut.

⁴ CBS & RIVM (2020). [Sportdeelname wekelijks](#).

⁵ Pulles, I. (2021). Deelname en gezondheid. In I. Pulles, P. Van Eldert, & H. Van der Poel (Reds.), [Monitor Sport en corona IV. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#) (pp. 11–21). Mulier Instituut.

te zetten en dat de uitkomsten hierdoor vooral gebaseerd waren op webenquêtes, waardoor laaggeletterden en lage-inkomensgroepen ondervertegenwoordigd zijn in de respons. Dat zijn groepen die minder deelnemen aan sporten en recreatief bewegen.

Figuur 2.1 Wekelijkse sportdeelname van Nederlanders in de periode 2001–2021 (in procenten)

Bron: CBS-Gezondheidsenquête, 2001-2013; Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS i.s.m het RIVM, 2014-2021 en Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 GGD'en, CBS en RIVM.

Waar de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor een relatief stabiele trend laat zien, bleek eerder uit cijfers van NOC*NSF dat de sportdeelname van Nederlanders in 2020 flink was afgenomen ten opzichte van het jaar ervoor. Ook voor 2021 constateren zij een afname: het aantal mensen dat wekelijks sport daalde in 2021 met 800.000 ten opzichte van 2020.⁶ Onder jongeren is deze afname relatief het grootst (daarover later meer). NOC*NSF signaleert dat de sportdeelname sinds de meting van de Sportdeelname Index in 2012 nog niet zo laag is geweest als in 2021. Over heel 2019 sportte 65 procent van de Nederlanders wekelijks; in 2020 was dit gedaald naar 61 procent en in 2021 naar 59 procent. Daarnaast gingen Nederlanders die nog wel sportten, minder vaak sporten. In 2021 werd gemiddeld 8,2 keer per maand gesport, tegenover 9,6 keer per maand in 2019. In de cijfers die NOC*NSF over 2020 en 2021 heeft verzameld is een duidelijk effect van de drie lockdowns (maart-juni 2020, december 2020-juni 2021 en vanaf december 2021) terug te zien.

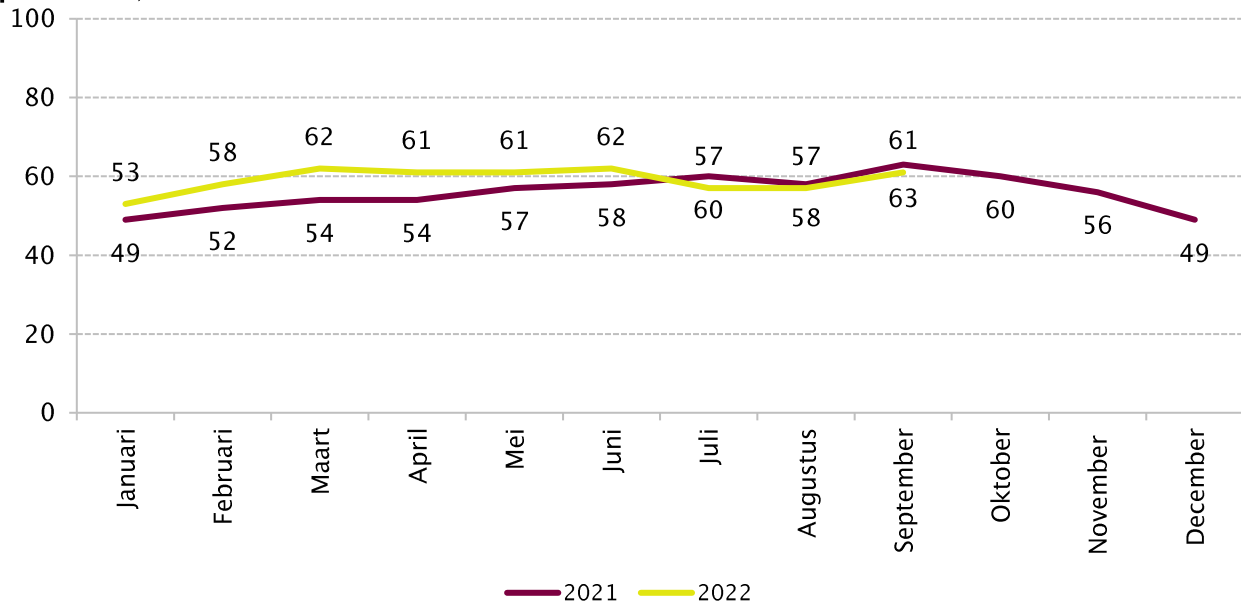
De wekelijkse sportdeelname is sinds het najaar van 2021 in de wintermaanden afgenomen. In december 2021 nam de sportdeelname met 7 procentpunten af ten opzichte van november dat jaar (figuur 2.2). Dit is mogelijk het gevolg van de lockdown die halverwege december inging, maar een afname van sportdeelname in de decembermaand is ook in een gemiddeld jaar zichtbaar. Halverwege januari 2022 werd de lockdown opgeheven en krabbelde de sportdeelname weer op, om vervolgens gedurende het

⁶ NOC*NSF (2022). [Zo sport Nederland. Belangrijkste trends en ontwikkelingen in sportdeelname 2021](#).

voorjaar redelijk stabiel te blijven. In juli en augustus 2022 neemt deze af. Deze afname is overeenkomstig met vóór corona. Dat wil zeggen dat in een gemiddeld jaar de sportdeelname zichtbaar afneemt in de zomermaanden. Het jaar 2021 vormde hierop een uitzondering, omdat de sportsector pas in juni weer volledig open mocht. In september 2022 neemt de wekelijkse sportdeelname weer toe en bedraagt 63 procent.⁷

Figuur 2.2 Wekelijkse sportdeelname van Nederlanders (5–80 jaar) in 2021* en 2022 (in procenten)

Bron: NOC*NSF (NOC*NSF Sportdeelname Index), 2021–2022.

* Wegens een trendbreuk ten opzichte van het jaar 2020 worden de cijfers voor 2020, 2021 en 2022 niet samen in één figuur weergegeven. Gemiddeld meet het panel dat sinds 2021 gebruikt wordt een 9 procent lagere sportdeelname dan het panel dat gebruikt werd voor de NOC*NSF sportdeelnamemetingen tot eind 2020.

In maart 2022 gaf 4 procent van de Nederlanders (5 t/m 80 jaar) bij NOC*NSF⁸ aan dat zij vanwege de coronacrisis gestopt zijn met sporten. 13 procent is naar eigen zeggen minder gaan sporten dan voor de coronacrisis. Ongeveer de helft van de Nederlanders (48%) geeft aan dat hun sportdeelname gelijk is gebleven en 15 procent is meer gaan sporten.

In het Nationaal Sportonderzoek geeft een kwart van de volwassen Nederlanders in mei 2022 aan dat zij in vergelijking met de periode voor de coronacrisis per saldo (veel) minder sporten en bewegen.⁹ Dit aandeel is gelijk in september 2022.¹⁰ In maart 2021 gold dit nog voor 35 procent van de volwassenen.¹¹ Voor ruim de helft van de volwassenen (55%) is de sportdeelname ongeveer gelijk gebleven. Dit percentage is

⁷ NOC*NSF (2022). [NOC*NSF Sportdeelname Index september 2022](#). NOC*NSF/Kantar.

⁸ NOC*NSF (2022). [NOC*NSF Sportdeelname Index maart 2022](#). NOC*NSF/Kantar.

⁹ Nationaal Sportonderzoek, mei 2022.

¹⁰ Nationaal Sportonderzoek, september 2021.

¹¹ Nationaal Sportonderzoek, maart 2021.

toegenomen ten opzichte van september 2021 (49%) en maart 2021 (42%). Het aandeel volwassenen dat zegt meer te sporten dan voor de coronacrisis is in maart 2022 wat lager (19%) dan in september (26%) en maart 2021 (23%).

Ook in de Eurobarometer¹² - een onderzoek in de EU-lidstaten - is in april en mei 2022 uitgevraagd wat de invloed van de coronapandemie op de sport- en beweegdeelname is geweest. De resultaten voor Nederland wijken iets af van de hierboven genoemde cijfers. Zo is het aandeel Nederlanders dat aangeeft gestopt te zijn (11%) en minder te zijn gaan sporten (37%) hoger dan uit bovenstaande onderzoeken blijkt. **Het aandeel 'stoppers' is voor Nederland wel lager dan het Europese gemiddelde (18%). Het aandeel** Nederlanders dat evenveel is blijven sporten (35%) en meer is gaan sporten (16%) komt lager uit. Wel is Nederland, samen met België, Europees koploper als het gaat om meer sporten. Gemiddeld is 9 procent van de inwoners uit de EU-lidstaten meer gaan sporten tijdens de coronacrisis.

In het Nationaal Sportonderzoek is aan Nederlanders (16-79 jaar) die minder of juist meer zijn gaan sporten en bewegen gevraagd wat daarvan de redenen zijn en in hoeverre deze samenhangen met het coronavirus of de coronacrisis. In figuur 2.3 worden de genoemde redenen om (veel) minder te sporten of bewegen weergegeven.

Voor ongeveer een kwart (23%) hangen de genoemde redenen om minder te sporten of bewegen (zeer) sterk samen met het coronavirus of de coronacrisis (niet in figuur). Voor 45 procent van de volwassenen is dat een beetje het geval en voor 32 procent helemaal niet.

¹² Europese Commissie (2022). [Special Eurobarometer 525. Sport and Physical Activity](#). Kantar.

Figuur 2.3 Redenen waarom Nederlanders (16–79 jaar) (veel) minder zijn gaan sporten of bewegen in vergelijking met de periode voor de coronacrisis (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=353)

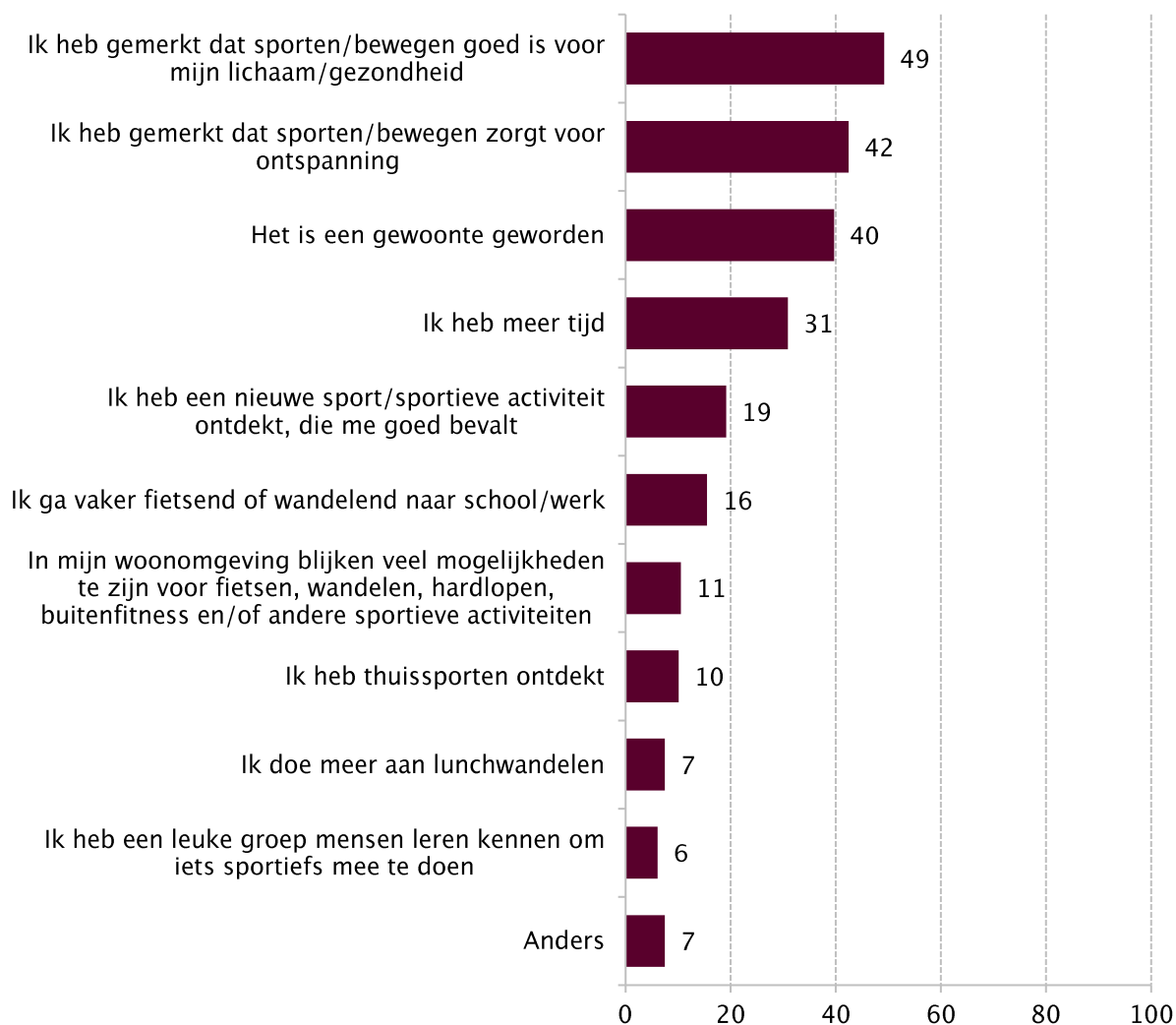

Bron: Nationaal Sportonderzoek, september 2022.

Volwassenen die in vergelijking met voor de coronacrisis meer zijn gaan sporten of bewegen noemen vaak dat zij merken dat het goed is voor het lichaam of de gezondheid (49%) en dat zij gemerkt hebben dat het sporten of bewegen zorgt voor ontspanning (42%; figuur 2.4). Voor vier op de tien volwassen Nederlanders (40%) is het een gewoonte geworden en drie op de tien Nederlanders (31%) hebben meer tijd. Een op de vijf volwassenen (19%) geeft aan dat zij een nieuwe sportieve activiteit hebben ontdekt die goed bevalt. Ook ontdekten mensen mogelijkheden om te fietsen, wandelen en andere sportieve activiteiten te doen in de eigen woonomgeving (11%) of ontdekten men het tuissporten (10%).

De redenen om meer te sporten of bewegen lijken iets vaker samen te hangen met het coronavirus of de coronacrisis (29%) dan de redenen om minder te sporten of bewegen (23%, zie hiervoor). Voor 43 procent hangen de redenen een beetje samen met het coronavirus of de coronacrisis en voor 28 procent (helemaal) niet.

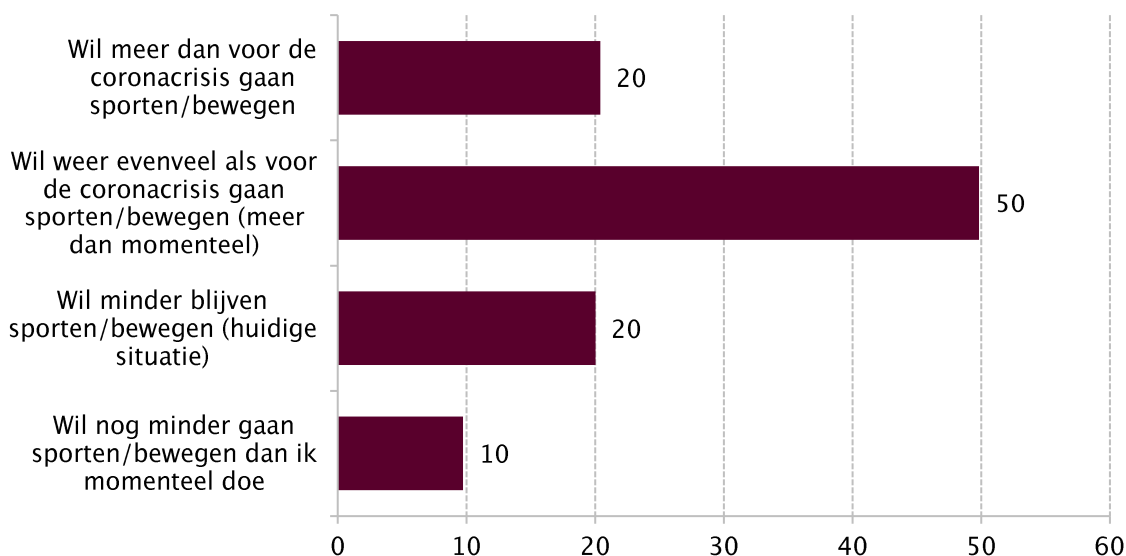
Figuur 2.4 Redenen waarom Nederlanders (16–79 jaar) (veel) minder zijn gaan sporten of bewegen in vergelijking met de periode voor de coronacrisis (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=318)

Bron: Nationaal Sportonderzoek, september 2022.

In figuur 2.5 is te zien dat de helft van de Nederlanders die in vergelijking met voor de coronacrisis minder sporten of bewegen, aangeeft dat zij weer evenveel willen gaan bewegen als voorheen. Het aandeel dat meer dan voor de coronacrisis wil gaan sporten of bewegen is gelijk aan het aandeel dat minder wil blijven sporten of bewegen (beide 20%).

Figuur 2.5 Wensen voor toekomstige sportdeelname van volwassenen (16–79 jaar) die in vergelijking met voor de coronacrisis minder sporten en/of bewegen (n=353)

Bron: Nationaal Sportonderzoek, september 2022.

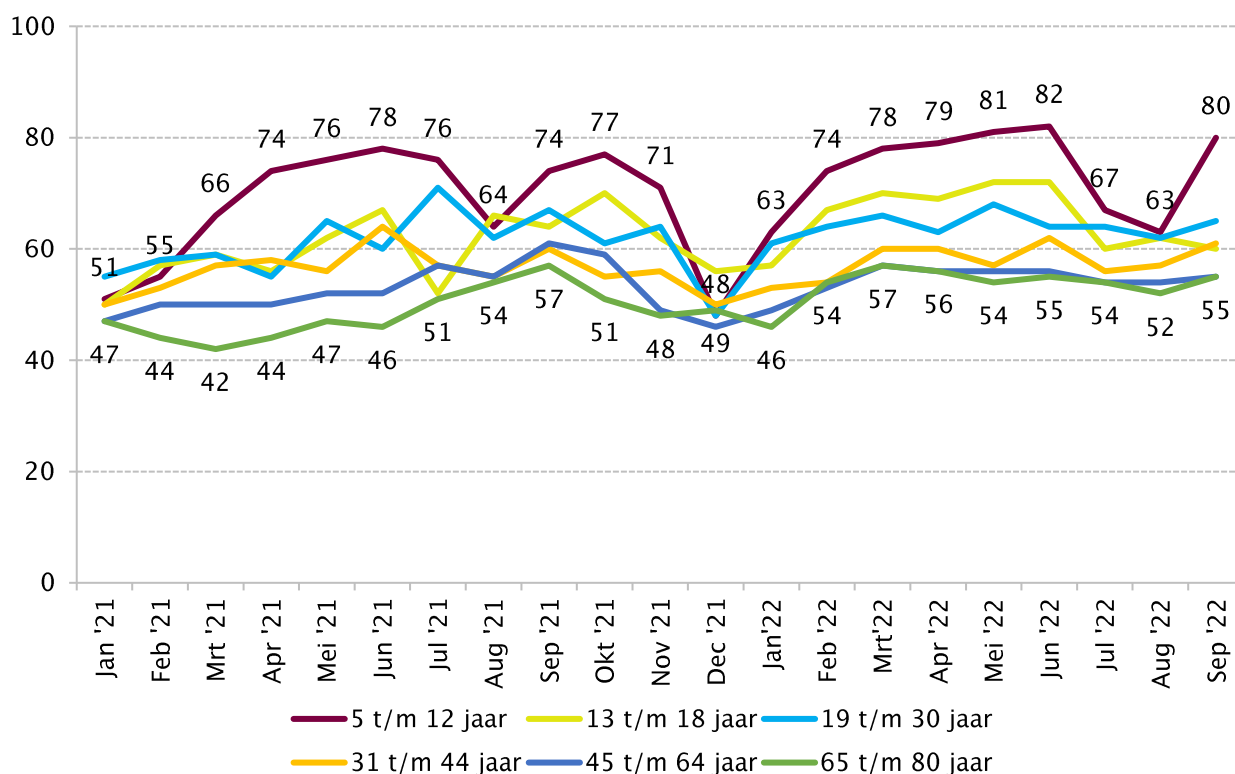
Verschillen in sportdeelname

In de voorgaande rapportages concludeerden we dat de sportdeelname van kinderen en jongeren hard door de coronacrisis was geraakt, maar met de versoepelingen van de maatregelen in de zomer van 2020 weer was opgekrabbeld en gedurende het najaar van datzelfde jaar stabiel was. In de vorige uitgave constateerden we op basis van cijfers van NOC*NSF een toename in de sportdeelname van 5-18-jarigen voor de periode januari t/m september 2021. Die bleek vooral veroorzaakt doordat kinderen van 5 tot en met 12 jaar meer waren gaan sporten.

Kijken we naar cijfers voor het eind van 2021, dan zien we voor bijna alle leeftijdsgroepen een duidelijk effect van de lockdown in december (figuur 2.6). Dit is het sterkst bij kinderen van 5 tot en met 12 jaar (van 71% naar 48%), gevolgd door 19- tot en met 30-jarigen (van 64% naar 48%). In januari 2022, als de sport haar deuren weer mag openen, krabbelt de sportdeelname weer op. Voor veel leeftijdsgroepen is deze in februari weer op het niveau van voor de lockdown. Dit houdt gedurende het voorjaar aan, om vervolgens in juli en augustus - de maanden waarin veel Nederlanders op vakantie zijn en de sportcompetities stilliggen - weer af te nemen. In september neemt de wekelijkse sportdeelname voor alle leeftijdsgroepen, behalve voor de jongeren, weer toe.¹³ Deze toename is het sterkst bij kinderen in de basisschoolleeftijd (5 t/m 12 jaar): van hen sport in september 2022 80 procent.

¹³ NOC*NSF (2022). [NOC*NSF Sportdeelname Index september 2022](#). NOC*NSF/Kantar.

Figuur 2.6 Wekelijkse sportdeelname in 2021 en 2022 naar leeftijdsgroepen (in procenten)

Bron: NOC*NSF (NOC*NSF Sportdeelname Index), 2021–2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Op basis van diverse onderzoeken kon in 2020 een toename van verschillen in sport- en beweegdeelname naar opleidingsniveau worden geconstateerd.¹⁴ In mei en september 2021 namen de verschillen af doordat lager opgeleiden meer gingen sporten. Deze afname bleek van tijdelijke aard (figuur 2.7). Vanaf oktober namen de verschillen namelijk weer toe (resp. 42% en 68%), om pas in maart 2022 weer wat kleiner te worden (resp. 50% en 71%). In de periode erna nemen de verschillen weer toe doordat hoger opgeleiden meer zijn gaan sporten en de sportdeelname van lager opgeleiden gelijk blijft. In september 2022 sportte 45 procent van de lager opgeleiden en 71 procent van de hoger opgeleiden.

Uit onderzoek van de Radboud Universiteit¹⁵ blijkt dat thuiswerken positief samenhangt met sportdeelname in coronatijd (juni-juli 2021). De sportdeelname van thuiswerkers was relatief hoog in vergelijking met mensen die niet thuis werkten. Hoger opgeleiden profiteerden sterker van het thuiswerken dan lager opgeleiden. Dit komt overeen met bevindingen uit eerder onderzoek dat de kloof tussen laag- en hoogopgeleiden tijdens de coronacrisis is gegroeid.

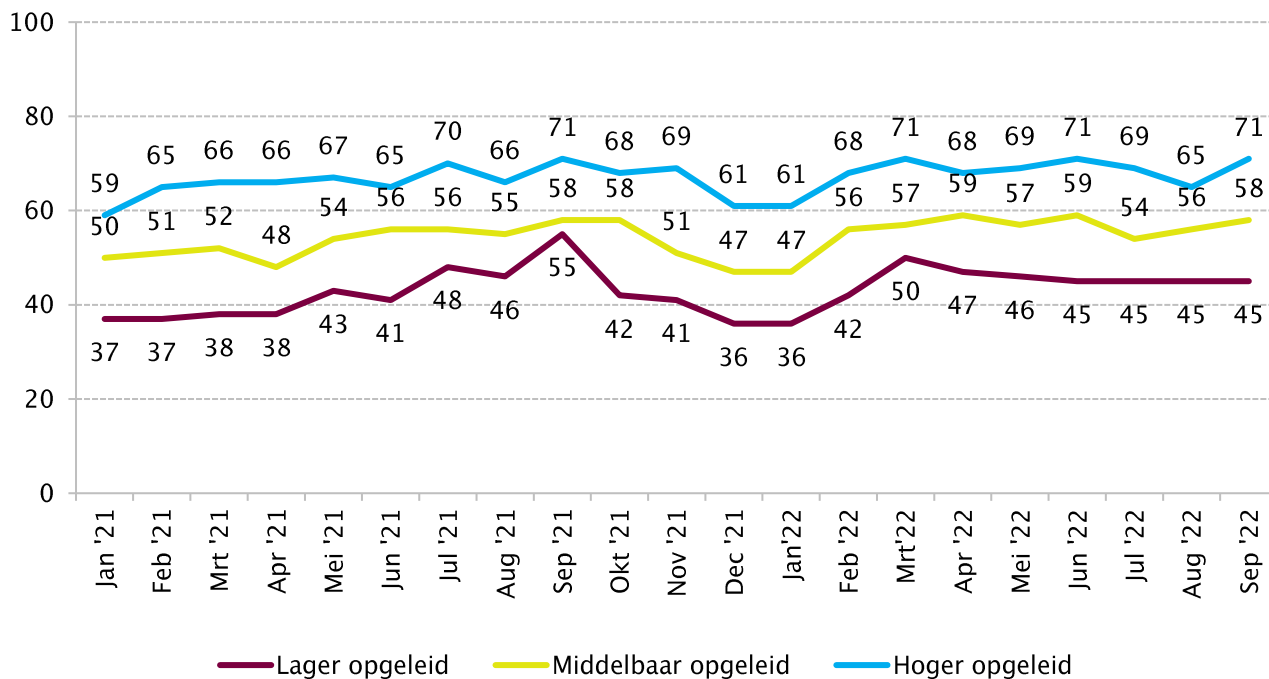
¹⁴ NOC*NSF (2020). [Sportdeelname Index december 2020](#). Ipsos/NOC*NSF.

Schoemaker, J., & De Boer, W. (2021). [Impact van veranderingen in sport en bewegen door het coronavirus in 2020. Van Coronacrisis naar Bewegingscrisis?](#) Sports & Economics Centre (SERC)/HAN University of Applied Sciences (HAN).

¹⁵ Grubben, M., Wiertsema, S., Hoekman, R., & Kraaykamp, G. (2022). Is Working from Home during COVID-19 Associated with Increased Sports Participation? Contexts of Sports, Sports Location and Socioeconomic Inequality. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(16). <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/16/10027>

In de studie is niet alleen naar sportdeelname in het algemeen gekeken, maar ook naar de locatie van sportdeelname. Daaruit blijkt dat lager opgeleiden die thuiswerkten in coronatijd meer lijken te zijn gaan sporten in de openbare ruimte. Mensen met weinig financiële middelen leken zowel thuis als in de openbare ruimte meer te sporten.

Figuur 2.7 Sportdeelname in 2021* en 2022 van volwassenen (18 jaar en ouder) naar opleidingsniveau (in procenten)

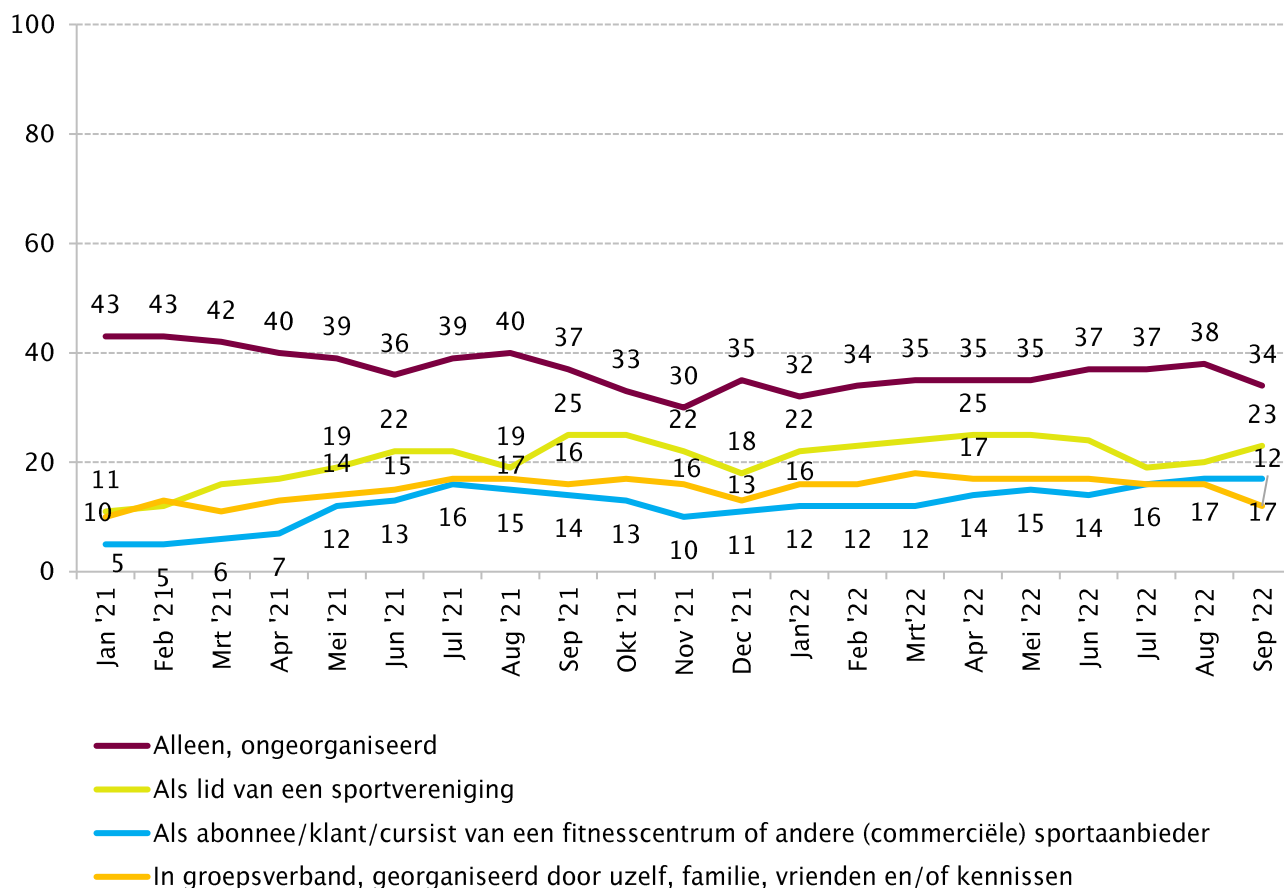
Bron: NOC*NSF (NOC*NSF Sportdeelname Index), 2021–2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* In voorgaande rapportages van de Monitor Sport en corona zijn voor 2021 cijfers van de gehele bevolking gepresenteerd (dus ook jeugd). Deze figuur toont voor 2021 deelnamecijfers voor de bevolking van 18 jaar en ouder. De cijfers geven naar verwachting een realistischer beeld van de verschillen in sportdeelname tussen de verschillende opleidingsniveaus.

Organisatieverband

In de eerdere rapportages concludeerden we dat het sporten als lid van een sportvereniging en bij een commerciële aanbieder afnam wanneer de coronamaatregelen strenger werden. Met name in het voorjaar en najaar van 2020, ten tijde van de twee lockdowns, was hierin een afname te zien. Het individueel en ongeorganiseerd sporten nam in deze perioden juist toe. Sinds de versoepelingen in mei 2021 zijn Nederlanders weer vaker als lid van een sportvereniging en bij een commerciële sportaanbieder gaan sporten (figuur 2.8). Bij individueel en ongeorganiseerd sporten is een omgekeerd beeld te zien: met de versoepelingen in de sportsector neemt sporten in ongeorganiseerd verband licht af. De lockdown in december 2021 zorgt net als eerdere lockdowns voor een (tijdelijke) toename van individueel en ongeorganiseerd sporten en een afname van sporten in verenigingsverband. Het sporten bij een commerciële aanbieder blijft tijdens de lockdown stabiel.

Figuur 2.8 Verband waarin Nederlanders (5–80 jaar) sporten in 2021 en 2022 (in procenten)

Bron: NOC*NSF (NOC*NSF Sportdeelname Index), 2021–2022.

Op basis van registratiecijfers van NOC*NSF blijkt dat het totale aantal leden bij sportbonden in 2021 is toegenomen met ongeveer 56.000 ten opzichte van 2020.¹⁶ Het aantal volwassen leden is met 66.000 toegenomen en het aantal jeugdleden met 10.000 afgenomen. Het totale aantal lidmaatschappen bij sportbonden is toegenomen met ongeveer 95.000. Ondanks een toename van het totale aantal leden, namen bij de meerderheid van de sportbonden de ledenaantallen af: bij 42 van de 77 sportbonden nam het ledenaantal met minimaal 2 procent af. Bij twaalf sportbonden bleven de ledenaantallen ongeveer gelijk (minder dan 2% toe- of afname) en bij 21 sportbonden namen de ledentallen (met minstens 2%) toe.

Er is een duidelijk onderscheid in het ontwikkeling van het aantal leden tussen de binnen- en buitensporten. De ledengroei wordt namelijk vooral veroorzaakt door de groei van buitensporten. De bonden waarvan het ledenaantal het sterkst gegroeid is, zijn de Koninklijke Wandel Bond Nederland (+69.000), de Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (+50.000), de Nederlandse Golf Federatie (+19.000), Sportvisserij Nederland (+6.000), de Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie (+4.000) en de Survivalrun Bond (+2.900). Dit zijn sporten die in tijden van beperkende maatregelen verantwoord beoefend konden worden. De binnensporten leden - op een paar uitzonderingen na - (opnieuw) ledenverlies in 2021. De uitzonderingen hierop zijn de Nederlandse Darts Bond, de Nederlandse Basketball Bond en de Squashbond Nederland. De Nederlandse Darts Bond had in 2020 geen leden vanwege de opgeschorte competities, maar mocht in 2021 weer 80 procent van haar leden terug verwelkomen.

¹⁶ NOC*NSF (2022). [Zo sport Nederland. Belangrijkste trends en ontwikkelingen in sportdeelname 2021](#).

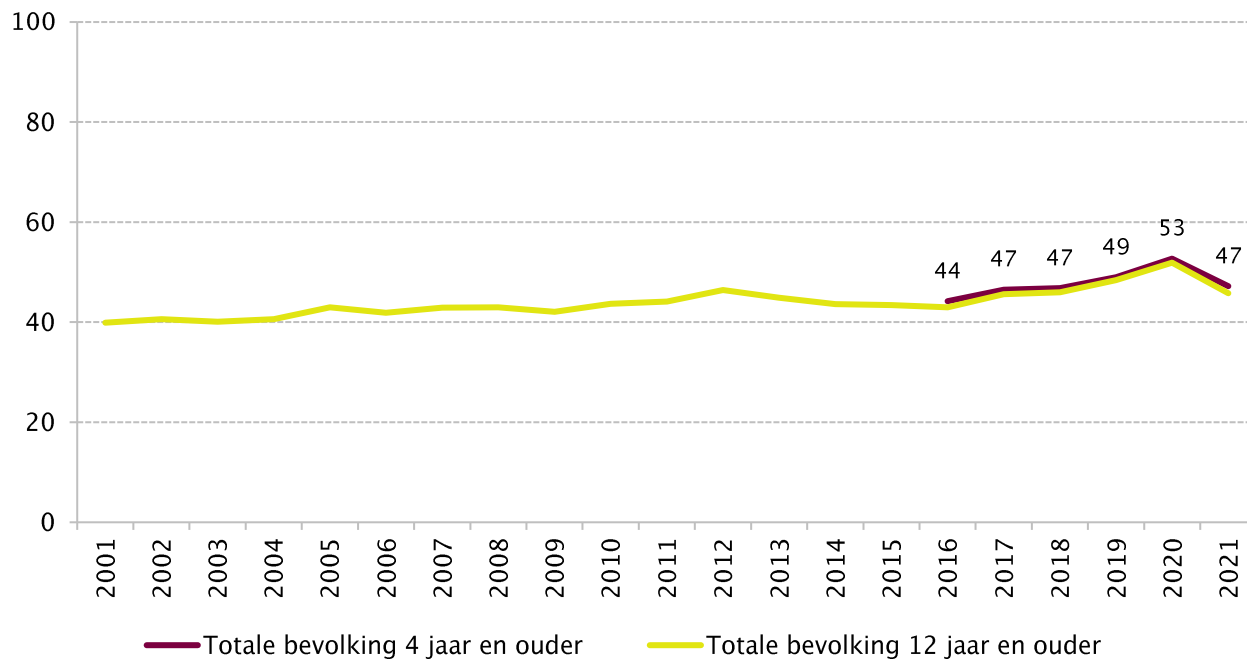
Uit een peiling van het Nationaal Sportonderzoek in september 2021 bleek dat 28 procent van de volwassen Nederlanders (16-79 jaar) tussen september 2020 en september 2021 onder begeleiding van een trainer heeft gesport. Over het algemeen laten de cijfers zien: hoe ouder of hoe lager opgeleid, hoe minder er wordt gesport onder begeleiding van een trainer. De verschillende leeftijdsgroepen of opleidingsgroepen zijn nagenoeg aan elkaar gelijk als het gaat om sporten zonder begeleiding. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat verschillende sporten populair zijn onder de verschillende groepen en dat niet iedereen zich de kosten die sporten onder begeleiding met zich meebrengt, kan of wil veroorloven.

Vier op de vijf volwassenen die onder begeleiding sportten, deden dat (mede) in de openbare ruimte. Het aandeel Nederlanders dat onder begeleiding in de openbare ruimte sport (23%), is wellicht hoog door corona, maar laat zien dat de buitenruimte een belangrijke plek is om te sporten. Juist doordat veel sporters én sportaanbieders door corona gedwongen waren hun sportbeoefening naar buiten te verplaatsen, kunnen positieve ervaringen eraan bijdragen dat zij dit in de toekomst blijven doen. Het is interessant om in de gaten te houden of het gaat om een langdurig effect.

2.2 Beweeggedrag

In de vorige monitorrapportage leerden we dat in 2020 meer Nederlanders aan de beweegrichtlijnen voldeden (53%) dan in 2019 (49%). Dit was niet in overeenstemming met de verwachting. We gaven aan dat deze toename mogelijk het gevolg was van de methoden, die zorgden voor een ondervertegenwoordiging van groepen die minder sporten en bewegen. In 2021 voldoet 47 procent van de Nederlanders van 4 jaar en ouder aan de beweegrichtlijnen (figuur 2.9). Dit is een afname ten opzichte van 2020. Daarnaast is de beweegdeelname hiermee lager dan in 2019, het jaar waarin het coronavirus nog geen onderdeel van ons leven uitmaakte. De hoge beweegdeelname in 2020 lijkt dus een uitschieter.

Figuur 2.9 Aandeel Nederlanders dat voldoet aan de beweegrichtlijnen in de periode 2001 tot en met 2021 (in procenten)

Bron: CBS-Gezondheidsenquête, 2001-2013; Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS i.s.m het RIVM, 2014-2021 en Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 GGD'en, CBS en RIVM.

Met name de beweegdeelname van volwassenen is ten opzichte van 2020 en 2019 afgenomen. In 2021 voldeed 48 procent van de 18- tot en met 64-jarigen aan de beweegrichtlijnen. In 2020 en 2019 was dat nog respectievelijk 56 en 52 procent. Ook jongeren (12 t/m 17 jaar) voldeden in 2021 minder vaak aan de beweegrichtlijnen (36%) dan in 2020 en 2019 (beide jaren 41%). In 2021 was het percentage hoogopgeleiden dat voldeed aan de beweegrichtlijnen bijna anderhalf keer zo groot als onder laagopgeleiden (53% versus 38%). De verschillen naar opleidingsniveau zijn afgenomen ten opzichte van 2020 en 2019. Dit komt voornamelijk doordat de beweegdeelname van middelbaar en hoger opgeleiden ten opzichte van 2020 en 2019 is afgenomen.

De Boer toonde in zijn proefschrift¹⁷ aan dat door de coronacrisis en coronamaatregelen de lage-inkomens- en -opleidingsgroepen minder vaker gaan bewegen en minder vaak méér gaan bewegen dan hogere-inkomens en -opleidingsgroepen.

2.3 Gevolgen voor de gezondheid

De coronacrisis heeft niet alleen zijn weerslag op de sport- en beweegdeelname van Nederlanders, maar ook op de gezondheid en het welzijn van de bevolking. Zo berekende het RIVM dat in de 'coronajaren' 2020 en 2021 minimaal 320.000 gezonde levensjaren verloren zijn gegaan door uitstel van geplande operaties.¹⁸ De kans is klein dat dit gezondheidsverlies nog kan worden gerepareerd.

¹⁷ De Boer, W., (2022). [Sport as a medicine for health and health inequalities. Essays on the role of sport participation in socioeconomic inequalities in health and health care costs.](#) University of Groningen.

¹⁸ Kosters, R. (2022, 5 juli). [320.000 gezonde levensjaren verloren door uitgestelde operaties in coronatijd.](#) NOS.

De gevolgen van de coronacrisis kunnen direct doorwerken op de gezondheid en het welzijn van Nederlanders, maar ook indirect, zoals hierboven beschreven, en door veranderingen in sport- en beweeggedrag. WHO concludeert dat bijna 500 miljoen mensen wereldwijd tussen 2020 en 2030 hartaandoeningen, obesitas, diabetes of andere niet-**overdraagbare ziekten (NCD's) zullen ontwikkelen**.¹⁹ Deze aandoeningen en ziekten zijn toe te schrijven aan lichamelijke inactiviteit. Zij roepen overheden dan ook op om snel in actie te komen om hun bevolking in beweging te krijgen en aan de beweegrichtlijnen te laten voldoen.

Naast dat sporten en bewegen bijdragen aan een gezonde leefstijl, biedt sport veel Nederlanders een uitlaatklep en ontmoetingsfunctie: op het sportveld, als lid van een hardlooptroepje, langs de lijn of in het stadion. Wanneer de mogelijkheden om te sporten en bewegen worden beperkt en mensen elkaar niet meer kunnen ontmoeten, heeft dat potentieel gevolgen voor leefstijl, fysieke gezondheid en mentaal welbevinden.

Fysieke gezondheid

Onderzoek onder volwassenen in Australië laat zien dat volwassenen die tijdens de lockdown in mei-juni 2020 inactief waren, significant vaker een slechtere algemene en psychische gezondheid rapporteerden dan volwassenen die sportten of bewogen.²⁰ De onderzoekers concluderen dat de afwezigheid van sporten in competitieverband ernstige gevolgen heeft gehad voor vooral mannen en jongvolwassenen. Zij sluiten **af met: 'sportverenigingen vormen een belangrijke setting voor de gezondheid en het welzijn van individuen'**.

Uit een peiling van NOC*NSF²¹ in januari 2022 blijkt dat drie kwart van de Nederlanders zich fysiek fitter en eveneens drie kwart zich mentaal fitter voelt doordat zij weer kunnen sporten. Daarbij komt dat inactiviteit samenhangt met een hoger risico op ernstige coronaklachten. Consequent voldoende bewegen verkleint deze ernstige klachten.²² Natuurlijk zijn ook andere zaken dan sport van invloed op de leefstijl, de gezondheid en het mentaal welbevinden van Nederlanders.

Het RIVM inventariseert herhaaldelijk Nederlands coronagerelateerd onderzoek op het gebied van preventie, zorg en brede maatschappelijke vraagstukken. De update van november 2021²³ staat in het teken van leefstijl. Veel van wat in deze update staat, is in eerdere uitgaven van de Monitor Sport en corona opgenomen en herhalen we hier daarom niet. Waar de een de coronacrisis aangrijpt om gezonder te gaan eten en meer te gaan bewegen, zorgt deze periode bij anderen juist voor uitdagingen op het gebied van leefstijl en gezondheid. Zo rapporteert NOC*NSF dat 15 procent van de Nederlanders (5 t/m

¹⁹ World Health Organization (2022). [Global status report on physical activity 2022](#).

²⁰ Eime, R., Harvey, J., Charity, M., Elliot, S., Drummund, M., Pankowiak, A., & Westerbeek, H. (2022). The impact of COVID-19 restrictions on perceived health and wellbeing of adult Australian sport and physical activity participants. *BMC Public Health*, 22(848), <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13195-9>

²¹ NOC*NSF (2022). [NOC*NSF Sportdeelname Index januari 2022](#). NOC*NSF/Kantar.

²² Sallis, R., Young, D. R., Tartof, S. Y., Sallis, J. F., Sall, J., Li, Q., Smith, G. N., & Cohen, D. A. (2021). [Physical inactivity is associated with a higher risk for severe COVID-19 outcomes: a study in 48 440 adult patients](#). *British Journal of Sports Medicine*, 55, 1099–1105. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2021-104080>

²³ Harbers, M., Zantinge, E., Van der Borg, W., Smit, E., & Schrijvers, C. (2021), [Inventarisatie Nederlandse COVID-19 onderzoeken: Preventie en Zorg & Brede Maatschappelijke vraagstukken. Rapportage nr. 13: update leefstijl](#). RIVM.

80 jaar) aangeeft in januari 2022 - tijdens de lockdown - te zijn aangekomen.²⁴ Als men is aangekomen, is dat gemiddeld 3,0 kg.

Pharos concludeert dat de coronacrisis de gezondheidsverschillen in Nederland heeft vergroot.²⁵ Uit cijfers van het CBS blijkt dat mensen met een lager inkomen eerder aan het coronavirus overlijden dan mensen met een hoger inkomen.²⁶ In de eerste golf van de coronapandemie waren deze verschillen naar inkomen vergelijkbaar met die van de sterfte aan andere doodsoorzaken. Tijdens de tweede golf zijn de bekende verschillen in sterftetekansen voor het coronavirus tussen de inkomensgroepen verder toegenomen.

Volgens het CBS waren de relatieve risico's op coronasterfte onder mensen met een migratieachtergrond over het algemeen iets hoger dan voor mensen met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt ook na controle voor verschillen in sociaal-demografische kenmerken zoals welvaartsniveau. Het risico op coronasterfte was met name groter onder mensen met een Marokkaanse, Turkse en Surinaamse achtergrond.

Over gezondheidsverschillen concludeert De Boer²⁷ dat voor een aantal gezondheidsuitkomsten de positieve effecten van sportdeelname significant groter zijn voor mensen met een gezond gewicht dan voor personen met obesitas. Hij constateert ook dat de sociaaleconomische ongelijkheid in sportdeelname, veel meer dan bij bewegen in het algemeen, lijkt bij te dragen aan sociaaleconomische ongelijkheid in gezondheid.

Mentaal welbevinden

Volwassenen geven hun leven in september 2022 een gemiddeld rapportcijfer van 7,6.²⁸ Dat is hoger dan ten tijde van de lockdown in januari dit jaar (7,1). Het CBS bericht dat in 2021 ruim vier op de tien Nederlanders boven de 15 jaar zich enigszins of zeer eenzaam voelden.²⁹ In 2019 had ongeveer een derde van de Nederlanders met eenzaamheid te maken. De kwaliteit van sociale contacten ervaren na de versoepelingen in 2021 meer Nederlanders als goed dan tijdens de tweede lockdown.³⁰ In oktober 2021 ervaaarde 76 procent van de Nederlanders de kwaliteit van hun sociale contacten als goed. Dat nam met de strengere maatregelen en uiteindelijke lockdown af tot 61 procent in januari 2022. In maart 2022 nam het toe tot 72 procent en in september tot 79 procent.

Jongeren

²⁴ NOC*NSF (2022). [NOC*NSF Sportdeelname Index januari 2022](#). NOC*NSF/Kantar.

²⁵ Pharos (2021). [Infosheet / maart 2022](#).

²⁶ Stoeldraijer, L., Kunst., A., Chilunga, F., & Harmsen, C. (2022). [Sociaal demografische verschillen in COVID-19 sterfte in het eerste jaar van de coronapandemie](#). CBS.

²⁷ De Boer, W., (2022). [Sport as a medicine for health and health inequalities. Essays on the role of sport participation in socioeconomic inequalities in health and health care costs](#). University of Groningen.

²⁸ Vragenlijstonderzoek RIVM en GGD GHOR Nederland, meting 7-11 september 2022. Onderzoek naar gedragsmaatregelen en welbevinden. Elke drie weken vindt een meting plaats. Resultaten te raadplegen via: <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/welbevinden-en-leefstijl>

²⁹ NOS (2022, 29 september). [CBS: vier op de tien Nederlanders voelen zich eenzaam](#).

³⁰ Vragenlijstonderzoek RIVM en GGD GHOR Nederland. Onderzoek naar gedragsmaatregelen en welbevinden. Elke drie weken vindt een meting plaats. Resultaten te raadplegen via: <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/welbevinden-en-leefstijl>

In eerdere rapportages van de Monitor Sport en corona was te lezen dat met name jongeren tijdens de coronacrisis hard in hun mentaal welbevinden en psychische gezondheid zijn geraakt. Afgelopen jaar heeft onderzoek dat opnieuw aangetoond. Middelbare scholieren (tweede- en vierdeklassers) voelden zich in 2021 minder gelukkig dan vóór de coronacrisis in 2019.³¹ Zo was in 2019 84 procent van de leerlingen (zeer) gelukkig en was dit aandeel in het najaar van 2021 gedaald naar 77 procent. Het aandeel leerlingen dat aangaf (zeer) gelukkig te zijn, is hoger onder jongens dan onder meisjes en hoger onder tweedeklassers dan onder vierdeklassers.

Ook als het gaat om het uitschrijven van geneesmiddelen tegen angst en depressie zijn er verschillen tussen enerzijds meisjes en jonge vrouwen en anderzijds jongens en jonge mannen. Het Nivel³² concludeert dat huisartsen in 2021 vaker antidepressiva voorschreven aan jonge vrouwen (15-24 jaar) dan in 2019: een toename van 19 procent. Bij jongens en mannen van dezelfde leeftijd was de toename met 11 procent minder groot. Nivel vermoedt dat vrouwen in coronatijd meer last hadden van een gebrek aan sociale contacten dan mannen, en dat vrouwen eerder naar de huisarts gaan met psychische klachten.

Uit cijfers van het CBS³³ blijkt dat jongeren vaker dan ouderen aangeven zich ‘emotioneel eenzaam’ te voelen. Dat houdt onder meer in dat zij een hechte band met anderen missen of zich in de steek gelaten voelen. In 2021 voelde bijna 14 procent van de jongeren tussen de 15 en 25 jaar zich sterk emotioneel eenzaam. In 2018 was dat nog 8 procent. Al met al lijkt het mentaal welbevinden van jongeren negatief beïnvloed door de coronapandemie. Vooral wanneer kinderen en jongeren weinig contact konden hebben met leeftijdsgenoten, had dit negatieve gevolgen voor hun mentaal welbevinden. Dit concludeert het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) op basis van wetenschappelijk onderzoek.³⁴

Ook constateert het NJI³⁵ dat kinderen en jongeren met psychische problemen op mentaal vlak over het algemeen lager scoren tijdens de coronacrisis, net als kinderen die in een instelling wonen. Ook de thuissituatie blijkt belangrijk in hoe kinderen en jongeren de coronacrisis doorkomen. Zo ervaren kinderen en jongeren uit grote gezinnen relatief meer mentale klachten.

³¹ GGD GHOR (2022, 24 mei). [Middelbare scholieren minder gelukkig dan voor de coronacrisis.](#)

³² Hek, K., Jansen, T., Bolt, E., & Van Dijk, L. (2022). [Voorschrijven van psychofarmaca door de huisarts tijdens de coronapandemie. 6 jan 2020 – 10 juli 2022.](#) Nivel.

³³ NOS (2022, 29 september). [CBS: vier op de tien Nederlanders voelen zich eenzaam.](#)

³⁴ Nederlands Jeugdinstituut (2022). [Onderwerp coronavirus. Onderzoek naar corona en mentaal welbevinden.](#)

³⁵ Nederlands Jeugdinstituut (2022). [Onderwerp coronavirus. Onderzoek naar corona en kansenongelijkheid.](#)

3. Sportverenigingen

Resie Hoeijmakers en Janine van Kalmthout

In dit hoofdstuk beschouwen we de gevolgen van de coronamaatregelen voor sportverenigingen, in het bijzonder de zorgen en veerkracht van sportverenigingen (paragraaf 3.1), de financiële gevolgen (paragraaf 3.2) en de gevolgen voor de ontwikkeling van het aantal leden en vrijwilligers (paragraaf 3.3).

Samenvatting en conclusie

In vergelijking met eerdere peilingen maken minder verenigingsbestuurders zich (ernstige) zorgen over de gevolgen van de coronacrisis voor de vereniging. In de zomer van 2022 maakt één op de zes verenigingsbestuurders zich zorgen over de toekomst van de vereniging. Opvallend is dat de zorgen bij overige binnensporten (o.a. zwemmen, bridge, darts) niet zijn afgenomen ten opzichte van het najaar van 2021. Deze verenigingen maken zich het vaakst zorgen over hun toekomst.

De zorgen gaan voornamelijk over ledendaling en verlies van vrijwilligers. 4 procent van de verenigingen zegt op omvallen te staan. Dit is vergelijkbaar met het najaar van 2021. Wel is het aandeel overige binnensportverenigingen (o.a. zwemmen, bridge, darts) en kleine verenigingen dat op omvallen staat, ten opzichte van het najaar van 2021 gestegen.

De meeste sportverenigingen beschouwen zichzelf als financieel gezond. Een kwart beschouwt zich als financieel minder gezond of redelijk gezond. De financiële positie van verenigingen is verbeterd ten opzichte van eerdere metingen in het najaar van 2021 en februari 2021, en zelfs ten opzichte van de meting van voor de coronacrisis in de winter van 2018/2019. Twee derde van de sportverenigingen had een positief resultaat op de jaarrekening van 2021. In 2021 is bij bijna de helft van de verenigingen het eigen vermogen toegenomen; bij 31 procent is dit afgenomen.

Bij ongeveer vier op de tien verenigingen is het ledental in de afgelopen twaalf maanden (sterk) gedaald. Met name bij overige binnensportverenigingen is dit vaak het geval. Ten opzichte van het najaar van 2021 is het aandeel verenigingen dat een stijging van het aantal leden verwacht, gedaald. Eén op de tien verenigingen verwacht komend jaar een (verdere) krimp van het ledenbestand. Bij drie op de tien verenigingen is het aantal vrijwilligers de afgelopen twaalf maanden (sterk) gedaald. Dit is iets meer dan in het najaar van 2021: toen gaf 27 procent van de verenigingen dit aan. Dit was toen al een verdubbeling van het voorjaar van 2021. De daling van het aantal vrijwilligers lijkt door te zetten. Ongeveer een kwart van de verenigingen ervaart een te hoge werkdruk voor vrijwilligers. Dit zijn met name de verenigingen waarbij het aantal vrijwilligers het afgelopen jaar is gedaald en de verenigingen die aangeven over te weinig vrijwilligers/kader te beschikken.

Verenigingen lijken de consequenties van de coronacrisis het meest te voelen door een daling van het aantal leden en/of vrijwilligers. Zorgelijk is dat die daling doorzet en hierdoor het toekomstperspectief van de verenigingen die hiermee kampen onder druk komt te staan. Overige binnensportverenigingen ervaren deze problemen het vaakst en zijn het meest onzeker over hun toekomst.

3.1 Zorgen en veerkracht sportverenigingen

De cijfers over sportverenigingen zijn gebaseerd op een onderzoek onder 926 sportverenigingen in Nederland. De data zijn verzameld van 21 juli t/m 25 september 2022 (zomer 2022). Wat betreft de zorgen, veerkracht en financiën zijn de resultaten vergeleken met eerdere peilingen in het najaar van

2021 (16 september t/m 6 oktober), het voorjaar van 2021 (24 maart t/m 21 april), het najaar van 2020 (25 september t/m 13 oktober), de zomer van 2020 (8 juli t/m 31 augustus) en het voorjaar van 2020 (1 t/m 13 april 2020).

Zorgen bij sportverenigingen

Ongeveer één op de zes verenigingsbestuurders (16%) geeft aan zich (ernstige) zorgen te maken over de gevolgen van de coronacrisis voor de vereniging (figuur 3.1). Overige binnensportverenigingen (o.a. zwemmen, bridge, darts, 24%) en kleine verenigingen (**≤ 100 leden**, 19%) maken zich hier het vaakst (ernstige) zorgen over.

Minder verenigingsbestuurders maken zich (ernstige) zorgen over de gevolgen van de coronacrisis voor de sportvereniging dan in het najaar van 2021 (21%), het voorjaar van 2021 (33%), het najaar van 2020 (45%), de zomer van 2020 (36%) en het voorjaar van 2020 (40%). Opvallend is dat de zorgen bij overige binnensportverenigingen (24%) niet zijn afgenomen ten opzichte van het najaar van 2021 (23%).

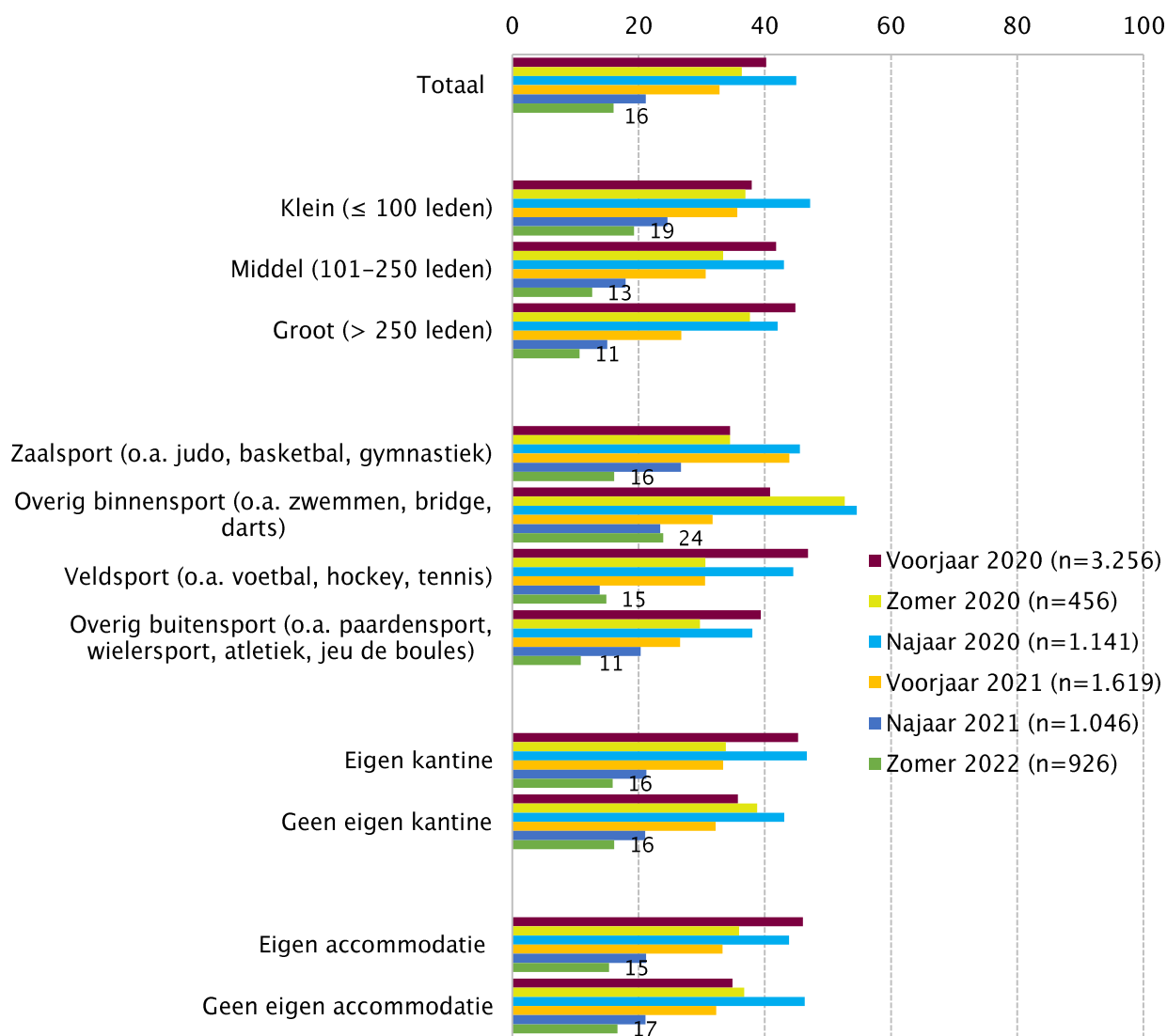
Zorgen gaan minder vaak over financiële problemen en vaker over ledendaling en verlies van vrijwilligers. Financiële problemen werden vooral aan het begin van de coronacrisis genoemd als gevolg van de sluiting van de accommodaties. Nu worden financiële problemen met name als gevolg van ledendaling of in combinatie met de stijgende energiekosten genoemd.

Ook vóór de coronacrisis maakten sportverenigingen zich zorgen over de toekomst. In het voorjaar van 2019 gaf één op de tien verenigingen (11%) aan weinig vertrouwen te hebben en de toekomst van hun vereniging (zeer) somber in te zien. Kleine **verenigingen (≤ 100 leden, 15%), binnensportverenigingen (12%)** en verenigingen zonder eigen accommodatie (16%) waren vaker negatief over hun toekomst dan andere verenigingen. Meer dan de helft van de verenigingen die pessimistisch waren over de toekomst (52%) zag de ledendaling en/of het behoud van leden als grootste uitdaging voor de toekomst van de vereniging.³⁶

In de zomer van 2022 is het vertrouwen in de toekomst gedaald en ziet 18 procent van de verenigingen hun toekomst (zeer) somber in. Dit zijn voornamelijk overige binnensportverenigingen (29%), kleine verenigingen (23%) en verenigingen zonder eigen accommodatie (23%). Ook nu is de ontwikkeling van leden de belangrijkste reden voor het toekomstperspectief. Verenigingen noemen als redenen voor ledenverlies met name maatschappelijke ontwikkelingen, zoals jongeren die zich niet willen binden, individualisering en vergrijzing, en gevolgen van de coronacrisis. Verder noemen ze financiële problemen door ledendaling en stijgende energiekosten. Dit zijn ook zorgen die spelen voor verenigingen die neutraal naar de toekomst kijken. Verenigingen met een positief toekomstperspectief hebben met name vertrouwen in een stabiel ledenaantal en omschrijven zichzelf als financieel gezond.

³⁶ Hoeijmakers, R., & Van Kalmthout, J. (2019). [Hoe zien sportverenigingen hun toekomst? De grootste uitdagingen voor sportclubs](#). Mulier Instituut.

Figuur 3.1 Aandeel sportverenigingen dat zich (ernstige) zorgen maakt over de gevolgen van de coronacrisis voor de vereniging, voorjaar 2020, zomer 2020, najaar 2020, voorjaar 2021, najaar 2021 en zomer 2022, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, april 2020, juli/augustus 2020, oktober 2020, april 2021, oktober 2021, september 2022.

Veerkracht en continuïteit

Met veerkracht wordt het vermogen van de vereniging bedoeld om de impact van de coronacrisis te absorberen en terug te veren naar de situatie van voor de coronacrisis. Ongeveer drie kwart van de verenigingen (72%) geeft aan vertrouwen te hebben in de veerkracht van de vereniging om de gevolgen van de coronacrisis te overleven. Dat is vergelijkbaar met het najaar van 2021 (75%) en het voorjaar van 2021 (72%).

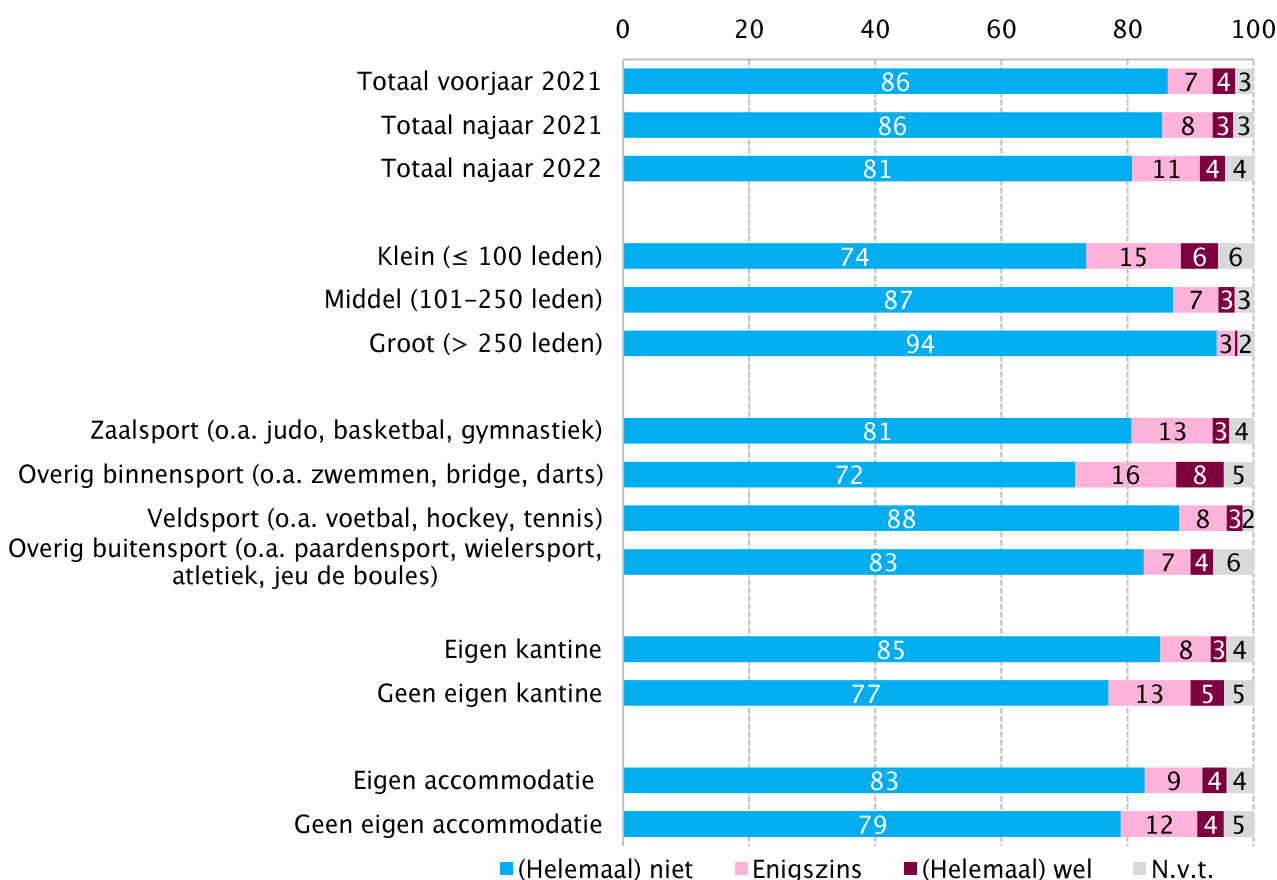
Over het algemeen hebben overige binnensportverenigingen (o.a. zwemmen, bridge, darts, 63%) en kleine verenigingen (≤ 100 leden, 65%) het minste vertrouwen in de veerkracht van de vereniging. Bij met name de overige binnensportverenigingen is het vertrouwen in de veerkracht van de vereniging afgenomen ten opzichte van het najaar van 2021 (70%). Positief is dat het vertrouwen in de veerkracht bij zaalsportverenigingen (o.a. judo, basketbal, gymnastiek, 75%) is toegenomen ten opzichte van het najaar van 2021 (65%). Met name verenigingen met een financiële minder gezonde positie hebben weinig vertrouwen in hun veerkracht (17%).

In de zomer van 2022 zegt 4 procent van de verenigingen op omvallen te staan en 11 procent enigszins op omvallen te staan (figuur 3.2). Dit is vergelijkbaar met het najaar van 2021 (3% (helemaal) wel en 8% enigszins). Het zijn wederom voornamelijk overige binnensportverenigingen (8% (helemaal) wel en 16% enigszins) en **kleine verenigingen** (≤ 100 leden, 6% (helemaal) wel en 15% enigszins) die aangeven op omvallen te staan. Het aandeel overige binnensportverenigingen en kleine verenigingen dat op omvallen staat, is ten opzichte van het najaar 2021 gestegen. In oktober 2021 gaf van de kleine verenigingen 5 procent aan (helemaal) wel en 11 procent enigszins op omvallen te staan. Van de overige binnensportverenigingen gaf 3 procent aan (helemaal) wel en 8 procent enigszins op omvallen te staan. Dit betekent een flinke toename in het afgelopen jaar.

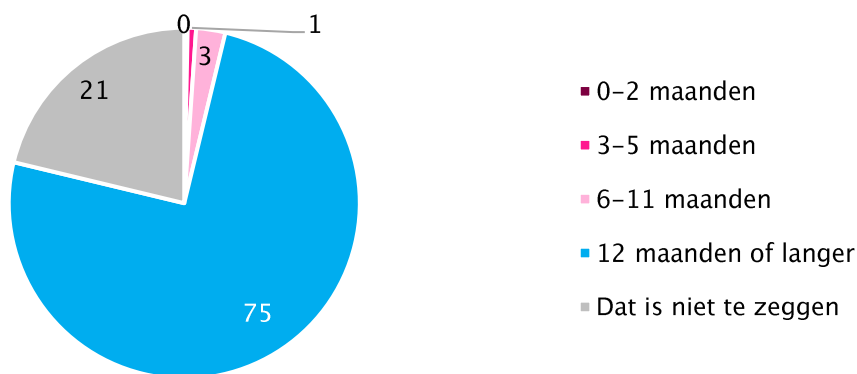
Sportverenigingen is ook gevraagd hoe lang zij de continuïteit van de vereniging kunnen waarborgen. 1 procent van de verenigingen verwacht binnen vijf maanden te zijn opgeheven (figuur 3.3). 3 procent verwacht de continuïteit van de vereniging tussen de zes en twaalf maanden te kunnen waarborgen. Dit is verbeterd ten opzichte van het najaar van 2021, toen één op de tien verenigingen (9%) verwachtte niet langer dan zes maanden te kunnen blijven voortbestaan. Verenigingen die verwachten korter dan twaalf maanden te kunnen blijven voortbestaan, geven met name aan dat ledenverlies en de financiële situatie doorslaggevend gaan zijn.

Figuur 3.2 Mate waarin sportverenigingen op het punt van omvallen staan in zomer 2022 (n=926), najaar 2021 (n=1.046) en voorjaar 2021 (n=1.619), uitgesplitst naar kenmerken vereniging in najaar 2022 (in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, april 2021, oktober 2021, september 2022.

Figuur 3.3 Termijn waarop sportverenigingen de continuïteit van de vereniging verwachten te kunnen waarborgen, peildatum september 2022 (in procenten, n=926)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Problemen sportverenigingen

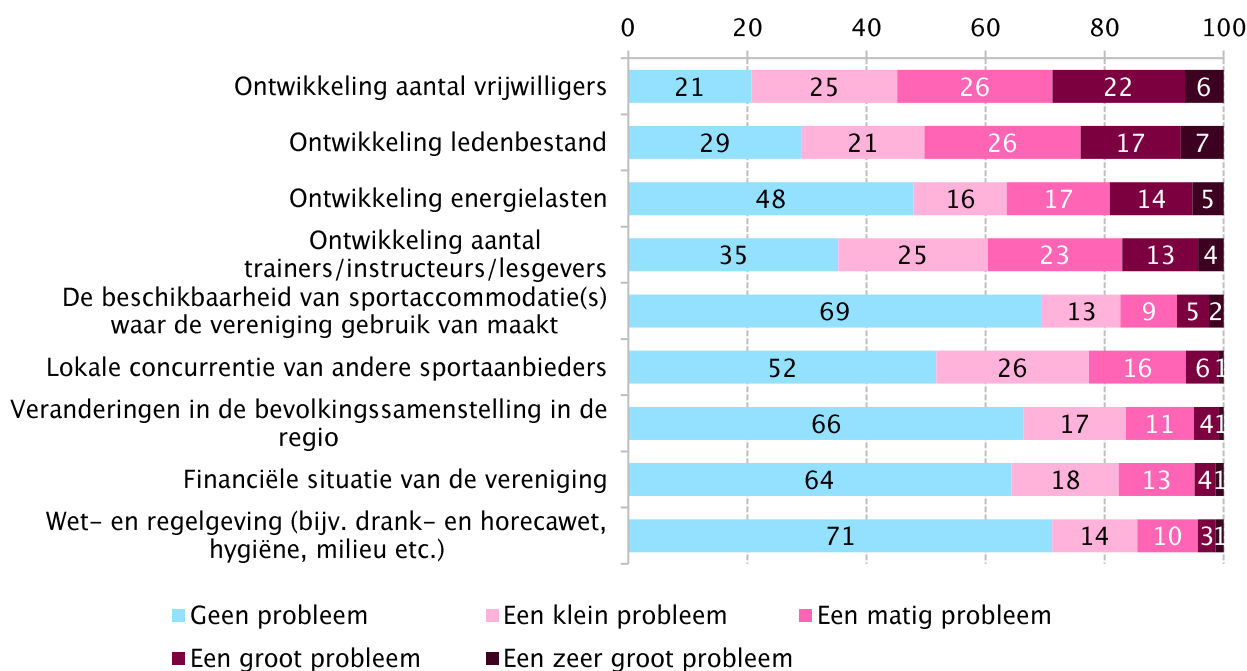
Sportverenigingen zijn gevraagd hoe zwaar verschillende problemen in de vereniging wegen. De ontwikkeling van vrijwilligers en de ledenontwikkeling vormen voor de meerderheid van de verenigingen een probleem. Slechts één op de vijf verenigingen (21%) ervaart de ontwikkeling van het aantal vrijwilligers niet als een probleem en drie op de tien verenigingen zien de ledenontwikkeling niet als een probleem (29%) (figuur 3.4). Voor ruim een kwart van de verenigingen is de ontwikkeling van vrijwilligers een groot (22%) of zeer groot (6%) probleem. Voor ook ongeveer een kwart van de verenigingen is ledenontwikkeling een groot (17%) of zeer groot (7%) probleem.

Ten opzichte van de winter van 2021 is met name de ontwikkeling van vrijwilligers voor meer verenigingen een probleem geworden (van 26% geen probleem in 2021 naar 21% in 2022). De ledenontwikkeling is ten opzichte van de winter van 2021 iets minder vaak als probleem aangegeven (van 19% geen probleem in 2021 naar 29% in 2022).

Wanneer verenigingen aangaven dat het probleem zeer groot is, is gevraagd of dit een bedreiging vormt voor het voortbestaan van de vereniging. De ontwikkeling van het ledenbestand en de ontwikkeling van het aantal vrijwilligers worden niet alleen het vaakst als probleem beschouwd, maar ook het vaakst als een probleem ervaren dat het voortbestaan van de vereniging bedreigt. 99 procent van de verenigingen die ledenontwikkeling als ernstig probleem vermelden, ervaart dit als een probleem dat het voortbestaan bedreigt. Van de verenigingen die het aantal vrijwilligers als ernstig probleem vermelden, is dit 83 procent.

Voor ongeveer een derde van de verenigingen (36%) zijn de problemen veranderd als gevolg van de coronacrisis. Deze verenigingen noemen met name dat de binding van leden/vrijwilligers door de coronacrisis is verminderd en dat de coronaperiode heeft geleid tot meer opzeggingen en/of de daling in een stroomversnelling heeft gebracht. Verder wordt gezegd dat de coronacrisis nog niet weg is en dat verenigingen vrezen voor wat er nog gaat komen.

Figuur 3.4 Ernst van verschillende problemen in de vereniging, peildatum september 2022 (in procenten, n=926)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

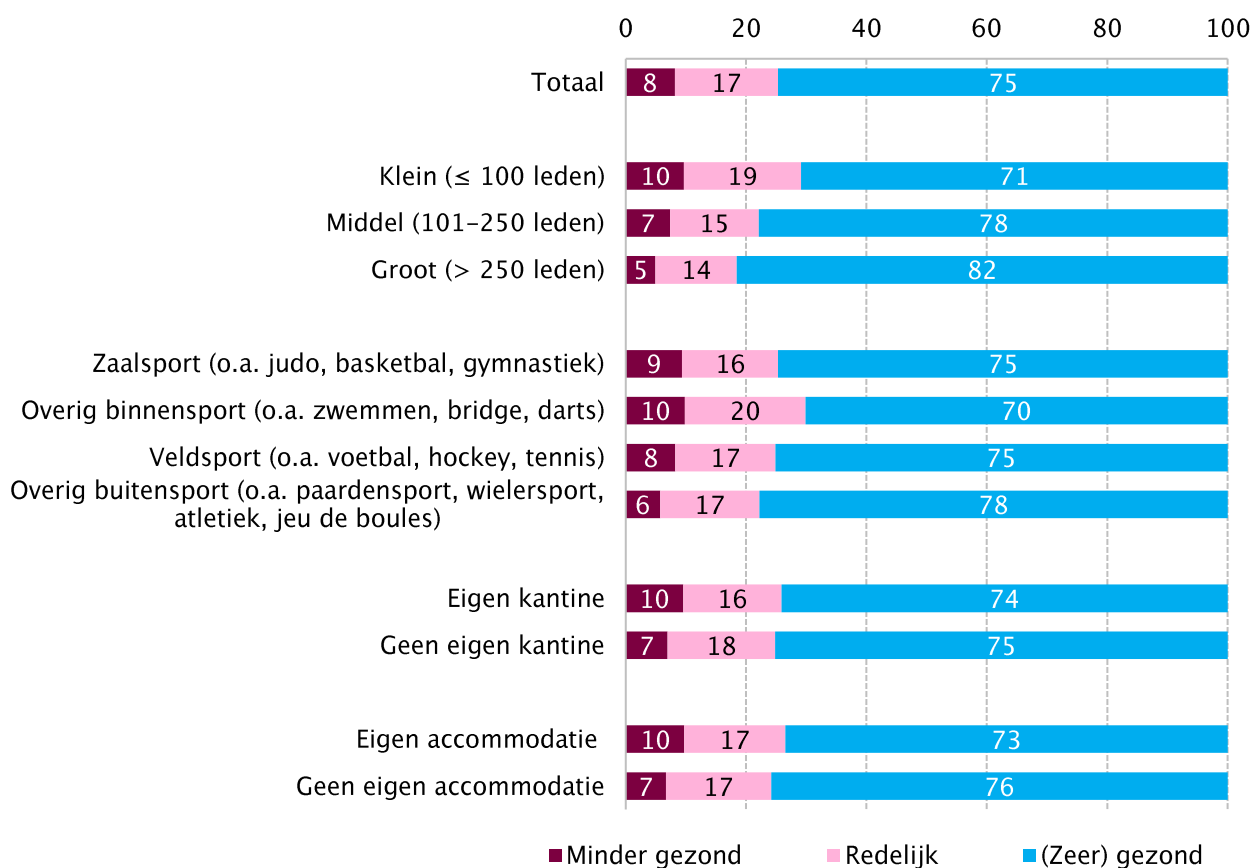
3.2 Financiële gevolgen

Financiële positie sportverenigingen

Sportverenigingen zijn gevraagd hun eigen financiële positie te beoordelen. Drie kwart (75%) beschouwt zichzelf als financieel (zeer) gezond (figuur 3.5). Een kwart beschouwt zichzelf als financieel minder gezond (8%) of financieel redelijk gezond (17%). Overige binnensportverenigingen (70%) en kleine verenigingen (≤ 100 leden, 71%) beschouwen zich het minst vaak als financieel gezond. Verenigingen die zichzelf als financieel minder gezond omschrijven, zijn somberder over hun toekomst (47%) dan verenigingen die redelijk gezond (22%) of (zeer) gezond zijn (13%; niet in figuur).

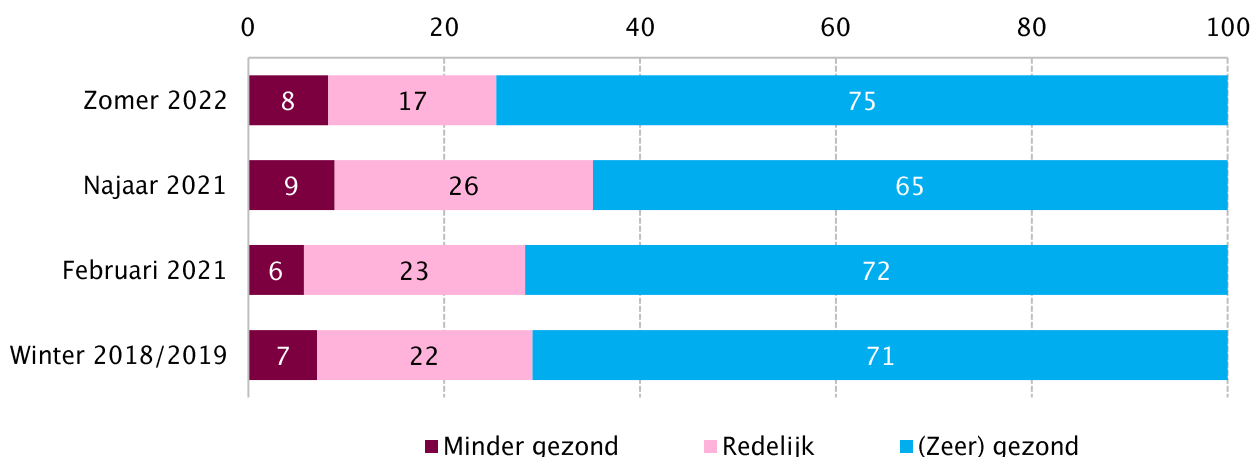
Opvallend is dat de financiële positie van verenigingen in de zomer van 2022 is verbeterd ten opzichte van eerdere metingen in het najaar van 2021 (65%) en februari 2021 (72%), en zelfs ten opzichte van de meting van voor de coronacrisis in de winter van 2018/2019 (71%) (figuur 3.6).

Figuur 3.5 Eigen beoordeling financiële positie sportverenigingen, peildatum september 2022, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=926)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Figuur 3.6 Eigen beoordeling financiële positie sportverenigingen, zomer 2022 (n=926), najaar 2021 (n=1.046), februari 2021 (n=549), winter 2018/2019 (n=442) (in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

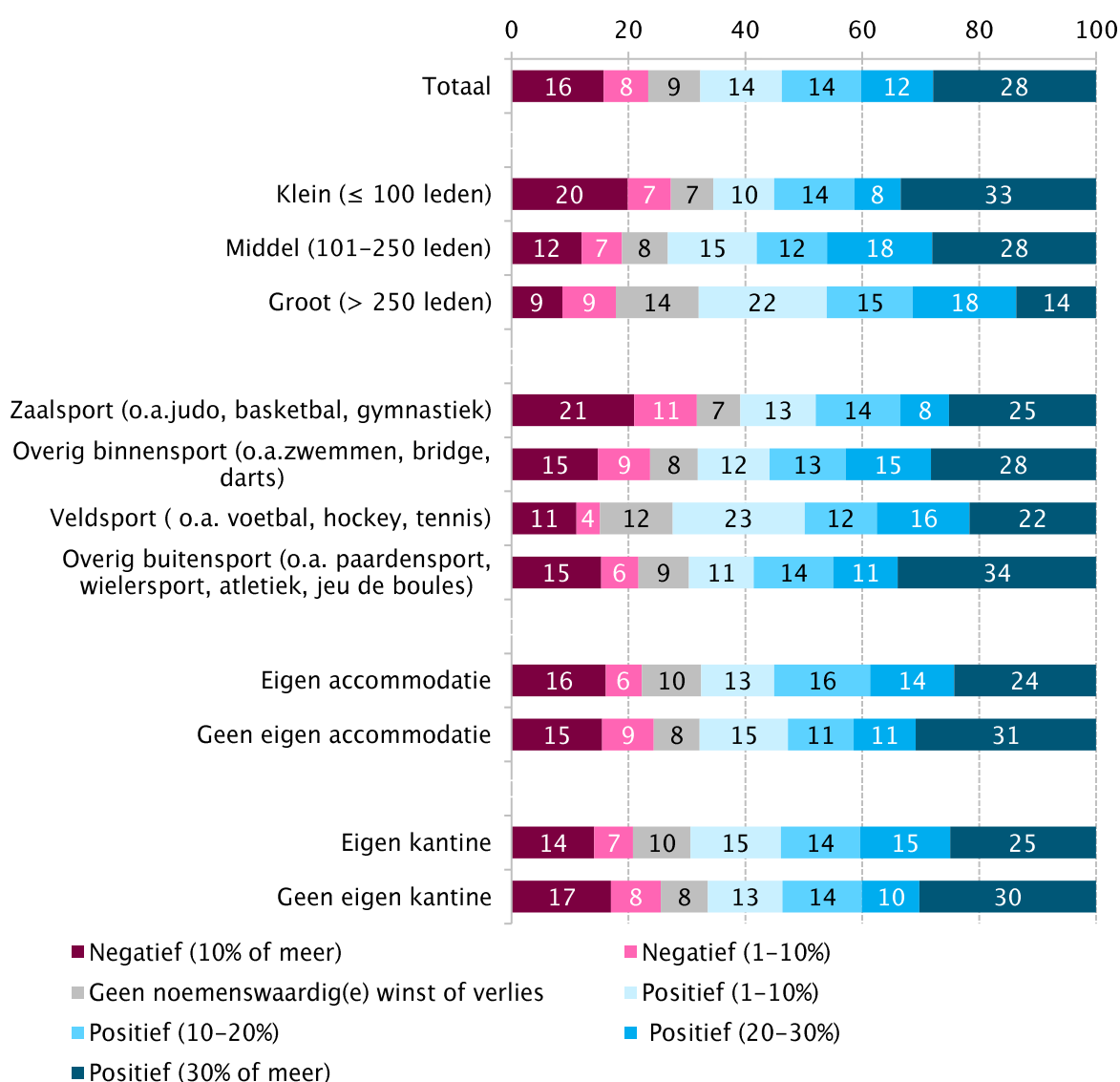
Financiën sportverenigingen

Twee derde van de verenigingen (68%) heeft een positief resultaat op de jaarrekening over 2021 (figuur 3.7). Drie op de tien verenigingen realiseerden op de jaarrekening een positief resultaat dat meer dan 30 procent van de gerealiseerde inkomsten bedroeg. Zij hadden dus ruim meer inkomsten dan

uitgaven in 2021. Dit waren met name kleine verenigingen en overige buitensportverenigingen. Bij een kwart van de verenigingen was het resultaat negatief. Kleine verenigingen (27%) en zaalsportverenigingen (32%) hebben het vaakst te maken gehad met een negatief resultaat op hun jaarrekening. Een vijfde van die kleine en zaalsportverenigingen had te maken met een verlies dat meer dan 10 procent van de inkomsten bedroeg. De verenigingen die aangeven niet veerkrachtig te zijn om de coronacrisis te overleven en op punt van omvallen te staan, hebben vaker een verlies op de jaarrekening van meer dan 10 procent van de inkomsten.

In de begroting voor 2021 waren de verenigingen wat voorzichtiger dan het uiteindelijke resultaat. Drie op de tien verenigingen begrootten voor 2021 een negatief resultaat en iets meer dan de helft een positief resultaat (cijfers niet in figuur).

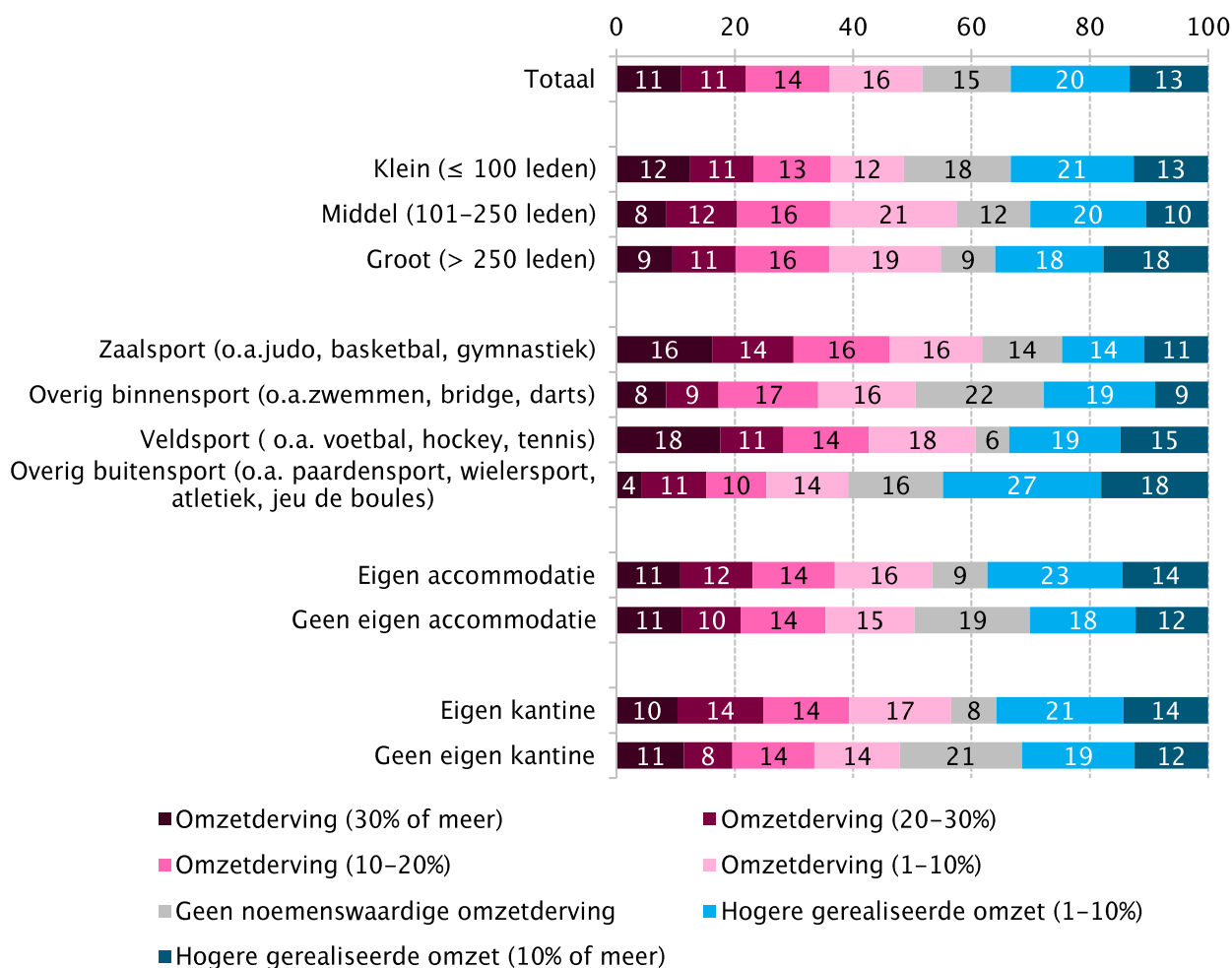
Figuur 3.7 Resultaat jaarrekening 2021 van sportverenigingen als percentage van de gerealiseerde inkomsten, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=616)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Het resultaat op de jaarrekening voor 2021 is voor veel verenigingen positief. Toch heeft de helft van de sportverenigingen (52%) te maken gehad met omzetzderving³⁷ (figuur 3.8). Met name zaalsportverenigingen en veldsportverenigingen hadden te maken met omzetzderving. Bij deze verenigingen kwam bij drie op de tien de gerealiseerde omzet meer dan 20 procent lager uit dan de begrote omzet. De omzetzderving lijkt met name te maken te hebben met minder contributie-inkomsten (doordat er minder leden zijn en mogelijk door tegemoetkoming van leden omdat er minder kon worden gesport) en minder kantine-inkomsten. Bij een derde van de verenigingen kwam de gerealiseerde omzet hoger uit dan begroot. Dit is met name bij de overige buitensportverenigingen.

Figuur 3.8 Omzetzderving sportverenigingen kalenderjaar 2021 als percentage van de begrote inkomsten, exclusief steunmaatregelen, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=616)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Kostenbesparingen kunnen de omzetzderving (voor een deel) compenseren. Als activiteiten niet doorgaan, worden geen inkomsten gegenereerd, maar zijn er mogelijk ook minder kosten. Zes op de tien verenigingen (58%) hebben kosten kunnen besparen (figuur 3.9). Voor sommige verenigingen waren dat relatief hoge kostenbesparingen: 19 procent van de verenigingen bespaarde meer dan 30 procent op de

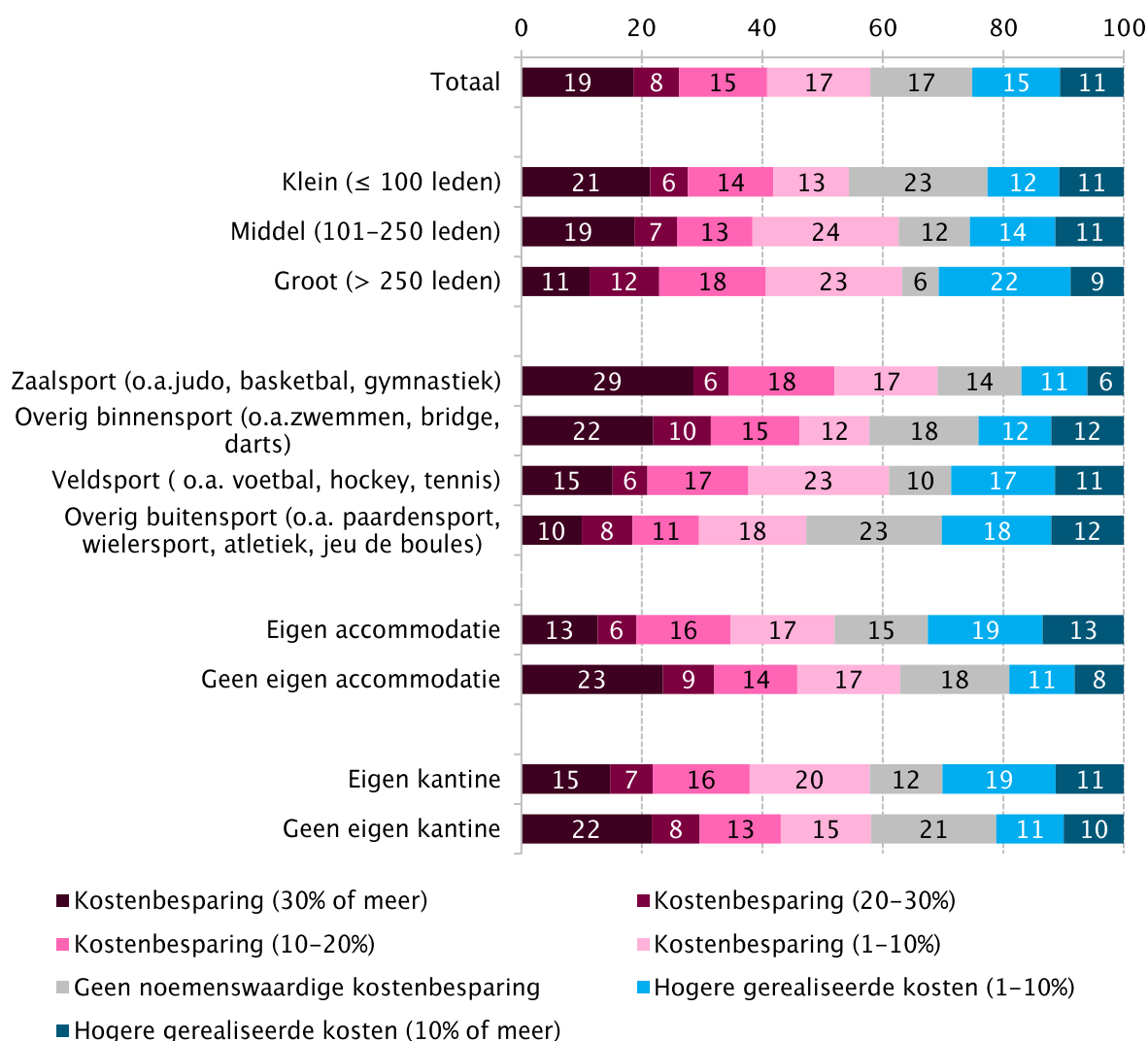
³⁷ Er is sprake van omzetzderving wanneer de gerealiseerde omzet lager uitvalt dan de begrote omzet. Het bedrag verkregen uit steunmaatregelen wordt hierbij in de begrote en gerealiseerde omzet niet meegenomen.

kosten en 8 procent van de verenigingen tussen de 20 en 30 procent. De zaalsportverenigingen en de overige binnensportverenigingen hebben vaker hogere kostenbesparingen (meer dan 20 procent). Veldsportverenigingen konden ook vaak kosten besparen, maar dit percentage ligt wat lager dan bij de zaal- en overige binnensporten.

Een kwart van de verenigingen realiseerde in 2021 hogere kosten dan ze hadden begroot. Met name de grote verenigingen (> 250 leden) en de verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine hebben vaker te maken gehad met hogere gerealiseerde kosten.

Bij enkele verenigingen lijkt de omzetzijde hoger te zijn dan de kostenbesparingen. Maar bij de meeste verenigingen lijken de kostenbesparingen de omzetzijde van de verenigingen minstens te compenseren.

Figuur 3.9 Kostenbesparing sportverenigingen kalenderjaar 2021 als percentage van de begrote kosten, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=616)

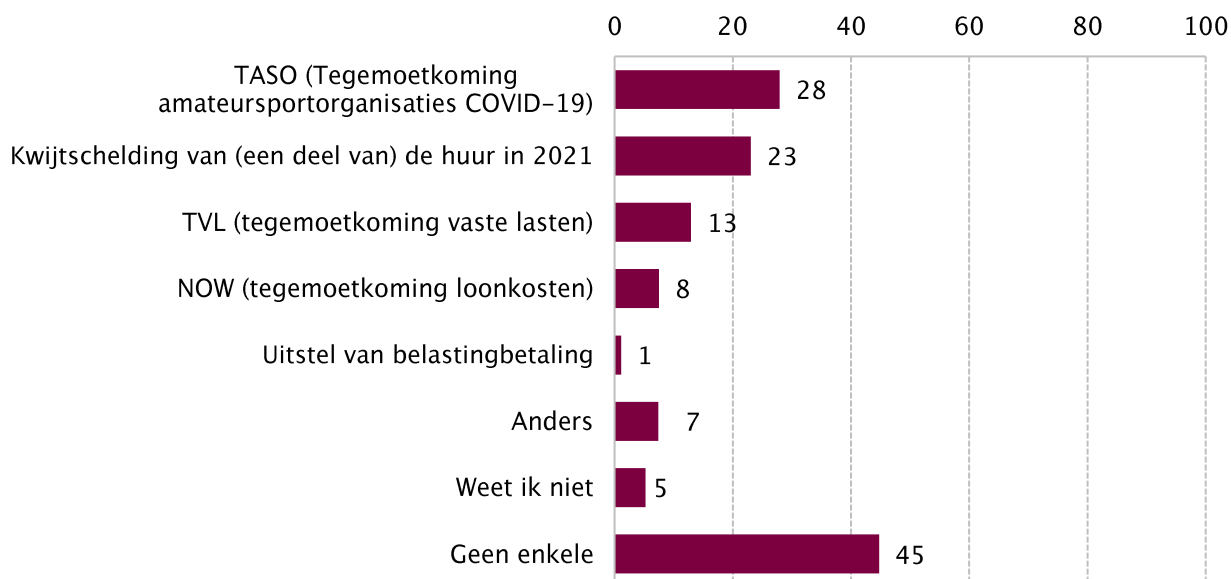

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Verenigingen konden in 2021 gebruik maken van verschillende steunmaatregelen. Ruim de helft van de verenigingen (55%) geeft aan in 2021 financiële steunmaatregelen van de Rijksoverheid of gemeente te hebben aangevraagd (figuur 3.10). De meest aangevraagde steunmaatregelen zijn de Tegemoetkoming amateursportorganisaties COVID-19 (TASO) (28%) en kwijtschelding van huur (23%). Met name

veldsportverenigingen (95%) en grote verenigingen (> 250 leden, 82%) hebben financiële steunmaatregelen van de overheid aangevraagd in 2021.

Figuur 3.10 Gebruik financiële steunmaatregelen sportverenigingen in 2021, peildatum september 2022 (in procenten, n=926)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

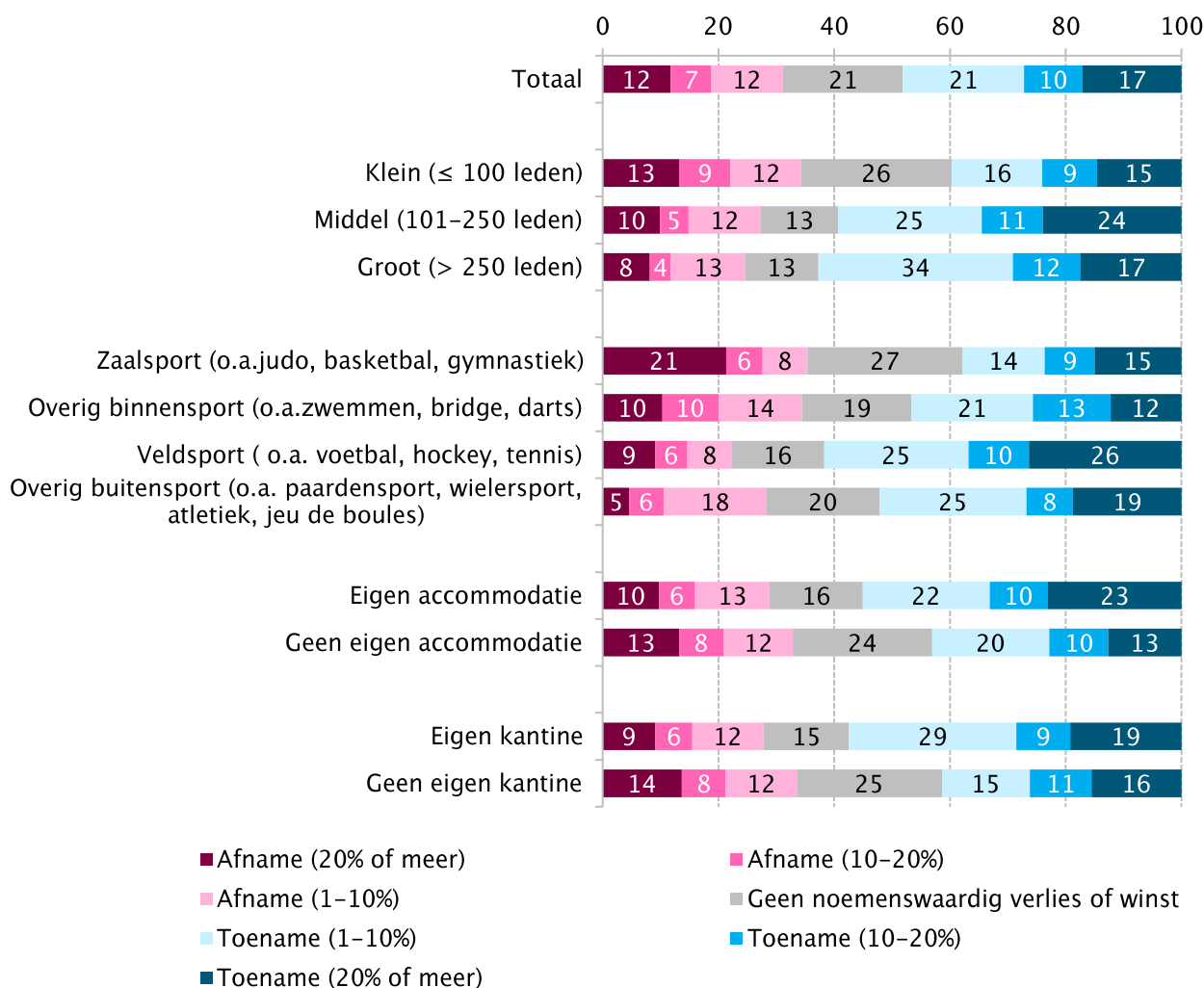
Het gerealiseerde financiële resultaat van de sportverenigingen werkt door in hun eigen vermogen. Kostenbesparingen en steunmaatregelen waren niet altijd voldoende om het eigen vermogen ongemoeid te laten. Tussen 1 januari 2021 en 1 januari 2022 is het eigen vermogen bij 31 procent van de verenigingen afgenomen en bij 48 procent toegenomen (figuur 3.11). Een jaar eerder, tussen 1 januari 2020 en 1 januari 2021, kampten meer verenigingen met een afname van het eigen vermogen, namelijk 42 procent. Eveneens bij 42 procent van de verenigingen was toen sprake van een toename van het eigen vermogen.

Gemiddeld was het eigen vermogen op 1 januari 2021 bijna 1 procent hoger dan op 1 januari 2020. In de periode tussen 1 januari 2021 en 1 januari 2022 nam het eigen vermogen gemiddeld met 3 procent toe (cijfers niet in figuur).

Met name zaalsportverenigingen, overige binnensportverenigingen en kleine verenigingen teren in op het eigen vermogen, en relatief vaak met meer dan 10 procent. Veldsportverenigingen en middelgrote en grote verenigingen zagen vaker een toename van het eigen vermogen. Bij veldsporten is het eigen vermogen bij een kwart van de verenigingen zelfs met 20 procent of meer toegenomen.

Figuur 3.11 Ontwikkeling van het eigen vermogen van sportverenigingen tussen 1 januari 2021 en 1 januari 2022, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=424)

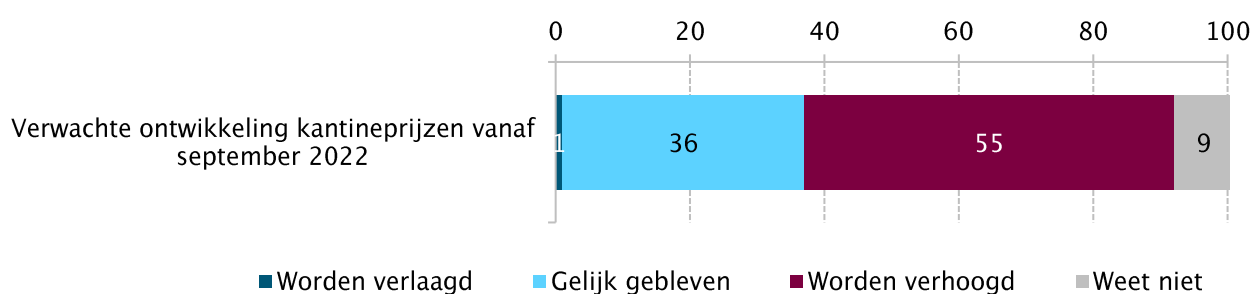
Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Ontwikkeling kantineprijzen en huurtarieven

In de zorgen voor de toekomst noemen verenigingen naast het dalende aantal leden en vrijwilligers ook financiële problemen, als gevolg van ledendaling, stijgende energiekosten en stijgende inflatie. Hoe gaan verenigingen met deze ontwikkelingen om en wat betekent dat bijvoorbeeld voor de contributie en de prijzen in de kantine?

De helft van de sportverenigingen met een eigen sportkantine (55%) geeft aan dat de prijzen in de kantine (naar verwachting) vanaf september 2022 worden verhoogd (figuur 3.12). Een derde (36%) geeft aan dat de kantineprijzen gelijk blijven. Een vijfde van de verenigingen die de prijzen verhogen (22%), doet dat met 1 tot en met 5 procent. Eveneens een vijfde van de verenigingen (23%) verhoogt de prijs met 6 tot en met 10 procent, en één op de tien verenigingen met meer dan 10 procent. Ongeveer de helft van de verenigingen heeft geen idee hoe hoog de prijsverhoging is. De verenigingen verhogen hun kantineprijzen over het algemeen minder dan de inflatie van juli 2022 (ongeveer 12%).

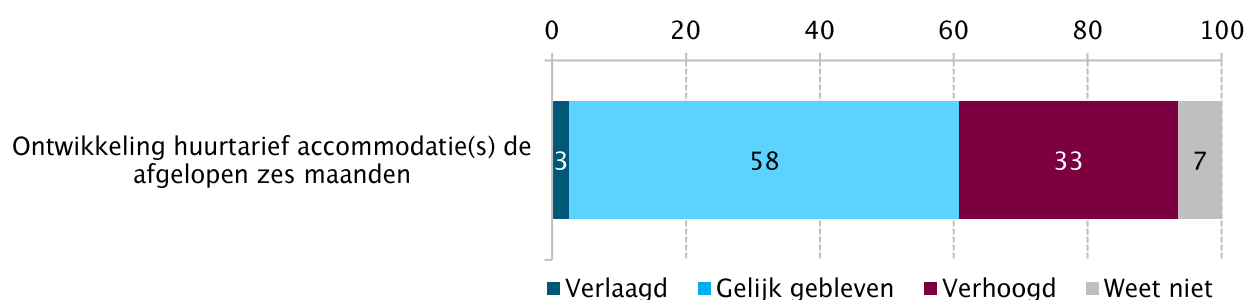
Figuur 3.12 Verwachte ontwikkeling van de prijzen in de kantine vanaf september 2020 (verenigingen die beschikken over een eigen kantine, in procenten, n=447)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Drie kwart van de sportverenigingen huurt een of meer (sport)accommodaties voor sportactiviteiten. Bij een derde van deze verenigingen is het huurtarief de afgelopen zes maanden (meetmoment augustus/september 2022) verhoogd (figuur 3.13). Bij 58 procent is het huurtarief gelijk gebleven. Bij een derde van de verenigingen met een huurverhoging is het tarief gestegen met maximaal 5 procent. Bij een vijfde van de verenigingen bedroeg de tariefsverhoging 5 tot en met 10 procent. 12 procent van de clubs had te maken met een tariefsverhoging van meer dan 10 procent. Bijna twee vijfde van de verenigingen weet niet hoeveel de tariefsverhoging bedraagt.

Figuur 3.13 Ontwikkeling huurtarief van accommodatie(s) die verenigingen huren in de afgelopen zes maanden, peildatum september 2022 (in procenten, n=705)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Van de verenigingen die te maken hebben met een verhoging van het huurtarief gaat twee vijfde (43%) deze doorberekenen in de contributie en twee vijfde van de verenigingen (40%) niet. Bij één op de zeven sportverenigingen die een (sport)accommodatie huren, krijgen de leden te maken met verhoging van de contributie doordat de stijging van het huurtarief wordt doorberekend. Bij de verenigingen die de tariefsverhoging in de contributie doorberekenen, gaat de contributieverhoging veelal in het najaar 2022 (56%) of in het voorjaar van 2023 (25%) plaatsvinden.

3.3 Gevolgen voor het aantal leden en vrijwilligers

Gevolgen voor de ledenontwikkeling

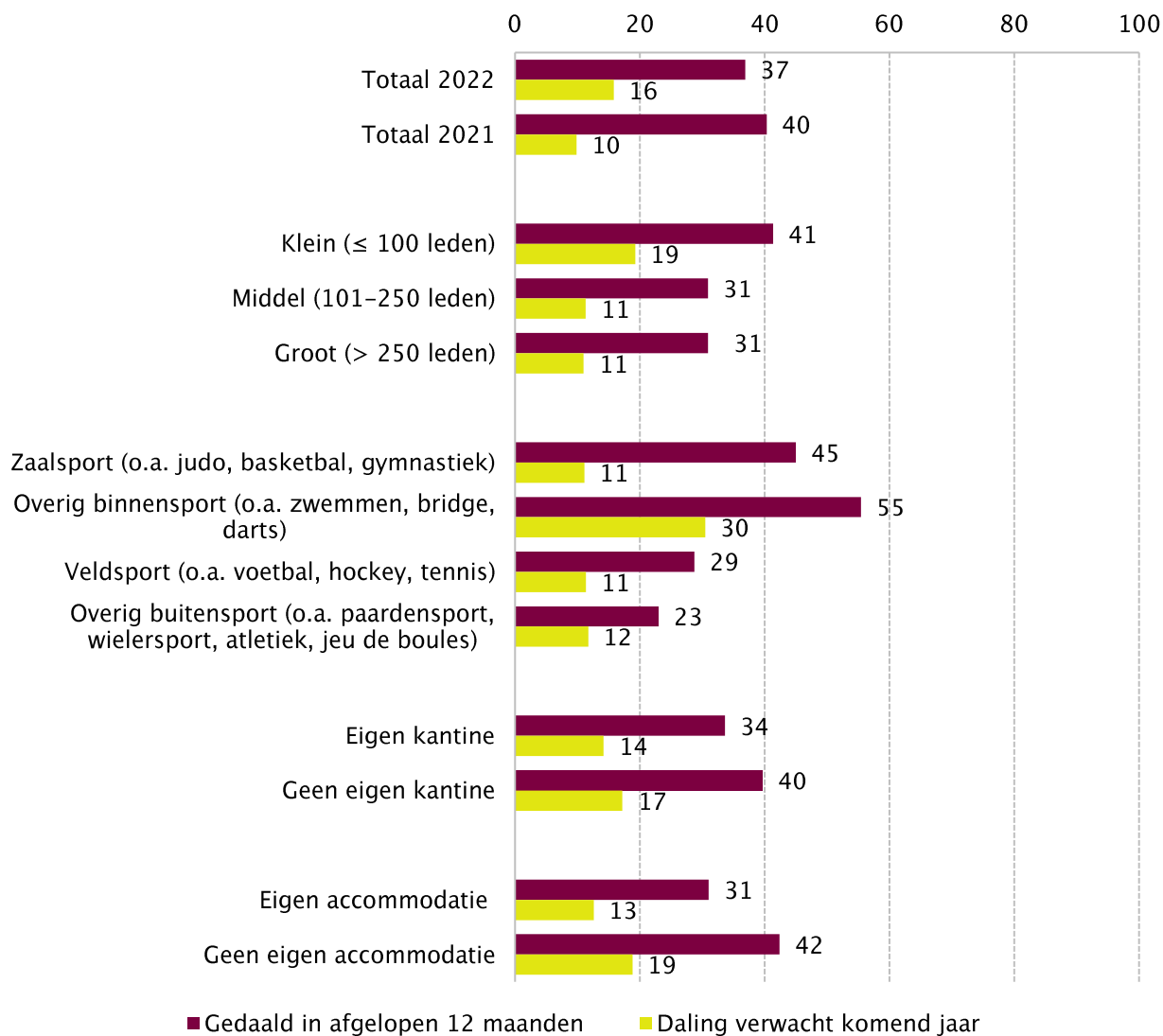
Bij ongeveer vier op de tien verenigingen (37%) is het ledental in de afgelopen twaalf maanden (sterk) gedaald (figuur 3.14). Bij ongeveer de helft (47%) is het ledental gelijk gebleven en bij ongeveer één op de zes (16%) is het (sterk) gestegen. Met name overige binnensportverenigingen (55%), zaalsportverenigingen (45%), verenigingen zonder eigen accommodatie (42%) en kleine verenigingen (≤ 100 leden, 41%) hebben met (sterke) ledendaling te maken. Opvallend is dat ten opzichte van het najaar van 2021 bij overige binnensportverenigingen het aandeel verenigingen met ledendaling is

toegenomen (45%). In totaal is het aandeel verenigingen met ledendaling licht afgenomen ten opzichte van het najaar van 2021 (40%).

Van de verenigingen met een ledendaling heeft ongeveer de helft (48%) meer dan 20 procent van het ledenbestand verloren. Bij een derde van de verenigingen met ledendaling (35%) heeft in het afgelopen jaar een ledendaling van 10 tot 20 procent van het ledenbestand plaatsgevonden. Zaalsportverenigingen, kleine verenigingen (≤ 100 leden), verenigingen zonder eigen kantine, verenigingen zonder eigen accommodatie en overige binnensportverenigingen hebben niet alleen het vaakst met ledendaling te maken, maar hebben ook relatief de meeste leden verloren. Ook op basis van de ledentallen van sportbonden kan geconcludeerd worden dat de binnensport hard door de coronacrisis geraakt wordt (zie hoofdstuk 2).

Verenigingen met een ledendaling zijn somberder over de toekomst van de vereniging (32%) dan verenigingen waar het ledenaantal gelijk is gebleven (12%) of is gestegen (2%).

Figuur 3.14 Ontwikkeling van het ledental bij sportverenigingen in het afgelopen jaar en de verwachting voor komend jaar, peildatum oktober 2021, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=926)

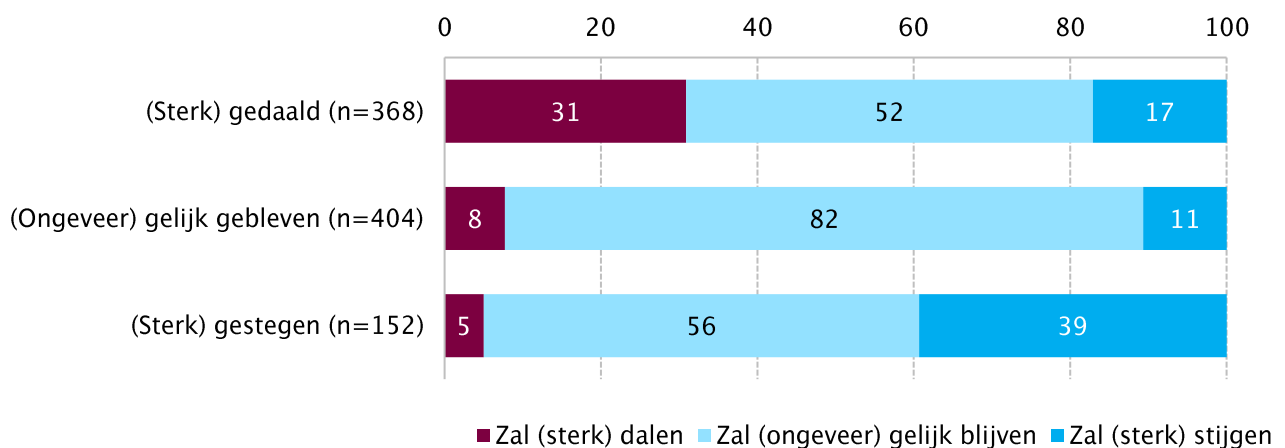

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Van de verenigingen met ledenstijging (16%) heeft ongeveer één op de drie een groei van 5 tot 10 procent (32%) en één op de drie een groei van 10 tot 20 procent (35%) van het ledenbestand doorgemaakt. Een kwart van deze verenigingen (27%) heeft meer dan 20 procent van het ledenbestand aan groei doorgemaakt. Met name grote verenigingen (>250 leden, 25%) en overige buitensportverenigingen (o.a. paardensport, wielersport, atletiek, jeu de boules, 21%) hebben een ledenstijging doorgemaakt.

18 procent van de verenigingen verwacht komend jaar een (verdere) groei van het ledenbestand (niet in figuur). 16 procent verwacht komend jaar een (verdere) krimp van het ledenbestand (figuur 3.16). Ten opzichte van het najaar van 2021 is het aandeel verenigingen dat een stijging van het aantal leden verwacht, gedaald (toen 29%). Ook is ten opzichte van het najaar van 2021 het aandeel verenigingen met ledendaling én dat een verdere ledendaling verwacht, gestegen (van 16% in het najaar van 2021 naar 31% in de zomer van 2022) (figuur 3.15). 17 procent van de verenigingen met ledendaling verwacht komend jaar te groeien.

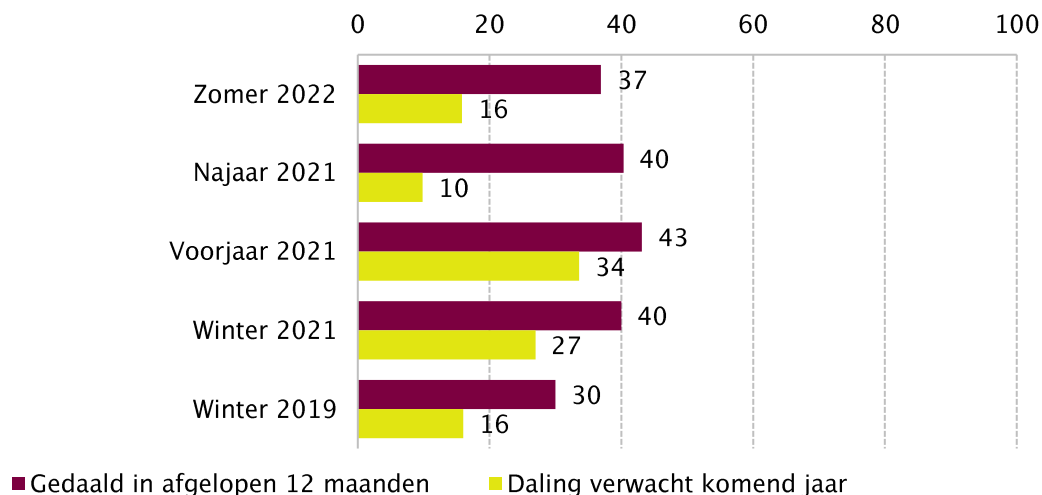
Figuur 3.15 Verwachte ontwikkeling van het ledental bij sportverenigingen, afgezet tegen de ontwikkeling van het ledenbestand in het afgelopen jaar, peildatum september 2022 (in procenten, n=926)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Vergeleken met een meting vóór de coronacrisis (in de winter van 2018/2019) is het aandeel verenigingen met ledendaling toegenomen (van 30% in 2019 naar 37% in 2022) (figuur 3.16). Hoewel het aandeel verenigingen met ledendaling in het afgelopen jaar licht is afgenomen, is het aandeel verenigingen dat een ledendaling verwacht, toegenomen in vergelijking met het najaar van 2021 (van 10% in het najaar van 2021 naar 16% in de zomer van 2022). Dit lijkt te betekenen dat verenigingen negatiever zijn over de toekomst wat betreft hun ledenontwikkeling.

Figuur 3.16 Ontwikkeling van het ledental bij sportverenigingen in het afgelopen jaar en de verwachting voor komend jaar, zomer 2022 (n=926), najaar 2021 (n=1.046), februari 2021 (n=549), winter 2018/2019 (n=442) (in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022, oktober 2021, februari 2021, winter 2018/2019.

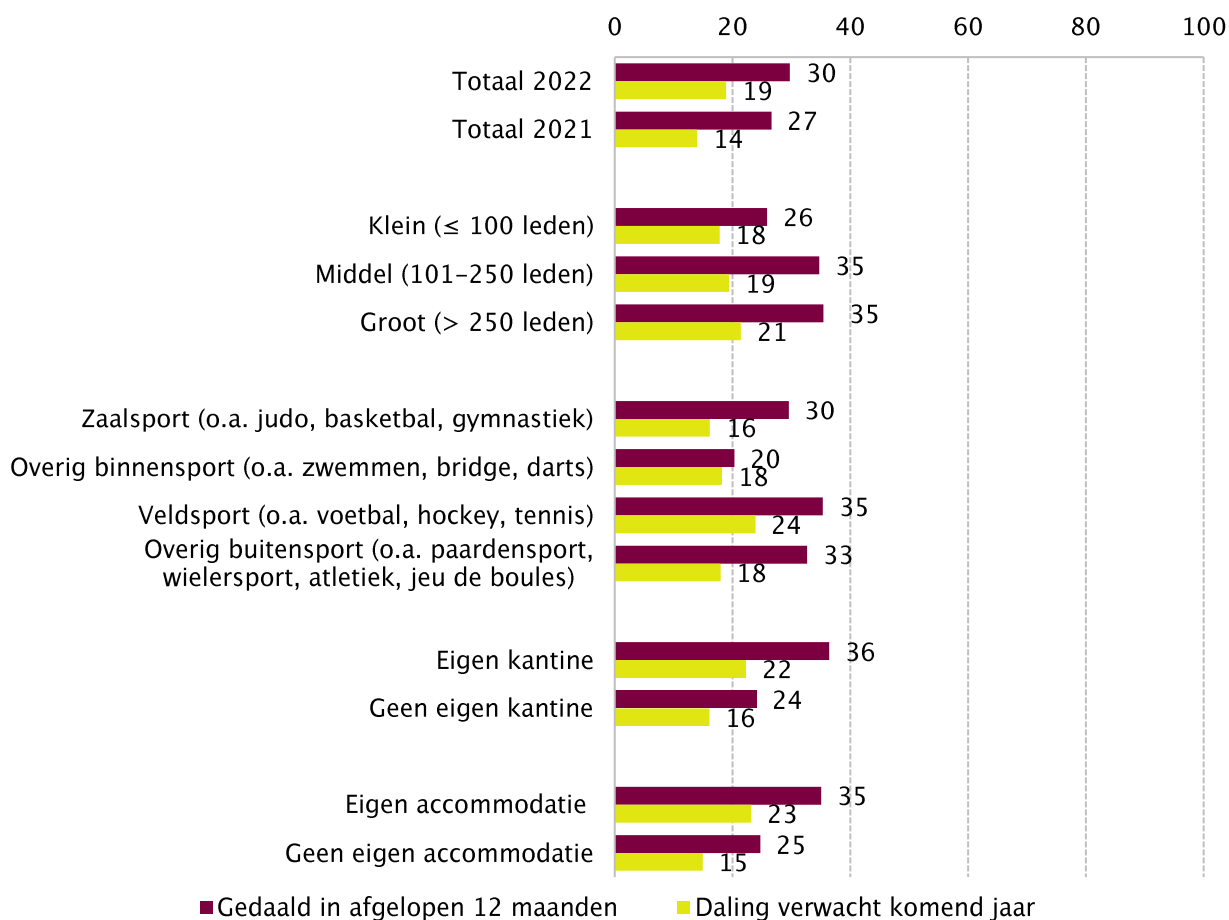
Gevolgen voor het aantal vrijwilligers en kaderleden

Ruim een derde van de verenigingen (32%) beschikt momenteel over (veel) te weinig vrijwilligers en/of kader. Dit zijn voornamelijk veldsportverenigingen (45%), grote verenigingen (> 250 leden, 43%) en middelgrote verenigingen (101-250 leden, 43%). Verenigingen geven voornamelijk aan een tekort aan vrijwilligers en/of kaderleden te ervaren bij het uitvoeren van bestuursfuncties en op het gebied van trainers/coaches.

Bij drie op de tien verenigingen (30%) is het aantal vrijwilligers in de afgelopen twaalf maanden (sterk) gedaald (figuur 3.17). Bij twee derde (66%) is het aantal vrijwilligers gelijk gebleven en bij 3 procent is het (sterk) gestegen. Het aandeel verenigingen waar het aantal vrijwilligers het afgelopen jaar is gedaald, is licht gestegen ten opzichte van de meting in het najaar van 2021. Toen gaf 27 procent van de verenigingen dit aan. Dit was toen al een verdubbeling ten opzichte van het voorjaar van 2021, toen 12 procent dit aangaf. De daling van het aantal vrijwilligers lijkt dus door te zetten.

Verenigingen met een eigen kantine (36%), veldsportverenigingen (35%), grote verenigingen (> 250 leden, 35%), middelgrote verenigingen (101-250 leden, 35%) en verenigingen met een eigen accommodatie (35%) hebben het vaakst met een daling van het aantal vrijwilligers te maken. Verenigingen waar het aantal vrijwilligers daalt, zijn vaker somber over hun toekomst (23%) dan verenigingen waar het aantal vrijwilligers gelijk is gebleven (16%) of (sterk) is gestegen (7%).

Figuur 3.17 Ontwikkeling van het aantal vrijwilligers bij sportverenigingen in het afgelopen jaar en de verwachting voor komend jaar, peildatum september 2022, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=926)

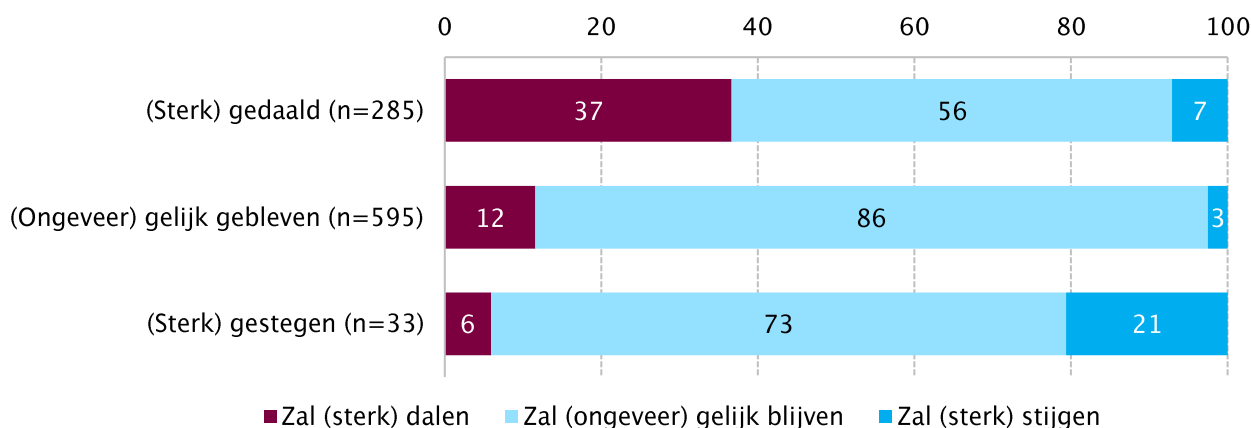

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Twee op de tien verenigingen (19%) verwachten komend jaar een (verdere) (sterke) daling van het aantal vrijwilligers (figuur 3.17). Dit geldt voornamelijk voor veldsportverenigingen (24%), verenigingen met een eigen accommodatie (23%), verenigingen met een eigen kantine (22%) en grotere verenigingen (> 100 leden, 21%). Verenigingen met (veel) te weinig vrijwilligers verwachten vaker een verdere daling van het aantal vrijwilligers.

5 procent van de verenigingen verwacht komend jaar een stijging van het aantal vrijwilligers. Dit is een halvering ten opzichte van het najaar van 2021 (10%). Van de verenigingen met een daling van het aantal vrijwilligers verwacht 7 procent dat het aantal vrijwilligers het komende jaar zal stijgen (figuur 3.18). Dit is een halvering ten opzichte van het najaar van 2021 (14%). Vier op de tien verenigingen met een daling (37%) verwachten het komende jaar een verdere daling (in het najaar van 2021 was dit 29%).

Figuur 3.18 Verwachte ontwikkeling van het aantal vrijwilligers/kaderleden bij sportverenigingen, afgezet tegen de ontwikkeling van het aantal vrijwilligers/kaderleden in het afgelopen jaar, peildatum september 2022 (in procenten, n=926)

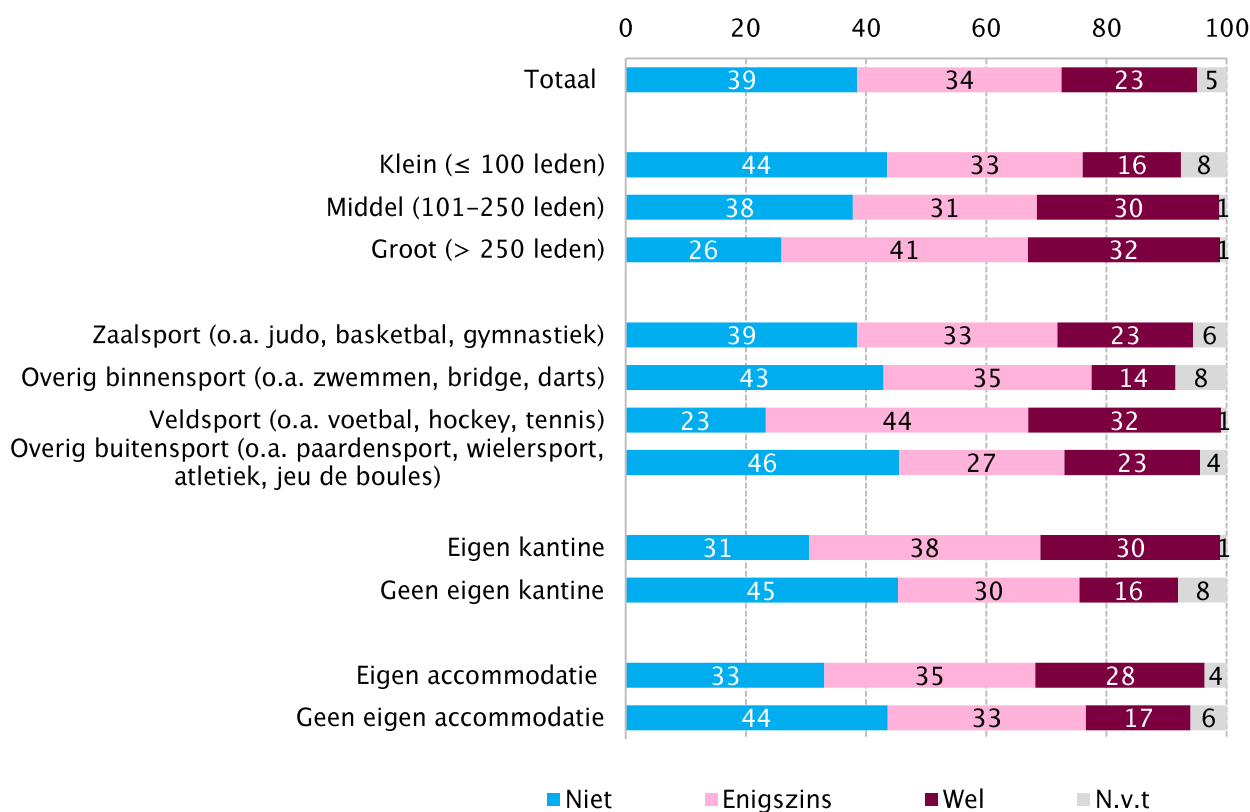
Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

Werkdruk vrijwilligers

Ongeveer een kwart van de verenigingen (23%) ervaart een te hoge werkdruk voor vrijwilligers (figuur 3.19). Dit zijn met name veldsportverenigingen (o.a. voetbal, hockey, tennis, 32%), grote verenigingen (> 250 leden, 32%), middelgrote verenigingen (101-250 leden, 32%) en verenigingen met een eigen kantine (30%). Ook zijn het met name de verenigingen waarbij het aantal vrijwilligers het afgelopen jaar (sterk) is gedaald (43%) en de verenigingen die aangeven over (veel) te weinig vrijwilligers/kader te beschikken.

Ongeveer drie op de tien verenigingen (29%) geven aan dat de coronacrisis een (sterke) invloed heeft gehad op de werkdruk voor vrijwilligers. De werkdruk is (sterk) gestegen. Voor ongeveer de helft (54%) is deze (ongeveer) gelijk gebleven en voor één op de tien (11%) is deze (sterk) afgenomen.

Figuur 3.19 Aandeel verenigingen met een te hoge werkdruk voor vrijwilligers, peildatum september 2022, uitgesplitst naar kenmerken vereniging (in procenten, n=926)

Bron: Mulier Instituut, Vragenlijst gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen, september 2022.

4. Sportondernemers

Johan Steenbergen en Janine van Kalmthout

Dit hoofdstuk gaat over de gevolgen van de coronacrisis voor een groep ondernemende sportaanbieders in Nederland. In de eerste paragraaf (4.1) staan we kort stil bij wie de ondernemende sportaanbieders zijn, op welke resultaten we steunen en hoe dit hoofdstuk is opgebouwd. In de daaropvolgende paragrafen geven we een beeld van de gevolgen van de coronacrisis voor zes groepen sportondernemers: de fitnesscentra, de golfondernemers, de klim- en bergsportcentra, de dans-/yogascholen en vechtsportcentra, de hippische centra en de zwembaden (paragrafen 4.2 t/m 4.7).

Samenvatting en conclusie

Op basis van een vragenlijst en zeven interviews bezien we voor zes groepen sportondernemers welke impact de coronacrisis heeft gehad: de fitnesscentra, de golfondernemers, de klim- en bergsportcentra, de dans-/yogascholen en vechtsportcentra, de hippische centra en de zwembaden.

De invloed van corona op de sportondernemers is heel verschillend. In de aard en mate van de gevolgen van corona is een grens te trekken tussen sporten die buiten zijn te beoefenen en sporten die afhankelijk zijn van de binnenruimte. De impact op de binnensporten is aanmerkelijk groter dan op de buitensporten. Kortom, de sportondernemers voor wie sporten in de buitenlucht slechts in geringe mate of in het geheel geen alternatief was.

De impact van de coronacrisis verschilt sterk tussen aan de ene kant de golf- en paardensport en aan de andere kant de klim-/ bergsportcentra, de fitnesscentra, de dans-/yogascholen en vechtsportcentra en de zwembaden. De eerste twee zijn er goed uitgekomen qua ledengroei en omzet. De andere groep kreeg juist minder leden en omzet en meer schulden. Een nieuwe lockdown zou voor deze groep een direct gevaar vormen voor het voortbestaan van de onderneming.

Alle sportondernemers zitten in een groeimarkt en hebben personeelstekorten, en de meesten zien de hoge energieprijzen en inflatie als een groot probleem. Hun onzekerheden over de toekomst zijn dan ook gelegen in een combinatie van ontwikkelingen. Komt er weer een lockdown? Blijven de energieprijzen stijgen en wordt hiervoor gecompenseerd? Is er voldoende personeel te werven om de aanwas van nieuwe leden aan te kunnen? Gaat de inflatie door en komen er daardoor minder klanten? Wordt er door de overheid maatwerk geleverd of worden sportondernemers over één kam geschoren? Dergelijke vragen spelen in meer of mindere mate bij alle zes de groepen sportondernemers. Ze laten tevens zien dat de onzekerheden niet alleen komen door corona. Voor sommige sportondernemers is een uitbraak van corona desastreus, voor andere (in het geheel) niet.

4.1 Sportondernemers verdeeld over zes groepen

Onder sportondernemers scharen wij aanbieders met een winstoogmerk of commercieel verdienmodel. Een groot deel van deze sportondernemers is aangesloten bij brancheorganisaties, maar dit verschilt per branche. De verschillende brancheorganisaties hebben zich verenigd in een samenwerkingsverband: het Platform Ondernemende Sportaanbieders (POS). Bij het POS zijn eind 2022 de volgende ondernemende sportaanbieders aangesloten:

1. airsoftcentra;
2. biljartcentra;
3. budosportscholen;
4. buitensportbedrijven;
5. dansscholen;
6. fitnesscentra;
7. golfbanen;
8. hippische sportcentra;
9. klim- en bergsportcentra;
10. skatecentra;
11. indoor skicentra;
12. squashcentra;
13. vechtsportcentra;
14. watersportcentra;
15. yogacentra;
16. zwembaden.

Om inzicht te krijgen in de gevolgen van de coronacrisis heeft het Mulier Instituut, in samenwerking met het POS, een vragenlijst samengesteld die via de brancheorganisaties onder de aangesloten sportondernemers is uitgezet. Deze vragenlijst is een voortzetting van de eerdere uitvraag in september 2021. De respons is deze keer lager uitgevallen (tabel 4.1).

Tabel 4.1 Responsoverzicht op de POS-vragenlijst

Branche	Aantal respondenten
Golfbaan	30
Dansschool	13
Yogaschool/-centrum	11
Klim- en bergsportcentrum	11
Vechtsportcentrum	3
Totaal	68

De in tabel 4.1 genoemde sportondernemers zijn meegenomen in de analyse. Daarnaast heeft ook NL Actief onder haar leden een vragenlijst verspreid. De respons was ook daar niet hoog: slechts 72 fitnessondernemers hebben de vragenlijst ingevuld.

In aanvulling op de uitgezette vragenlijsten door het Mulier Instituut en NL Actief hebben we interviews gehouden met zeven vertegenwoordigers van de brancheorganisaties van dansscholen, fitnesscentra, hippische sportcentra, klim- en bergsportcentra, vechtsportcentra, yogacentra en zwembaden.

Aan de hand van de resultaten van de vragenlijsten en interviews geven we in dit hoofdstuk een beeld van de meest in het oog springende ontwikkelingen. De respons is te laag voor een hoofdstuk bestaande uit tabellen met cijfers. Dat zou de indruk wekken dat op detailniveau uitspraken zijn te doen over de impact van corona. Toch kan in de verzamelde data wel een patroon worden herkend in de gevolgen van corona voor de genoemde groepen sportondernemers.

4.2 Gevolgen coronacrisis voor de fitnessbranche

Brancheorganisatie NL Actief heeft een vragenlijst uitgezet onder haar leden (n=72). In dit deel geven we, aan de hand van de uitkomsten van deze vragenlijst, een beeld van de fitnessbranche. Op basis van een peiling van NL Actief in september 2022 kan de ledenontwikkeling en de ontwikkeling van de omzet binnen

de fitnessbranche worden weergegeven. Ook hebben we een gesprek gevoerd met een vertegenwoordiger van NL Actief. Gezamenlijk levert dit het volgende beeld op.

Groei aantal leden, maar nog niet op niveau van voor coronacrisis

De afgelopen twee jaar is er ten opzichte van het aantal leden van voor de coronacrisis een sterke afname **geweest tot zo'n kleine 20** procent in september 2021. Vanaf die tijd is er een stijgende lijn ingezet en kwam het gemiddelde **ledental in september 2022 ten opzichte van oktober 2019 uit op zo'n 90** procent.

Groei van de omzet, maar nog wel lager dan voor de coronacrisis

De gemiddelde maandomzet is het afgelopen jaar iets gestegen. Toch lag deze in september 2022 nog bijna 10 procent lager dan voor de coronacrisis. De grootste omzetgroei in de periode tussen september 2021 en september 2022 zien we bij de kleine fitnesscentra (ruim 20%). De omzetgroei bij de grote centra (>1500 leden) is in deze periode iets meer dan 10 procent.

Coronacrisis heeft vertrouwen aangetast

- Het vertrouwen van fitnessondernemers in de overheid is de afgelopen jaren wat afgenomen. Steeds was onduidelijk wanneer fitnesscentra open mochten, ondanks dat er een goed sectorplan lag. Ondernemers hebben de indruk **dat 'vitaliteit en gezondheid' nog niet hoog op de agenda** van de overheid staat en dat met twee maten werd gemeten: de georganiseerde sport versus de ondernemende sport. Weliswaar was de fitnessbranche tijdens de laatste lockdown als eerste open, maar dit was voor velen te laat.
- De **gemiddelde omzet is gezakt tot zo'n 80-85** procent van voor de coronacrisis. Onder andere kwam dit door opzeggingen en minder aanmeldingen. Gevolg is dat er minder marge is binnen de omzet. In het licht van de opgelopen schuldenlast, de hoge energierekeningen en de inflatie is het voor veel fitnesscentra lastig geworden het hoofd boven water te houden.
- De afgelopen jaren zijn binnen de fitnesscentra personeelstekorten ontstaan en die zijn nog onvoldoende aangevuld.

Een nog ongewisse toekomst

- Fitnessondernemers hebben nog relatief weinig vertrouwen in de toekomst. Er is een najaar zonder lockdown nodig, dan zal het vertrouwen weer wat toenemen. Er is onzekerheid in de branche, doordat energieprijzen stijgen en leden minder de weg naar de sportschool vinden, bijvoorbeeld omdat ze hun geld nodig hebben voor andere zaken.
- Belangrijk is om vooral bij senioren het bewustzijn te verhogen over het belang van conditie en kracht. Veel senioren zijn gaan wandelen en fietsen en hebben het idee dat ze daarmee voldoende aan de eigen fitheid doen. Die groep blijkt dan vaak niet terug te komen.
- Op de toekomstbestendigheid van fitnessondernemers is nog te weinig zicht. Er moet meer worden nagedacht over nieuwe businessmodellen.
- Het belang van vitaliteit en gezondheid groeit, net als het idee dat je daar als individu iets aan kunt doen. Hier ligt potentiële groei voor de fitnessondernemers. Deze groei zal doorzetten, en naar verwachting worden veel bedrijven dan weer (financieel) gezond. Een nieuwe lockdown zou voor veel fitnessondernemers echter faillissement betekenen.
- De verwachting is, ook doordat sportondernemers steeds serieuzer worden genomen door de overheid (zie de ontwikkelingen van het POS), dat er steeds meer zal worden samengewerkt op lokaal niveau en dat andere sectoren zoals onderwijs en zorg meer gebruik gaan maken van de faciliteiten van fitnesscentra.

4.3 Gevolgen coronacrisis voor de golfondernemers

Forse toename van aantal golfers

Voor de golfondernemers heeft de coronacrisis (vrijwel) geen negatieve gevolgen gehad.

Bij nagenoeg alle golfondernemers is het aantal klanten. Er zijn meer klanten met een abonnement of lidmaatschap, meer klanten die een les of cursus volgen en meer incidentele bezoekers. Bij vrijwel alle golfondernemers is het klantenbestand in vergelijking met voor de coronacrisis met 5 procent, 10 procent, 15 procent of zelfs meer toegenomen.

Helpt golfondernemers kamp met tekort aan personeel

Binnen de golf hebben medewerkers vaste of flexibele contracten. Tijdens de coronacrisis is het aantal contracten - zowel vaste als flexibele - iets toegenomen. In de zomer van 2022 kampt ongeveer de helft van de golfbanen met een personeelstekort en is het moeilijk nieuw personeel te werven. Dit heeft beide vooral te maken met de groei die de golf heeft doorgemaakt en de krapte op de arbeidsmarkt.

Financieel uitermate gezond

Bijna alle golfondernemers bevinden zich financieel in een (zeer) gezonde situatie. Dit zien ze terug in een positief netto-bedrijfsresultaat. Ook de schuldenlast is lager dan voor de coronacrisis. Waar wel sprake is van schulden, worden deze niet als problematisch ervaren.

Positief effect coronacrisis

De golfondernemers hebben van de coronacrisis vrijwel geen nadelige gevolgen gehad. Sterker nog, ze zijn er in veel opzichten op vooruitgegaan. De golfsport heeft een ware ledengroei doorgemaakt tijdens corona en deze lijkt niet te stuiten. Deze groei had veel te maken met het feit dat golfen tijdens de coronacrisis als een van de weinige sporten was toegestaan. Golf was voor de coronacrisis populair, werd tijdens de coronacrisis nog populairder en blijkt nog steeds, gezien de wachtlijsten, te groeien in populariteit. In bijvoorbeeld de categorie van 25-35 jaar zijn de afgelopen twee jaar veel nieuwe golfers gestart. De enige negatieve ontwikkeling is een snel oplopend personeelstekort. De grootste uitdaging voor golfondernemers is dan ook personeel te behouden en vooral nieuw personeel te vinden in een krappe arbeidsmarkt en binnen een sterk groeiend marktsegment.

Zonnige blik op de toekomst

De groep golfondernemers ziet de toekomst (zeer) zonnig tegemoet. Hiervoor geven ze de volgende redenen:

- Als buitensport is golf minder kwetsbaar voor sluiting, en in tijden van corona was golfen de enige mogelijkheid om (individueel) te sporten. Als een nieuwe coronacrisis uitbreekt, is de verwachting dat dit voor golf (weer) geen negatieve gevolgen heeft.
- Golf is een sport die (nog steeds) in een groeifase zit. Er zijn zelfs wachtlijsten.
- Tijdens de coronacrisis is niet ingeteerd op financiële reserves, waardoor ondernemers voldoende 'vlees op de botten' hebben. Niet alleen om te overleven, maar ook om nieuwe investeringen te doen.

4.4 Gevolgen coronacrisis voor de klim- en bergsportcentra

Afname aantal klanten een groot probleem

Bij ongeveer de helft van de klim- en bergsportcentra neemt het aantal klanten af. Deze terugloop zien de sportondernemers terug in een daling van het aantal lidmaatschappen, abonnementen, lessen en strippenkaarten.

In vergelijking met voor de coronacrisis is bij bijna twee op de tien klim- en bergcentra het aantal klanten met **zo'n 5-15** procent afgenomen. Bij iets meer dan een kwart ligt het huidige aantal klanten in vergelijking met voor de coronacrisis meer dan 15 procent lager. **Zo'n vier op de tien van deze** sportondernemers zien deze afname als een groot probleem. Twee op de tien zien deze zelfs als een directe bedreiging voor het voortbestaan van de onderneming.

Personeelstekort bij veel klim- en bergsportcentra

Binnen de klim- en bergsportcentra hebben medewerkers vaste en flexibele contracten. Binnen veel klim- en bergcentra is dit aantal gelijk gebleven. Gedurende de perioden dat de klim- en bergsportcentra dicht waren is er veel personeel weggegaan, waarvan slechts een deel weer is teruggekeerd. Op dit moment is **bij zo'n vier op de vijf klim-** en bergsportcentra een tekort aan personeel en het werven van nieuw personeel een (groot) probleem.

Gedifferentieerd beeld financiële situatie

Van de klim- en bergsportcentra ervaart iets meer dan de helft de huidige financiële situatie als (zeer) gezond; een derde ervaart deze als zorgwekkend/minder gezond. De ene helft van de ondernemers ziet een negatief netto-bedrijfsresultaat en de andere helft ziet geen noemenswaardig(e) winst of verlies. Nog geen één op de tien ziet over 2021 een positief netto-bedrijfsresultaat. Vrijwel alle klim- en bergsportcentra hebben in 2021 financiële steun van de overheid aangevraagd.

Een vijfde van de klim- en bergsportcentra heeft geen schuldenlast. Meer dan de helft heeft een hogere schuldenlast dan voor de coronacrisis en een kwart heeft een ongeveer even hoge schuld als aan het begin van de coronacrisis. De meeste centra geven aan dat de schuldenlast niet problematisch is. Voor een op de tien centra is dit wel het geval en bestaat zelfs vrees voor het voortbestaan van de onderneming.

Impact coronacrisis groot

De geschetste ontwikkelingen zien we terug in hoe de eigenaren van de klim- en bergsportcentra terugkijken op de afgelopen coronajaren. Uit het interview en de open antwoorden uit de vragenlijst komt het volgende beeld naar voren:

- De klim- en bergsportcentra bevinden zich in een groeiemarkt, maar tijdens corona is er twee jaar stilstand geweest in bezoekersaantallen en omzet, doordat ze op cruciale momenten dicht moesten. Na iedere lockdown was het aantal bezoekers merkbaar lager en bezoekers kwamen niet terug.
- Door de stilstand en lagere omzet was geen ruimte voor investeringen.
- Tijdens de coronaperiode is een flinke schuldenlast opgebouwd, die nog te dragen, maar wel substantieel is. Bij starters komt deze schuldenlast boven op de schulden die er al voor de coronacrisis waren.
- Emotioneel was het een zware periode voor eigenaren en personeel, vooral omdat er zo weinig zicht was op wat zou komen qua maatregelen en mogelijke coronagolven. Voor enkelen is dit op de geestelijke en lichamelijke gezondheid een aanslag geweest.
- Veel (goed) personeel is vertrokken, ondanks dat ze tijdens de coronacrisis zijn doorbetaald. Met oproepkrachten zijn vaststellingsovereenkomsten gesloten. Inmiddels is een deel van het personeel de afgelopen maanden (2022) teruggekeerd en is er wat nieuw personeel bijgekomen. **Inschatting is dat zo'n 20** procent van het personeel niet is teruggekeerd.
- De loyaliteit tussen personeel, eigenaren, leveranciers, verhuurders en klanten stond onder druk. Was het voor de coronacrisis elkaar tegemoet komen en helpen, tijdens de coronacrisis was het soms hard tegen hard, met soms zelfs dure juridische procedures als gevolg.

- Het gevoel van machteloosheid was groot, onder andere door de onzekerheid van wel of niet sluiten en de steun die ze vanuit de overheid konden verwachten. Er heerst een gevoel van te weinig waardering door de overheid, zowel landelijk als lokaal. Enkelens geven aan dat het vertrouwen in de politiek is gezakt tot een ongekend dieptepunt.

Onzekerheid over de toekomst

In de vragenlijst is aan de ondernemende sportaanbieders gevraagd hoe ze de toekomst zien. Van de groep klim-/en bergsportcentra die deze heeft ingevuld zien **zo'n vier op de tien de toekomst (erg) somber**, bijna drie op de tien als niet zonnig, maar ook niet somber, en bijna vier op de tien als (zeer) zonnig.

Gevraagd is deze keuzes toe te lichten. Ook in het interview met de vertegenwoordiger van de klim-/bergsportbranche is gevraagd te reflecteren op de (nabije) toekomst. Dit levert een geschakeerd beeld op.

(Erg) somber

- Sportondernemers ervaren dat ze niet kunnen concurreren met sportverenigingen. Ze zien een oneerlijk speelveld, waarbij regelingen en subsidies waarvoor sportverenigingen wel in aanmerking komen, niet gelden voor sportondernemers. Dit oneerlijke speelveld wordt juist in tijden van inflatie zichtbaar groter.
- Er is onzekerheid over het oplaaieren van een nieuwe coronagolf en of er dan weer een lockdown komt. Als er een lockdown komt, is de inschatting dat het voor veel klim- en bergsportcentra moeilijk wordt te overleven. Er zijn schulden opgebouwd die moeten worden terugbetaald. De omzet groeit weliswaar weer licht, maar er hoeft maar iets te gebeuren en veel ondernemingen gaan **'omvallen'**. **De rek is er simpelweg uit en een nieuwe tegenslag kan moeilijk of zelfs niet worden opgevangen.**
- Door de hoge energieprijzen en de moeilijkheid nieuw personeel te vinden, dat in een krappe arbeidsmarkt meer kan eisen, is het nog moeilijker om de onderneming levensvatbaar te houden.
- De hogere kosten zijn niet door te berekenen op de klant. Die heeft het ook lastig om in tijden van inflatie en hoge energierekeningen rond te komen. Deze combinatie is lastig te doorbreken.

Niet zonnig, maar ook niet somber

- Er is sprake van groei in de markt, en als verdere tegenslag uitblijft, kan voorzichtig weer een ander, positief beeld ontstaan qua omzet, ledenaantal en werving van personeel.
- Investerings zijn de komende tijd niet te doen, ook omdat banken in deze tijd niet gemakkelijk een lening geven.

(Zeer) zonnig

- Het aantal leden groeide al voor corona, en als er de komende jaren geen coronacrisis komt en de ondernemingen open mogen blijven, lijkt deze groei door te zetten. Dan is het mogelijk dat de achterstanden de komende jaren worden ingelopen. Er zijn al positieve geluiden over de groei van aantal leden en stijgende omzetten.
- Leden binnen de klim- en bergsportcentra zijn uitermate loyaal en zien zichzelf als lid van een community. Dat maakt dat ze ook weer mondjesmaat gaan terugkeren (of zijn gebleven).

4.5 Gevolgen coronacrisis voor de dans-/yogascholen en vechtsportcentra

Bij veel centra forse afname aantal klanten

De dans-/yogascholen en vechtsportcentra zagen het aantal klanten fors teruglopen. Of het nu ging om de verkoop van abonnementen, lidmaatschappen of strippenkaarten, het volgen van lessen/ cursussen of het bezoek van incidentele klanten, in het oog sprong 'afname en terugloop'.

Terugloop zien we bij zo'n zes op de tien dans-/yogascholen en vechtsportcentra. Slechts in enkele gevallen is er groei te zien in aantal klanten. In vergelijking met voor de coronacrisis ligt bij ongeveer acht op de tien centra het aantal klanten 5 procent, 10 procent, 15 procent of zelfs meer dan 15 procent lager. Deze terugloop is voor veel van deze sportondernemers een groot probleem of zelfs een bedreiging voor het voortbestaan van de onderneming.

Lichte afname personeel en moeilijk nieuw personeel te werven

Bij zo'n twee op de tien dans-/yogascholen en vechtsportcentra is het aantal medewerkers met een vast of flexibel contract afgenomen. Deze afname is niet heel fors (**schatting is zo'n 10%**), maar dat betekent geenszins dat het tekort aan personeel gemakkelijk is in te lopen. Voor ongeveer de helft van deze ondernemers is het vinden van nieuw personeel een probleem.

Financiële situatie zorgwekkend

Bijna de helft van de dans-/yogascholen en vechtsportcentra ervaart de eigen financiële situatie als minder gezond of zelfs zorgwekkend. Het nettoresultaat binnen deze groep ondernemers is vooral negatief of er is geen sprake van een noemenswaardig(e) verlies of winst. Dans-/yogascholen en vechtsportcentra hebben een iets grotere schuldenlast. Deze is voor ongeveer de helft problematisch en voor meer dan één op de tien zelfs een bedreiging voor het voortbestaan.

Impact van coronacrisis niet te onderschatten

- Het aantal leden (leerlingen) loopt terug, de omzet is veelal gedaald en de schulden zijn wat opgelopen, mede omdat er niet altijd steun vanuit de overheid was. Weliswaar werden er meer online lessen aangeboden, maar leden haakten al snel af, **omdat de kwaliteit van een 'fysieke les'** live in de studio niet is te evenaren.
- Vertrokken leden/leerlingen zijn niet teruggekeerd. Ze zijn andere activiteiten gaan doen, bijvoorbeeld wandelen en fietsen. Er was weinig vertrouwen dat er voor langere tijd een lesprogramma kon worden afgenomen (bv. bij danslessen en yogalessen).
- Om de onderneming te behoeden voor een faillissement hebben eigenaren zichzelf een lagere '*management fee*' **uitgekeerd, eigen spaargeld ingezet en geld geleend van familieleden.** De buffers die waren opgebouwd zijn de afgelopen twee jaren verdwenen.
- Vooral starters, die net voor de coronacrisis opengingen en nog geen jaarrekeningen konden overleggen, hadden het moeilijk, omdat ze niet in aanmerking kwamen voor een vorm van subsidie/ondersteuning vanuit de overheid.
- Er is alles aan gedaan om leden tegemoet te komen, en dit heeft bij hen veel goodwill opgeleverd. Dit stemt sommigen tot voorzichtig optimisme dat deze leden langere tijd blijven.
- De emotionele last door onzekerheid over maatregelen en of de onderneming zou overleven is groot. Dit heeft geleid tot veel stress, minder plezier in het ondernemen en geestelijke en lichamelijke uitputting.
- Binnen de branche waren de routekaarten op orde en de ondernemers heel betrokken, maar de overheid heeft hier, ondanks dat ze hadden gevraagd mee te denken, niets mee gedaan. Dat heeft enorm veel onzekerheid gegeven en een afname van het vertrouwen in de overheid. De overheid

mat te veel met twee maten en er was onvoldoende flexibiliteit/ruimte om als ondernemer iets alternatiefs aan te bieden.

- Danscentra hebben de grootste aanwas van september tot en met juni. Tijdens de zomer wordt vrijwel niet gedanst binnen de centra. Door de lockdowns tijdens het voorjaar en najaar waren er **geen nieuwe aanmeldingen, waardoor de achterstand in het aantal nieuwe aanmeldingen met zo'n 30 procent is opgelopen.**
- Afgelopen twee jaren zijn centra steeds in januari gesloten. Dat is de maand waarin de meeste nieuwe leden zich aanmelden, vooral **vanuit 'goede voornemens'**. **Deze nieuwe aanwas is volledig gemist.**
- In de grote steden, waar een grote dichtheid aan yogascholen is, zat men aan het einde van de **coronacrisis op zo'n 70 procent van de omzet van voor corona.**

Gematigd positief over de toekomst

Onder de groep dans-/yogascholen en vechtsportcentra is het beeld over de toekomst nogal divers, zo blijkt uit de open antwoorden uit de vragenlijst en de interviews met drie vertegenwoordigers uit de branches. Een voorzichtige schatting is dat onder de dans-/yogascholen en vechtsportcentra **zo'n drie op de tien de toekomst (erg) somber bezien, ongeveer vier op de tien niet zonnig, maar ook niet somber, en zo'n drie op de tien (zeer) zonnig. Ze geven hiervoor verschillende redenen.**

(Erg) somber

- Het voortbestaan van de onderneming is onzeker door oplopende schulden, teruglopende omzet en leden die zijn afgehaakt. Met daarbij nog de hoge inflatie en de krapte op de arbeidsmarkt maakt dit dat het de komende jaren lastig wordt te overleven.
- Er is angst dat er een coronacrisis uitbreekt na de herfstvakantie, gevolgd door een lockdown. Dat zou voor een grote groep van deze sportondernemers faillissement betekenen.
- In de grote steden zijn er binnen de yoga-markt grote ondernemers/platforms bijgekomen die een **breed aanbod van beweegactiviteiten goedkoop aanbieden. Dit heeft het 'verdienvermogen' van de kleinere yogascholen aangetast, doordat leden lid zijn geworden van die platforms.**

Niet zonnig, maar ook niet somber

- Er is onzekerheid over wat er gaat komen en hoe de overheid gaat reageren op een nieuwe uitbraak. Als de ondernemingen de komende tijd open kunnen blijven, zal er herstel komen, hoewel dit enkele jaren kan duren.
- Er is wel potentie tot groei, die al zichtbaar was voor de coronacrisis en die niet zomaar gaat verdwijnen. Mensen zullen meer willen bewegen en ontspannen en daar kunnen de ondernemingen, ondanks de onzekere tijden, op inspelen.

(Zeer) zonnig

- **Veel concurrenten zijn gestopt en dan is het toch 'de een zijn dood is de ander zijn brood'** - er is simpelweg minder concurrentie.
- Hoewel er in deze tijden tal van uitdagingen zijn - hogere huurprijzen, stevige energierekeningen, duurdere producten, lastiger te vinden personeel - is er ook veel groeipotentie. Mensen willen sporten, bewegen en ontspannen en dat is nu nog meer het geval dan voor de coronacrisis.
- Ondernemers hebben doorgaans een positieve grondhouding. Ze zien kansen, kunnen omgaan met tegenslag en kijken naar voren. Dit optimisme kan ervoor zorgen dat er voldoende energie en plezier is om door te gaan.
- Komt er geen lockdown, dan zal de onderneming, mede in het licht van marktgroei, overleven en **'... gaan we in die zin een goede toekomst tegemoet'**.
- Tijdens de coronacrisis hebben overheid en ondernemers geleerd welke maatregelen al dan niet effectief zijn gebleken. Er wordt op vertrouwd dat die lessen resulteren in meer maatwerk in de

doorgevoerde maatregelen en effectiever gebruik van de al ontwikkelde sectorplannen en routekaarten.

4.6 Gevolgen coronacrisis voor de hippische sportcentra

Met een vertegenwoordiger van de branchevereniging van de hippische sport (FNRS) hebben we een interview gehouden. In dit hoofdstuk geven we op basis daarvan een beeld van de gevolgen van de coronacrisis voor de hippische sport.

Aantal leden niet gedaald, veeleer sprake van stijging

De paardensport is een vreemde eend in de bijt. Tijdens corona kon het paardrijden gewoon doorgaan. Het is een buitensport en dus waren er tijdens de lockdown haast geen beperkingen. De paarden hebben verzorging, voedsel en beweging nodig en dat kan niet ineens stoppen. De ledenaantallen zijn niet gedaald en leden hebben hun abonnementen niet opgezegd. Het aantal leden neemt juist toe, en op verschillende plaatsen is een wachtlijst en een ledenstop doorgevoerd. Paardrijden is nog steeds heel populair, een groeiemarkt. Soms zijn er wachtlijsten van meer dan een jaar.

Minder zorgen over corona, wel over energiecrisis en invoer graan

De zorg binnen de paardensport ligt minder in de gevolgen van corona en of er een nieuwe golf komt, maar vooral bij de stijgende energiekosten en de invoer van graan. De energiekosten worden zo hoog dat deze nauwelijks zijn op te brengen. Door de oorlog in Oekraïne is de invoer van graan uit dat land een probleem en lopen de kosten hiervan op. **Zoals de geïnterviewde aangeeft: 'Corona was slechts deels een probleem en er zijn voor de paardensport andere problemen voor in de plaats gekomen die een grotere impact hebben.'**

Horeca soms tijdelijk gesloten en carrousel rijden geslonken

Het sluiten van de horeca en het feit dat er geen evenementen plaats mochten vinden hebben wel gevolgen gehad. De horecawerknemers moesten soms tijdelijk stoppen en konden soms elders in het bedrijf aan de slag. De sluiting van de horeca is binnen de paardensport een belangrijk issue geweest. Bijvoorbeeld in geval van carrousel-rijden. Dit is een teamsport, en vooral door de sluiting van de horeca is het aantal deelnemers sterk gedaald. Die groepen zijn uit elkaar gevallen omdat de sociale cohesie wegviel, onder andere doordat de horeca dicht was.

Voornamelijk positieve gevolgen van de coronacrisis

Paardrijden is een buitensport en kan op een veilige manier plaatsvinden in geval van corona. De sport heeft vrijwel niet te leiden gehad onder de coronacrisis, omdat veel mensen de ruitersport als een optie zagen om toch te sporten. Net als bij golf is er sprake van groei en ledenaanwas en zijn (soms) lange wachtlijsten ontstaan. **Leden verlaten de paardensport ook niet snel: 'Het bijzondere van de paardensport is', aldus de vertegenwoordiger van de branchevereniging, 'dat als het paardenvirus eenmaal in je bloed zit dan geven mensen de paardensport niet zo snel op. Mensen zullen er alles aan doen om paardensport te kunnen blijven beoefenen, tenzij het echt niet anders meer kan'.**

Verontwaardiging was er vooral over de doorgevoerde maatregel dat binnen, dus in de manege, niet gereden mocht worden. De binnenhallen bij het paardrijden zijn anders dan bijvoorbeeld sporthallen. Paardrijden binnen een manege kan veilig en op voldoende afstand van elkaar en dus was er weinig begrip voor de overheidsmaatregel om alle binnensporten over één kam te scheren.

Geen zorgen over nieuwe coronagolf, wel over andere zaken

- Binnen de paardensport zijn weinig zorgen over de gevolgen van een nieuwe coronagolf. De verwachting is dat de maatregelen niet zo rigoureuus worden doorgevoerd als de afgelopen jaren, en zelfs met die maatregelen kon de paardensport het hoofd prima boven water houden.
- Door de toename van de energiekosten en de inflatie worden mogelijk minder mensen lid. De kosten voor (potentiële) leden kunnen namelijk stijgen, en die leden overwegen wellicht **om ‘de luxe van paardrijden’ uit te stellen: ‘... misschien gaan mensen bijvoorbeeld een keer in de maand paardrijden in plaats van iedere week.’**
- Ondersteuning van individuele bedrijven wordt belangrijk de komende tijd. Zo zal de brancheorganisatie bedrijven helpen bij het maken van een kostprijsberekening en kijken wat een **reële verkoopprijs is voor het product. Op dit moment werkt zo’n 50** procent van de ondernemers binnen de paardensport onder de kostprijs. Dit levert een dilemma op. Aan de ene kant kan de prijs voor de klant moeilijk worden verhoogd, want mensen hebben al te maken met stijgende kosten. Aan de andere kant is werken onder de kostprijs een gevaar voor het voortbestaan van de hippische centra. Oplossingen vinden voor dit dilemma is een van de grote uitdagingen voor de komende tijd.
- De toekomst is wat onzeker vanwege milieumaatregelen die de overheid wellicht gaat doorvoeren, bijvoorbeeld om de uitstoot van stikstof te verlagen. Veel natuurorganisaties vinden het te druk in **het bos en er ontstaat een zogenoemd ‘gevecht om ruimte’**. Hier heeft ook de paardensport mee te maken. Dit **‘teruggeven van ruimte aan de natuur’ zal voor de paardensport (wellicht) gevolgen** hebben.

4.7 Gevolgen coronacrisis voor de zwembaden

Met een vertegenwoordiger van de branchevereniging van de zwembaden (WiZZ) hebben we een interview gehouden. In dit hoofdstuk geven we op basis daarvan een beeld van de gevolgen van de coronacrisis voor de zwembaden.

Bezoekersaantallen nog niet op het oude niveau

Bij de zwembaden zijn de bezoekersaantallen voor recreatief zwemmen nog niet op het niveau van voor corona. De zwemlessen zitten wel op het niveau van voor de corona; daar is nog steeds voldoende vraag naar. Ook de 50-plussers die baantjes zwemmen of aan aquazwemmen doen keerden al deels terug. Bij het recreatieve zwemmen, zoals één keer in de week zwemmen in de binnenbaden, zien we nog steeds een afname van het aantal bezoekers. Bij de buitenbaden kwamen al wel weer meer bezoekers, maar nog niet zo veel als voor de coronacrisis.

Te weinig personeel en meer ziekteverzuim

Het personeelsbestand is nog niet op orde. Er zijn mensen weggegaan en na de coronacrisis niet teruggekomen. Het ziekteverzuim liep op, omdat met minder mensen hetzelfde werk moest worden verricht.

Stijging energieprijzen enorme impact

De energieprijzen zijn gestegen en dat heeft een enorme invloed op de exploitatie van zwembaden als hoge energiegebruikers. De coronacrisis was net goed en wel voorbij en nu hangt de energiecrisis als een **‘zwaard van Damocles’ boven het hoofd van de zwembaden. Uit intern onderzoek door de WiZZ onder** zwembaden komt naar voren dat meer dan een derde van alle zwembaden door de hoge energieprijzen in problemen komt. Er zijn grote verschillen tussen zwembaden, afhankelijk van of ze langlopende contracten hebben afgesloten met energiebedrijven.

Verschillen in compensatie door gemeenten

De mate waarin zwembaden het hoofd boven water kunnen houden hangt af van of gemeenten compenseren voor de hogere lasten. De ene gemeente compenseert (deels) de hoge energieprijzen, de andere niet. De commerciële zwemscholen worden niet gecompenseerd, waardoor de problemen voor deze ondernemers nog groter waren en zijn.

Energiecrisis en inflatie gaan meer impact hebben dan corona

‘Corona voelt’, aldus de geïnterviewde, ‘... aan de ene kant als heel lang geleden. Immers we zitten nu in de volgende twee crises, de energiecrisis en hoge inflatie’. Men is binnen de branche bang dat de energiecrisis en inflatie nog meer impact gaan hebben dan corona heeft gehad. Daarnaast wordt verduurzaming belangrijker, en ook dit gaat de ondernemers veel geld kosten. Waar ze dit (extra) geld vandaan moeten halen is een grote uitdaging.

Een toekomst vol onzekerheden

- De angst is niet zozeer dat zwembaden moeten sluiten omdat de overheid dit oplegt (in geval van een nieuwe uitbraak van corona). Zwembaden zullen eerder zelf het initiatief moeten nemen om te sluiten vanwege gebrek aan personeel.
- De omzetten zullen de komende tijd niet stijgen, doordat er minder bezoekers komen. In deze tijd van inflatie zal de consument zwemmen als een extra uitgave zien waarop deze kan bezuinigen.
- De energieprijzen zijn enorm hoog en het is onzeker hoe dit probleem van stijgende kosten kan worden opgelost. In ieder geval kan de prijs voor een kaartje voor de bezoeker niet worden verhoogd, want dan komen er nog minder bezoekers. Een oplossing bedenken voor de energiecrisis is hét probleem voor de nabije toekomst.
- De steunmaatregelen vanuit de overheid zullen, zo is de inschatting, lager zijn dan voorgaande jaren. Met daarnaast een dalend aantal bezoekers, en dus minder omzet, en hogere energieprijzen zullen de komende maanden en jaren niet gemakkelijk worden voor met name de commerciële zwembaden.
- Onder de ondernemende zwemscholen heerst twijfel en angst of ze de komende tijd wel overleven. Gemeenten hebben het geld niet om bij te springen, zeker als ze hierin niet door de landelijke overheid worden geholpen.

5. De Nederlandse topsport

Agnes van Suijlekom, Marit Dopheide, Mark Melman, Kelly Out en Lianne Balk

Samenvatting en conclusie

De Nederlandse topsport heeft het afgelopen jaar ondanks de coronamaatregelen grotendeels doorgang kunnen vinden. Topsporters die op een aangewezen topsportlocatie trainen en/of deelnemen aan een topcompetitie konden hun trainingen normaal voortzetten. Voor de overige topsporters waren de coronamaatregelen voor de breedtesport van toepassing. Topsportcompetities en -wedstrijden vonden deels zonder publiek (13 november 2021 tot 26 januari 2022) en later met beperkt publiek (26 januari tot 25 februari 2022) plaats. Sinds eind februari 2022 is de Nederlandse topsport geheel vrij van alle coronamaatregelen sinds de nationale competities en wedstrijden weer met publiek kunnen plaatsvinden. De internationale topsportevenementen zijn nog niet in alle gevallen vrij van coronamaatregelen. Hoe internationale sportbonden en organisatoren hiermee omgaan verschilt.

De financiële gevolgen van corona voor de Nederlandse topsport lopen uiteen. Zo hebben sommige **topsportprogramma's**, TeamNL-centra en commerciële topsportploegen te maken gehad met tegenvallende inkomsten en oplopende kosten. Over het algemeen zijn de verschillende partijen door overheidssteun en/of loyaliteit van grote sponsorende bedrijven de coronacrisis goed doorgekomen. Doordat de internationale topsport momenteel nog niet geheel vrij is van coronamaatregelen, maken **sommige topsportprogramma's en** commerciële topsportploegen nog steeds extra kosten. Desondanks kijken zij over het algemeen positief naar de toekomst.

Bij de Olympische en Paralympische Winterspelen in Beijing golden strenge maatregelen, wat zorgde voor extra kosten voor NOC*NSF. De totale extra kosten voor onder andere coronatesten, vluchten en accommodaties kwamen uit op ruim 330.000 euro.

Uit een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van talentvolle sporters gedurende de coronaperiode komen **drie thema's naar voren die van invloed** waren op hoe de sporters de coronaperiode hebben ervaren. Sporters die (met name mentale) ondersteuning ervoerden, intrinsiek gemotiveerd waren om te trainen en beschikten over een bepaalde mate van zelfsturing, kwamen de coronaperiode over het algemeen naar eigen zeggen goed door. Daarnaast zette de coronaperiode veel talenten aan tot nadenken over hun sportcarrière.

5.1 Tijdelijk coronamaatregelen topsport

De tijdlijn van de coronamaatregelen in de topsport liep in de vierde Monitor Sport en corona tot oktober 2021.³⁸ Begin november 2021 kwamen de eerste maatregelen waarbij het coronatoegangsbewijs (CTB) werd ingevoerd voor publiek van 13 jaar en ouder bij topsportcompetities en wedstrijden (tabel 5.1). Een week later volgde het bericht dat topsportcompetities en wedstrijden geheel zonder publiek moesten plaatsvinden. Ruim een maand later werd een harde lockdown van kracht, die flinke gevolgen had voor de

³⁸ Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Reds.) (2021). [Monitor Sport en corona IV. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Mulier Instituut.

breedtesport, maar in mindere mate voor de Nederlandse topsport. Deze maatregelen hadden hoofdzakelijk invloed op topsporters die niet op aangewezen trainingslocaties trainden en/of deelnamen aan topsportcompetities. Deze harde lockdown gold tot 25 januari 2022. Daarna was publiek weer welkom op anderhalve meter afstand en volgden de verdere versoepelingen elkaar snel op.

Tabel 5.1 Tijdelijk coronamaatregelen voor de Nederlandse topsport (november 2021–oktober 2022)

6 november 2021	Voor publiek bij topsportcompetities en wedstrijden is een coronatoegangsbewijs (CTB) verplicht vanaf 13 jaar. Onder deze wedstrijden worden sporten verstaan die tijdens de lockdown-periode vanaf 17 december 2020 bij uitzondering toestemming hadden om te trainen en wedstrijden te spelen.
13 november 2021	Publiek is niet meer toegestaan bij topsportcompetities en wedstrijden, bij zowel binnen- als buitensportaccommodaties.
19 december 2021	Er is sprake van een harde lockdown. Sportcompetities worden stilgelegd, met uitzondering van de topsportcompetities en –wedstrijden. Topsporters die trainen op een aangewezen topsportlocatie en/of deelnemen aan een topcompetitie mogen blijven trainen en deelnemen aan wedstrijden. Topsporters vanaf 18 jaar die <u>niet</u> trainen op een aangewezen topsportlocatie en/of deelnemen aan een topcompetitie mogen alleen bij buitensportlocaties trainen met maximaal twee personen, op anderhalve meter afstand, tussen 05.00 en 17.00 uur.
15 januari 2022	Topsporters vanaf 18 jaar die <u>niet</u> trainen op een aangewezen topsportlocatie en/of deelnemen aan een topcompetitie mogen weer binnen en buiten trainen, op elk moment van de dag. Als het de sportbeoefening niet in de weg staat, moet anderhalve meter afstand gehouden worden.
26 januari 2022	Er mag tussen 05.00 en 22.00 uur weer publiek aanwezig zijn bij alle topsportwedstrijden. Wel heeft het publiek zich zowel bij buiten- als binnen wedstrijden te houden aan de verplichte anderhalve meter afstand. Bij grote binnensportaccommodaties geldt een maximum van een derde van de capaciteit met maximaal 1.250 bezoekers per zaal en bezoekers worden geplaatst. Daarnaast is het dragen van een mondkapje bij verplaatsing en een CTB verplicht bij topsportwedstrijden voor iedereen van 13 jaar en ouder.
25 februari 2022	De verplichte anderhalve meter verdwijnt volledig. Alleen bij grote binnensportevenementen (>500 personen) zonder vaste zitplaats moet iedereen zich vooraf laten testen (1G).
23 maart 2022	Het vooraf laten testen bij grote binnensportevenementen wordt opgeheven. Hiermee verdwijnen de laatste coronaregels rondom topsportevenementen.

5.2 Financiële gevolgen voor de Nederlandse topsport

Topsportprogramma's

2021

In de vorige editie van de monitor is de eenmalige financiële tegemoetkoming van 5 miljoen euro (Heeremagelden) beschreven. Deze gelden werden beschikbaar gesteld om de continuïteit van de **topsportprogramma's te waarborgen**. Zowel sportbonden als TeamNL-centra hebben destijds de mogelijkheid gekregen een subsidieaanvraag in te dienen, waarbij alleen de (geschatte) inkomstenderving kon worden aangedragen.

In 2022 heeft de financiële verantwoording plaatsgevonden, waaronder de controle op de Heeremagelden. Hieruit blijkt dat negen bonden verlies hebben geleden in 2021. Voor de overige bonden, die een positief financieel resultaat hebben behaald, wordt verder onderzocht of zij de gelden terecht hebben ontvangen of dat die (gedeeltelijk) moeten worden teruggevorderd. Sommige bonden hebben gebruik gemaakt van andere corona-gerelateerde subsidies, zoals de NOW-regeling. Terugblikkend op 2021 geeft NOC*NSF aan **dat het aantal topsportprogramma's dat in het rood is beland lager is uitgevallen dan eerder gedacht.**

2022

Hoewel de informatie over de financiële voortgang van de topsportprogramma's over 2022 binnenkort volgt, ontvangt NOC*NSF momenteel minder berichten over financiële problemen gerelateerd aan corona. In een aantal gevallen maken bonden nog steeds extra kosten door coronamaatregelen in het buitenland (bv. het WK Wegwielrennen in Australië). Daarnaast zijn er in toenemende mate geluiden dat bonden in financiële problemen komen, maar dit komt vooral door kostenstijgingen in het algemeen (energie, voedsel, transport, accommodaties, etc.) en is niet direct aan corona gerelateerd.

TeamNL-centra

In de tweede Monitor Sport en corona (2020) is de financiële situatie van de vijf TeamNL-centra (destijds **beschreven als CTO's) belicht.**³⁹ Deze situatie verschilde destijds sterk per TeamNL-centrum, waarbij de gevolgen het grootst waren voor TeamNL-centrum Papendal. Vandaar dat we benieuwd zijn naar de huidige stand van zaken op dit Team NL-centrum. Overkoepelend laat NOC*NSF weten dat uit de financiële voortgangsrapportage bij de TeamNL-centra geen bijzonderheden meer naar voren kwamen over corona-gerelateerde zaken.

TeamNL-centrum Papendal

Doordat een groot gedeelte van de inkomsten van Papendal wordt gegenereerd vanuit het Hotel- en Congrescentrum Papendal, konden door de coronamaatregelen lange tijd geen en later in beperkte vorm evenementen en congressen plaatsvinden. Om een beeld te krijgen van de huidige stand van zaken op Papendal spraken we met Ronald Veerbeek, manager TeamNL-centrum Papendal. ***'De afgelopen twee jaar zijn zwaar geweest, maar wij kijken positief naar de toekomst'***, aldus Veerbeek.

Papendal bestaat uit een sportcentrum en een hotel- en congrescentrum. Het sportcentrum is de coronaperiode goed doorgekomen. Afgezien van de teruggang in de verhuur van sportzalen is het sportcentrum voor de topsport blijven draaien. Het hotel- en congrescentrum is een stuk harder geraakt. In tegenstelling tot het sportcentrum zijn daar wél ontslagen gevallen. Het onderhoud werd uitgesteld om kosten te besparen. Het hotel- en congrescentrum is zelfs tijdelijk gesloten geweest en heeft vrijwel geen externen (hotelgasten of congresbezoekers) kunnen ontvangen. Dit heeft een zware last gelegd op de financiële reserves. Het centrum draait inmiddels weer goed: er wordt weer (nieuw) personeel aangenomen en het centrum zit qua omzet en bezetting weer op het niveau van vóór corona.

Compensatie vanuit de regelingen Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL) en Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW) hebben voor Papendal dekkende steun geboden. De NOW-regelingen zijn echter nog niet officieel toegekend. In eerste instantie was de aanvraag van Papendal afgekeurd maar het definitieve besluit hierover volgt nog. Bij elkaar gaat dit om circa 400.000 euro. De toekenning van deze NOW-gelden is volgens Veerbeek nodig om niet in de rode cijfers te komen. Daarnaast zijn er nieuwe zorgen: de toenemende energieprijzen en de inflatie. Ook houden ze op Papendal rekening met een opslaaing van het coronavirus in het najaar.

³⁹ Van der Poel, H., Nafzger, P., & Van Eldert, P. (Reds.) (2020). [Monitor Sport en corona II. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#). Mulier Instituut.

Financiële regelingen vanuit de overheid

Topsporters met inkomensverlies door de coronacrisis konden gebruik maken van diverse financiële regelingen. Het gebruik van deze regelingen (t/m december 2021) door beroepssportlieden⁴⁰ is terug te vinden in Bijlage 4, 5 en 6.

De NOW- en TVL-regeling **zijn door slechts enkele ‘beroepssportlieden’ aangevraagd (tabel B4.2 en B5.2)**. Van de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) hebben topsporters meer gebruik gemaakt (tabel B6.1). Ze mochten hierbij ook eventuele misgelopen verdiensten uit het buitenland (start-, prijzen- en sponsorgelden) opgeven als inkomstenderving. Over de eerste twee perioden (Tozo-1 en Tozo-2) hebben in totaal 120 **‘beroepssportlieden’ een Tozo-uitkering** ontvangen. In de periode daarna hebben vijftig topsporters een aanvraag gedaan tijdens Tozo-3 en dertig sporters tijdens Tozo-4.

Belastinguitstel

Tot 1 oktober 2021 konden bedrijven met betalingsproblemen door de coronacrisis bijzonder uitstel van belasting aanvragen. Deze belastingschuld moet in de komende vijf jaar terugbetaald worden. Vanuit de **topsport hebben veertig bedrijven onder de noemer ‘beroepssportlieden’ een uitstel van belastingbetaling** toegekend gekregen.⁴¹ Op 31 december 2021 hadden nog dertig bedrijven een openstaand uitstel van belastingbetaling.

Commerciële topsport

Sporten zoals het betaald voetbal, wielrennen en schaatsen vallen grotendeels onder de noemer commerciële topsport. Er zijn verschillen tussen de sporten in hoe zij worden gefinancierd, maar grotendeels worden de inkomsten gegenereerd uit sponsoring door private partijen, mediarechten en/of entreegelden van toeschouwers. Om een beeld te krijgen van hoe commerciële topsportploegen de coronaperiode hebben ervaren, gingen we in gesprek met de medeoprichter van Sponsorreport⁴² en zes commerciële (sub)topsportploegen. We spraken met drie wielerploegen en drie schaatsploegen waarvan de renners of schaatsers behoren tot de (inter)nationale (sub)top. In deze gesprekken zijn we ingegaan op de mate waarin en de manier waarop de coronacrisis (financiële) gevolgen heeft gehad voor de topsport.

Loyaliteit bij grote sponsors

Ad Maatjens, medeoprichter van Sponsorreport, houdt al jaren de ontwikkelingen in (sport)sponsorships bij. Wanneer hij gevraagd wordt naar de effecten van de coronamaatregelen op sponsorships in de topsport, geeft Maatjens aan dat het bij sommige sponsorships lastig te onderscheiden is hoeveel geld er naar de topsport gaat en hoeveel naar de breedtesport, bijvoorbeeld bij de Marathon van Rotterdam. Wel ziet Maatjens dat de impact van corona op sponsorships in de topsport minder groot is dan in de breedtesport.

Binnen de topsport hebben de grote clubs en organisaties het minst last van afhakende sponsors. Kleinere clubs en clubs die niet op het hoogste niveau actief zijn (denk aan de Keuken Kampioen Divisie of continentale wielerploegen) werden over het algemeen harder geraakt dan grote organisaties zoals Ajax of Jumbo-Visma: ***‘In de jaarverslagen van clubs die op een lager niveau actief zijn is te zien dat de begrote sponsorinkomsten lager zijn dan voorgaande jaren’***, geeft Maatjens aan.

⁴⁰ Beroepssportlieden (SBI code 93191): het beroepsmatig uitoefenen van de sport door personen.

⁴¹ CBS (2022). *Gebruik van steunmaatregelen corona per 31 december*.

⁴² Een kennisplatform voor sponsoring. Zie: www.sponsorreport.nl

Er zijn natuurlijk ook grote branches die hard geraakt zijn, zoals de reisbranche. Daarbij is te zien dat zelfs op het hoogste niveau sponsors zich hebben teruggetrokken (zoals EasyJet, Corendon en Sunweb). **‘Over het algemeen is de economie blijven draaien, mede door compensatieregelingen vanuit de overheid. Op een aantal branches na bleven veel bedrijven gewoon goed functioneren’**, aldus Maatjens.

Over het algemeen ziet Maatjens dat er veel loyaliteit is van sponsors, vooral bij grote bedrijven. In de coronaperiode zijn veel sponsors aangehaakt gebleven en hebben zij samen met de sportclub- of organisatie naar een oplossing gezocht. Daar kwamen goede oplossingen uit, zoals compensatieregelingen. Een voorbeeld hiervan is dat KNSB-hoofdsponsor Daikin de naamgeving van de Nederlandse Kampioenschappen in het schaatsen kreeg.

Begin 2022 deed Sponsorreport samen met Markteffect een benchmarkonderzoek naar de sponsorships gedurende de coronapandemie.⁴³ Hieruit kwam naar voren dat 13 procent van de sponsors is gestopt vanwege de coronapandemie. Onduidelijk is hoeveel sportsponsors hieronder vallen, maar Maatjens vermoedt dat dit een klein aandeel is: **‘Vooral in evenementensector is sponsoring stilgevallen. Festivals gingen bijvoorbeeld helemaal niet door. Voetbal daarentegen ging wel door en wedstrijden werden uitgezonden op tv. Zolang er zichtbaarheid blijft, blijft het aantrekkelijk voor bedrijven om in te stappen’**. Het wegvallen van sponsors betekende dat er posities vrijkwamen voor andere sponsors. Zo zijn bedrijven tijdens de coronaperiode ingestapt als sponsor (bv. Thuisbezorgd en DSM).

Maatjens geeft aan dat het moeilijk is te schatten hoeveel partijen niet zijn gaan sponsoren omdat zij wilden afwachten hoe de coronacrisis zich zou ontwikkelen. Pure Energie, hoofdsponsor van de Vrouwen Eredivisie, zou bijvoorbeeld aanvankelijk sponsor worden van de schaatsbond. Aan het begin van de coronaperiode hebben zij zich teruggetrokken. Zo zijn er meer partijen die op de rem hebben getrapt en beoogde sponsorships niet zijn aangegaan, maar het is onduidelijk hoeveel dat er zijn geweest en of en wanneer zij mogelijk alsnog instappen.

Commerciële topsportploegen: een periode vol onzekerheid

Wanneer de ploegen (n=6) terugblikken op de coronaperiode, denken zij vooral aan een periode van onzekerheid. Ploegen waren met name onzeker over de doorgang van wedstrijden, maar vreesden ook voor de gevolgen voor de gezondheid van de sporters. De fysieke gevolgen zijn voor de meeste sporters binnen de ploegen meegevallen. Sporters die positief testten op het coronavirus herstelden over het algemeen snel. Een enkele sporter hield wél voor langere tijd klachten, wat extra persoonlijke begeleiding betekende vanuit de staf. De helft van de ploegen geeft aan tijdens de coronaperiode te hebben geïnvesteerd in mentale begeleiding voor sporters. Zij organiseerden bijvoorbeeld regelmatig online bijeenkomsten en spraken de sporters vaker een-op-een, wat positief werd ontvangen.

Hoe langer de coronacrisis voortduurde, hoe meer de ploegen gewend raakten aan de maatregelen. Waar in het begin veel onduidelijk was, wisten ze na een tijd goed hoe ze moesten omgaan met de maatregelen en het testbeleid. Binnen de schaatswereld is nog steeds stress door het testprotocol. In de wielwereld volstaat een CTB bij deelname aan wedstrijden, maar schaatsers moeten een coronatest doen om te kunnen starten.

Verschillen in financiële zorgen

Alle ploegen die we hebben gesproken gaven aan dat de coronacrisis een negatief effect heeft gehad op hun financiële situatie. Veel ploegen hebben vooral last gehad van tegenvallende inkomsten. Een aantal ploegen ervaart die nog steeds. Bij deze ploegen vielen bijvoorbeeld sponsors weg of konden sponsors niet het afgesproken sponsorbedrag betalen. Dit was vaker het geval bij ploegen die vanwege het beperkte

⁴³ Schoenmakers, S. & Petit, M. (2022). [Benchmark sponsoring 2022](#). Markteffect en Sponsorreport.

aantal wedstrijden minder zichtbaarheid van hun sponsors konden beloven. Bovendien geeft een aantal ploegen aan dat hun sponsors in deze tijden van crisis wilden zorgen voor reserves. Meerdere ploegen beamen dat als sponsorende bedrijven moeten strepen in hun uitgaven, de sponsorkosten vaak de eerste zijn die worden doorgestreept. Een van de ploegen geeft aan:

‘We hebben niet volledig sportief kunnen zijn, dus we hebben niet helemaal kunnen laten zien dat we het waard zijn om gesponsord te worden.’

Dat ploegen zichzelf niet goed hebben kunnen laten zien tijdens de coronaperiode heeft gevolgen voor zowel huidige als toekomstige sponsorships. Niet voor alle ploegen was het makkelijk om in deze periode een nieuwe sponsor te vinden. Een aantal ploegen ervaart nog steeds terughoudendheid bij huidige en potentiële sponsors, nu vanwege de energiecrisis.

Daarnaast zijn er ploegen die vooral last hebben gehad van extra kosten. Doordat veel wedstrijden op het laatste moment werden geannuleerd, zijn kosten gemaakt voor wedstrijden zonder de mogelijkheid om prijzengeld te winnen. Daarnaast zijn extra kosten gemaakt voor het testen op corona voorafgaand aan wedstrijden. Dit vormde voor veel ploegen een enorme kostenpost waar vooraf geen rekening mee was gehouden. Vooral toen ploegen nog niet met een bewijs van een negatieve test van de GGD konden reizen, werden de testen afgenomen via commerciële testcentra. Zo geeft een van de ploegen aan dat zij per wedstrijdweekend soms 1.000 euro kwijt waren aan testen. Deze zelfde ploeg schat in dat de totale kosten voor testen in 2021 tussen de 20.000 en 30.000 euro lag.

Een aantal ploegen heeft via de NOW-regelingen financiële steun gekregen. Voor ploegen met veel buitenlandse sporters was dit minder relevant, aangezien zij de compensatie in het buitenland moesten aanvragen. Dit lukte meestal niet, omdat de ploeg zelf Nederlands is.

Veel ploegen zijn de coronaperiode naar eigen zeggen redelijk goed doorgekomen, maar hebben niet de voortgang gemaakt waar ze op hoopten. Bij de meeste ploegen heeft veel in de basis door kunnen gaan, waaronder de begeleiding van renners, het organiseren van trainingskampen en het betalen van salarissen. Wel geeft een aantal ploegen aan dat buffers zijn afgeslankt en dat nieuwe plannen in de ijskast zijn gezet om kosten te besparen. Een van de ploegen vraagt zich af of een volledig commercieel systeem voor de topsport wel houdbaar is in tijden van crisis.

5.3 Olympische en Paralympische Spelen

Olympische en Paralympische Winterspelen Beijing 2022

In februari 2022 vonden de Olympische en Paralympische Winterspelen plaats in Beijing. Nederland was met 49 sporters (41 Olympische en 8 Paralympische) actief in zeven verschillende sporten. Dit betekende een record wat betreft de Nederlandse afvaardiging naar de Winterspelen. De meeste Nederlandse successen waren in het schaatsen en shorttrack, al behaalde Kimberley Bos een historische prestatie door brons te winnen in het skeleton. Nederland behaalde in totaal zeventien medailles op de Olympische Spelen en vier op de Paralympische Spelen.

Net als bij de Olympische en Paralympische Zomerspelen in Tokio golden in Beijing coronamaatregelen. Bij de wedstrijden was geen buitenlands publiek welkom, en deelnemers en stafleden leefden in een **streng** ‘corona-bubbel’. **Dat in Beijing de maatregelen strenger waren dan in Tokio beaamt Hanneke van den Pol**, teamleider TeamNL Games Operations bij NOC*NSF. Zo moesten sporters, begeleiders en andere officials die niet waren ingeënt tegen het coronavirus bij aankomst in China eerst drie weken in quarantaine. De geldende maatregelen vanuit het organisatiecomité en de maatregelen vanuit NOC*NSF om besmettingen onder sporters en stafleden zoveel mogelijk te voorkomen (zoals extra testen), zorgden voor extra uitgaven op verschillende kostenposten.

Financiële gevolgen Olympische en Paralympische Winterspelen Beijing 2022

Volgens NOC*NSF bedroegen de extra kosten door de coronamaatregelen 438.748 euro (zie tabel 5.2). De kosten die vallen onder testen hebben betrekking op het afnemen van coronatesten, de huur van de zaal waar de testen plaatsvonden en het busvervoer op Schiphol. Na de PCR-test op Schiphol werden sporters namelijk per direct met een bus vervoerd naar hun incheckbalie. De extra kosten voor vluchten vormen de grootste kostenpost, aangezien de vluchten aanzienlijk duurder waren vanwege de coronaprotocollen. Daarnaast werden quarantainekosten gemaakt voor medewerkers van NOC*NSF die vooraf in quarantaine moesten op Papendal.

In Beijing was het verplicht om bij het reizen van en naar het olympisch dorp gebruik te maken van een aangewezen vervoermaatschappij (een taxibedrijf). Dit bracht hogere kosten voor lokaal transport met zich mee dan de gebruikelijke wijzen van transport, zoals het openbaar vervoer of de fiets. Verder koos NOC*NSF ervoor om zoveel mogelijk sporters op een eenpersoonskamer te laten slapen in plaats van de gebruikelijke tweepersoonskamers. Zo wilden ze nauwe contacten beperken. Hierdoor werden extra kosten voor accommodaties gemaakt.

Verder brachten communicatie over de playbooks (draaiboeken) en transportkosten voor de kledinguitgifte van de olympische en paralympische tenues extra kosten met zich mee. De kleding werd namelijk naar de sportbonden gebracht in plaats van dat zij deze op moesten halen.

Tabel 5.2 Overzicht geschatte extra kosten NOC*NSF voor de Olympische en Paralympische Winterspelen 2022 als gevolg van COVID-19

Type onkosten	Extra kosten door COVID-19
Testen	€63.921
Vluchten	€189.900
Quarantainekosten vooraf	€9.007
Lokaal transport	€8.060
Accommodaties	€162.000
Communicatie	€4.248
Kledinguitgifte	€1.612
Subtotaal	€438.748
Compensatie vanuit het IOC	- €101.286 (\$100.000)
Totaal	€337.462

Bron: H. van den Pol, persoonlijke communicatie, 21 september 2022.

Na aftrek van de financiële compensatie vanuit het Internationaal Olympisch Comité (IOC) blijft er een bedrag van 337.462 euro aan extra kosten over. Ondanks dat NOC*NSF na de Zomerspelen in Tokio goed kon inschatten hoe hoog de extra kosten voor Beijing zouden zijn, is dit een financiële tegenvaller. Bij het maken van de plannen voor de toekomst houdt NOC*NSF geen rekening meer met coronamaatregelen bij Parijs 2024, ervan uitgaande dat het virus dan onder controle is.

5.4 Gevolgen voor talentvolle topsporters

In de vierde Monitor Sport en corona schreven we over de resultaten van een onderzoek naar de gevolgen van corona voor talentvolle sporters in Nederland (n=1.320).⁴⁴ Uit deze kwantitatieve studie van het Mulier Instituut bleek dat bijna de helft zowel een negatieve als een positieve invloed ervoerde op hun sportcarrière. Drie op de tien ervoerden enkel een negatieve invloed en een kleine groep (9%) enkel een positieve. Daarnaast bleek dat het type sport (binnen- of buitensport) van invloed was op de ervaren gevolgen. Binnensporters ervoerden vaker negatieve gevolgen dan buitensporters.

Om meer inzicht te krijgen in de ervaren gevolgen van de coronacrisis hebben we interviews afgenomen onder talentvolle sporters. De resultaten van dit kwalitatieve onderzoek zijn beschreven in een factsheet.⁴⁵ In semigestructureerde interviews vroegen we dertien talentvolle sporters uit zeven verschillende sporten naar hun ervaringen tijdens de periode voorjaar 2020-voorjaar 2022. De gesprekken werden gehouden tussen februari en juli 2022. De resultaten van dit onderzoek vatten we in deze paragraaf kort samen.

Verschillende ervaringen onder talenten

De talentvolle sporters hebben de coronaperiode verschillend ervaren. Waar sommigen de periode vooral snel willen vergeten, pakte deze voor anderen juist goed uit. De meest genoemde frustratie onder de sporters was dat (belangrijke) wedstrijden niet door konden gaan, wat in sommige gevallen zorgde voor onzekerheid en motivatieproblemen. Anderen vonden het juist prettig dat zij tijdelijk geen wedstrijden hadden: zij hadden minder reistijd, waardoor ze minder stress ervaarden. Voor sommige sporters was de timing van de coronacrisis gunstig, omdat zij bijvoorbeeld konden herstellen van een blessure.

Uit de gesprekken met de talentvolle sporters kwamen drie thema's naar voren die van invloed zijn op hoe de sporters de coronaperiode hebben ervaren: de ervaren ondersteuning, de motivatie van de sporter en de mate van zelfsturing.

Ervaren ondersteuning

De talentvolle sporters benoemen dat steun vanuit de omgeving voor hen van groot belang was tijdens de coronaperiode. Ze hadden vooral behoefte aan mentale steun van ouders, vrienden en sportspecifieke begeleiders (o.a. coaches en medisch begeleiders). Waar de een de nodige steun heeft ervaren, ontbrak die bij de ander. Een van de sporters had veel behoefte om haar familie te zien tijdens de coronaperiode, maar vertelde dat dit niet mocht van haar ploeg. Hierdoor is zij uiteindelijk gestopt met topsport:

'Niet naar huis mogen, omdat je je team niet mag besmetten, want straks komt er wel een wedstrijd. Dus je zag ouders, vrienden en familie niet. Bepaalde teamgenoten vonden het niet zo erg om dan niet naar ouders te gaan. Maar ik ben best wel een familiemens, dus ik vond het wel heel moeilijk dat ik dan niet naar huis kon om even op te laden. Dus dat is het moment geweest dat ik heb gezegd: "Ik doe het niet meer, het is klaar".' (talent, 19 jaar, mountainbiken)

In de gesprekken werd duidelijk dat iedere talentvolle sporter een andere behoefte heeft als het aankomt op ondersteuning. Er is niet voor alle talenten één juiste aanpak, dus het is belangrijk dat per sporter wordt gekeken naar wat hij of zij nodig heeft. Het is van belang dat zowel de sportspecifieke omgeving (coaches, trainers, staf, sportclub, bond) als de privéomgeving (ouders, vrienden, onderwijs) hier rekening mee houdt en met het talent in gesprek gaat of blijft gaan over zijn/haar behoeften. Op die manier kan de ondersteuning optimaal worden afgestemd op de behoeften van het talent.

Motivatie van de talentvolle sporter

Een ander belangrijk thema dat naar voren kwam is de motivatie van de sporter. Onder de talenten was een tweedeling zichtbaar. Een deel van de sporters was vooral extrinsiek gemotiveerd: zij gaven aan wedstrijden nodig te hebben om gemotiveerd te blijven. Doordat deze wegvielen tijdens de coronaperiode, misten zij de prikkel om gemotiveerd te blijven. Het andere deel van de sporters had de wedstrijden niet nodig om gemotiveerd te blijven en kon juist genieten van de trainingen:

⁴⁵ Van Suijlekom, A., & Out, K. (2022). [De coronaperiode bij talentvolle sporters: een moment van reflectie](#). Mulier Instituut.

‘Ik ben vrij gemotiveerd dus ik heb geen wedstrijden nodig. Ik vond het gewoon leuk om te trainen, maar anderen hadden daar meer moeite mee.’ (talent, 19 jaar, shorttrack)

Zelfsturing

Talenten die de coronaperiode naar eigen zeggen beter doorgekomen zijn, beschikten doorgaans over een grotere mate van zelfsturing. Zij konden zich goed aanpassen aan de omstandigheden en zagen kansen om zichzelf te verbeteren of om andere sporten te proberen.

Coronaperiode zette talenten aan tot nadenken

De coronaperiode zorgde bij veel talentvolle sporters voor een moment van reflectie. Sommige sporters kwamen uit hun topsportbubbel, bijvoorbeeld doordat hun coaches besloten alle trainingen tijdelijk stil te leggen. Dit was met name het geval bij binnensporters die niet meer konden trainen in hun sportaccommodatie. Zij trainden tijdelijk weinig of helemaal niet, zagen meer vrienden en familie en gingen andere dingen doen. Dit gaf ruimte om na te denken over hun sportcarrière. Andere talenten gingen juist meer focussen op hun sportcarrière, onder andere doordat het onderwijs werd stilgelegd.

De uitkomst van deze reflecties verschilt per sporter. Voor de één gaven ze de bevestiging om verder te gaan met hun sport, maar voor de ander was stoppen met de sport de uitkomst.

5.5 Verschillen in protocollen

Topsportevenementen vinden weer plaats als vanouds. Toch is de internationale topsport nog niet vrij van coronamaatregelen. Afgelopen sportzomer kwam dit duidelijk naar voren toen bij het EK vrouwenvoetbal, de Tour de France en later ook de Vuelta a España sporters positief testten op het coronavirus.

Hoe internationale sportbonden en organisatoren hiermee omgaan verschilt. Tijdens het EK vrouwenvoetbal hoefden speelsters alleen te testen bij klachten en waren preventieve coronatests niet aan de orde.⁴⁶ Daarnaast golden gedragsrichtlijnen, zoals afstand houden van familie en vrienden. Speelsters met het coronavirus mochten indien klachtenvrij en met een negatieve test alsnog (weer) instromen in het toernooi. Bij de Tour de France en de Vuelta werden de renners voorafgaand aan het toernooi en op de rustdagen preventief getest.⁷ Een positieve coronatest betekende niet per definitie dat de renner uit de koers werd gezet. De teamarts, een speciale corona-arts en de medisch directeur van de Internationale Wielervederbond (UCI) besloten gezamenlijk aan de hand van de ct-waarde (maat voor de hoeveelheid virusdeeltjes) of een renner moest afstappen of mocht blijven deelnemen aan de wielervederbond. Enkele renners hebben hierdoor, ondanks een positieve test, toch deelgenomen. Naast verschillen in testbeleid gedurende het evenement zijn er landen die bepaalde inreisvoorwaarden stellen. De Verenigde Staten eist bijvoorbeeld dat buitenlandse reizigers volledig gevaccineerd zijn. Zo kon Novak Djokovic niet deelnemen aan de US Open 2022 omdat hij niet is gevaccineerd.⁴⁷

Topsportevenementen kunnen dus weer in normale vorm en met publiek doorgang vinden, maar het coronabeleid rondom deze evenementen verschilt internationaal tussen sporten en landen. Het dilemma waar men voorlopig nog mee te maken heeft is: in hoeverre kun je het evenement laten plaatsvinden zonder dat de besmettingen uit de hand lopen en met oog voor de gezondheid van de sporters?

⁴⁶ Waarlo, N. (2022, 13 juli). [Topsport nog niet verlost van corona, maar een besmetting is niet altijd einde wedstrijd](#). *De Volkskrant*.

⁴⁷ Sporza (2022). [Ongevaccineerde Novak Djokovic niet naar US Open: "Ik wacht op kans om weer deel te nemen"](#).

6. Sportevenementen

Paul Hover en Eva Heijnen

In dit hoofdstuk wordt voor de vijfde keer de balans opgemaakt van de gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportevenementensector en het betaald voetbal in Nederland.

Samenvatting en conclusie

Met ingang van 25 maart 2022 was de sportevenementensector weer *back in business*: de beperkingen werden ingetrokken. De uitkomsten van de zelfevaluatie van de stuurgroep en het programmateam van het Fieldlab Evenementen bleken waardevol door de toekomst, zeker als het coronavirus weer opduikt. Het Covid Kenniscentrum Voor Evenementen (CKVE), voortgevloeid uit de projecten van Fieldlab Evenementen, is in mei 2022 gelanceerd. Het centrum beoogt kennis over corona in relatie tot evenementen voor de sector te documenteren en te verspreiden.

Het coronavirus heeft geleid tot een verminderde beschikbaarheid van personeel in de evenementensector. Dat speelt in alle lagen van de bedrijfskolom. Ook de inflatie speelt de sportevenementensector parten. Naast deze signalen klinken er ook positieve geluiden uit de markt.

In 2021 zijn er 219 sportevenementen in Nederland georganiseerd die minstens 5.000 bezoeken/deelnemers trokken. Dat is weliswaar 170 procent meer dan in 2020, maar nog altijd veel minder dan in de periode vóór corona (2019: 515 sportevenementen).

In het derde kwartaal van 2022 waren er 1.455 bedrijven in de bedrijfstak organisatie van sportevenementen actief. Een half jaar eerder waren dat er nog 1.525 en begin 2020, vóór corona, 1.590. Tot en met 31 december 2021 heeft de overheid 56 miljoen euro aan steunmaatregelen toegekend aan bedrijven in de sportevenementensector (6% van de totale toegekende subsidie aan **bedrijven in de bedrijfstak 'sport'**).

Er zijn twee nieuwe subsidieregelingen voor de sportevenementensector ontwikkeld: de Subsidieregeling Evenementengarantie 2022 (SEG) en de Subsidieregeling Topsportwedstrijden en topsportevenementen inkomstenderving kaartverkoop COVID-19 (STIK).

Het bezoek en de deelname aan sportevenementen in Nederland is in 2021 iets gestegen in vergelijking met 2020. Daardoor zaten ook de uitgaven van bezoekers en deelnemers in de lift. In 2022 kocht 9 procent van de Nederlanders van 12 jaar en ouder via internet een kaartje voor één of meerdere sportevenementen: 23 procent meer dan in 2020. De markt van sportevenementensponsoring toont in 2021 eveneens tekenen van herstel.

Als in Nederland een nieuwe coronavariant zou ontstaan, tonen Nederlanders zich terughoudend in het bezoeken van sportevenementen, al hangt dat samen met de drukte en de locatie (binnen of buiten).

- samenvatting en conclusie gaat verder op de volgende pagina -

- vervolg samenvatting en conclusie -

De omzet (exclusief transferinkomsten) van de Eredivisieclubs daalde van 517 miljoen euro in het seizoen 2019/2020 naar 408 miljoen euro in het seizoen 2020/2021. Het nettoresultaat van de Eredivisieclubs bedroeg in het seizoen 2019/2020 15 miljoen euro en daalde in het seizoen 2020/2021 naar een negatief resultaat van bijna 70 miljoen euro.

In juli 2022, een maand vóór de start van de competitie, waren er ruim 210.000 seizoenkaarten voor Eredivisieclubs verkocht (exclusief businesskaarten). Dat zijn er meer dan in dezelfde periode een jaar eerder. Dat kan, na de periode met ingrijpende coronaperikelen, als een teken van veerkracht en verbondenheid van de supportersschare met de Eredivisieclubs worden beschouwd.

De sportevenementensector vertoont sinds het voorjaar van 2022 tekenen van herstel. Tegelijkertijd is corona niet verdwenen, werkt de financiële schade als gevolg van de van de coronacrisis nog bij veel bedrijven door en staat het algemene producenten- en consumentenvertrouwen onder druk.

6.1 Aanbod

Ontwikkelingen in de branche

Sinds de publicatie van de vorige Monitor Sport en corona in november 2021 is bijna een jaar verstreken.⁴⁸ We schetsen kort de belangrijkste ontwikkelingen die sindsdien in de (sport)evenementensector plaatsvonden.

Van harde lockdown tot afwezigheid van restricties

In december 2021 werd wederom een harde lockdown afgekondigd (evenementen verboden), gevolgd door versoepelingen eind januari (evenementen onder voorwaarden mogelijk). Na die versoepelingen klonken **uit de evenementenbranche kritische geluiden. De ‘heropeningsplannen’ van het kabinet zouden een schijnheropening zijn**, die volgens bedrijven in de sportevenementensector niet ver genoeg zou gaan vanwege blijvende en ingrijpende beperkingen. Ook werd betoogd dat de doelen van coronamaatregelen door het OMT en het kabinet veranderd zouden zijn.⁴⁹ Verder zou het RIVM volgens organisaties uit de evenementensector onterecht met cijfers over de deltavariant gerekend hebben vanwege de onzekerheid omtrent de omikronvariant, met negatieve implicaties voor de (opening van de) evenementenbranche.⁵⁰ Met ingang van 25 maart 2022 konden alle evenementen wél weer zonder restricties worden georganiseerd en kon de evenementensector op adem komen.⁵¹

⁴⁸ Hover, P., & Heijnen, E. (2021). Sportevenementen. In I. Pulles, P. van Eldert, & H. van der Poel (Reds.), [Monitor Sport en corona IV. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#) (pp. 60–73). Mulier Instituut.

⁴⁹ Alliantie van Evenementenbouwers (2022). [Persbericht 25 januari 2022. Evenementenbranche: dit is een schijnheropening.](#)

⁵⁰ Misset, R. (2022, 24 januari). [Ahoy-directeur Jolanda Jansen: ‘Er is in deze sector al veel kapotgemaakt’.](#) De Volkskrant.

⁵¹ Zie ook: Hover, P., & Heijnen, E. (2022). [Gevolgen van de coronacrisis voor de sportevenementensector. Overleven en ondernemen in tijden van onzekerheid.](#) Mulier Instituut.

Evaluatie Fieldlab Evenementen

Naar aanleiding van een motie van Tweede Kamerleden (Van Strien en Werner) hebben de stuurgroep en het programmateam van het Fieldlab Evenementen in een zelfevaluatie teruggeblikt op het functioneren gedurende de periode maart 2020 tot en met augustus 2021. Een belangrijk positief evaluatiepunt is het ontwikkelde risicotaxatiemodel, dat aanknopingspunten kan bieden om conclusies te trekken over evenementen. Ook heeft de evenementenbranche zich volgens het Fieldlab Evenementen laten zien als veiligheidsbewust, goed georganiseerd en een betrouwbare gesprekspartner. Daar staat tegenover dat het verschil tussen Testen voor Toegang en Fieldlab Evenementen onvoldoende duidelijk is gemaakt. Een tweede negatief evaluatiepunt volgens het Fieldlab Evenementen is dat het RIVM zich beriep op haar neutrale rol, waardoor het onvoldoende bij de projecten betrokken kon worden.

In de kabinetsreactie op de evaluatie is benadrukt dat het kabinet de coöperatieve houding van de sector in coronatijd heeft gewaardeerd. Daarnaast vindt het kabinet dat het Fieldlab Evenementen heeft geleid tot belangrijke inzichten, waarmee kennis is opgedaan die van waarde is geweest (gebruikt in kabinetsbesluiten) en ook van waarde kan zijn bij een eventuele nieuwe opleving van het virus. Op onderdelen is het kabinet het (grotendeels) eens met de evaluatie, bijvoorbeeld over het verschil tussen Testen voor Toegang en Fieldlab Evenementen. Dat was ook volgens het kabinet niet altijd voldoende duidelijk (terwijl de sector en het kabinet wel hebben gepoogd de verschillen duidelijk te maken). Over de onafhankelijke rol van het RIVM bij de advisering wordt aangegeven dat er begrip is voor deze hulpvraag, maar dat het RIVM, als het onderdeel zou zijn van het Fieldlab Evenementen, niet meer onafhankelijk kan optreden.⁵²

Covid Kenniscentrum Voor Evenementen

Eind mei 2022 is het Covid Kenniscentrum Voor Evenementen (CKVE) gelanceerd.⁵³ Hiervoor is subsidie van de Rijksoverheid beschikbaar gesteld. Het centrum is voortgevloeid uit de projecten van Fieldlab Evenementen (dat in 2020 ontstond). Het CKVE beoogt de kennis over corona in relatie tot evenementen voor de sector te documenteren en te verspreiden. Dat wordt van (extra) waarde als een nieuwe coronagolf zich aandient. Het CKVE bestaat in november 2022 hoofdzakelijk uit de website en achter de schermen zijn enkele personen parttime actief.

Minnen en plussen

Het coronavirus - dat niet weg is - en de maatregelen hebben in de evenementensector geleid tot schade. Het beeld dat oprijst is dat de sector in 2022 de (inhaal)vraag uit de markt niet altijd kan bijbenen. Het tekort aan personeel en materiaal bij leveranciers lijkt de sector parten te spelen. Niet zelden wordt dat tekort veroorzaakt door noodgedwongen ontslag in de lockdownperiode. In de beveiligingsbranche wordt bijvoorbeeld gewaarschuwd voor beunhazerij vanwege een tekort aan professionele beveiligers.⁵⁴ Ook podiumbouwers en technici (o.a. voor licht en geluid) kampen met te weinig personeel en moeten noodgedwongen nee verkopen.⁵⁵

Het herstel van de evenementensector medio 2022 werd bovendien belemmerd door andere maatschappelijke ontwikkelingen. De boerenprotesten zijn hier een voorbeeld van. Zo werd de

⁵² Adriaansens, M. A. M. (2022). [Kamerbrief reactie op zelfevaluatie Fieldlab Evenementen en ontwikkelingen coronasteunregelingen evenementen](#).

⁵³ De website van dat kenniscentrum is [hier](#) te vinden.

⁵⁴ Beveiliging Nieuws (2022). [Branche waarschuwt voor beunhazerij bij evenementen](#).

⁵⁵ Omroep Brabant (2022). [Podiumbouwers komen om in het werk: 'Kleine evenementen kunnen misgrijpen'](#).

wielervedstrijd Slag om Norg in Drenthe (een eendagskoers van de eerste categorie volgens de UCI-classificatiecode) enkele dagen vóór het evenement geannuleerd wegens te weinig politiecapaciteit, omdat de politie-inzet bij de boerenprotesten voorrang kreeg.⁵⁶ Daarnaast zijn er signalen van forse prijsstijgingen bij leveranciers, bijvoorbeeld voor audiovisuele apparatuur (deels veroorzaakt door de inflatie).⁵⁷ In de evenementenbranche worden bovendien de kosten voor gemeentelijke leges en vergunningen hoger, wat de kosten opdrijft.⁵⁸

Mede afhankelijk van de ontwikkeling van het coronavirus en overheidsmaatregelen kan niet worden uitgesloten dat er financieringsproblemen voor de sportevenementensector op de loer liggen door terugbetaling van NOW-gelden, de inning van vouchers door bezoekers (van evenementen die eerder niet doorgingen) en uitgestelde betaling van belasting.⁵⁹

Er komen ook positieve en hoopvolle signalen uit de markt. Hoewel de evenementensector pas met ingang van het tweede kwartaal van 2022 volledig open kon, betitelt de directeur van het GelreDome 2022 als **een ‘topjaar’ en ‘het beste jaar in de geschiedenis van GelreDome’**.⁶⁰ Wat betreft sportaanbod vonden in het GelreDome wedstrijden van het WK Volleybal Vrouwen 2022, een kickboksevenement en natuurlijk de voetbalwedstrijden van Vitesse plaats. Dit door de directie geschetste florissante beeld in Arnhem is mede **ingegeven door het ‘inhalen’ van evenementen in 2022 die aanvankelijk eerder geprogrammeerd stonden**, maar vanwege de toentertijd geldende maatregelen niet door konden gaan.

Aanbod sportevenementen

In 2021 zijn volgens Respons (2022) 219 sportevenementen in Nederland georganiseerd die minstens 5.000 bezoeken/deelnemers trokken (figuur 6.1).⁶¹ Dat is 170 procent meer dan in 2020 (81 sportevenementen). Dit is een teken van enig herstel van de markt, al zijn in 2021 nog lang niet zoveel sportevenementen georganiseerd als in de periode vóór corona (in 2019 en 2018 werden achtereenvolgens 515 en 531 sportevenementen op poten gezet).

⁵⁶ Vittoria Slag om Norg – UCI 1.1 (2022). [Vittoria Slag om Norg op 16 juli 2022 gecancelled wegens te weinig politiecapaciteit door boerenprotesten](#).

⁵⁷ High Profile Events (2022). Events na corona: [‘Te veel variabelen om echt te kunnen anticiperen’](#).

⁵⁸ Van Lith, R. (2022, 13 oktober). [Bossche evenementen schrikken van forse prijsverhogingen: ‘Schandelijk vind ik het’](#).

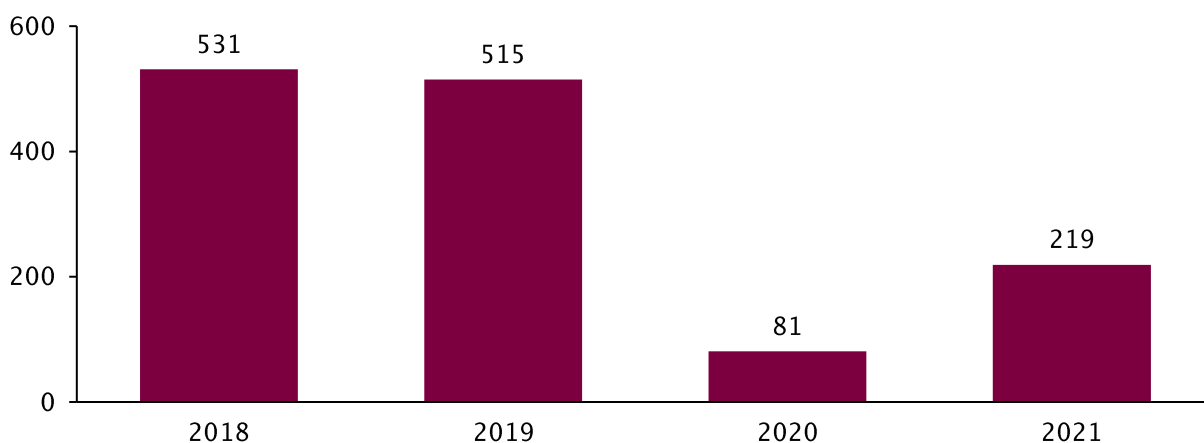
⁵⁹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Gezondheidsraad, Raad van State, Raad voor het Openbaar Bestuur & Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (2022). [Coronascenario's doordacht: Handreiking voor noodzakelijke keuzes](#). Den Haag.

⁶⁰ Bouman, M. (2022, 10 oktober). [Ouderwetse week voor GelreDome, met drie evenementen in zeven dagen: ‘2022 is een topjaar’](#).

⁶¹ Respons maakt op haar [website](#) melding van de volgende definities. Evenement: ‘een georganiseerde, verplaatsbare gebeurtenis, bijgewoond door een verzameling mensen, die zich daarvoor in een bepaald tijdvak en in een inrichting of op een terrein bevindt of beweegt.’ Actief/sportief: ‘een “actief” evenement is een vorm waarbij men zelf een activiteit uitvoert in plaats van een rol als toeschouwer. Een “sportief” evenement is een vorm waarbij bezoekers alleen een rol als toeschouwer hebben.’ De cijfers van Respons zijn afkomstig uit de volgende (niet openbare) publicatie: Respons (2022). *Respons Monitor Sportevenementen 2022*. Deze publicatie (die volgens Respons met regelmaat wordt vernieuwd) is op 26 september 2022 ten behoeve van voorliggende publicatie gedownload.

Figuur 6.1 Sportevenementen met minstens 5.000 bezoeken/deelnemers in Nederland in 2018–2021 (in absolute aantallen)

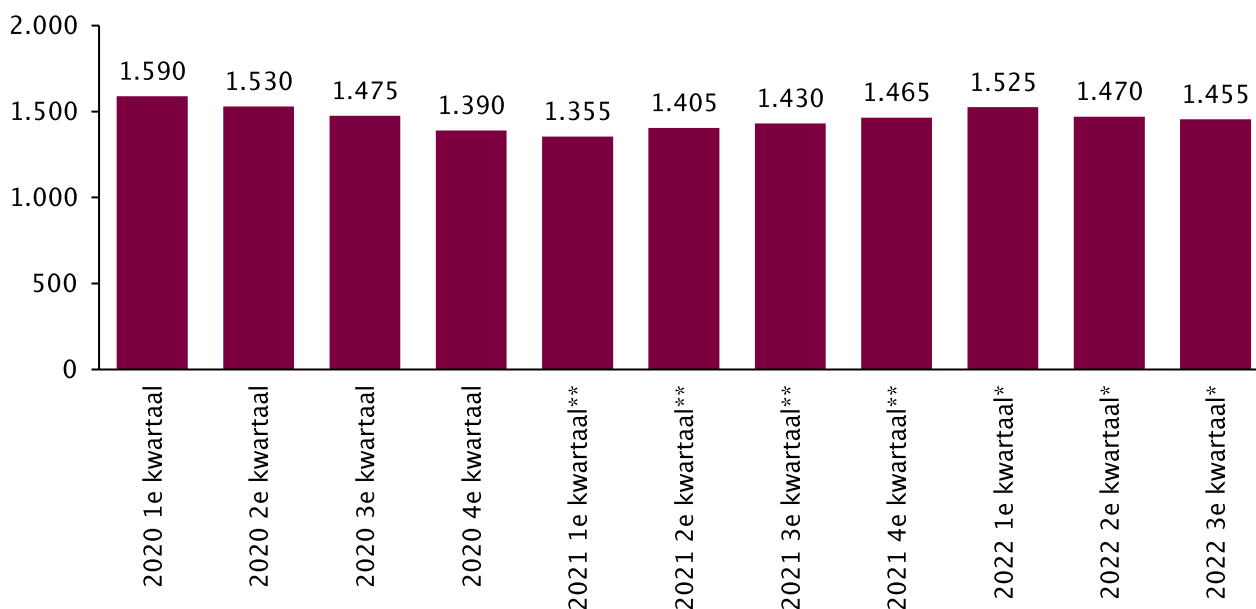

Bron: Respons (2022). bewerking: Mulier Instituut.

Bedrijvigheid

De Nederlandse bedrijfstak ‘organisatie van sportevenementen’ (SBI-code 93195) omvat bedrijven die eenmalige of periodiek terugkerende sportevenementen organiseren, en bedrijven die in dat kader diensten leveren (zoals het verzorgen van administratieve afwikkeling, tijdwaarneming, sanitair en verlichting). In vergelijking met de vorige Monitor Sport en corona valt op dat de toename van het aantal bedrijven vanaf het eerste kwartaal van 2021 - een jaar nadat het coronavirus de kop opstak - weer is omgeslagen naar een krimp (figuur 6.2). In het derde kwartaal van 2022 waren er 1.455 bedrijven in de bedrijfstak organisatie van sportevenementen actief. Een half jaar eerder waren dat er nog 1.525.

Figuur 6.2 Bedrijven in bedrijfstakken ‘organisatie van sportevenementen’ (SBI 93195), kwartaal 1 2020 t/m kwartaal 3 2022 (in absolute aantallen)

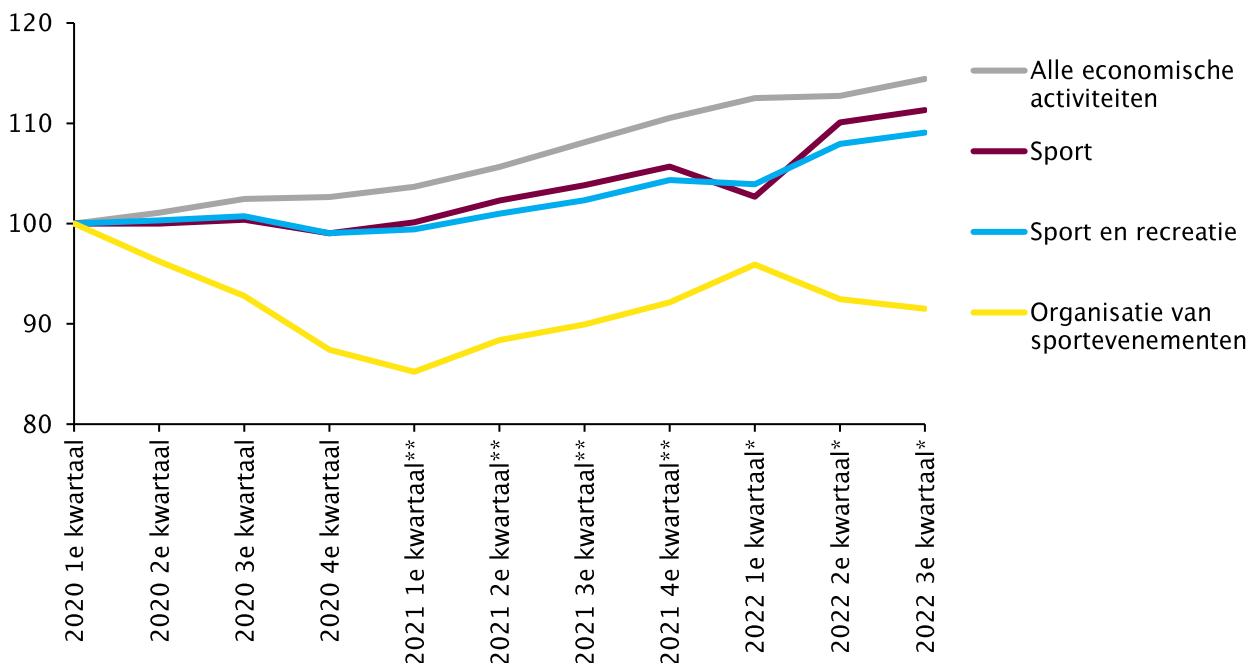
Bron: CBS, 2022. bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Nader voorlopige cijfers (door het CBS bijgestelde voorlopige cijfers).

De krimp van het aantal bedrijven in de bedrijfstak organisatie van sportevenementen die sinds het eerste kwartaal van 2022 is ingezet, is niet te zien in de sectoren sport en sport en recreatie. In die twee sectoren was in dat tijdvak sprake van een groei, al vlakt die het laatste kwartaal af. Als alle economische activiteiten in Nederland tezamen bezien worden, is er sinds begin 2020 een toename van bedrijven; alleen in de eerste helft van 2022 was er enige stagnatie (figuur 6.3).

Figuur 6.3 Bedrijven in bedrijfstakken ‘organisatie van sportevenementen’ (SBI 93195), ‘sport en recreatie’ (SBI 93), ‘sport’ (SBI 931) en ‘alle bedrijfstakken’ (alle SBI-codes), kwartaal 1 2020 t/m kwartaal 3 2022 (in indexcijfers, kwartaal 1 2020 = 100)

Bron: CBS, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Nader voorlopige cijfers (door het CBS bijgestelde voorlopige cijfers).

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid in de Nederlandse evenementenbranche - waar de sportevenementenbranche deel van uitmaakt - werd in 2020 geraamd op 100.000 banen en 32.000 zzp'ers. De jaarlijkse omzet van de totale evenementensector werd geschat op 7 tot 7,4 miljard euro.⁶²

Naast het aantal bedrijven (zie figuren 6.1 en 6.2) is de grootte van die bedrijven - in termen van aantal werkzame personen - een indicatie voor ontwikkelingen aan de aanbodkant van de markt. In het derde kwartaal van 2022 was 79 procent van de bedrijven in de bedrijfstak organisatie van sportevenementen een eenmanszaak (1.145 bedrijven; tabel 6.1). Bij 10 procent werkte een tweetal personen. Deze verhoudingen zijn enigszins vergelijkbaar met de proporties van de jaren daarvoor. Dit is een mogelijke aanwijzing dat deze bedrijven niet (veel) minder personeel in vaste dienst hadden.⁶³

⁶² Respons (2020, 31 maart). [Impactanalyse COVID-19 op de Nederlandse eventbranche](#).

⁶³ Dit is niet goed aan te geven op basis van deze CBS-cijfers, omdat het CBS categorieën onderscheidt. Daardoor is het bijvoorbeeld wel zichtbaar als een bedrijf inkrimpt van 30 naar 15 personen, maar niet als het krimpt van 45 naar 25 personen.

Het valt op dat aan het begin van de coronacrisis, begin 2020, vijf bedrijven met 50 tot 100 personen in de bedrijfstak actief waren en dat deze vanaf het vierde kwartaal van 2020 tot en met het derde kwartaal van 2021 ontbreken (tabel 6.1). Daarna zijn er weer vijf bedrijven met 50 tot 100 werknemers geregistreerd, wat in het derde kwartaal van 2022 is opgelopen tot tien bedrijven, méér dan in de periode vlak vóór corona. Voor dit marktsegment kan dit een teken van marktherstel zijn.

Tabel 6.1 Werkzame personen in bedrijfstak ‘organisatie van sportevenementen’ (SBI 93195), kwartaal 3 2017 t/m kwartaal 3 2021 (in absolute aantallen en procenten)

Werkzame personen	Kwartalen 2020				Kwartalen 2021**				Kwartalen 2022*		
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3
1	1.270	1.225	1.170	1.090	1.050	1.120	1.145	1.150	1.205	1.165	1.145
2	160	155	150	145	145	140	150	155	150	145	145
3-5	65	65	70	70	70	60	50	70	70	70	65
5-10	55	45	40	45	45	50	55	50	55	50	60
10-20	25	25	30	25	30	20	20	25	25	20	20
20-50	15	10	10	10	15	10	10	15	15	10	10
50-100	5	5	5	0	0	0	0	5	5	5	10

Bron: CBS, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Nader voorlopige cijfers (door het CBS bijgestelde voorlopige cijfers).

Steunmaatregelen

In verband met de gevolgen van de coronamaatregelen heeft de overheid steunmaatregelen voor ondernemers ingevoerd. Tot en met 31 december 2021 is in totaal voor een bedrag van 56 miljoen euro aan steunmaatregelen toegekend aan bedrijven uit de bedrijfstak ‘organisatie van sportevenementen’ (tabel 6.2).⁶⁴ Dit is 6 procent van de totale toegekende subsidie aan bedrijven uit de bedrijfstak ‘sport’ (895 miljoen euro; niet in tabel). Via de Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL) Q2 2021 is het meeste geld uitgekeerd aan bedrijven in de bedrijfstak ‘organisatie van sportevenementen’ (8 miljoen euro).

⁶⁴ Het CBS heeft de bedragen afgerond op miljoenen euro's.

Tabel 6.2 Gebruik van steunmaatregelen in verband met corona in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (SBI 93195), tot en met 31 december 2021 (in miljoenen euro's en procenten)

	Toegekende subsidie (in euro's x 1 miljoen)	% van bedrag van bedrijfstak 'sport'
NOW 1.0	7	5
NOW 2.0	6	5
NOW 3.1	4	5
NOW 3.2	5	4
NOW 3.3*	3	3
NOW 4.0*	1	4
NOW 5.0**	1	6
NOW 6.0***	n.n.b.	n.v.t.
TOGS	2	3
TVL-1	4	17
TVL Q4 2020	4	12
TVL Q1 2021	7	8
TVL Q2 2021	8	12
TVL Q3 2021*	3	18
TVL Q4 2021**	1	8
TVL Q1 2022***	n.n.b.	n.v.t.
Totaal	56	6

Bron: CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022; RVO, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

* Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Dit zijn voorlopige cijfers.

** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet afgesloten. Dit zijn voorlopige cijfers.

*** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet opengesteld voor aanvragen. De cijfers zijn nog niet beschikbaar.

Naast de steunmaatregelen uit bovenstaande tabel zijn er twee andere subsidieregelingen voor de sportevenementensector ontwikkeld: de Subsidieregeling Evenementengarantie 2022 (SEG) en de Subsidieregeling Topsportwedstrijden en topsportevenementen inkomstenderving kaartverkoop COVID-19 (STIK).

Subsidie Evenementengarantie 2022

In de Subsidieregeling Evenementengarantie 2022 (SEG) worden de verlengde garantieregeling evenementen (TRSEC) en de verlengde Aanvullende Tegemoetkoming Evenementen (ATE) samengevoegd tot één gecombineerde regeling voor 2022.⁶⁵ De SEG is bedoeld voor organisatoren die tussen januari 2022 tot en met september 2022 een professioneel evenement organiseerden dat vanwege een evenementenverbod van de overheid niet (zoals beoogd) door kon gaan. Organisatoren kunnen een deel

⁶⁵ Met de garantieregeling evenementen (TRSEC) kon een organisator een deel van het financiële risico van een evenement in 2021 afdekken. De TRSEC is nu gesloten. De Aanvullende Tegemoetkoming Evenementen (ATE) bood steun aan organisatoren van evenementen die niet in aanmerking kwamen voor de garantieregeling evenementen (TRSEC). Bijvoorbeeld omdat het evenement in 2021 voor het eerst werd georganiseerd of omdat er geen evenementenverzekering was afgesloten. De ATE 2021 vergoedde de gemaakte kosten van evenementen die tussen 10 juli en 31 december 2021 niet zijn doorgegaan vanwege een evenementenverbod van de Rijksoverheid.

van de kosten terugkrijgen van de Rijksoverheid. Het subsidiepercentage bedraagt 90 of 80 procent. Organisatoren kunnen voor de resterende 10 of 20 procent een lening afsluiten. De subsidie kan momenteel worden aangevraagd.

Subsidieregeling Topsportwedstrijden en topsportevenementen inkomstenderving kaartverkoop COVID-19

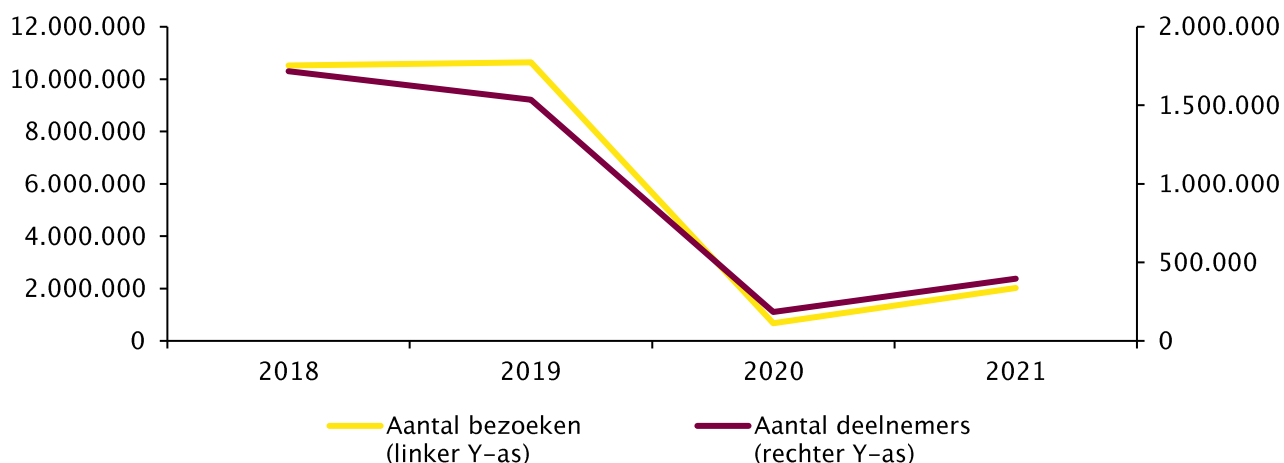
Het kabinet besloot dat van 13 november 2021 tot 26 januari 2022 geen toeschouwers aanwezig mochten zijn bij topsportevenementen.⁶⁶ Dit leidde bij organisatoren tot minder inkomsten uit de verkoop van toegangskarten. De subsidieregeling Topsportwedstrijden en topsportevenementen inkomstenderving kaartverkoop COVID-19 (STIK) is bedoeld ter compensatie van zowel de toeschouwers die geen gebruik konden maken van hun aangekochte toegangskarten als de inkomstenderving uit kaartverkoop van de organisatoren. Ook voor wedstrijden van de Eredivisie en de Keuken Kampioen Divisie van het betaald voetbal kunnen organisatoren subsidie aanvragen. De subsidie kan worden aangevraagd bij het ministerie van VWS. De regeling is begin oktober 2022 nog niet beschikbaar.

6.2 Consumptie

Bezoekers en deelnemers

In het jaar vóór corona (2019) waren de 'grote' Nederlandse sportevenementen volgens Respons (2022) samen goed voor ruim 10 miljoen bezoeken en 1,5 miljoen deelnemers (figuur 6.4).⁶⁷ Tussen 2019 en 2020, toen corona de kop opstak, is het aantal bezoeken gedaald naar circa 700.000 (-94%) en het aantal deelnemers naar bijna 200.000 (-88%). Tussen 2020 en 2021 steeg het aantal bezoeken en aantal deelnemers weer iets (naar respectievelijk 2 miljoen en 400.000).

Figuur 6.4 Bezoeken en deelnemers sportevenementen (met minstens 5.000 bezoeken/deelnemers) in Nederland 2018–2021 (in absolute aantallen)

Bron: Respons (2022). Bewerking: Mulier Instituut.

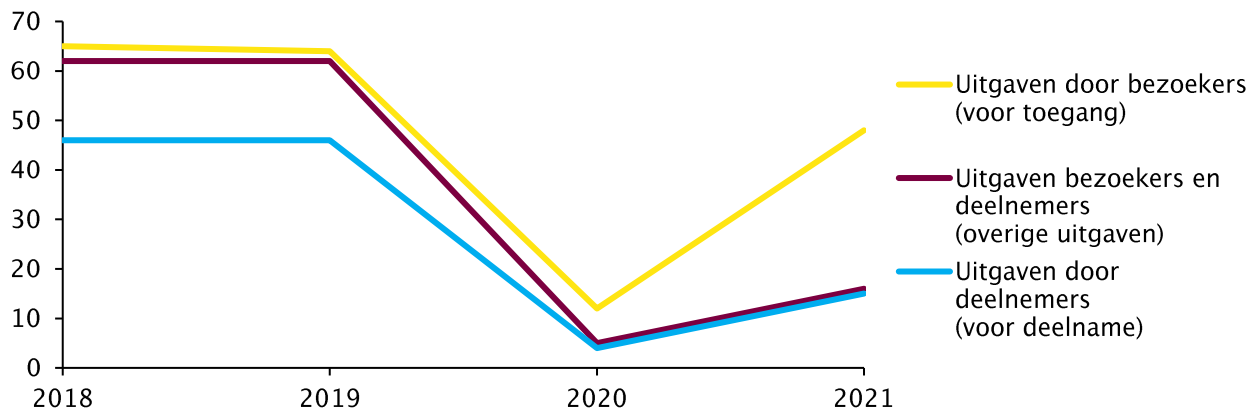
⁶⁶ Van 26 januari tot 18 februari 2022 werd deze maatregel versoepeld. Toen was de aanwezigheid van een derde van de maximale bezetting toegestaan en gold voor binnenruimtes een maximum van 1.250 personen.

⁶⁷ De sportevenementen die Respons in kaart brengt zijn evenementen met minstens 5.000 bezoeken/deelnemers.

Uitgaven

Bezoekers van sportevenementen gaven in het jaar vóór corona (2019) volgens Respons (2022) voor toegang samen 64 miljoen euro uit. Deelnemers besteedden toen 46 miljoen euro aan hun deelname (figuur 6.5). Daarnaast gaven bezoekers en deelnemers in dat jaar gezamenlijk 62 miljoen euro uit aan overige zaken (o.a. eten en drinken). Ten opzichte van 2019 zijn de uitgaven voor toegang voor bezoekers in 2020 gedaald naar 12 miljoen euro (-81%). De deelnamegelden bedroegen in 2020 tezamen 4 miljoen euro (-91% ten opzichte van 2019). De overige uitgaven van bezoekers en deelnemers kwamen in 2020 uit op 5 miljoen euro (-92% ten opzichte van 2019). Tussen 2020 en 2021 zijn de uitgaven iets toegenomen, met name de bestedingen voor toegang door bezoekers. Bezoekers gaven in 2021 48 miljoen euro uit aan toegang (-25% ten opzichte van 2019).

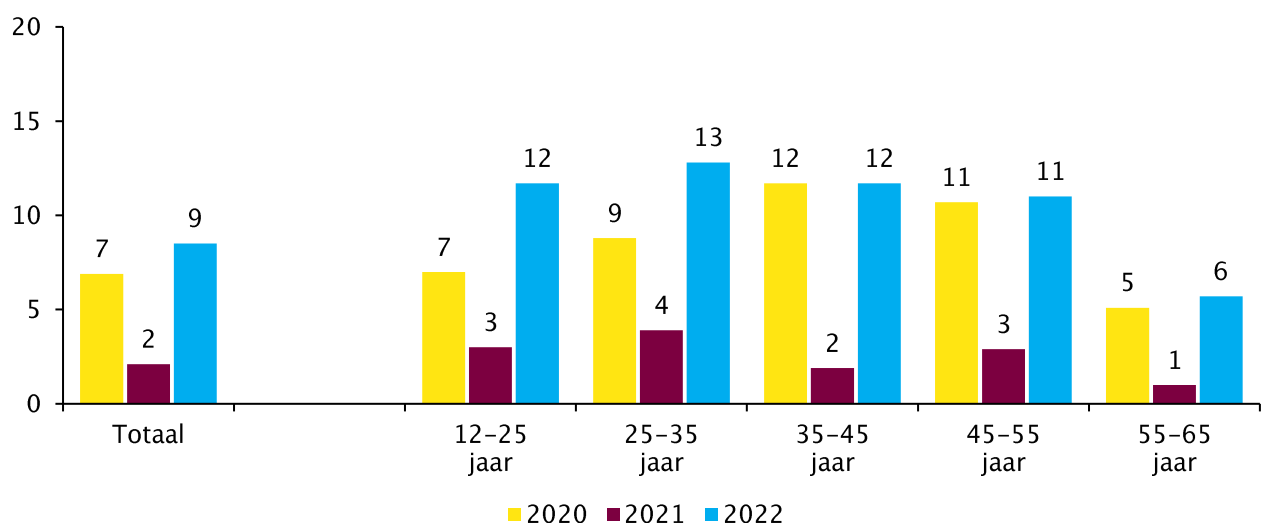
Figuur 6.5 Uitgaven door bezoekers en deelnemers bij sportevenementen (met minstens 5.000 bezoeken/deelnemers) in Nederland 2018–2021 (in euro's x 1 miljoen)

Bron: Respons (2022). bewerking: Mulier Instituut.

In 2022 heeft 9 procent van de Nederlanders van 12 jaar en ouder een kaartje voor één of meerdere sportevenementen gekocht via internet (figuur 6.6). Dat is 23 procent meer dan in 2020. Het effect van corona toont zich in 2021: toen kocht 2 procent via internet een kaartje voor een sportevenement. Met name in de twee jongste leeftijdsgroepen is de aankoop van kaartjes voor sportevenementen via internet in 2022 ten opzichte van 2020 gestegen.

Figuur 6.6 Aankopen van kaartjes voor sportevenementen via internet door Nederlanders van 12 jaar en ouder, 2020–2022 (in procenten)

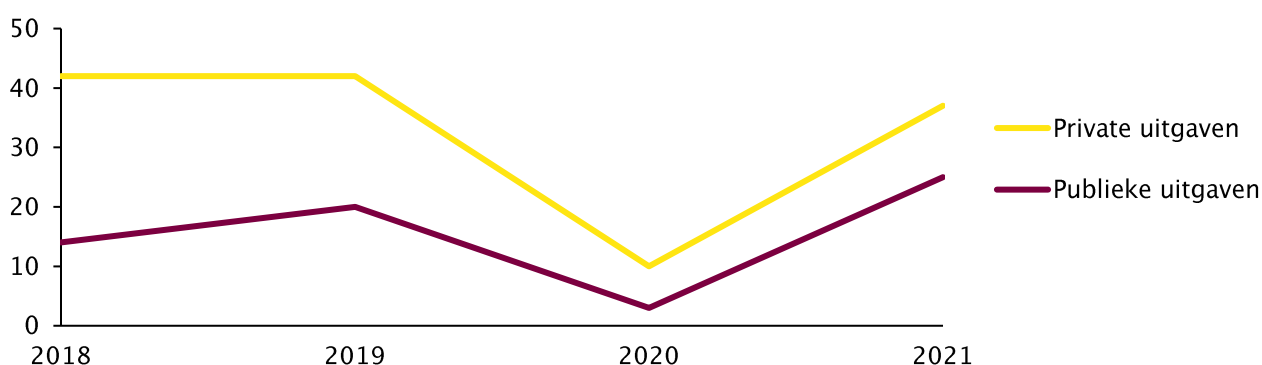

Bron: CBS (2022). bewerking: Mulier Instituut.

Door de coronacrisis in 2020 hielden sportsponsors hun hand vaker op de knip, en voor sportevenementensponsoring was dat niet anders.⁶⁸ Volgens Respons (2022) bedroegen de private bijdragen aan sportevenementen in 2019 42 miljoen euro (figuur 6.7). Die uitgaven daalden naar 10 miljoen in 2020 (-76% ten opzichte van 2019). De helft van dat bedrag betrof sponsoring van het ABN AMRO World Tennis Tournament door de bank (niet in figuur).

De publieke uitgaven daalden van 20 miljoen euro in 2019 naar 3 miljoen in 2020 (-85%). De bijdragen van het ministerie van VWS in 2020 aan het EK Veldrijden, King of the Court en het Olympisch Kwalificatie Toernooi Volleybal Dames vormden hiervan een substantieel deel. De private en publieke uitgaven bedroegen in 2021 respectievelijk 37 en 25 miljoen euro, waarmee een stevig herstel van de markt van sportevenementensponsoring lijkt aangetoond.

Figuur 6.7 Uitgaven door publieke en private organisaties bij sportevenementen (met minstens 5.000 bezoeken/deelnemers) in Nederland 2018–2021 (in euro's x 1 miljoen)

Bron: Respons (2022). bewerking: Mulier Instituut.

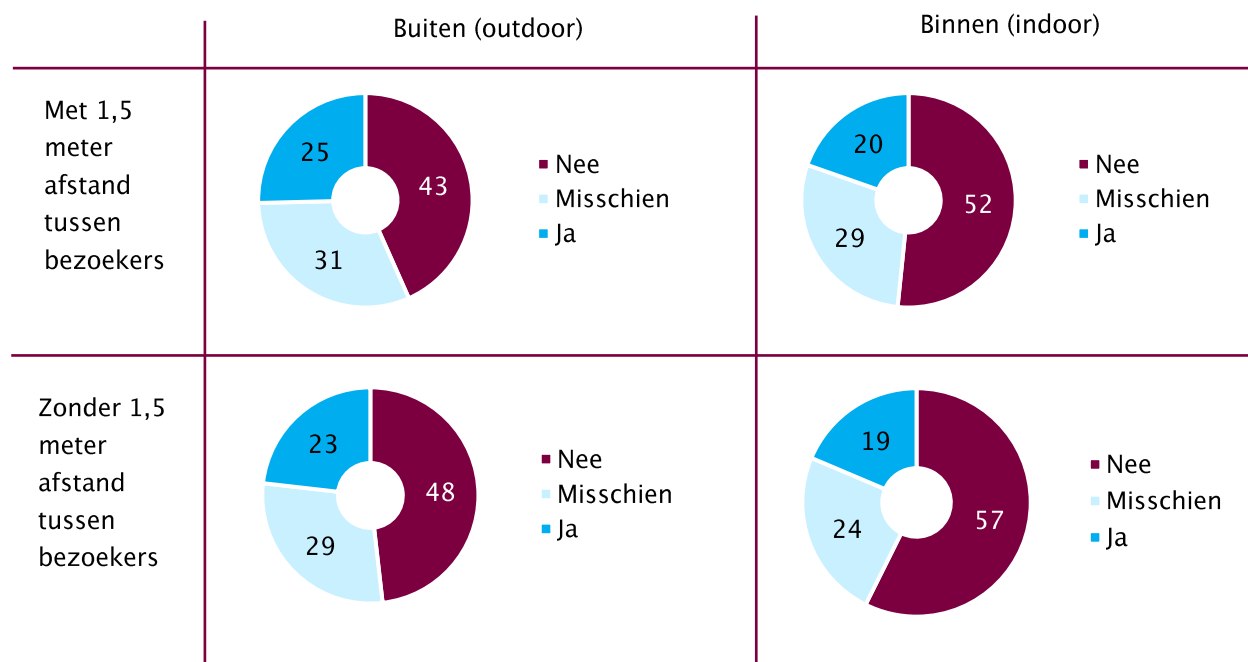
Bezoekintentie bij nieuwe coronavariant

De mate waarin volwassen Nederlanders in het voorjaar van 2022 geneigd zijn sportevenementen in Nederland te bezoeken als een nieuwe coronavariant ontstaat, is in beeld gebracht voor vier groepen sportevenementen: 1) die binnen plaatsvinden en waar anderhalve meter afstand wordt gehouden, 2) die binnen plaatsvinden en waar geen anderhalve meter afstand wordt gehouden, 3) die buiten plaatsvinden en waar anderhalve meter afstand wordt gehouden en 4) die buiten plaatsvinden en waar geen anderhalve meter afstand wordt gehouden.⁶⁹ De mate waarin volwassen Nederlanders in mei/juni 2022 geneigd waren die evenementen te bezoeken is respectievelijk 20, 19, 25 en 23 procent (figuur 6.8).

⁶⁸ Hover, P. (2020, juli). [Droom sportevenementenzomer 2020 spat uiteen](#). Sponsorreport (pp. 1–4).

⁶⁹ Hover, P., & Heijnen, E. (2022). [Sportevenementen en een mogelijke nieuwe coronavariant](#). Mulier Instituut.

Figuur 6.8 Mate waarin Nederlanders (16–79 jaar) in het algemeen geneigd zijn vier soorten sportevenementen in Nederland te bezoeken als een nieuwe coronavariant zou ontstaan (in procenten, n=1.498)

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos) mei/juni 2022, Mulier Instituut.

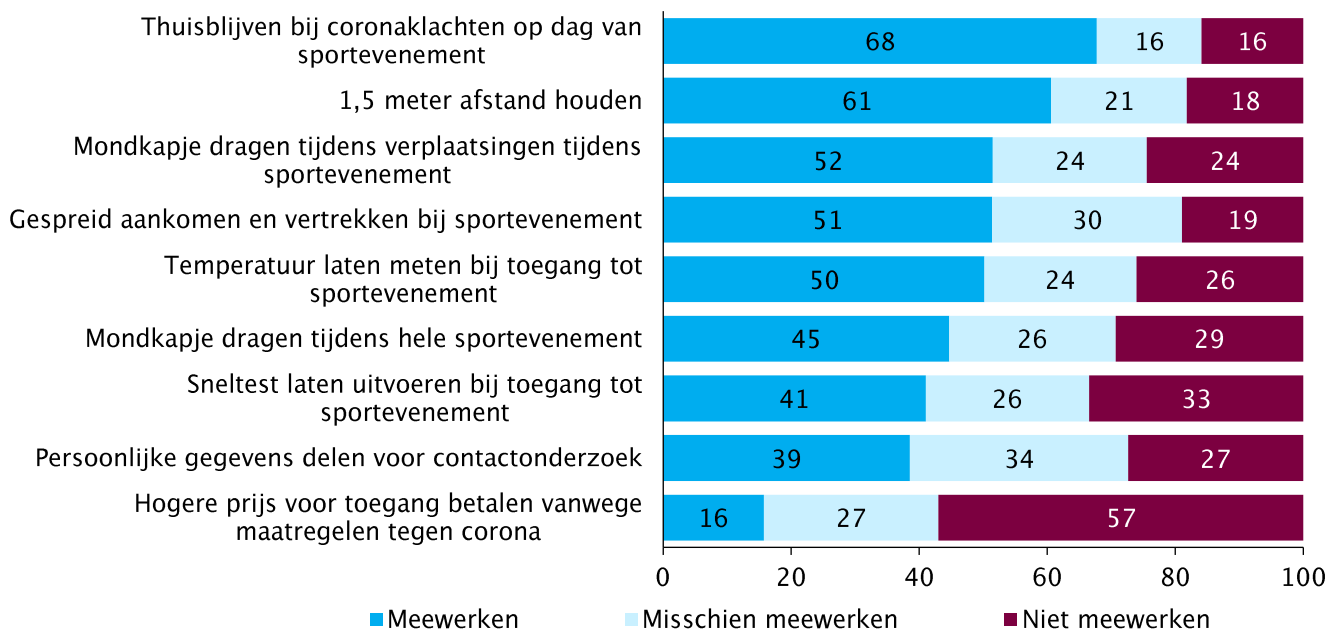
De bezoekenintentie is bij ouderen voor alle groepen sportevenementen aanzienlijk lager dan bij jongeren. Daarnaast zijn lager opgeleiden als een nieuwe coronavariant zou ontstaan minder vaak geneigd om sportevenementen te bezoeken dan hoger opgeleiden (niet in figuur).

Medewerking aan maatregelen bij nieuwe coronavariant

Bij de volwassen Nederlanders is getoetst in welke mate aan negen maatregelen zou worden meegewerkt als er een nieuwe coronavariant ontstaat (figuur 6.9). Van deze negen maatregelen kan thuisblijven bij coronaklachten op de meeste medewerking rekenen (68%), gevolgd door anderhalve meter afstand houden (61%). Er is relatief weinig bereidheid om een hogere prijs voor toegang te betalen vanwege maatregelen tegen corona (16%). Ook over het delen van persoonlijke gegevens voor contactonderzoek zijn Nederlanders terughoudend (medewerking 39%).

Figuur 6.9 Mate waarin Nederlanders (16–79 jaar) bij het bezoeken van sportevenementen in Nederland zouden meewerken aan maatregelen als een nieuwe coronavariant zou ontstaan (in procenten, n=1.498)

Bron: Nationaal Sportonderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos) mei/juni 2022, Mulier Instituut.

Ouderen willen aan alle maatregelen vaker meewerken dan jongeren. Hoger opgeleiden willen vaker aan maatregelen meewerken dan lager opgeleiden (niet in figuur).

6.3 Betaald voetbal

In de vorige Monitor Sport en corona is geschetst dat er (nog) geen club in het betaald voetbal in Nederland failliet is gegaan. Tegelijkertijd zijn er, binnen en buiten de betaaldvoetbalsector, serieuze zorgen geuit. Tot heden zijn alle Nederlandse betaaldvoetbalclubs overeind blijven staan, mede dankzij de steun van supporters, sponsors en de Rijksoverheid.⁷⁰

Volgens Gulikers en De Boer (2022) hadden de meeste eredivisieclubs in het seizoen 2020/2021 te maken met grote omzetzakkingen en negatieve financiële resultaten. De omzet (exclusief transferinkomsten) van de eredivisieclubs daalde van 517 miljoen euro in het seizoen 2019/2020 naar 408 miljoen euro in het seizoen 2020/2021 (-21%; tabel 6.3). Het nettoresultaat van de eredivisieclubs tezamen bedroeg in het seizoen 2019/2020 15 miljoen euro en daalde in het seizoen 2020/2021 naar een negatief resultaat van bijna 70 miljoen euro (-84 miljoen euro; tabel 6.3).

⁷⁰ Gulikers, J., & De Boer, W. (2022). [SERC Financiële ranglijst eredivisie. Editie 2022](#). Sports & Economics Research Centre (SERC)/HAN University of Applied Sciences (HAN).

Tabel 6.3 Netto-omzet (exclusief transferinkomsten) en nettoresultaat (resultaat na transfers verminderd met financieringskosten en belastingen) per Eredivisieclub in het seizoen 2019/2020 en 2020/2021 en verschil tussen deze twee seizoenen (in euro's x 1 miljoen)*

	Netto-omzet 2019/2020	Netto-omzet 2020/2021	Vershil 2019-2021	Nettoresultaat 2019/2020	Nettoresultaat 2020/2021	Vershil 2019-2021
ADO Den Haag	14,9	11,1	-3,8 ▼	-2,7	-4,8	-2,1 ▼
Ajax	157,8	114,5	-43,3 ▼	20,4	-8,1	-28,5 ▼
AZ	31,9	26,4	-5,5 ▼	5,6	-0,8	-6,4 ▼
FC Emmen	9	8,2	-0,8 ▼	0,8	-0,2	-1 ▼
Feyenoord	73,4	55,2	-18,2 ▼	-6,7	-16,9	-10,2 ▼
Fortuna Sittard	7,4	7,2	-0,2 ▼	-0,7	-3,8	-3,1 ▼
FC Groningen	18,5	14,9	-3,6 ▼	2,9	1	-1,9 ▼
sc Heerenveen	13,9	13,1	-0,8 ▼	1,1	2,9	1,8 ▲
Heracles Almelo	12,2	10,8	-1,4 ▼	2,9	1,7	-1,2 ▼
PEC Zwolle	11,3	10,9	-0,4 ▼	-2,5	-0,4	2,1 ▲
PSV	68,7	60	-8,7 ▼	1,6	-23,2	-24,8 ▼
RKC Waalwijk	7	6,2	-0,8 ▼	0,5	0,2	-0,3 ▼
Sparta Rotterdam	10,9	9,1	-1,8 ▼	1,5	-2,2	-3,7 ▼
FC Twente	24,4	14	-10,4 ▼	0,3	-1,7	2 ▲
FC Utrecht	20,1	14,9	-5,2 ▼	-5,1	-5,7	-0,6 ▼
Vitesse	16	12,7	-3,3 ▼	-4,3	-6,8	-2,5 ▼
VVV-Venlo	8,3	9,1	0,8 ▲	-1,7	-0,9	0,8 ▲
Willem II	11,8	9,6	-2,2 ▼	0,6	-0,2	-0,8 ▼
Totaal	517,5	407,9	-109,6 ▼	14,5	-69,9	-84,4 ▼

Bron: Sports & Economics Research Centre (SERC)/HAN University of Applied Sciences (HAN), 2022.

Bewerking: Mulier Instituut.

*De KNVB besloot geen clubs te laten degraderen uit de Eredivisie (en te laten promoveren uit de eerste divisie) na het seizoen 2019/2020 vanwege stillegging van de competitie door de coronacrisis.

In het seizoen 2020/2021 hebben acht Eredivisieclubs volgens Gulikers en De Boer (2022) gebruik gemaakt van de regeling bijzonder uitstel van betaling. Per 30 juni 2021 (balansdatum) bedroeg de totale belastingsschuld minimaal 63 miljoen euro. PSV, Feyenoord en FC Utrecht zijn samen voor meer dan 75 procent van deze schuld verantwoordelijk. Alle clubs konden tot 1 april 2022 aanspraak maken op deze regeling, waardoor de belastingsschuld mogelijk nog is opgelopen. De desbetreffende clubs moeten deze belastingsschuld in de aankomende vijf jaar terugbetalen.

De Eredivisieclubs kregen vanuit de NOW 1.0 in 2020 een voorschot van 22,3 miljoen euro (tabel 6.4). De vastgestelde subsidie (in 2022) bedroeg 23,2 miljoen euro (tabel 6.4). PEC Zwolle bleek een te hoog voorschot te hebben ontvangen en moet bijna 500.000 euro terugbetalen. Dat gaat ook op voor AZ en FC Twente (respectievelijk 148.466 euro en 105.741 euro). Feyenoord, PSV, FC Utrecht en Ajax ontvingen een voorschot dat lager uitviel dan de vastgestelde subsidie.⁷¹

⁷¹ UWV (2022). [Register NOW: eerste aanvraagperiode \(NOW1\)](#). Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 6.4 Verrekening NOW 1.0 bij Eredivisieclubs in het seizoen 2020–2021 (in euro's)*

	Verstrekt voorschot	Vastgestelde subsidie	Verschil
ADO Den Haag	808.248	779.943	-28.305 ▼
Ajax	3.967.434	4.268.851	301.417 ▲
AZ	1.381.878	1.233.412	-148.466 ▼
FC Emmen	597.582	655.770	58.188 ▲
Feyenoord	1.301.673	2.229.570	927.897 ▲
Fortuna Sittard	584.778	662.753	77.975 ▲
FC Groningen	1.046.562	1.174.096	127.534 ▲
sc Heerenveen	1.078.503	1.069.297	-9.206 ▼
Heracles Almelo	744.066	834.784	90.718 ▲
PEC Zwolle	1.187.628	694.813	-492.815 ▼
PSV	2.755.125	3.228.461	473.336 ▲
RKC Waalwijk	475.908	522.961	47.053 ▲
Sparta Rotterdam	788.073	957.955	169.882 ▲
FC Twente	1.371.225	1.265.484	-105.741 ▼
FC Utrecht	1.532.502	1.912.518	380.016 ▲
Vitesse	1.111.242	-	-
VVV–Venlo	717.903	846.710	128.807 ▲
Willem II	890.685	839.076	-51.609 ▼
Totaal	22.341.015	23.176.454	835.439 ▲

Bron: Register NOW: eerste aanvraagperiode (NOW1), UWV. Bewerking: Mulier Instituut.

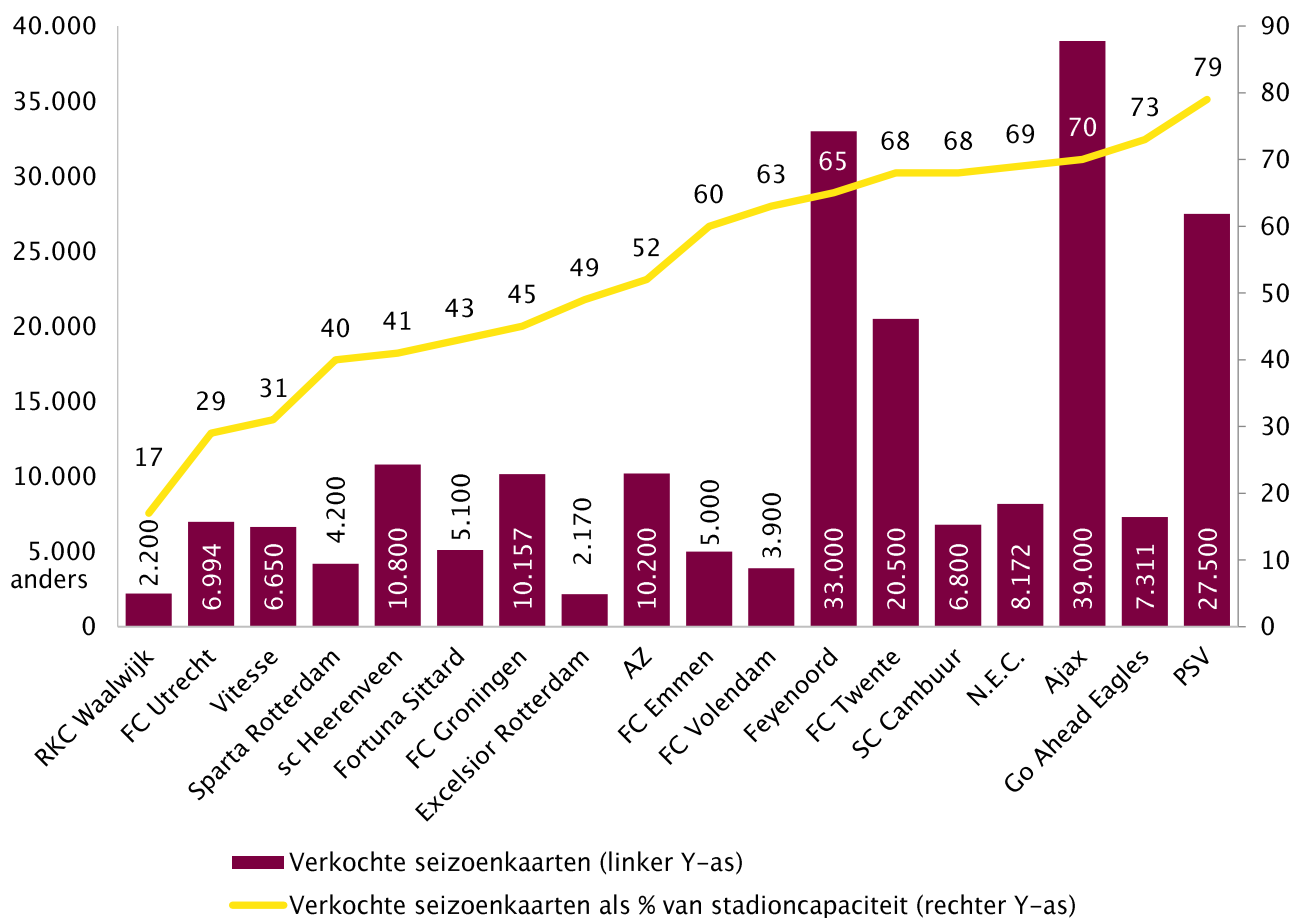
* Voor Vitesse is het definitieve subsidiebedrag nog niet berekend.

In juli 2022, een maand voor de start van de Eredivisie, zijn ruim 210.000 seizoenkaarten voor Eredivisieclubs verkocht (exclusief businesskaarten). Fortuna Sittard, Vitesse en FC Volendam zijn de clubs met de goedkoopste seizoenkaarten (respectievelijk 150 euro, 175 euro en 185 euro). De duurste seizoenkaarten gaan bij PSV (850 euro), Ajax (750 euro) en Feyenoord (661 euro) over de toonbank.⁷² Begin juli 2022 had Ajax, de club met de grootste stadioncapaciteit, de meeste seizoenkaarten verkocht (39.000; figuur 6.10). In juli 2021 waren dit er nog 31.500. Op dat moment was het aantal verkochte seizoenkaarten door PSV goed voor de hoogste bezetting van de plaatsen in het stadion (79%; figuur 6.10).

De meeste clubs hadden volgens Van Rossum (2022) in juli meer seizoenkaarten verkocht dan in dezelfde periode vorig jaar. Dat kan, na de periode met ingrijpende coronaperikelen, als een teken van veerkracht en verbondenheid van de supporterssschare met de Eredivisieclubs worden beschouwd.

⁷² Van Rossum, B. (2022). [HAN voetbalonderzoek 2022/23. Benchmark Eredivisie en Keuken Kampioen](#). Sports & Economics Research Centre (SERC)/HAN University of Applied Sciences (HAN).

Figuur 6.10 Verkochte seizoenkaarten van Eredivisieclubs (exclusief businesskaarten) en verkochte seizoenkaarten als percentage van de stadioncapaciteit, per 1 juli 2022 (in aantallen en in procenten)*

Bron: Sports & Economics Research Centre (SERC)/HAN University of Applied Sciences (HAN), 2022.

Bewerking: Mulier Instituut;

* De cijfers van Excelsior Rotterdam stonden niet in de rapportage van SERC/HAN. Bron: Excelsior Rotterdam, 16 juni 2022. [Excelsior verkoopt recordaantal seizoenkaarten](#). Bewerking: Mulier Instituut.

7. Ondersteuningsstructuur

Rutger de Kwaasteniet, Peter van Eldert en Ine Pulles

We besteden in dit hoofdstuk aandacht aan de gevolgen van de coronacrisis voor de ondersteuningsstructuur van sport in Nederland. Deze structuur bestaat uit organisaties die sportaanbieders ondersteunen bij het besturen en organiseren van sport. We gaan in op NOC*NSF (paragraaf 7.1), het Platform Ondernemende Sportaanbieders (kortweg POS, paragraaf 7.2), sportbonden (paragraaf 7.3), provinciale sportorganisaties (paragraaf 7.4) en gemeenten (paragraaf 7.5).

Samenvatting en conclusie

NOC*NSF en het Platform Ondernemende Sportaanbieders (POS) pleitten tijdens de ‘harde lockdown’ van begin 2022 voor het openen van sportlocaties. Het mantra van dat pleidooi was dat sport essentieel is voor een gezonde levensstijl van Nederlanders tijdens een pandemie. Tijdens de lockdown verenigden NOC*NSF, het POS en andere organisaties zich in het zogeheten sectoroverleg Sport en Sportief bewegen. Dit sectoroverleg behartigt de belangen van sport en sportief bewegen richting de overheid. Men denkt in het **bijzonder na over hoe de sport ‘open kan worden gehouden’** tijdens een volgende uitbraak van het coronavirus. Plannen daarvoor werden uitgewerkt in een **strategische agenda met de titel ‘sectorplan’**.

Sportbonden kwamen hun leden in 2021 meestal financieel tegemoet. Zij noteerden overwegend een positief bedrijfsresultaat, maar kenden wel omzetsderving. De meeste sportbonden waren genoodzaakt kosten te besparen, maar zagen hun eigen vermogen wel toenemen. Dat laatste komt mede doordat bonden hun inkomstenverlies compenseerden door financiële steunmaatregelen van de overheid. Deze overwegend positieve financiële gevolgen over 2021 stemden sportbonden in de zomer van 2022 optimistisch. De helft van de sportbonden zag zijn financiële situatie als (zeer) gezond.

Een belangrijke kanttekening is dat buitensportbonden beduidend positievere financiële resultaten en financiële toekomstperspectieven noteerden dan binnensportbonden. Diezelfde kanttekening gaat op voor hoe sportbonden denken over de toekomst van verenigingen. Het grootste punt van zorg dat sportbonden zien, is de ontwikkeling van het ledental bij verenigingen. Die zorg is aanmerkelijk groter onder binnen- dan onder buitensportbonden. Ledenverlies heeft volgens bonden (in potentie) een afnemend aantal verenigingsvrijwilligers en verenigingsinkomsten als gevolg.

Provinciale sportorganisaties ondersteunden gemeenten en sport- en beweegaanbieders vooral met het informatie en advies over steunmaatregelen. Hun financiële situatie was in de zomer van 2022 overwegend gezond en ze kenden weinig specifieke (financiële) problemen.

Gemeenten bezuinigden niet of nauwelijks op sport en bewegen in 2021 en 2022. Zij hadden in het bijzonder baat bij de TVS-regeling. Het merendeel van hen had zonder die regeling de huur van sportverenigingen niet kwijt kunnen schelden. Bezoekersaantallen in zwembaden en ijsbanen liepen terug tijdens de lockdown aan het begin van 2022. De SPUK IJZ bood gemeenten soelaas. Zonder die regeling was het gros van de exploitanten van zwembaden en ijsbanen volgens gemeenten in de financiële problemen terechtgekomen.

- samenvatting en conclusie gaat verder op de volgende pagina -

- vervolg samenvatting en conclusie -

De conclusie is dat de ondersteuningsstructuur zich het voorbije jaar kranig heeft gevoerd. De financiële gevolgen van de coronacrisis baren zorgen. Toch hebben deze nergens tot onoverkomelijke problemen geleid. Financiële steunmaatregelen van de overheid vervulden daarbij een belangrijke functie. De ondersteuningsstructuur van de sport ziet de toekomst met gematigd optimisme tegemoet. De maatschappelijke waarde van sport en sportief bewegen (in crisistijden) is het afgelopen jaar nadrukkelijk aan het licht gebracht.

7.1 NOC*NSF

Het vertalen van de maatregelen naar de sport

NOC*NSF gaat ervan uit dat de sport niet meer geheel gesloten wordt bij een nieuwe uitbraak van het coronavirus. Wel benadrukt de koepelorganisatie op haar website dat het van belang is dat in de sport de hygiënevoorschriften van het RIVM worden nageleefd (ibid.). Deze voorschriften bestaan uit een aantal basisregels die eerder in de samenleving van kracht waren om de verspreiding van het coronavirus te beperken. Het gaat om onder meer secuur handen wassen en zorgen voor afdoende ventilatie in binnenruimtes.⁷³

Sportorganisaties hadden in 2021 en op andere momenten in 2022 wel te maken met coronamaatregelen. Voor NOC*NSF was het gedurende die momenten lastig om sportverenigingen te ondersteunen. Volgens NOC*NSF waren de coronamaatregelen die binnen de sport van kracht waren, namelijk niet altijd eenduidig en voorspelbaar. NOC*NSF spande zich in om deze maatregelen te vertalen naar sportverenigingen. De koepelorganisatie paste zijn coronadossier en het protocol verantwoord sporten aan. Het protocol stelde NOC*NSF op in samenwerking met de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) en het POS. Een communicatiepakket is vanuit het protocol ontwikkeld om sportverenigingen te ondersteunen.⁷⁴ Dit communicatiepakket bestaat uit onder meer posters, afbeeldingen en stickers die verenigingen kunnen gebruiken (ibid.). Verder ontwikkelde NOC*NSF voor sportverenigingen een lijst met aandachtspunten voor financiële zaken en accommodatiezaken in het kader van de coronacrisis (ibid.).

NOC*NSF nam in januari 2022 deel aan de actie ‘Sport van het slot’. Andere deelnemers van die actie waren NL Actief, het POS en sportbonden. Deze organisaties pleitten voor het openen van sportlocaties tijdens de harde lockdown die van kracht was, omdat sport volgens hen essentiële dienstverlening is. ‘We willen dat het kabinet erkent dat de sportsector zorgt voor een energieke en weerbare samenleving. En zo de druk op de zorg juist verplicht’, is het mantra dat de actie samenvat en dat op de dag van de actie werd uitgesproken door Marc van den Tweel, algemeen directeur van NOC*NSF.⁷⁵

⁷³ Rijksoverheid (z.d.). [Adviezen om verspreiding corona te beperken](#)

⁷⁴ De Kwaasteniet, R., Van Eldert, P., Pulles, I., & Steenberg, J. (2021). Ondersteuningsstructuur. In I. Pulles, P. Van Eldert, & H. Van der Poel (Reds.), [Monitor Sport en corona VI: de gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#) (pp. 74–86). Mulier Instituut.

⁷⁵ NOC*NSF (2022, 11 januari). [Massale steun voor petitie om sportlocaties te openen](#). Geraadpleegd op 14 oktober 2022.

Het kabinet kondigde op 14 januari 2022 aan coronamaatregelen voor de sport te versoepelen. NOC*NSF ondersteunde sportorganisaties bij het doorvertalen en communiceren van versoepelingen via het genoemde protocol verantwoord sporten en het genoemde coronadossier.

NOC*NSF stuurde sportverenigingen in juli 2022 een lijst met aandachtspunten toe over maatregelen die kunnen worden getroffen om het verspreiden van het coronavirus af te remmen in het komende najaar. De lijst werd met sportverenigingen gedeeld via sportbonden en gaat over hygiëne, sportruimte, ventilatie en **communicatie**. Volgens NOC*NSF zijn de adviezen ‘herkenbaar en bedoeld als opfrisser van de kennis over coronapreventie’.⁷⁶ Een van de adviezen luidt dat het verstandig is om binnen sportverenigingen een zogeheten coronacoördinator aan te stellen (ibid.). De mate waarin het coronavirus in het najaar van 2022 oplaait bepaalt tot op welke hoogte en hoe sportverenigingen en sportbonden de aandachtspunten zullen praktiseren. Wanneer daar aanleiding toe is, zal NOC*NSF zich verder inzetten voor het vertalen van actuele maatregelen naar sportorganisaties.

De gevolgen voor de organisatie NOC*NSF

De coronacrisis bracht voor NOC*NSF extra werkzaamheden op het gebied van topsport met zich mee. De Olympische en Paralympische Winterspelen vonden in februari 2022 plaats in Beijing, China. NOC*NSF pleegde extra inzet voor het verantwoord organiseren van activiteiten in Nederland die in het kader van de winterspelen plaatsvonden. Vanwege de besmettingscijfers van destijds werden ‘verregaande preventieve collectieve en individuele maatregelen getroffen’.⁷⁷ Verder was NOC*NSF bezig met het afvaardigen van de delegatie Nederlandse Olympiërs naar China, binnen de geldende strenge maatregelen tegen het coronavirus in dat land.

NOC*NSF zet zich in om de maatschappelijke waarde van sport en sportief bewegen tot wasdom te brengen. Temeer omdat de waarde van sport en bewegen voor een gezonde leefstijl in de coronacrisis benadrukt werd. Het sectoroverleg Sport en Sportief Bewegen wordt gevormd door de KNVB, NOC*NSF, het POS, Maatschappelijke Organisaties in de Sport (MOS) en de Vereniging Sportbedrijven Nederland (VSBN). Door het opstarten van dit overleg worden de belangen van sport en sportief bewegen richting de overheid (steviger) behartigd. In het najaar van 2022 stelt het sectoroverleg een strategische agenda vast. Die gaat over de aandachtspunten van het sectoroverleg om de positie van sport en sportief bewegen te versterken.⁷⁸

Financiële gevolgen 2021

2021 heeft NOC*NSF afgesloten met een negatief resultaat van 420.000 euro.⁷⁹ Daarmee komt het gerealiseerde resultaat een stuk positiever uit dan de begroting van NOC*NSF voor 2021, waarin NOC*NSF uitging van een negatief resultaat van ruim 5,4 miljoen euro. Het verschil tussen het begrote en gerealiseerde resultaat komt met name voort uit de lasten, die in de realisatie lager uitvielen. De inkomsten waren in de realisatie nagenoeg gelijk aan de begrote inkomsten.

⁷⁶ NOC*NSF (2022, 6 juli). [NOC*NSF zet in op preventie om sport bij nieuwe coronagolf open te houden](#). Geraadpleegd op 14 oktober 2022.

⁷⁷ NOC*NSF (2022). [Jaarverslag 2021](#).

⁷⁸ NOC*NSF (2022, 12 mei). [Sport versterkt impact met sectoroverleg Sport en Sportief Bewegen](#). Geraadpleegd op 14 oktober 2022

⁷⁹ NOC*NSF (2022). [Jaarrekening 2022](#).

7.2 Platform Ondernemende Sportaanbieders (POS)

Legio sportorganisaties in Nederland bieden het beoefenen van sport aan op commerciële grondslag. Deze ondernemende sportaanbieders zijn aangesloten bij brancheorganisaties. Het POS behartigt de belangen van brancheorganisaties die actief zijn in de volgende sporten: airsoft, biljart, budosport, buitensport, dans, fitness, golf, hippische sport, klim- en bergsport, multisport, skaten, indoor skiën, squash, tennis, vechtsport, watersport, yoga, zeilen en zwemmen.⁸⁰ Bij de brancheorganisaties die in het POS verenigd zijn, zijn ruim 6.000 sportaanbieders aangesloten. Via de ondernemende sportaanbieders die onder die brancheorganisaties vallen, sporten 8 miljoen mensen op regelmatige basis.⁸¹ De ondernemende sportaanbieders bieden bij elkaar werkgelegenheid aan ongeveer 100.000 mensen.

Het POS heeft in de periode van november 2021 tot en met oktober 2022 verschillende activiteiten ondernomen om zijn achterban te ondersteunen. Tijdens de periode waarin restricties voor ondernemende sportaanbieders golden, heeft het POS naar zijn achterban gecommuniceerd hoe zij sport al dan niet konden en mochten organiseren binnen die maatregelen. Daarnaast heeft het POS zich vanuit het **sectoroverleg Sport en Sportief bewegen (zie paragraaf 7.1) ‘hard gemaakt’ voor de belangen van** ondernemende sportaanbieders richting de overheid. Het POS was een van de organisaties die zich inspanden voor het benadrukken van de essentiële en maatschappelijke waarde van sport in de woelige coronatijden.

Vanuit het genoemde sectoroverleg heeft het POS met NOC*NSF gewerkt aan een zogeheten ‘sectorplan’. Vanuit dit plan bereidt de sport zich voor op een eventuele volgende uitbraak van het coronavirus. Het **hoofddoel van het plan is om de sport ten tijde van zo’n uitbraak zo lang mogelijk ‘open te houden’**. Het sectorplan is besproken met de Nederlandse Sportraad, een belangrijk adviesorgaan van de overheid op het gebied van de betekenis van sport voor de samenleving. Het feit dat het POS zich aansloot bij het sectoroverleg en meeschreef aan het sectorplan, heeft eraan bijgedragen dat het POS een van de vaandeldragers werd van het Nationaal Sportakkoord.

De coronacrisis had niet enkel gevolgen voor de achterban van het POS, maar liet het POS zelf ook niet ongemoeid. De arbeidsorganisatie is naar eigen zeggen aanzienlijk gegroeid in het afgelopen jaar. Door beperkingen die coronamaatregelen opriepen, werkten werknemers van het POS vooral digitaal en dus op fysieke afstand van elkaar.

Alles overziend is het belangrijkste gevolg dat de coronacrisis het bestaansrecht van het POS heeft onderschreven. Door de coronamaatregelen kwamen ondernemende sportaanbieders in woelig vaarwater terecht. Het POS was en is naar eigen zeggen waardevol in het behartigen van de belangen van ondernemende sportaanbieders richting overheden.

7.3 Sportbonden

In deze vijfde Monitor Sport en corona gaan we in op de gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden in 2021 en bespreken we de huidige stand van zaken in de zomer van 2022. Daarnaast kijken we vooruit naar de toekomst. Hiervoor baseren we ons grotendeels op resultaten van een vragenlijst die in de zomer van 2022 (eind juli tot en met september 2022) is uitgezet onder sportbonden. Van de 77 sportbonden die

⁸⁰ Platform Ondernemende Sportaanbieders (z.d.). [Platform Ondernemende Sportaanbieders](#).

⁸¹ Platform Ondernemende Sportaanbieders (z.d.). [Manifest](#).

Nederland telt, vulden 22 deze vragenlijst in (tabel 7.1). In dit hoofdstuk wegen we de resultaten naar jaaronzet van de sportbonden. In de presentatie van de resultaten maken we op enkele plekken een onderscheid tussen sportbonden die met name binnensportactiviteiten of juist buitensportactiviteiten ondersteunen.

In aanvulling op de vragenlijst nemen we van zeventien sportbonden informatie uit de jaarstukken mee in de analyse. Dit is financiële informatie over de inkomsten, de uitgaven en het eigen vermogen van de sportbonden.

Tabel 7.1 Respons op de sportbondenvragenlijst, exclusief en inclusief extra jaarstukken, vergeleken met de totale populatie uitgesplitst naar grootte op basis van de jaaronzet*

	Steekproef				Populatie	
	Vragenlijst (excl. extra jaarstukken)		Vragenlijst (incl. extra jaarstukken)		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
0-500.000 euro omzet	5	23	9	23	28	36
500.000-2.000.000 euro omzet	4	18	8	21	16	21
2.000.000-10.000.000 euro omzet	9	41	14	36	25	32
10.000.000 euro of meer omzet	4	18	8	21	9	11
Totaal	22		39		77	

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022.

* Het gaat hierbij om de jaaronzet van 2017 op basis van de Bondenmonitor 2017. Deze bondenmonitor had een respons van nagenoeg 100 procent, waardoor op basis hiervan iets te zeggen is over de gehele populatie en een weging mogelijk is.

Ontwikkelingen in 2021

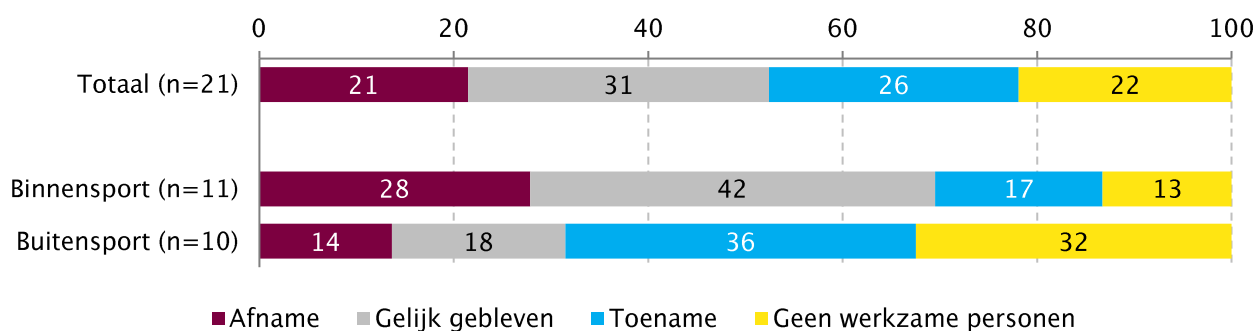
Personeelsbestand

Sommige sportbonden hebben meer dan honderd medewerkers, terwijl bij andere geen werkzame personen op de loonlijst staan. We lieten in de derde Monitor Sport en corona zien dat gemiddeld genomen het aantal werkzame personen bij sportbonden licht afnam in 2020.⁸² Ook in 2021 nam bij een aantal sportbonden het aantal werkzame personen af (21%; figuur 7.1). Andere sportbonden zagen dat het aantal werkzame personen gelijk bleef (31%) of zelfs steef (26%).

Daarbij valt op dat sportbonden die (met name) buitensportactiviteiten ondersteunen (buitensportbonden), vaker het personeelsbestand zagen toenemen dan sportbonden die (met name) binnensportactiviteiten ondersteunen (binnensportbonden) (36% versus 17%). Binnensportbonden (28%) zagen hun personeelsbestand daarentegen vaker krimpen dan buitensportbonden (14%).

⁸² Van Eldert, P., & Pulles, I. (2021). Ondersteuningsstructuur. In I. Pulles, P. Van Eldert, P. Nafzger, & H. Van der Poel (Reds.), *Monitor Sport en corona III. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector* (pp. 98-109). Mulier Instituut.

Figuur 7.1 Ontwikkeling van het personeelsbestand van sportbonden tussen 1 januari 2021 en 1 januari 2022, onderscheid tussen binnen- en buitensport (in gewogen procenten)

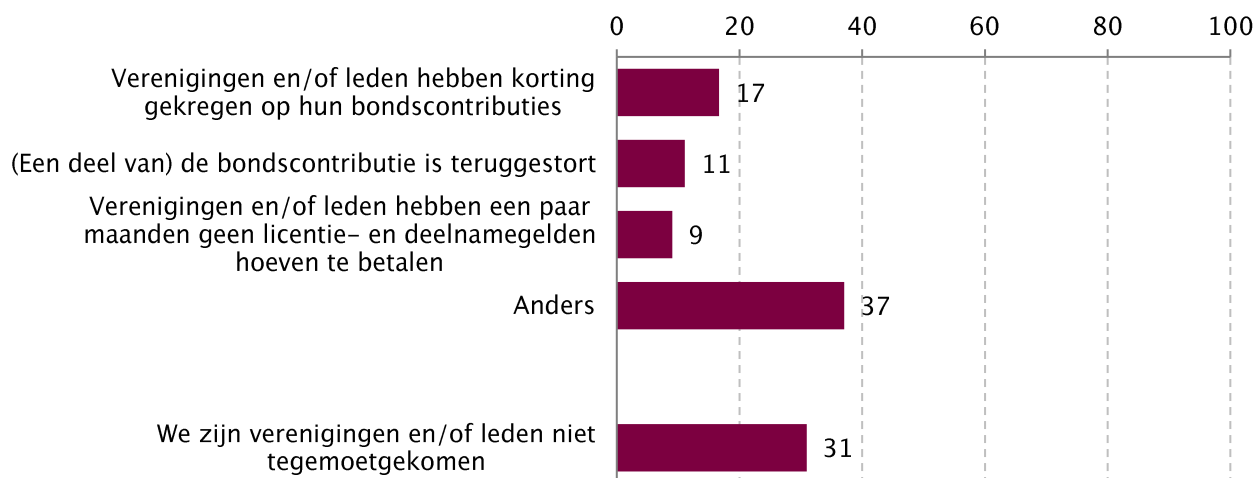

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022.

Tegemoetkoming leden

Ruim twee derde van de sportbonden (69%; figuur 7.2) kwam verenigingen en/of individuele leden in 2021 financieel tegemoet. Zo gaven sportbonden korting op bondscontributies (17%), storten zij bondscontributies (deels) terug (11%) of lieten zij verenigingen en/of leden een paar maanden geen licentie- en deelnamegelden betalen (9%). Vier op de tien sportbonden (37%) ondernamen tegemoetkomingsacties die anders van aard waren dan de gegeven antwoordcategorieën. Hierbij ging het onder andere om het terugbetalen of niet in rekening brengen van inschrijfgelden.

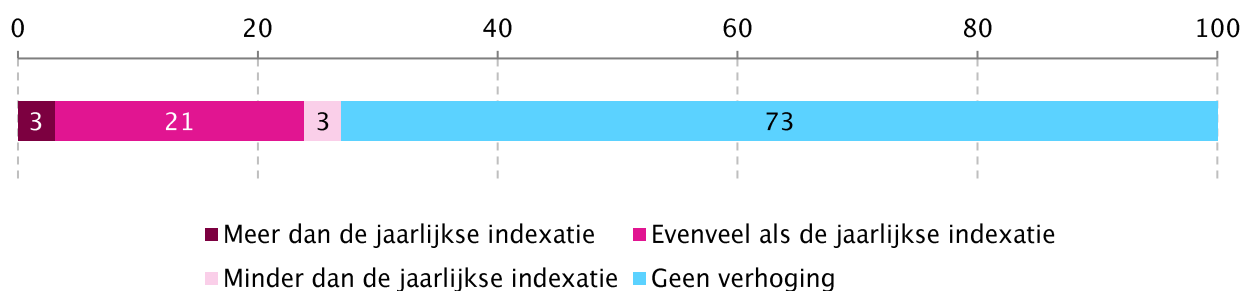
Figuur 7.2 Wijzen waarop sportbonden verenigingen en individuele leden financieel tegemoetkwamen in het kalenderjaar 2021 (in gewogen procenten, n=22)

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022.

Het grootste deel van de sportbonden verhoogde de bondscontributies niet in 2021 (73%; figuur 7.3). Wanneer een sportbond dit wel deed, was de verhoging in de meeste gevallen (21%) gelijk aan de jaarlijkse indexatie.

Figuur 7.3 Verhoging van de bondscontributies door sportbonden in 2021 (in gewogen procenten, n=22)

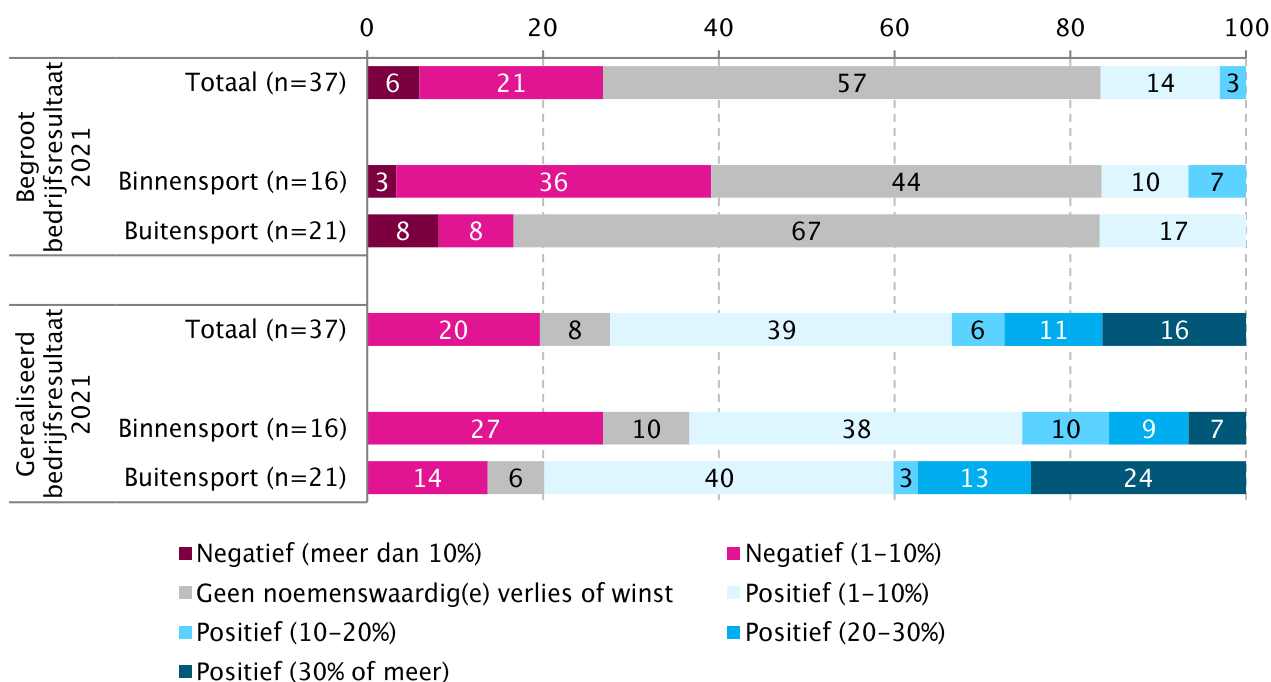
Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022.

Financiën bond

De financiële gevolgen van de coronacrisis in het kalenderjaar 2021 verschillen sterk tussen de verschillende sportbonden. De meeste sportbonden waren in hun begroting voor 2021 enigszins voorzichtig; meer dan de helft (57%; figuur 7.4) begrootte geen noemenswaardig(e) winst of verlies. Niet geheel verrassend, omdat beperkende coronamaatregelen van kracht waren op het moment dat de begrotingen voor 2021 opgesteld werden.

De realisaties bleken gunstiger voor een deel van de sportbonden. Met name de buitensportbonden realiseerden een positief bedrijfsresultaat in 2021. Daarbij kwam het bedrijfsresultaat in veel gevallen relatief gezien een stuk hoger uit. Dit neemt echter niet weg dat ook een groep sportbonden een negatief resultaat realiseerde in 2021 (20%). Dit waren met name de binnensportbonden. Zo geeft het gerealiseerde bedrijfsresultaat van sportbonden een overwegend positief beeld, maar laat het ook zien dat enkele bonden nog in financieel zwaar weer zaten in 2021.

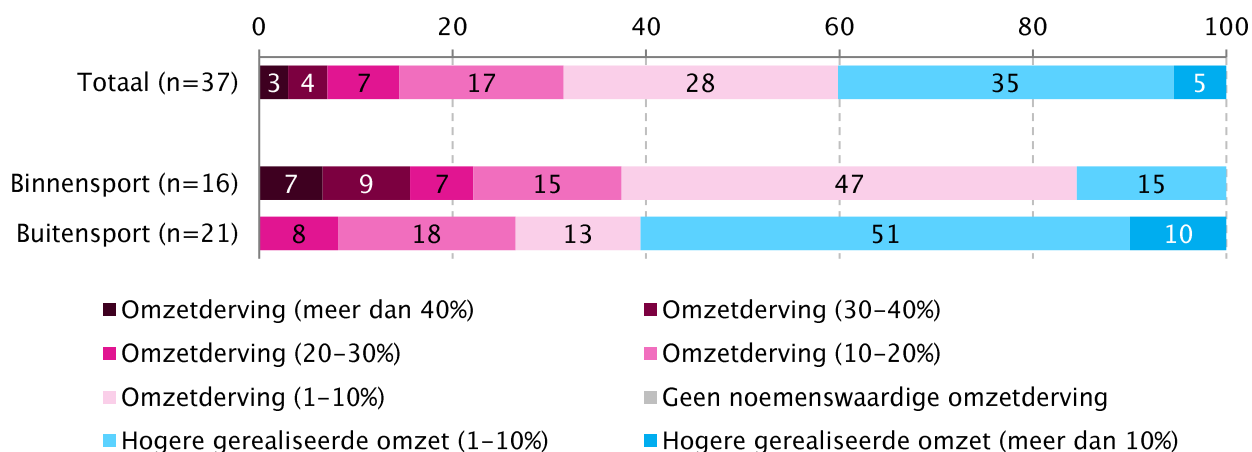
Figuur 7.4 Begroot en gerealiseerd bedrijfsresultaat van sportbonden voor kalenderjaar 2021 als percentage van de inkomsten, uitgesplitst naar binnen- en buitensport (in gewogen procenten)

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022, en jaarstukken sportbonden, 2021.

Ondanks het overwegend positieve bedrijfsresultaat over 2021 heeft het merendeel (60%; figuur 7.5) van de sportbonden te maken gehad met een zekere mate van omzetzijging. Binnensportbonden hadden vaker te maken met een omzetzijging dan buitensportbonden (respectievelijk 85 en 39%). Wanneer sprake was van een omzetzijging, lag deze relatief gezien hoger bij binnensportbonden. Daarentegen hebben twee op de vijf sportbonden (40%) juist een hogere omzet gerealiseerd in 2021. Dit zijn met name buitensportbonden; 61 procent van de buitensportbonden had een hogere gerealiseerde omzet, terwijl dit bij de binnensportbonden voor slechts 15 procent gold.

Figuur 7.5 Omzetzijging sportbonden kalenderjaar 2021 als percentage van de begrote inkomsten, exclusief steunmaatregelen, uitgesplitst naar binnen- en buitensport (in gewogen procenten)

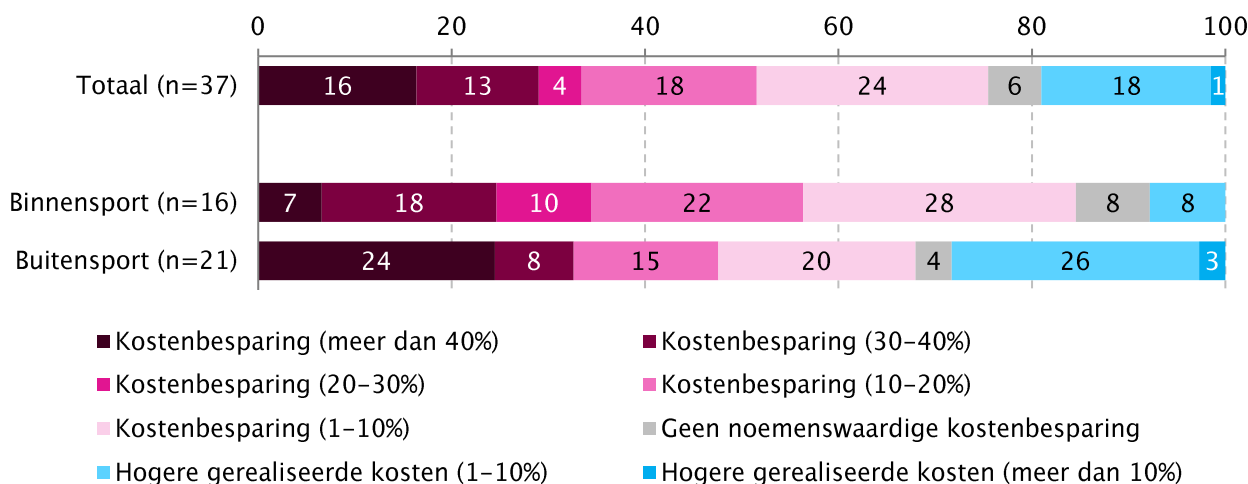
Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022, en jaarstukken sportbonden, 2021.

Omzetzijging kan voor een deel voortkomen uit activiteiten die niet hebben plaatsgevonden, zoals evenementen. Wanneer deze wegvallen, worden logischerwijs de begrote inkomsten hieruit niet gegenereerd. Hetzelfde geldt echter ook voor een deel van de kosten. Los van mogelijke voorbereidingskosten zal sprake zijn van minder kosten wanneer bepaalde activiteiten geen doorgang vinden. Deze kostenbesparingen kunnen de omzetzijging (voor een deel) compenseren of zelfs bijdragen aan een positief resultaat wanneer de kostenbesparing groter is dan de omzetzijging.

Het overgrote deel van de sportbonden had in 2021 te maken met kostenbesparingen (75%; figuur 7.6). Daarbij ging het relatief vaak om een relatief hoge kostenbesparing. Als we dit vergelijken met de omzetzijging (figuur 7.5), lijkt de kostenbesparing van sportbonden relatief gezien vaker hoger te liggen dan de omzetzijging. Dit is voor een deel van de sportbonden een verklaring voor het positiever uitvallen van het bedrijfsresultaat, doordat de kosten sterker afnamen dan de omzet. Desondanks zagen andere sportbonden hun kosten juist stijgen (19%).

Binnensportbonden bespaarden in 2021 vaker op kosten (85%; figuur 7.6) dan buitensportbonden (68%). Buitensportbonden hadden vaker te maken met hogere gerealiseerde kosten (29%) dan binnensportbonden (8%). Wanneer buitensportbonden te maken hadden met een kostenbesparing, was dat een stuk vaker (24%) een flinke kostenbesparing (van meer dan 40%) dan bij binnensportbonden (7%).

Figuur 7.6 Kostenbesparing sportbonden kalenderjaar 2021 als percentage van de begrote kosten, uitgesplitst naar binnen- en buitensport (in gewogen procenten)

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022, en jaarstukken sportbonden, 2021.

Sportbonden konden gebruik maken van de financiële steunmaatregelen vanuit het Rijk.⁸³ Met de steun konden bonden (een deel van) de geleden omzetsderving opvangen. Ongeveer 39 procent van de sportbonden (niet in figuur) heeft in 2021 een aanvraag gedaan voor de steunmaatregelen. Hierbij ging het met name om tegemoetkoming voor de loonkosten (via de NOW-regeling) en de vaste lasten (via de TVL-regeling). Binnensportbonden (54%) vroegen vaker steun aan dan buitensportbonden (22%).

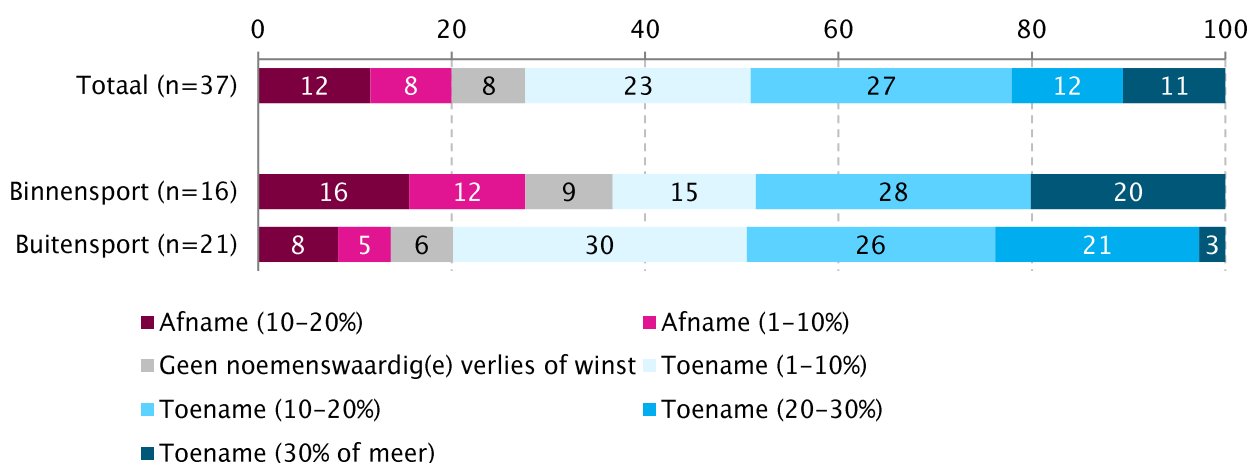
De gerealiseerde financiën van sportbonden kunnen doorwerken op het eigen vermogen. Een negatief bedrijfsresultaat kan ten koste gaan van de buffer in de vorm van eigen vermogen, terwijl een positief bedrijfsresultaat juist kan compenseren voor een terugloop van het eigen vermogen in eerdere jaren. Tussen 1 januari 2020 en 1 januari 2021 zagen we het eigen vermogen bij 26 procent van de sportbonden afnemen en voor de overige 74 procent toenemen.⁸⁴ Tussen 1 januari 2021 en 1 januari 2022 nam het eigen vermogen van 20 procent van de sportbonden af (figuur 7.7). 72 procent van de sportbonden ervaarde een toename van hun eigen vermogen.

Een negatieve ontwikkeling van het eigen vermogen komt vaker voor onder binnen- (18%) dan onder buitensportbonden (13%). Het eigen vermogen van buitensportbonden nam daarentegen vaker toe (80%) dan dat van binnensportbonden (63%).

⁸³ Deze steunmaatregelen worden in hoofdstuk 8 beschreven.

⁸⁴ Van Eldert, P., & Pulles, I. (2021). Ondersteuningsstructuur. In I. Pulles, P. Van Eldert, P. Nafzger, & H. Van der Poel, (Reds.), [Monitor Sport en corona III. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#) (pp. 98-109). Mulier Instituut.

Figuur 7.7 Ontwikking van het eigen vermogen van sportbonden tussen 1 januari 2021 en 1 januari 2022, uitgesplitst naar binnen- en buitensport (in gewogen procenten)

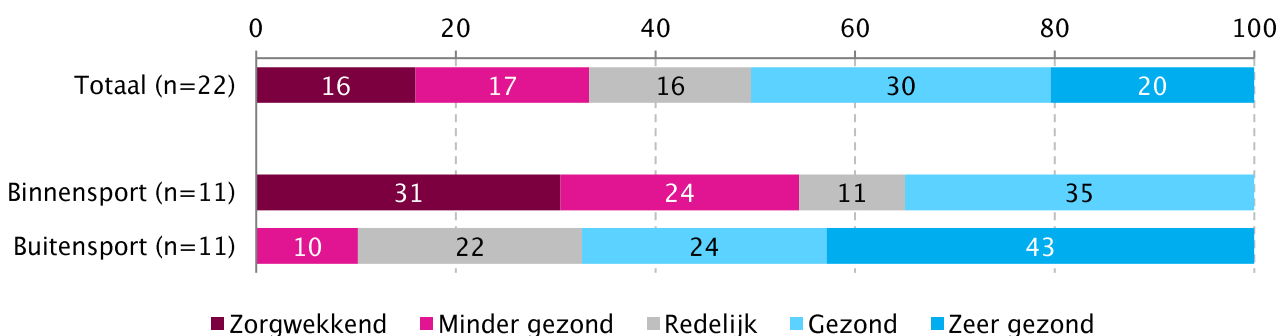
Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022, en jaarstukken sportbonden, 2021.

Situatie in zomer van 2022

Het oordeel van sportbonden over de eigen financiële situatie is tussen september 2021⁸⁵ en de zomer van 2022 nauwelijks verbeterd (figuur 7.8). Enerzijds is het een positief signaal dat het grootste deel van de sportbonden nog steeds overwegend positief is over de eigen financiële situatie. Maar dat de groep die overwegend negatief oordeelt over de financiële situatie niet afneemt, is minder positief. Dit kan erop duiden dat de sportbonden die het moeilijk hadden in 2021 er nog niet op vooruit zijn gegaan en dat de problemen zich mogelijk opstapelen.

Binnensportbonden beoordelen de financiële situatie in de zomer van 2022 het vaakst als ‘zorgwekkend’ of ‘minder gezond’ (54%). De meerderheid van de buitensportbonden beschrijft de financiële situatie juist als (zeer) gezond (67%).

Figuur 7.8 Beschrijving huidige financiële situatie volgens sportbonden, peilmoment september 2021 en zomer 2022, uitgesplitst naar binnen- en buitensport (in gewogen procenten)

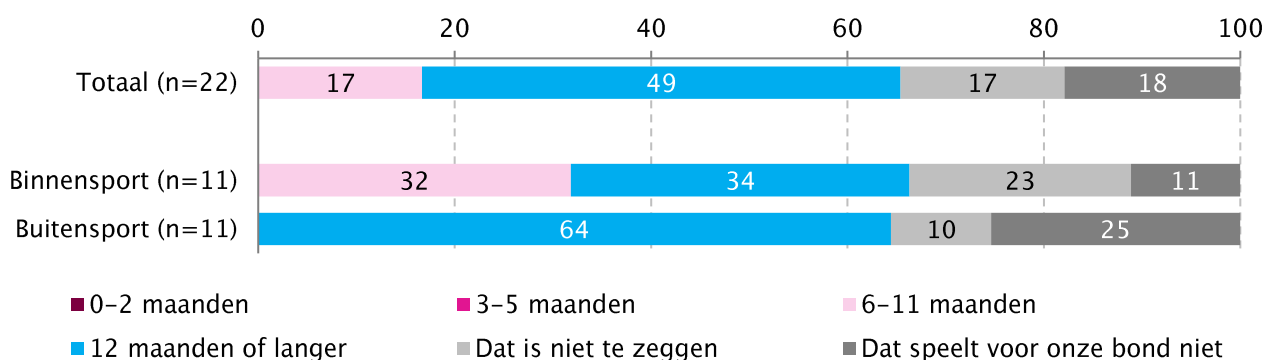

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022.

⁸⁵ Waarover we in de vierde Monitor Sport en corona rapporteerden.

Het grootste deel van de sportbonden (49%; figuur 7.9) verwacht in de zomer van 2022 de continuïteit voor twaalf maanden of langer te kunnen handhaven. Het aandeel sportbonden dat verwacht de continuïteit zes tot elf maanden te kunnen handhaven, is echter toegenomen tussen september 2021 (4%; niet in figuur) en de zomer van 2022 (17%; figuur 7.9). Daarmee is een deel van sportbonden een stuk minder positief geworden over de continuïteit. Het gaat hierbij om binnensportbonden.

Figuur 7.9 Termijn waarop sportbonden verwachten hun continuïteit te kunnen waarborgen, peilmoment september 2021 en zomer 2022, uitgesplitst naar binnen- en buitensport (in gewogen procenten)

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, zomer 2022.

Blik vooruit

Iets meer dan één op de tien sportbonden maakt zich geen zorgen over de ontwikkeling van het ledental van aangesloten verenigingen (zie figuur 7.10). Nagenoeg 70 procent ziet de ontwikkeling van het ledental van aangesloten verenigingen wel als een (zeer) groot punt van zorg. Binnensportbonden maken zich daar aanzienlijk meer zorgen over dan buitensportbonden. De zorgen van binnensportbonden zijn niet los te zien van het feit dat verenigingen in takken van binnensport heviger geraakt werden door de beperkingen van coronamaatregelen dan buitensportbonden (zie ook hoofdstuk 2).

Sportbonden maken zich zorgen over afnemende ledenaantallen. Zij geven aan dat hun ledenaantallen de afgelopen twee jaar relatief sterk afnamen. De meest genoemde verklaringen hiervoor zijn een **toegenomen behoefte in de samenleving om ‘ongebonden’ buiten verenigingsverband te sporten. Daarmee** hangt samen dat verenigingen volgens bonden moeite hebben om op de behoefte aan ongebonden sporten in te spelen door bijvoorbeeld lidmaatschapsvormen te diversifiëren.

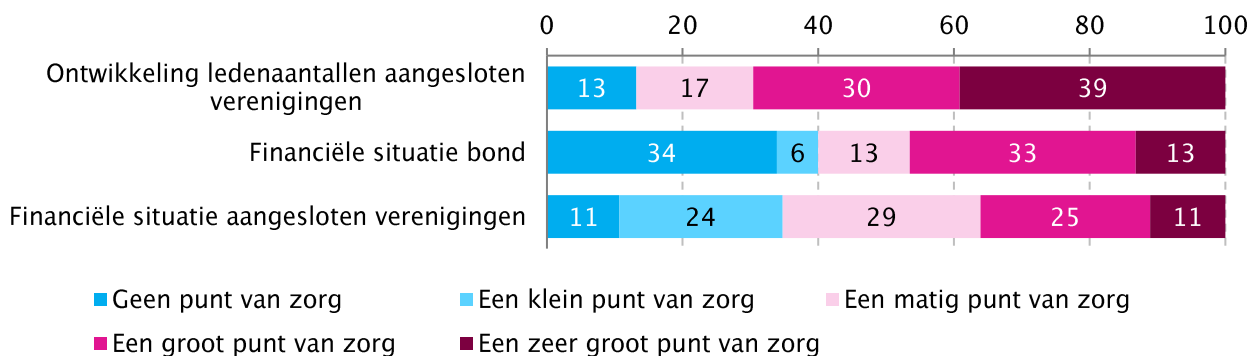
Een ander (zeer) groot punt dat bij sportbonden leeft, is de huidige financiële situatie. Bijna de helft van de sportbonden maakt zich hier zorgen over. Dat geldt vooral voor binnensportbonden. Zij stippen daarvoor twee redenen aan: ze hebben geen of beperkte buffers om tegenvallende financiële resultaten op te vangen of vernieuwingen door te voeren, en ze zagen hun inkomsten afnemen door ledendaling.

De financiële situatie van aangesloten verenigingen baart sportbonden minder zorgen dan hun eigen financiële situatie. Toch zit ruim een derde van de sportbonden over dit probleem in. Wederom gaat het met name om binnensportbonden. De bron van zorgen zijn afnemende ledenaantallen en stijgende energieprijzen. Ruim zes op de tien sportbonden maken zich op dit moment niet of in beperkte mate zorgen om de financiële situatie van verenigingen.

De meeste bonden zitten daarnaast in over het behouden en werven van kaderleden en andere vrijwilligers binnen verenigingen (figuur 7.10). Daarmee hangt samen dat sommige sportbonden zich afvragen in welke mate sportverenigingen relevant blijven in een samenleving waarin zij veronderstellen

dat ‘ongebonden’ sporten buiten verenigingen in populariteit toeneemt. Die toenemende populariteit is volgens hen niet los te zien van de coronacrisis. Tijdens de coronacrisis zochten mensen door beperkende maatregelen vaker hun heil in het beoefenen van sport op een tijd, op een locatie en in een samenstelling die zij zelf vrij bepaalden (zie ook hoofdstuk 2).

Figuur 7.10 Ervaren zorgen bij sportbonden (in gewogen procenten, n=22)

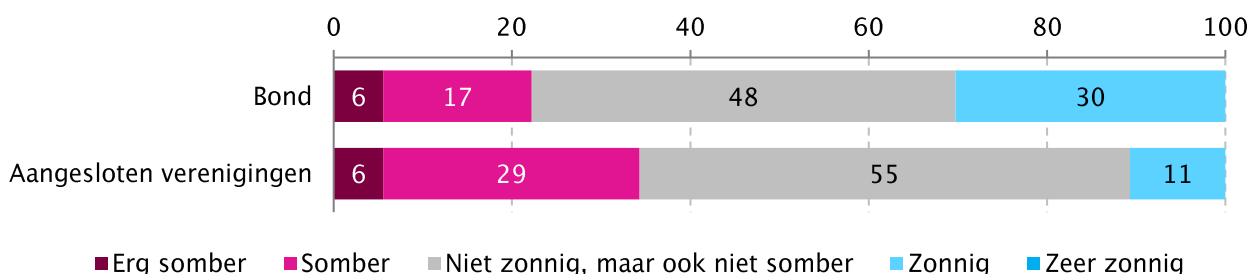

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, september 2021 en zomer 2022.

Een minderheid van de sportbonden ziet hun eigen toekomstbeeld als (erg) somber (figuur 7.11). Het gaat alleen om binnensportbonden. Ongeveer de helft van de sportbonden ziet hun toekomst als zonnig noch somber. Een derde is optimistisch gestemd over de eigen toekomst. Dit zijn vrijwel alleen buitensportbonden. Geen van de sportbonden ziet de toekomst op dit moment zeer zonnig in.

Sportbonden zijn minder optimistisch gestemd over het toekomstbeeld van de bij hen aangesloten verenigingen dan over hun eigen toekomstbeeld. Ruim drie op de tien sportbonden zien de situatie van verenigingen erg somber in (figuur 7.11). Het gaat enkel om binnensportbonden. Slechts één op de tien sportbonden denkt dat de aangesloten verenigingen een zonnige toekomst tegemoet gaan. Dit zijn allemaal buitensportbonden. We stipten in de voorgaande tekst verschillende redenen van de kopzorgen van sportbonden over sportverenigingen aan. Het gaat dan om de financiële situatie van clubs door de inflatie (van energieprijzen), een teruglopend ledenaantal en een teruglopende bereidheid van leden om kaderfuncties te vervullen.

Figuur 7.11 Toekomstbeeld van sportbonden over de bond zelf en over de aangesloten verenigingen (in gewogen percentages, n=22)

Bron: Mulier Instituut, vragenlijst financiële gevolgen van de coronacrisis voor sportbonden, september 2021 en zomer 2022.

Het gros van de sportbonden geeft aan dat de uitdagingen die zij ervaren zijn veranderd door de coronacrisis. Zij stellen dat de belangrijkste nieuwe uitdaging is om het teruglopende ledenaantal een halt toe te roepen of om te buigen. Het is volgens de bonden geen eenvoudige uitdaging, gezien de

popularisering van individueel en ongeorganiseerd sporten. Wel is het een uitdaging waarvan bonden stellen dat die een beroep doet op hun innovatief vermogen. Daarbij gaat het om het aanbieden van vormen van sport die aansluiten bij de behoeften van mensen om te sporten op tijden, op locaties en in samenstellingen die niet vastomlijnd zijn.

De balans na ruim twee jaar coronacrisis

De belangrijkste gevolgen die sportbonden ervaren van de coronacrisis bevatten verschillende gemene delers. Een meerderheid van de sportbonden ziet ledenverlies als het belangrijkste gevolg.

Negatieve gevolgen ledenverlies

Ledenverlies ging volgens bonden geregeld gepaard met een afname van het aantal vrijwilligers dat zich voor het besturen en organiseren van verenigingssport inspant. Wanneer ledenverlies zich in de toekomst voortzet, kan het voor sportverenigingen in theorie nog lastiger worden om vrijwilligers te werven dan nu al het geval is. Een belangrijke kanttekening is dat niet alle sportbonden worden geteisterd door ledenverlies. De KNLTB zag zijn ledenaantal bijvoorbeeld toenemen tijdens de coronacrisis.⁸⁶

Een direct gevolg van het ledenverlies dat veel sportbonden ondervonden, is een (structurele) afname van inkomsten. Sportbonden teerden in op hun eigen vermogen en sluiten niet uit dat het genereren van minder inkomsten gevolgen heeft voor de arbeidsorganisatie. Enkele sportbonden geven aan dat de verslechtering van de financiële positie minimaal is. Een van de redenen daarvoor is dat bonden geen kosten maakten voor competities en evenementen. Deze vonden per slot van rekening geen doorgang door coronamaatregelen.

Positief gevolg: noodzaak tot veranderen

Sportbonden ondervonden niet enkel negatieve gevolgen van de coronacrisis. Bonden gaven aan dat de crisis hen noodzaakte om te veranderen. Een voorbeeld daarvan is dat werknemers van sportbonden flexibeler zijn gaan werken en vaker op afstand digitaal communiceerden via (video)belverbindingen. Een ander voorbeeld is dat sportbonden aangaven dat zij door ledenverlies en door beperkingen die golden voor het beoefenen van sport, nieuwe manieren bedachten om sport te beoefenen.

7.4 Provinciale sportorganisaties

Provinciale sportorganisaties ondersteunen gemeenten en sport- en beweegaanbieders bij het uitvoeren van sport- en beweegbeleid. Het Mulier Instituut en Sportkracht 12 (het overleg van de twaalf provinciale sportorganisaties) hebben vragenlijstonderzoek gedaan om in kaart te brengen welke gevolgen provinciale sportorganisaties ondervonden van de coronacrisis. De respons was volledig: alle twaalf provinciale sportorganisaties vulden de vragenlijst in.

Situatie in 2021

Bij provinciale sportorganisaties waren 557 mensen werkzaam in januari 2021 (tabel 7.2). Een jaar later bedroeg dat aantal 580 mensen. Het aantal personen dat op 1 januari 2021 bij de provinciale sportorganisaties werkzaam was, varieerde van 1 tot 125. Voor januari 2022 varieerde dit van 1 tot 132. Bij vier provinciale sportorganisaties nam het aantal medewerkers af. Bij drie bleef dit nagenoeg gelijk en bij de overige vijf nam dit toe.

⁸⁶ NOC*NSF (2022). [Zo sport Nederland. Belangrijkste trends en ontwikkelingen in sportdeelname 2021](#).

Tabel 7.2 Aantal medewerkers werkzaam bij de provinciale sportorganisaties op 1 januari 2021 en 1 januari 2022 (in aantal personen en fte)

	januari 2021	januari 2022
Totaal aantal personen (n=12)	557	580
Gemiddeld aantal personen (n=12)	46	48
Gemiddeld aantal fte (n=6)	42	51

Bron: Mulier Instituut i.s.m. Sportkracht12, vragenlijst (financiële) gevolgd coronacrisis 2021, zomer 2022.

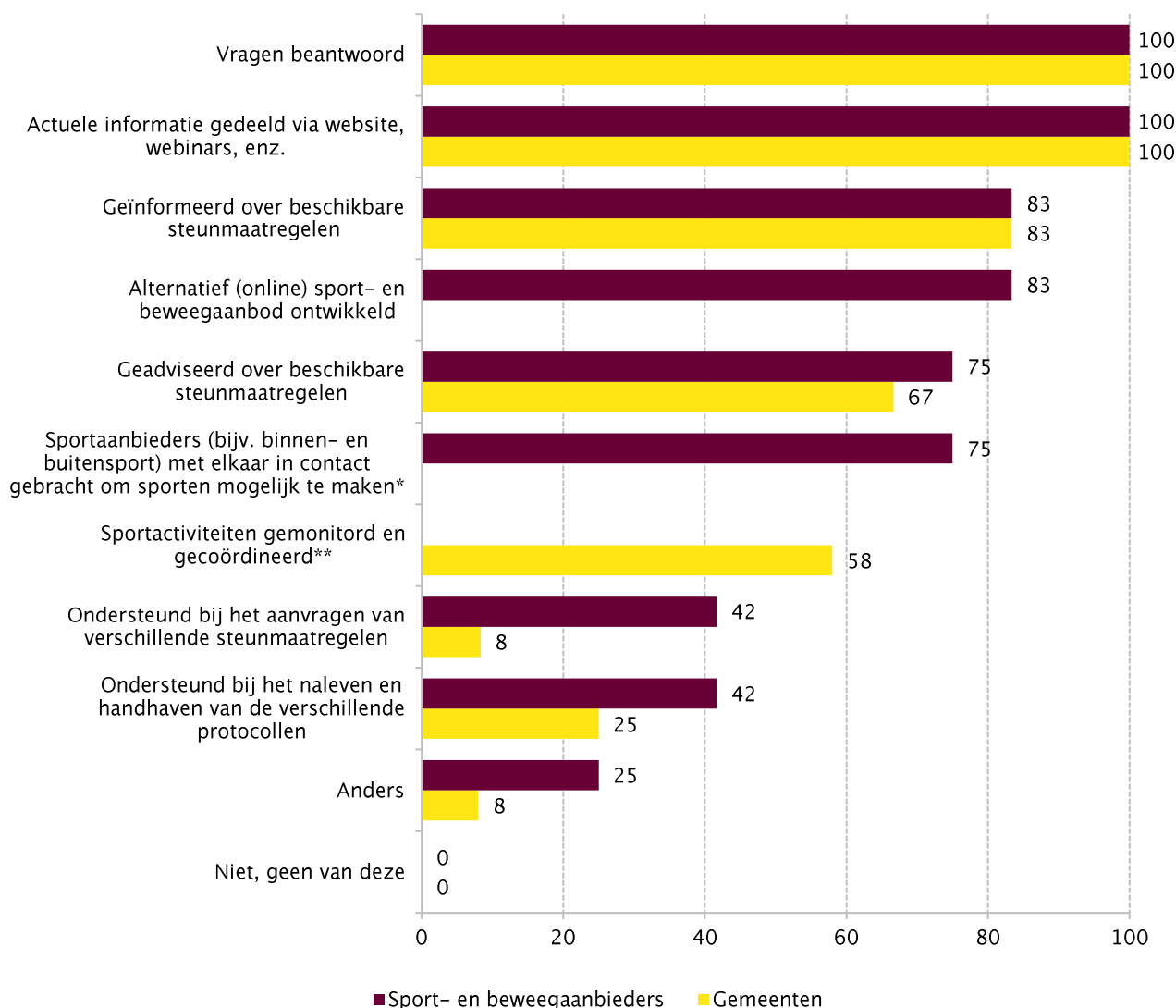
Werknemers van provinciale sportorganisaties ondersteunden sport- en beweegaanbieders en gemeenten in 2021 op verschillende fronten. Alle provinciale sportorganisaties ondersteunden gemeenten en sport- en beweegaanbieders bij het delen van relevante actuele informatie over de impact van (maatregelen tegen de verspreiding van) het coronavirus op sport en bewegen (figuur 7.12). Ruim 80 procent van de provinciale sportorganisaties gaf aan dat die informatie onder meer betrekking had op de beschikbaarheid van steunmaatregelen die overheden troffen. Ongeveer 70 procent van de provinciale sportorganisaties legde zich toe op het verstrekken van adviezen aan gemeenten en sport- en beweegaanbieders over hoe gebruik te maken van beschikbare steunmaatregelen.

Provinciale sportorganisaties verstrekten ondersteuning langs twee specifieke lijnen. 83 procent van de sport- en beweegaanbieders werd geholpen bij het ontwikkelen van alternatief (online) sport- en beweegaanbod. Het ging dan om alternatieven voor het beoefenen van sport in een situatie waarbij coronamaatregelen, zoals het houden van anderhalve meter afstand, niet konden worden gevolgd. Drie kwart van de provinciale sportorganisaties bracht sport- en beweegaanbieders met elkaar in contact om sporten mogelijk te maken.

Provinciale sportorganisaties waren in mindere mate actief op het gebied van het ondersteunen van gemeenten en sport- en beweegaanbieders bij het aanvragen van steunmaatregelen en het handhaven van protocollen die golden om te sporten binnen geldende coronamaatregelen.

Twee provinciale sportorganisaties troffen zelf steunmaatregelen om sport- en beweegaanbieders financieel tegemoet te komen.

Figuur 7.12 Geboden ondersteuning door provinciale sportorganisaties aan sport- en beweegaanbieders en gemeenten in 2021 (in procenten, n=12)

Bron: Mulier Instituut i.s.m. Sportkracht12, vragenlijst (financiële) gevolgen coronacrisis 2021, zomer 2022.

* Alleen uitgevraagd als vorm van ondersteuning voor sport- en beweegaanbieders.

* Alleen uitgevraagd als vorm van ondersteuning voor gemeenten.

Provinciale sportorganisaties begrootten voor 2021 hun inkomsten lager dan de inkomsten die zij realiseerden (tabel 7.3). De gerealiseerde inkomsten varieerden van 120.000 tot 8,2 miljoen euro. Ook uitgaven werden lager begroot dan gerealiseerd. Deze varieerden van 120.000 tot 7,8 miljoen euro. Het saldo werd gemiddeld begroot op ruim 70.000 euro, maar de daadwerkelijke realisatie viel een stuk hoger uit met gemiddeld ruim 161.000 euro. Het gerealiseerde saldo varieert van 0 tot 700.000 euro.

Tabel 7.3 Begrote en gerealiseerde inkomsten en uitgaven provinciale sportorganisaties voor 2021 (totaal en gemiddeld, afgerond op hele euro's, n=9)

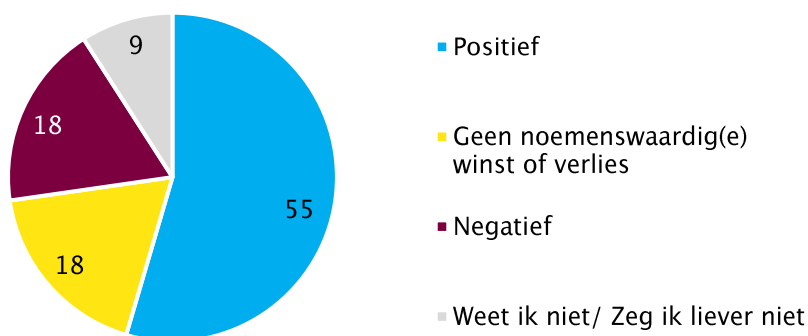
	Begroot	Gerealiseerd
Inkomsten		
Totaal	28.992.039	30.317.122
Gemiddeld	3.221.338	3.368.569
Uitgaven		
Totaal	28.355.539	28.867.088
Gemiddeld	3.150.615	3.207.454
Saldo (inkomsten - uitgaven)		
Totaal	636.500	1.450.034
Gemiddeld	70.222	161.115

Bron: Mulier Instituut i.s.m. Sportkracht12, vragenlijst (financiële) gevolgen coronacrisis 2021, zomer 2022.

Iets minder dan drie kwart van de provinciale organisaties maakte in 2021 geen gebruik van financiële steunmaatregelen die de Rijksoverheid instelde tijdens de coronacrisis (niet in figuur). Drie van de twaalf provinciale sportorganisaties deden een beroep op de NOW-regeling om tegemoet te worden gekomen in loonkosten. Eén van die drie vroeg daarnaast uitstel van belastingbetaling aan.

Meer dan de helft van de provinciale sportorganisaties heeft een positief netto-bedrijfsresultaat behaald in 2021 (figuur 7.13). Het gaat hierbij om het bedrijfsresultaat na aftrek van belastingen. De bedrijfsvoering bij ongeveer 20 procent van de provinciale sportorganisaties resulteerde niet in noemenswaardig(e) winst of verlies. Eveneens 20 procent behaalde een negatief bedrijfsresultaat.

Figuur 7.13 Netto-bedrijfsresultaat (na belasting) van de provinciale sportorganisaties over 2021 (in procenten, n=12)

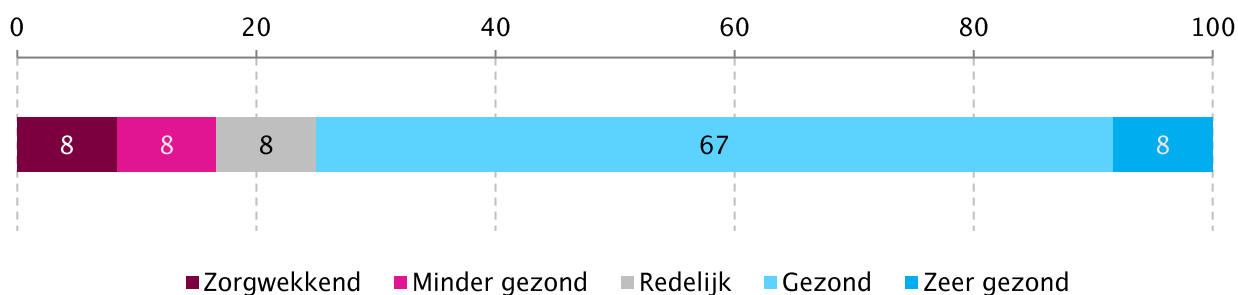

Bron: Mulier Instituut i.s.m. Sportkracht12, vragenlijst (financiële) gevolgen coronacrisis 2021, zomer 2022.

Situatie in de zomer van 2022

Drie kwart van de provinciale sportorganisaties gaf aan dat de financiële situatie in de zomer van 2022 (zeer) gezond is. 16 procent van de provinciale organisaties bestempelt de huidige financiële situatie als zorgwekkend of minder gezond.

Figuur 7.14 Eigen beschrijving huidige financiële situatie provinciale sportorganisaties, peilmoment zomer 2022 (in procenten, n=12)

Bron: Mulier Instituut i.s.m. Sportkracht12, vragenlijst (financiële) gevolgen coronacrisis 2021, zomer 2022.

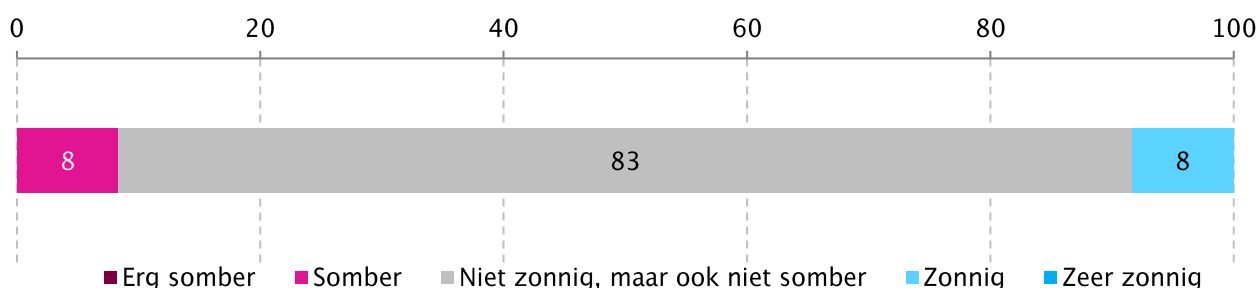
Ongeveer zeventig procent van de provinciale sportorganisaties ervaart momenteel weinig specifieke problemen. Ogenschijnlijk is dat onder meer het gevolg van dat zij hun financiële situatie overwegend als (zeer) gezond zien. Zowat dertig procent van de provinciale sportorganisaties ervaart wel specifieke problemen. Deze problemen zijn vooral financieel van aard. Kosten kunnen bijvoorbeeld niet gedekt worden of lopen op. Daarnaast geven sommige provinciale sportorganisaties aan dat de huidige arbeidsmarktomstandigheden ongunstig zijn. Daarbij is het een opgave om gekwalificeerde en betaalbare medewerkers te vinden.

Blik vooruit

We beschreven dat provinciale sportorganisaties vooral een steunfunctie hebben in de richting van sport- en beweegaanbieders en gemeenten. Het is tegen die achtergrond relevant om kennis te nemen van het toekomstbeeld dat zij hebben van deze organisaties. Het overgrote deel van de provinciale sportorganisaties is zonnig noch somber gestemd over de toekomst van sport- en beweegaanbieders (83%). Een minderheid van de provinciale sportorganisaties ziet die toekomst zonnig of somber in (beide 8%).

Provinciale sportorganisaties zijn positief gestemd over de toekomst van sport- en beweegaanbieders, omdat de coronacrisis de maatschappelijke waarde van sport en bewegen onderstreepte. Daar staat tegenover dat zij zich zorgen maken over die toekomst vanwege de energiecrisis, de financiële situatie bij aanbieders en de daarmee samenhangende afname van het aantal leden van sportorganisaties. Provinciale sportorganisaties strepen deze positieve en zorgelijke ontwikkelingen tegen elkaar weg. Dit verklaart waarom het overgrote deel van hen de toekomst zonnig noch somber ziet (figuur 7.15).

Figuur 7.15 Toekomstbeeld van provinciale sportorganisaties over de sport- en beweegaanbieders die zij ondersteunen (in percentages, n=12)

Bron: Mulier Instituut i.s.m. Sportkracht12, vragenlijst (financiële) gevolgen coronacrisis 2021, zomer 2022.

Gedurende de coronacrisis ontstonden zorgen over de prioriteit van sport binnen (de uitvoering van) gemeentelijk beleid. Daarnaast staken zorgen over mogelijke bezuinigingen op sport de kop op. We

vroegen provinciale sportorganisaties hoe zij tegen de achtergrond van deze zorgen keken naar de toekomst van gemeentelijk sportbeleid. Drie kwart van hen ziet deze niet zonnig, maar ook niet somber in (figuur 7.16). Iets minder dan 20 procent ziet de toekomst van dat sportbeleid somber in.

Provinciale sportorganisaties zien de toekomst van gemeentelijk sportbeleid vooral zonnig in omdat de coronacrisis volgens hen heeft onderschreven dat sport en bewegen belangrijk is in het kader van een gezonde leefstijl. Daar staan zorgen over gemeentelijke bezuinigingen op sportbeleid tegenover. Die bezuinigingen zijn volgens provinciale sportorganisaties niet los te zien van de energiecrisis en inflatie die in de Nederlandse samenleving op andere terreinen gaande is. Sport is een terrein waarop bezuinigingen volgens provinciale sportorganisaties aannemelijk zijn, omdat het voeren van sportbeleid geen wettelijke taak is voor gemeenten.

Figuur 7.16 Toekomstbeeld van provinciale sportorganisaties over het sportbeleid in de gemeenten die zij ondersteunen (in percentages, n=12)

Bron: Mulier Instituut i.s.m. Sportkracht12, vragenlijst (financiële) gevolgen coronacrisis 2021, zomer 2022.

De balans na ruim twee jaar coronacrisis

Bijna de helft van de provinciale sportorganisaties stelt dat de coronacrisis het (maatschappelijke) belang van sport en bewegen heeft onderstreept. Sport en bewegen wordt als een middel gezien om de fysieke en mentale gezondheid van mensen te bevorderen.

Meerdere provinciale sportorganisaties vinden daarnaast dat de overheid adequaat heeft gereageerd met het treffen van (financiële) steunmaatregelen. Door die maatregelen konden sport- en beweegaanbieders en gemeenten hun activiteiten voorzetten. Een kanttekening die daarbij wordt geplaatst is dat steunmaatregelen van tijdelijke aard zijn (geweest). Provinciale sportorganisaties vragen zich af of sport- en beweegaanbieders en gemeenten afdoende financiële middelen hebben om de aandacht die aan sport en bewegen werd besteed, op peil te houden. Hun zorgen daarover hangen samen met de inflatie en het mogelijk opnieuw opblazen van een coronagolf.

De coronacrisis heeft invloed gehad op de arbeidsorganisatie van provinciale sportorganisaties. Net als bij sportbonden gingen medewerkers meer thuiswerken. Door digitale communicatiemogelijkheden kon dat effectief gebeuren. Daar staat tegenover dat medewerkers elkaar minder in levenden lijve troffen. Door een afname van het sociale contact ervoeren sommige medewerkers problemen met hun mentale gezondheid.

7.5 Gemeenten

Financiële gevolgen voor lokaal sportbeleid

In 2020 lijken geen grootschalige bezuinigingen op gemeentelijke sportuitgaven te hebben plaatsgevonden. In lijn met eerdere jaren stegen de (netto-)uitgaven aan sport van gemeenten in 2020.⁸⁷ De gemeentelijke inkomsten vanuit de sport namen wel af. Met name de huurinkomsten en de entreegelden bij gemeentelijke sportaccommodaties liepen sterk terug.

Uit resultaten van een vragenlijst die is uitgezet via het gemeentepanel van Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) in de periode december 2021 tot en met januari 2022, komt naar voren dat we vermoedelijk een soortgelijk beeld over kalenderjaar 2021 zullen zien. Geen enkele gemeente geeft namelijk aan dat op totaalniveau een bezuiniging op sportuitgaven plaatsvond in 2021.⁸⁸ Ook in 2022 verwacht, ten tijde van de VSG-peiling, slechts een enkele gemeente te bezuinigen.

Als gemeenten in 2020 en 2021 wel bezuinigden, was dat voornamelijk op het beleidsthema evenementen.⁸⁹ Meer geld gaven gemeenten in 2020 en 2021 het vaakst uit aan trajecten voor sportstimulering en investeringen in sportaccommodaties, zoals verduurzaming, onderhoud, renovatie en aanleg van sportaccommodaties of sport- en beweegplekken in de openbare ruimte. In 2022 verwachtten gemeenten met name extra uitgaven aan diezelfde twee onderwerpen en aan ondersteuning voor sportverenigingen.

Ondanks de overwegend positieve signalen over de gemeentelijke sportuitgaven is de toekomst nog onzeker. Uitgestelde beleidstrajecten en extra uitgaven kunnen mogelijk doorwerken in de komende jaren, wat toekomstige bezuinigingen niet ondenkbaar maakt.

Financiële steunmaatregelen vanuit het Rijk

Kwijtschelden huur sportverenigingen

Gemeenten konden sportaanbieders gedurende de coronacrisis op diverse manieren financieel ondersteunen. Een daarvan was het kwijtschelden van de huur voor sportverenigingen. Om verhuurders, waaronder gemeenten, hiervoor te compenseren riep het ministerie van VWS de regeling Tegemoetkoming verhuurders sportaccommodaties (TVS) in het leven. Verhuurders die de huur van een sportaccommodatie kwijtscholden omdat deze accommodatie vanwege de coronamaatregelen niet door amateursportorganisaties gebruikt kon worden, konden ter compensatie van deze misgelopen huurinkomsten een aanvraag indienen voor een TVS-subsidie. Een verhuurder kwam alleen in aanmerking voor een tegemoetkoming als de huur daadwerkelijk was kwijtgescholden in de periode waarvoor de tegemoetkoming werd aangevraagd. In hoofdstuk 8 wordt de TVS-regeling verder beschreven.

⁸⁷ Van Eldert, P., & Beekman, T. (2021). [*Monitor sportuitgaven gemeenten 2020. Gemeentelijke uitgaven aan sport in 2020 en verdieping op specifieke vraagstukken.*](#) Mulier Instituut.

⁸⁸ Ruikes, D., Van Eldert, P., & Hoekman, R. (2022). [*Financiële gevolgen van de coronacrisis voor het lokale sportbeleid: de \(verwachte\) ontwikkeling van de sportuitgaven in 2020, 2021 en 2022 volgens de lokale sportambtenaar.*](#) Mulier Instituut.

⁸⁹ Ruikes, D., Van Eldert, P., & Hoekman, R. (2022). [*Financiële gevolgen van de coronacrisis voor het lokale sportbeleid: de \(verwachte\) ontwikkeling van de sportuitgaven in 2020, 2021 en 2022 volgens de lokale sportambtenaar.*](#) Mulier Instituut.

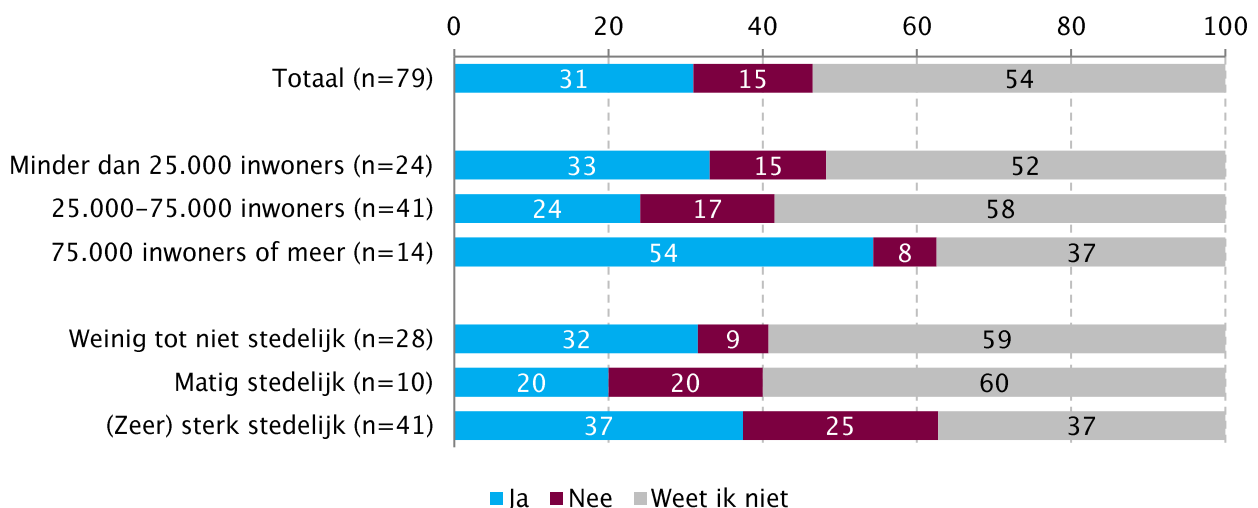
In hoofdstuk 8 laten we zien dat gemeenten voor in totaal bijna 93 miljoen euro gebruik hebben gemaakt van de TVS-regeling, verdeeld over de verschillende perioden waarin de regeling beschikbaar was. Dit houdt in dat gemeenten voor (minstens) hetzelfde bedrag aan huur van sportverenigingen hebben kwijtgescholden en daarmee een flinke bijdrage hebben geleverd aan het verlichten van de lasten voor sportverenigingen tijdens de coronacrisis.

Zonder de TVS-regeling was deze financiële ondersteuning vanuit gemeenten allerminst zeker. Uit een uitvraag in het gemeentepanel van VSG van november 2021 komt namelijk naar voren dat slechts drie op de tien gemeenten (31%) zeker weten dat ze zonder een regeling als de TVS huur hadden kwijtgescholden aan amateursportorganisaties (figuur 7.17). Dit zijn met name grote en sterk stedelijke gemeenten. Uit de toelichtingen van deze gemeenten komt bij een aantal gemeenten naar voren dat ze zelfs al bezig waren met het kwijtschelden van de huur voordat bekend werd dat de TVS-regeling gepubliceerd zou worden. Gemeenten die ook zonder de regeling de huur hadden kwijtgescholden hadden er de financiële ruimte voor, waren ervan overtuigd dat het de verenigingen veel had geholpen of vonden het anders niet eerlijk dat verenigingen geen gebruik konden maken van de accommodatie, maar er wel voor moesten betalen.

Daar staat tegenover dat een grote groep gemeenten niet zeker weet of ze zonder de TVS-regeling huur hadden kwijtgescholden (54%; figuur 7.17). Deze gemeenten geven hierbij met name als toelichting dat ze voordat de TVS-regeling werd gepubliceerd de discussie over huurkwijtschelding nog niet hadden gevoerd. Een deel geeft aan dat ze vermoedelijk wel gedeeltelijk huur hadden kunnen kwijtschelden.

De groep gemeenten die aangaf dat ze zonder de TVS-regeling naar verwachting geen huur kwijt hadden gescholden (15%; figuur 7.17) lijkt hier redelijk zeker over. Zij geven relatief vaak aan dat ze niet het budget hadden om de misgelopen huurinkomsten op te vangen.

Figuur 7.17 Zou de gemeente de huur aan amateursportorganisaties hebben kwijtgescholden zonder een regeling als de TVS? (in procenten van gemeenten)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2021–januari 2022.

Ongeveer 40 procent van de gemeenten (niet in figuur) die gebruik hebben gemaakt van de TVS-regeling, ervoeren beperkingen aan de TVS-regeling door de criteria en richtlijnen die eraan waren verbonden. Uit de toelichtingen van deze gemeenten komt naar voren dat dit met name te maken heeft met de groep huurders die de TVS-regeling kon aanvragen. Verhuurders van sportaccommodaties kregen namelijk alleen een tegemoetkoming voor de huur die werd kwijtgescholden aan amateursportorganisaties (zonder winstoogmerk). Huurders zoals ondernemende sportaanbieders (bijv. sportscholen), topsportorganisaties en informele sportclubs zonder officiële organisatievorm vielen hierbuiten, wat een aantal gemeenten als

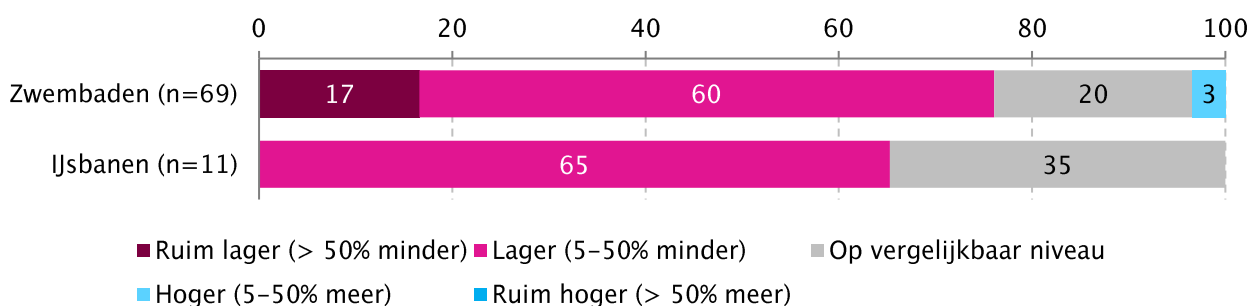
een beperking van de regeling ervaren. Sommige gemeenten hebben deze huurders toch (een deel van) de huur kwijtgescholden, maar hebben hier geen TVS-steun voor ontvangen.

Exploitatie ijsbanen en zwembaden

Om de financiële gevolgen van de coronamaatregelen voor exploitanten van zwembaden en ijsbanen, waaronder gemeenten, te verzachten, had de Rijksoverheid de Specifieke Uitkering Ijsbanen en Zwembaden (SPUK IJZ) ingesteld. In hoofdstuk 8 wordt de SPUK IJZ-regeling verder beschreven en wordt aangegeven in hoeverre deze is gebruikt door gemeenten. Daaruit komt onder andere naar voren dat een groot deel van de gemeenten een aanvraag heeft gedaan voor de SPUK IJZ.

Na twee eerdere periodes van de SPUK IJZ-regeling (heel 2020 en eerste helft van 2021) werd de regeling voor de periode van 1 november 2021 tot en met 31 januari 2022 opnieuw opengesteld. Exploitanten van zwembaden en ijsbanen konden deze nieuwe aanvraagperiode goed gebruiken. Eind 2021 werden ze namelijk wederom geconfronteerd met beperkende coronamaatregelen die uitmondde in een lockdown. Daarnaast waren de bezoekersaantallen van zwembaden en ijsbanen nog niet terug op het niveau van voor de coronacrisis. Uit een uitvraag in het gemeentepanel van de VSG van november 2021 kwam naar voren dat volgens ruim drie kwart van de gemeenten (77%; figuur 7.18) de bezoekersaantallen van zwembaden in oktober 2021 (ruim) lager lagen dan in januari 2020. Over ijsbanen gaf zo'n 65 procent van de gemeenten dit aan.

Figuur 7.18 Aantal bezoekers van zwembaden en ijsbanen in oktober 2021 vergeleken met januari 2020 (in procenten van gemeenten)

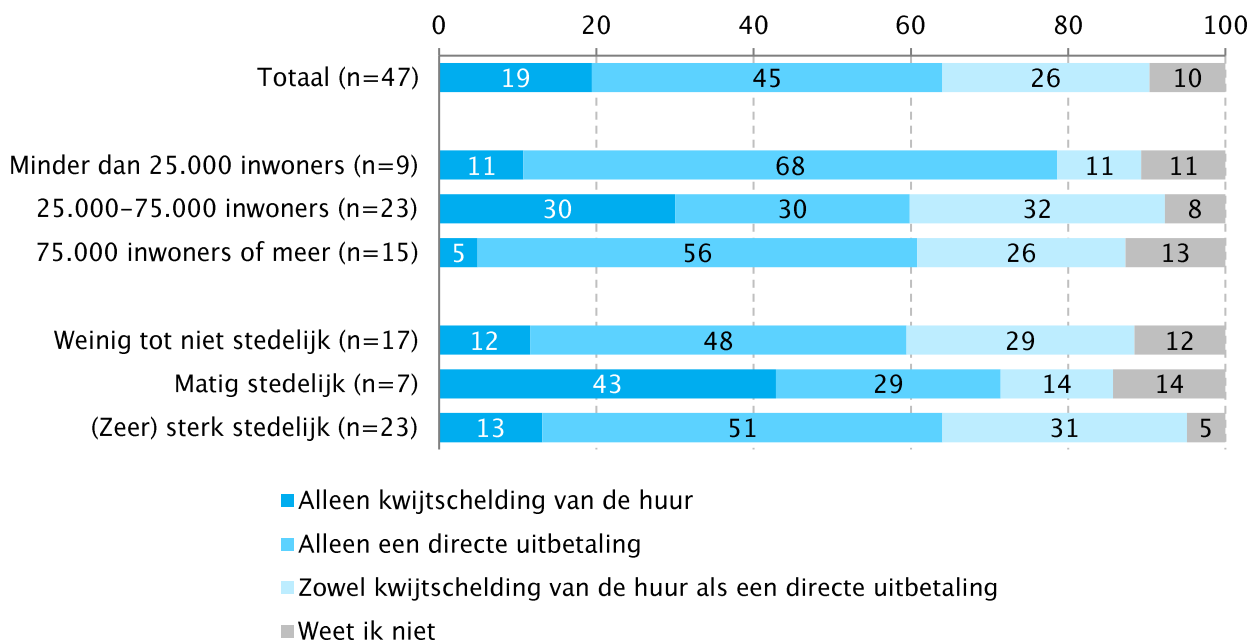
Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2021–januari 2022.

De SPUK IJZ-regeling was alleen aan te vragen door gemeenten, maar zij konden dit wel voor de vooraf geselecteerde exploitanten van zwembaden en ijsbanen in de gemeente doen. Ongeveer twee derde van de gemeenten heeft dit gedaan (66%; niet in figuur). Dit waren met name grote en sterk stedelijke gemeenten.

Gemeenten waren vervolgens zelf verantwoordelijk voor hoe ze de SPUK IJZ-steun doorzetten naar de exploitanten. Ze konden bijvoorbeeld de huur van de exploitanten kwijtschelden en de SPUK IJZ-steun ter compensatie van de misgelopen huurinkomsten zelf houden. Deze optie is alleen mogelijk als de exploitant het zwembad of de ijsbaan huurt van de gemeente, wat niet per se het geval hoeft te zijn. Een alternatief is dat de gemeente de verkregen SPUK IJZ-steun een-op-een doorzet naar de exploitant. Bij deze optie is het echter van belang rekening te houden met de mogelijke invloed van deze uitbetaling op andere steunmaatregelen die het zwembad of de ijsbaan heeft aangevraagd. Een extra uitbetaling vanuit de gemeente zorgt namelijk voor een toename van de inkomsten, waardoor mogelijk niet meer voldaan wordt aan de minimale omzetsderving die als voorwaarde geldt voor regelingen als de NOW of de TVL. Mogelijk moet de verkregen steun vanuit de NOW of de TVL dan terugbetaald worden.

De meeste gemeenten hebben ervoor gekozen de SPUK IJZ-steun (deels) direct door te zetten naar de exploitanten. Ongeveer 45 procent deed dit voor het gehele steunbedrag; 26 procent deed dit voor een deel van het bedrag en compenseerde de rest via kwijtschelding van de huur (figuur 7.19). Ongeveer een vijfde van de gemeenten (19%) gebruikte de SPUK IJZ-steun alleen voor de compensatie van misgelopen huurinkomsten.

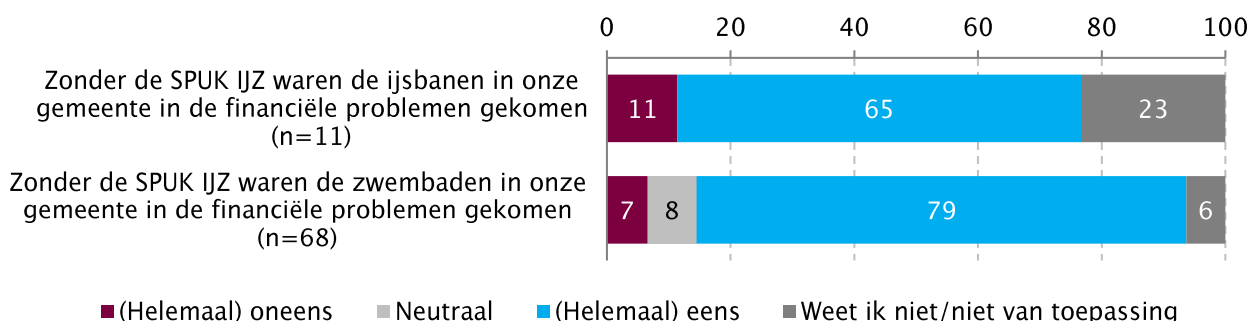
Figuur 7.19 Manier waarop gemeenten de SPUK IJZ hebben gebruikt om andere exploitanten in de gemeenten te ondersteunen (in procenten van gemeenten die de SPUK IJZ hebben aangevraagd voor een andere exploitant in de gemeente)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2021-januari 2022.

Zonder de SPUK IJZ was volgens de gemeenteambtenaren een groot deel van de ijsbanen en zwembaden in de financiële problemen gekomen. Voor ijsbanen gaf ongeveer twee derde van de gemeenten (65%; figuur 7.20) dit aan en voor zwembaden zelfs bijna vier op de vijf gemeenten (79%).

Figuur 7.20 Financiële problemen voor ijsbanen en zwembaden zonder de SPUK IJZ volgens gemeenten (in procenten van gemeenten)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2021-januari 2022.

Enkele gemeenten (16% van de gemeenten die een aanvraag van de SPUK IJZ deden; niet in figuur) ervaarden beperkingen aan de SPUK IJZ. Hierbij ging het met name om de wisselwerking tussen de SPUK IJZ en andere financiële steunmaatregelen die we eerder beschreven. Daarnaast gaven gemeenten aan dat

publiek toegankelijke zwembaden die geen structurele subsidierelatie met de gemeente hadden, buiten de boot vielen binnen de SPUK IJZ-regeling. Verder zorgde de tweede ronde van de SPUK IJZ volgens een enkele gemeente voor een scheef beeld, aangezien deze ronde enkel betrekking had op de eerste helft van 2021, een periode waarin het zwembad doorgaans de meeste inkomsten binnenhaalt, terwijl de kosten juist in de tweede helft worden gemaakt.

Jeugd en kwetsbare groepen

Omdat het coronavirus en de beperkende maatregelen van invloed zijn op het mentale en sociale welbevinden van burgers, en in het bijzonder kwetsbare groepen⁹⁰, is naast een economisch steunpakket **een maatschappelijk steunpakket ontwikkeld. Met het ‘Steunpakket sociaal en mentaal welzijn en leefstijl’ werd in 2021 een extra incidenteel bedrag van 200 miljoen euro vrijgemaakt.**

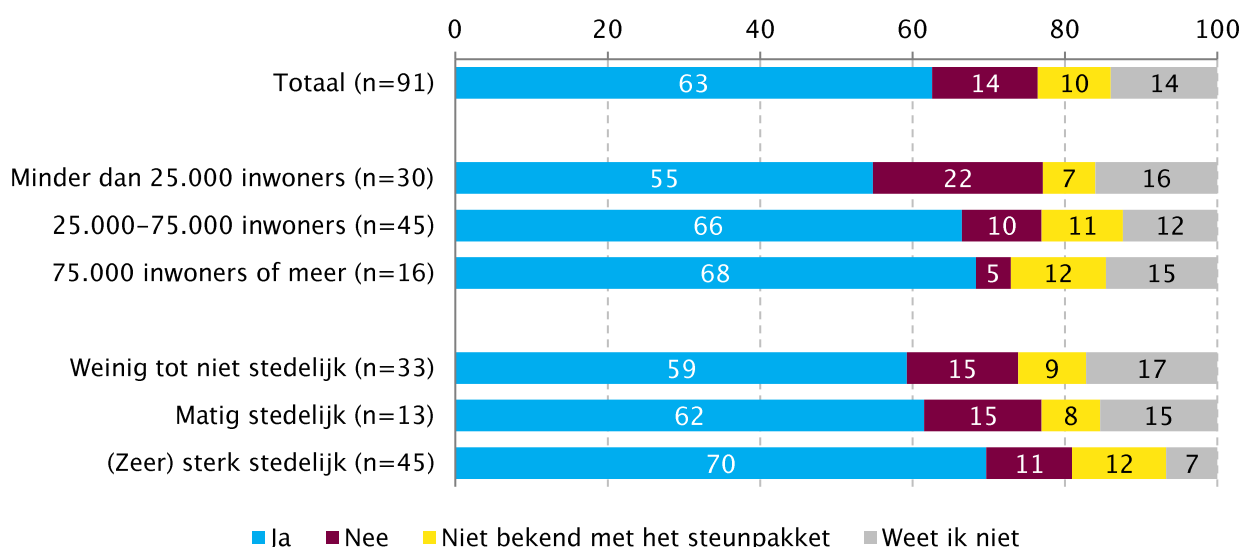
Het pakket bestond uit drie actielijnen: 1) Intensivering initiatieven welzijn voor de jeugd, 2) Intensivering initiatieven welzijn kwetsbare groepen en 3) Intensivering initiatieven gezonde leefstijl. Hierbinnen konden sport- en beweegactiviteiten worden ingezet met sporten en bewegen als doel, maar ook als middel om bijvoorbeeld de mentale en sociale gezondheid van jongeren te bevorderen.

Van het budget werd 15 miljoen euro ingezet voor een extra impuls bij de lokale sportakkoorden om sport en bewegen gericht te bevorderen, onder andere via een activiteitenbudget voor de buurtsportcoaches. Een gezonde en actieve leefstijl werd gestimuleerd met 23,5 miljoen euro, onder andere via extra ondersteuning voor de uitvoering van de lokale preventieakkoorden gericht op bewezen leefstijlinterventies.

Meer dan zes op de tien gemeenten gebruikten het steunpakket in 2021 (figuur 7.21). Dit ging vooral om gemeenten met relatief veel inwoners en in (zeer) sterk stedelijke gebieden. 14 procent van de gemeenten heeft in 2021 geen gebruik gemaakt van het steunpakket. Dat waren vooral kleine gemeenten met minder dan 25.000 inwoners. Eén op de tien gemeenten was niet bekend met het steunpakket. Er valt dus winst te behalen in het informeren van gemeenten dat zij het steunpakket kunnen benutten.

⁹⁰ Zoals kwetsbare jongeren, eenzame ouderen, volwassenen met psychische problematiek, mensen met een lichte verstandelijke beperking en mensen zonder dak boven hun hoofd.

Figuur 7.21 Gebruik van het steunpakket sociaal en mentaal welzijn en leefstijl voor sport en bewegen in 2021 door gemeenten (in procenten van gemeenten)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2021-januari 2022.

7.6 Financiers van onderzoek en innovatie

Organisaties die onderzoek- en innovatie stimuleren, hebben veel aandacht voor de coronacrisis. Zo heeft Sportinnovator projecten gericht op sport en corona gestimuleerd. De onderzoeken zijn deels fundamenteel wetenschappelijk van aard, maar deels ook praktijkgericht, om organisaties bij hun dagelijkse activiteiten en bedrijfsvoering met (onderbouwde) kennis te ondersteunen bij de omgang met (de maatregelen tegen het verspreiden van) het coronavirus. De projecten zijn met name gericht op luchtkwaliteit en afstand houden.

ZonMw is het zogeheten COVID-19 Programma gestart om diverse aspecten van corona te onderzoeken. Zo is onderzoek verricht naar het thema veerkracht van de samenleving tijdens en na de coronapandemie. Tot dit thema behoren projecten die gericht zijn op de achterstanden en kansenongelijkheid die coronamaatregelen creëren, technologische en sociale innovaties die zijn ontstaan in reactie op de coronacrisis, communicatie en media over corona, en de implicaties van de toegenomen sociale distantie tussen mensen als gevolg van de coronacrisis.⁹¹

Binnen de subsidieregeling ‘Wetenschap voor de Praktijk’ van het COVID-19 Programma is een aantal onderzoeksprojecten over sport en bewegen gestart. Deze gaan over:

- hoe het beweegaanbod zich aanpast aan de coronamaatregelen en welke gevolgen dat heeft voor kwetsbare personen;
- het stimuleren van sport en bewegen voor mensen met een ernstige psychische aandoening middels online sportaanbod;
- de invloed van grote (hardloop)evenementen op coronabesmettingen;

⁹¹ ZonMw (2021). [Veerkracht van de samenleving](#).

- de gevolgen van het openstellen van sportscholen en sportvelden voor het gedrag en de coronaklachten van mensen.⁹²

Binnen het COVID-19 Programma van ZonMw zijn studies verricht naar hoe de negatieve gevolgen van de coronacrisis te beperken zijn.⁹³ Momenteel staat ook een aantal subsidieoproepen open, waaronder een **‘open’ ronde gericht op het genereren van nieuwe kennis over besmetting en verspreiding van het coronavirus.**⁹⁴

In deze paragraaf zijn de hoofdthema’s en een aantal voorbeeldstudies uitgelicht van coronagerelateerd onderzoek dat in Nederland plaatsvindt. Een volledig overzicht van onderzoeks- en innovatieprojecten in relatie tot sport en bewegen is opgenomen in bijlage 5. Daarnaast worden de komende tijd meerdere artikelen over de SBIR projecten geüpload op de website van Sportinnovator.⁹⁵

⁹² ZonMw (2021). [Wetenschap voor de praktijk.](#)

⁹³ ZonMw (2021). [Creatieve oplossingen op het gebied van sport en bewegen.](#)

⁹⁴ ZonMw (2022). [Onderzoek naar besmetting en verspreiding van COVID-19: open ronde.](#)

⁹⁵ Zie voor een eerste artikel over het verbeteren van de luchtkwaliteit van binnenruimtes: <https://www.sportinnovator.nl/nieuws/zo-verbeter-je-de-luchtkwaliteit-van-binnenruimtes/>

8. De financiële gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector

Peter van Eldert

In dit hoofdstuk laten we de actuele ontwikkelingen in de bedrijvigheid in de sport zien. Daarnaast actualiseren we het overzicht van het gebruik van de financiële steunmaatregelen door de sector, op basis van updates in de registraties.

Samenvatting en conclusie

Sinds de vorige editie van de monitor in november 2021 zijn ondernemers in de sport wederom geconfronteerd met de nodige uitdagingen. De lockdown van winter 2021/2022 zorgde voor een forse rem op de bedrijvigheid in de sportsector. Na de versoepelingen lijkt de bedrijvigheid in de eerste helft van 2022 weer op gang te komen en langzaam ervaren minder ondernemers in de sport belemmeringen.

Wel verandert de aard van de belemmeringen. Ondernemers binnen de sportsector geven steeds vaker aan een tekort aan arbeidskrachten als belemmering te ervaren. Daarnaast hebben verschillende organisaties in de sport nog uitstelde belastingbetalingen en moeten (mogelijk) enkele organisaties ontvangen coronasteun terugbetalen. Dit kan voor financieel zwaar weer zorgen voor organisaties in de sportsector. Zeker voor organisaties die hebben moeten interen op het eigen vermogen. Desondanks zijn er vooralsnog geen signalen dat het aantal faillissementen in de sport toeneemt. Wel nam in de eerste helft van 2022 het aantal bedrijfsopheffingen toe.

In totaal heeft de sportsector in 2020 zo'n 657 miljoen euro ondersteuning ontvangen vanuit de financiële steunmaatregelen. Volgens de voorlopige stand van zaken komt daar over 2021 nog eens 620 miljoen euro en over 2022 25 miljoen euro bij. Aangezien voor beide laatste jaren de registraties nog niet compleet zijn, zullen de eindstanden over 2021 en 2022 hoger uitvallen. Daarnaast zijn enkele steunmaatregelen lastig te kwantificeren, terwijl ze wel voor flinke ondersteuning hebben gezorgd, zoals de Tozo-regeling voor zelfstandigen.

In de vorige Monitor Sport en corona beschreven we dat de nettoschade van de coronacrisis voor de breedtesport in 2020 naar schatting 452 miljoen euro bedroeg. Voor 2021 hebben we een dergelijke nettoschadeberekening niet gedaan, maar het ligt niet voor de hand dat de schade over 2020 in 2021 is ingelopen. Net als in 2020 heeft de sportsector in 2021 het nodige aan financiële steun nodig gehad om de coronacrisis door te komen.

8.1 Bedrijvigheid in de sport

In de vorige editie (november 2021) van de Monitor Sport en corona⁹⁶ concludeerden we dat de bedrijvigheid in de sportsector weer op gang kwam. Sindsdien werden ondernemers in de sportsector⁹⁷

⁹⁶ Van Eldert, P. (2021). De financiële gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector. In Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Eds.) (2021). [Monitor Sport en corona VI: de gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector](#) (pp. 87–101). Mulier Instituut.

⁹⁷ De definitie van 'ondernemers in de sportsector' die we in dit hoofdstuk hanteren, wijkt af van de definitie van sportondernemers in hoofdstuk 4 van deze monitor. In hoofdstuk 4 ligt de focus op ondernemende

wederom geconfronteerd met de nodige uitdagingen. Allereerst scherpte de overheid in het najaar van 2021 stapsgewijs de beperkende coronamaatregelen aan. In januari en februari 2022 werden de maatregelen weer in stappen versoepeld⁹⁸, maar met het uitbreken van de oorlog in Oekraïne en de stijgende energieprijzen lagen de volgende uitdagingen alweer klaar. Uit een extra vragenblok van de Conjunctuurenquête (COEN) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in mei 2022 bleek dat een **groot deel van de ondernemers in de sector Sport en recreatie (SBI 93) ‘in sterke mate’ of ‘enigszins’ last** heeft van de gestegen prijzen (68%; figuur B2.1 in bijlage 2) en verminderde beschikbaarheid (44%) van grondstoffen of producten door de oorlog in Oekraïne. Verder leiden de stijgende energieprijzen tot zorgen onder sportverenigingen en ondernemende sportaanbieders.⁹⁹ Kortom, het is de vraag in hoeverre de bedrijven in de sportsector de positieve lijn, die we in de vierde Monitor Sport en corona beschreven, hebben door kunnen zetten.

Omzet en personeelssterkte

In de COEN van het CBS worden ondernemers gevraagd naar de ontwikkeling van de omzet en personeelssterkte in de afgelopen drie maanden (afname, ongeveer gelijk gebleven of toename). Aan de hand van het saldo¹⁰⁰ krijgen we inzicht in de richting waarin de omzet of personeelssterkte in de voorgaande drie maanden zich heeft ontwikkeld ten opzichte van de drie maanden daarvoor. Bij een positief saldo hebben ondernemers over het algemeen een toename ervaren en bij een negatief saldo ervaren ondernemers over het algemeen een afname.

Sinds het begin van 2018 was het saldo van zowel de omzet als de personeelssterkte positief, maar vanaf het begin van de coronacrisis (2^e kwartaal 2020) schoten beide saldi naar beneden (figuur 8.1). Met name de omzet zagen veel ondernemers in de sport afnemen. Aan het begin van het derde kwartaal van 2021 kwamen de saldi van de omzet en personeelssterkte voor het eerst sinds het uitbreken van de coronacrisis positief uit. Hiermee is niet gezegd dat de omzet en de personeelssterkte terug waren op het niveau van voor de coronacrisis, maar het was wel een signaal dat de bedrijvigheid in de sportsector weer op gang leek te komen. Deze lijn zette zich door in het vierde kwartaal van 2021, maar daarna volgde zoals gezegd wederom een verscherping van de coronamaatregelen in het najaar van 2021. Dit is terug te zien aan de negatieve saldi voor omzet en personeelssterkte in het eerste kwartaal van 2022. Ondernemers in de sportsector zagen vaker een afname van de omzet en personeelssterkte dan een toename. Na de versoepelingen schoten de saldi in het tweede kwartaal weer flink omhoog. Daarmee lijkt de lockdown van winter 2021/2022 slechts tijdelijk de bedrijvigheid geremd te hebben. Vooralsnog leiden de nieuwe uitdagingen in de eerste helft van 2022 voor het grootste deel van de ondernemers in de sport niet tot een afname van de omzet of personeelssterkte. Beide saldi blijven aan het begin van het derde kwartaal positief.

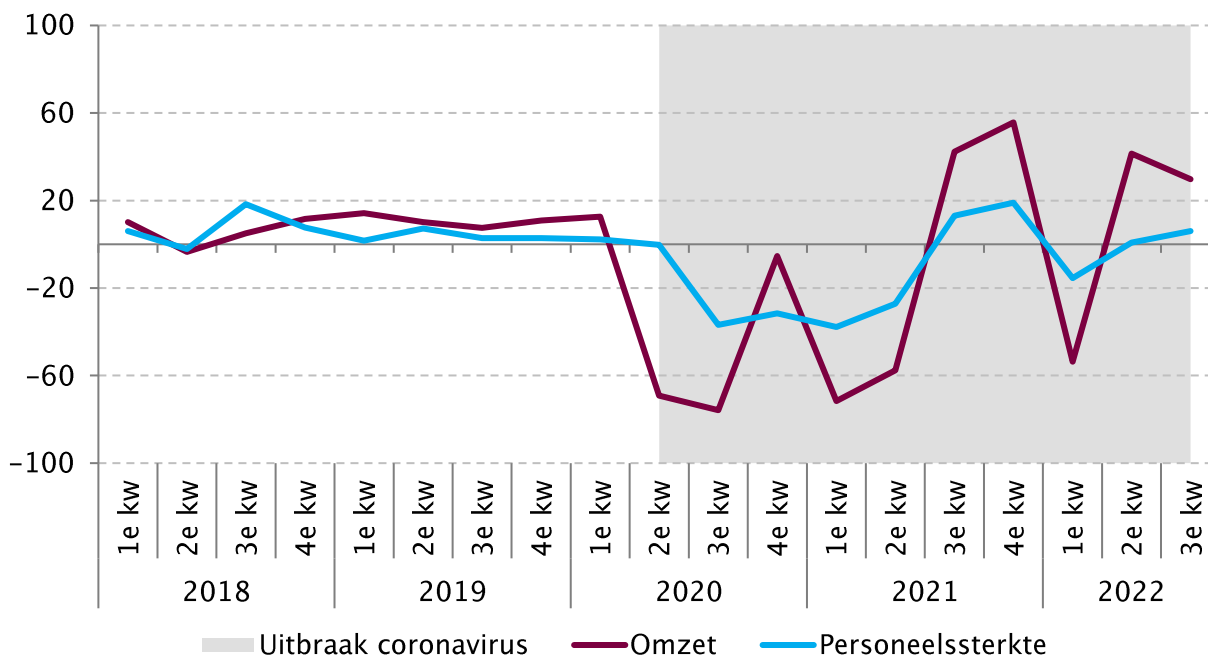
sportaanbieders. In hoofdstuk 8 trekken we de definitie breder naar alle ondernemers/bedrijven die binnen de cijfers van het CBS binnen de sportsector vallen. Naast ondernemende sportaanbieders omvat deze groep ook andere ondernemers, zoals organisatoren van sportevenementen en exploitanten van sportaccommodaties.

⁹⁸ Rijksoverheid (n.d.) [Februari 2022: Het coronatoegangsbewijs en de openstelling van de samenleving](#).

⁹⁹ Van Kalmthout, J. (2022). [Energiekosten ondernemende sportaanbieders en sportverenigingen, factsheet 2022/14](#). Mulier Instituut.

¹⁰⁰ Het gewogen percentage ondernemers met een ervaren toename minus het gewogen percentage ondernemers met een ervaren afname.

Figuur 8.1 Door ondernemers binnen de sportsector (SBI 931 Sport) ervaren veranderingen in omzet en personeelssterkte in de drie voorafgaande maanden, weergegeven als saldo*, bevraging aan het begin van het kwartaal (in procenten)

Bron: Conjunctuurenquête (COEN) CBS, 2018–2022. Bewerking: Mulier Instituut.

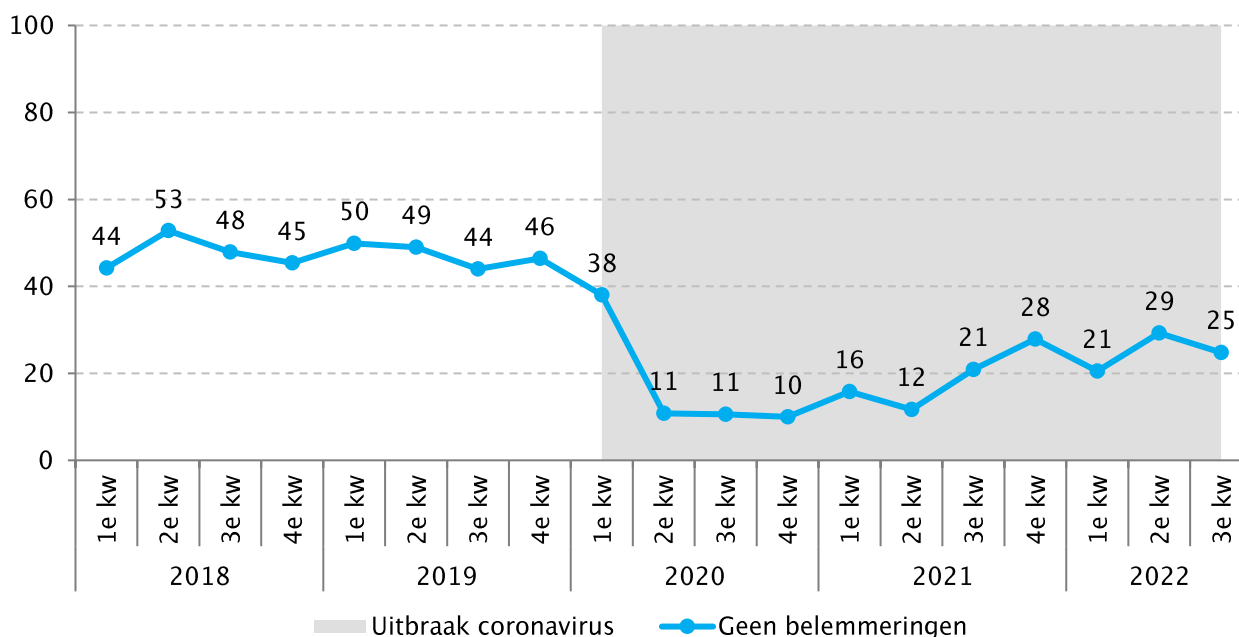
* Het saldo is het gewogen percentage ondernemers met een ervaren toename minus het gewogen percentage ondernemers met een ervaren afname. Dit geeft inzicht in de richting waarin de omzet of personeelssterkte in de voorgaande drie maanden heeft ontwikkeld ten opzichte van de drie maanden daarvoor.

Belemmeringen

Naast de omzet en personeelssterkte worden ondernemers in de COEN ook gevraagd naar de ervaren belemmeringen in de afgelopen drie maanden. Sinds het tweede kwartaal van 2020 kwam hieruit duidelijk naar voren dat ondernemers in de sportsector last hadden van de coronacrisis. Waar tussen het eerste kwartaal van 2018 en het eerste kwartaal 2020 het aandeel ondernemers in de sportsector dat geen belemmeringen ervaarde schommelde rond de 45 procent, kwam dit in de rest van 2020 niet hoger uit dan 11 procent (figuur 8.2). Na 2020 lijken de belemmeringen voor een deel van de ondernemers in de sportsector op te lossen, maar in het derde kwartaal van 2022 geeft nog steeds driekwart van de ondernemers aan belemmeringen te ervaren.

Figuur 8.2 Aandeel ondernemers binnen de sportsector (SBI 931 Sport) dat geen belemmeringen ervaarde in de drie voorafgaande maanden, bevraging aan het begin van het kwartaal (in procenten)

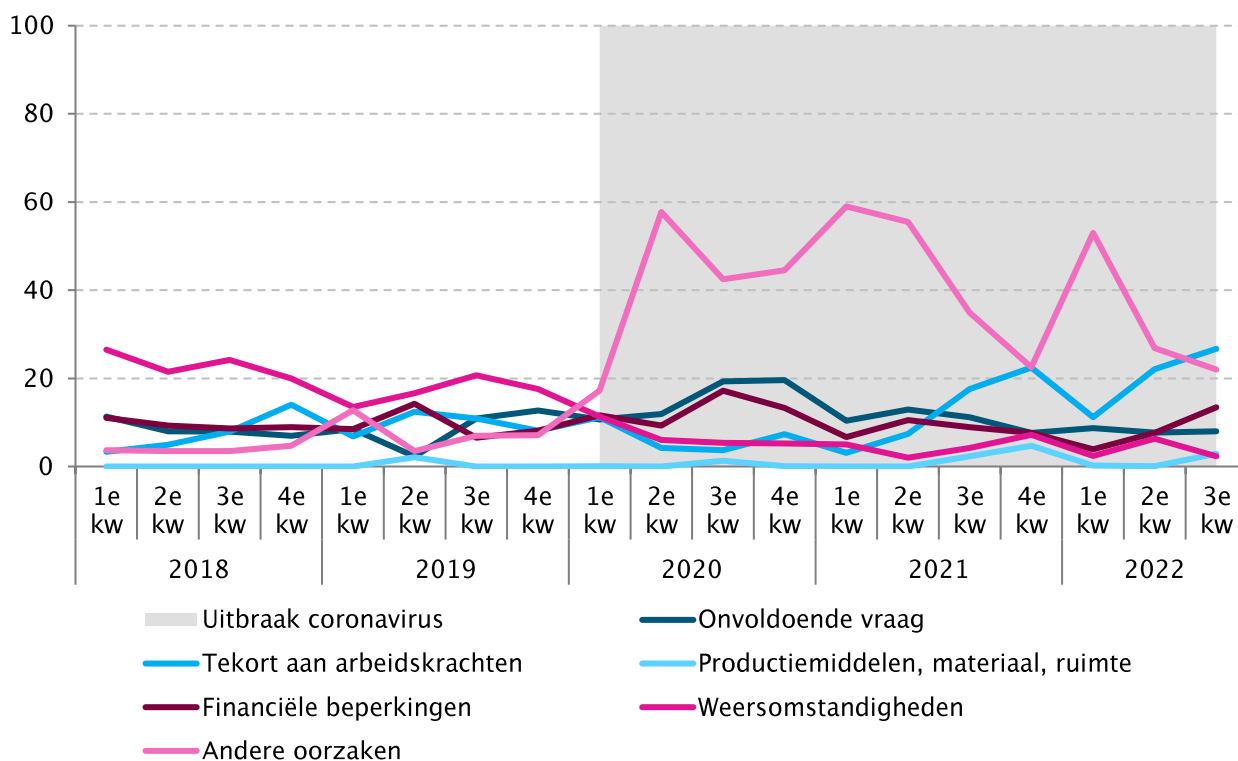
Bron: Conjunctureenquête (COEN) CBS, 2018–2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Aan het type belemmeringen dat wordt ervaren door ondernemers binnen de sportsector is duidelijk de coronacrisis terug te zien. Tot en met het eerste kwartaal van 2020 gaven slechts enkele ondernemers **optie ‘andere oorzaken’ aan, maar daarna bleef dit een tijdje de meeste genoemde belemmering (figuur 8.3)**. Een verdere toelichting op wat deze andere oorzaken zijn wordt niet gepubliceerd door het CBS, maar het is aannemelijk dat de beperkende coronamaatregelen hier voor de meeste ondernemers onder vallen.

Vanaf het derde kwartaal van 2021 lijkt de aard van de belemmeringen langzaam te veranderen. Uitgezonderd een piek in het eerste kwartaal van 2022, mogelijk als gevolg van de lockdown in het najaar **van 2021, neemt het aandeel ondernemers met ‘andere oorzaken’ voor belemmeringen af. In dezelfde periode is een lichte opmars van een andere belemmering te zien.** Ondernemers binnen de sportsector geven steeds vaker aan een tekort aan arbeidskrachten als belemmering te ervaren. Dit ligt in lijn met de ontwikkelingen die we zien op de gehele Nederlandse arbeidsmarkt. Sinds het derde kwartaal van 2020 loopt de spanning op de arbeidsmarkt op en deze stijging lijkt vooralsnog niet af te vlakken.¹⁰¹

¹⁰¹ CBS (17 augustus, 2022). [Spanning op de arbeidsmarkt loopt verder op.](#)

Figuur 8.3 Door ondernemers binnen de sportsector (SBI 931 Sport) ervaren belemmeringen in de drie voorafgaande maanden, bevraging begin van het kwartaal (in procenten van alle ondernemers binnen de sportsector)

Bron: Conjunctuurenquête (COEN) CBS, 2018–2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Faillissementen

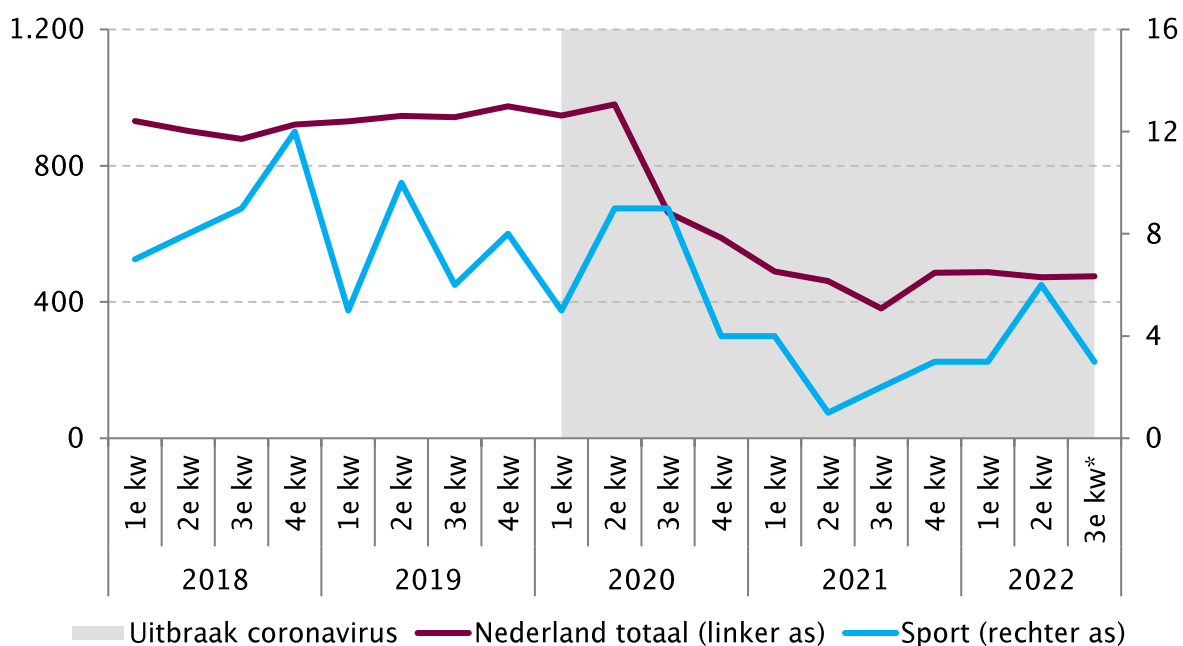
Zowel op landelijk niveau als specifiek voor de sportsector lijkt het aantal faillissementen, na een periode van afname, sinds het vierde kwartaal van 2021 te stabiliseren (figuur 8.4). Daarmee blijft het aantal uitgesproken faillissementen laag in vergelijking tot de periode voor de coronacrisis.¹⁰² Het kan zijn dat bedrijven en organisaties niet failliet gaan, maar (tijdelijk) stoppen. Dan verdwijnen er wel organisaties, maar is dit niet zichtbaar in de statistieken over faillissementen. Dit zou uit het aantal opheffingen¹⁰³ naar voren kunnen komen. Het aantal opheffingen op landelijk niveau en specifiek binnen de sportsector bleef in 2020 grotendeels in lijn met de jaren ervoor, maar daalde in 2021 (figuur 8.5). In de eerste helft van 2022 nam het aantal bedrijfsopheffingen (landelijk en in de sportsector) echter sterk toe. Sinds 2007 was dit aantal niet eerder zo hoog.¹⁰⁴

¹⁰² CBS (12 oktober, 2022). [Meer faillissementen in september](#).

¹⁰³ Een opheffing is de beëindiging van een bestaand bedrijf (CBS Statline tabeltoelichting, n.d.). Dit betekent dat er geen sprake is van voortzetting van een belangrijk deel van de activiteiten door een ander bedrijf. Er is pas sprake van een opheffing als het bedrijf (met bijbehorende werkgelegenheid) niet meer tot de populatie behoort. Het bekendste voorbeeld hiervan is het faillissement.

¹⁰⁴ CBS (11 augustus, 2022). [Hoogste aantal bedrijfsopheffingen sinds 2007 in het eerste halfjaar](#).

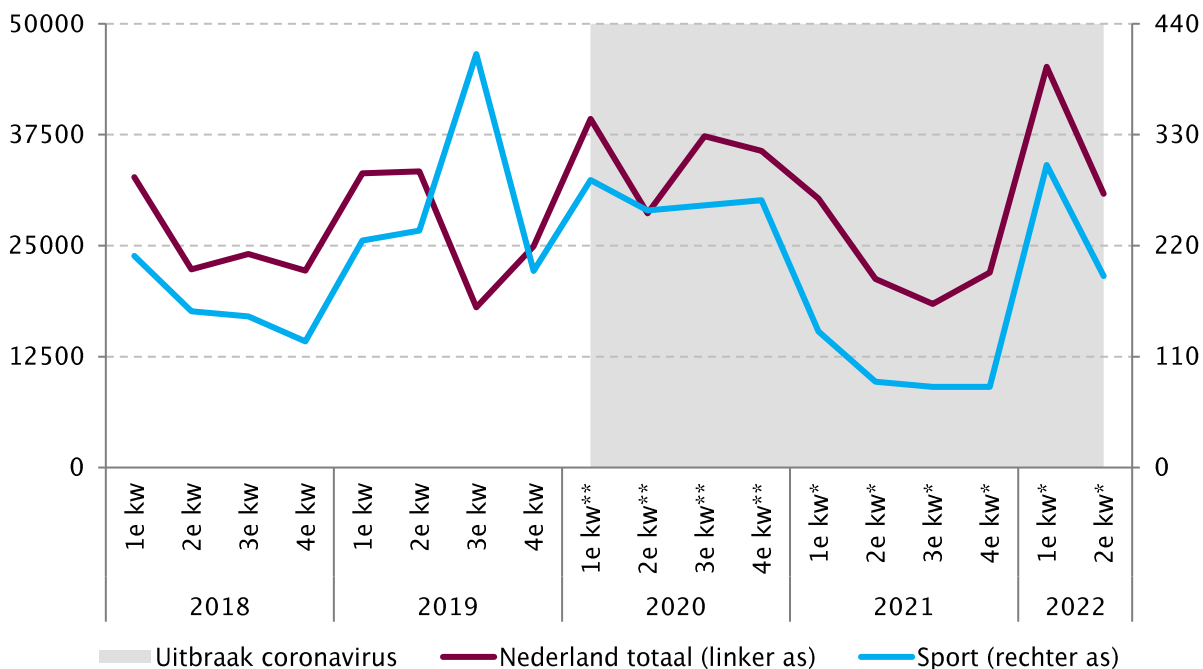
Figuur 8.4 Ontwikkeling aantal faillissementen, totaal voor Nederland en binnen de sportsector (SBI 931 Sport) (in absolute aantallen)

Bron: CBS (statline), oktober 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

Figuur 8.5 Ontwikkeling aantal opheffingen, totaal voor Nederland en binnen de sportsector (SBI 931 Sport) (in absolute aantallen)

Bron: CBS (statline), oktober 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Nader voorlopige cijfers.

8.2 Steunmaatregelen

Het kabinet heeft tijdens de coronacrisis verschillende generieke steunmaatregelen in het leven geroepen. Dit generieke steunpakket is per 1 april 2022 stopgezet.¹⁰⁵ Twee jaar lang heeft het pakket financiële steun geboden aan werkgevers en werknemers die door de coronamaatregelen werden geraakt. Maar met het versoepelen van de coronamaatregelen is de financiële steun volgens het kabinet niet meer nodig. Het kabinet heeft tevens aangekondigd dat het generieke steunpakket naar verwachting niet opnieuw zal terugkeren.¹⁰⁶ Alleen als bedrijven weer volledig en langdurig moeten sluiten, krijgen de getroffen ondernemers vermoedelijk gericht steun.

Het is overigens niet de eerste keer in de coronacrisis dat het kabinet stopt met de generieke steunmaatregelen. Zoals we beschreven in de vorige rapportage van de Monitor Sport en Corona werd het generiek steunpakket per 1 oktober 2021 al een keer stopgezet. In de maanden daaropvolgend leidden de ontwikkelingen rondom de coronabesmettingen echter tot een lockdown, waardoor de steunmaatregelen weer nodig waren.

Naast de generieke steunmaatregelen zijn voor verschillende sectoren diverse specifieke steunmaatregelen opgesteld, ook voor de sportsector. Een aantal van deze sportspecifieke steunmaatregelen is, net zoals de generieke steun, inmiddels stopgezet. Voor andere loopt de aanvraagperiode nog, maar deze regelingen hebben wel betrekking op de periode voor maart 2022. Sportspecifieke coronasteunmaatregelen voor de periode vanaf maart 2022 staan vooralsnog niet op de planning.

In deze paragraaf beschrijven we de maatregelen en presenteren we de beschikbare relevante gegevens over het gebruik van deze maatregelen. Voor de generieke maatregelen gebruiken we hiervoor de gegevens uit de overzichten die het CBS publiceert over de generieke maatregelen. De meest recente publicatie hiervan geeft een stand van zaken tot en met 31 december 2021.¹⁰⁷ Voor de sportspecifieke maatregelen gebruiken we overzichten van de Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I). In bijlage 3 geven we een overzicht van de looptijd van de verschillende steunmaatregelen.

Generieke maatregelen

De generieke steunmaatregelen waarvoor bedrijven en individuen (in het geval van de Tozo) binnen de sportsector in aanmerking kwamen, waren:

- Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW);
- Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS);
- Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL);
- Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo).

Daarnaast waren verschillende belasting-, garantie- en kredietregelingen opgesteld.

¹⁰⁵ Rijksoverheid (2022, 25 februari). [Corona-steunpakket voor banen en economie stopt per tweede kwartaal 2022](#).

¹⁰⁶ Rijksoverheid (2022, 1 april). [Kabinet: meer voorspelbaarheid corona-aanpak, geen generieke coronasteun meer](#).

¹⁰⁷ Het CBS heeft inmiddels een stand van zaken tot en met 30 juni 2022 gepubliceerd van het gebruik van de generieke maatregelen, maar deze is (vooralsnog) niet uitgesplitst naar de sport.

NOW (tegemoetkoming loonkosten)

De NOW-regeling was een tegemoetkoming in de loonkosten voor bedrijven. Wanneer een bedrijf kampte met een omzetverlies van minimaal 20 procent, als gevolg van de coronamaatregelen, kon het de NOW aanvragen. De regeling is verschillende keren verlengd.¹⁰⁸ De NOW 6.0 was hiervan de meest recente en had betrekking op het eerste kwartaal van 2022.

De sportsector ontving in 2020 in totaal zo'n 337 miljoen euro NOW-steun (tabel 8.1). In 2021 ontving de sportsector volgens de voorlopige tussenstand ongeveer 249 miljoen euro. Aangezien de registraties van de NOW 3.3, NOW 4.0 en NOW 5.0 nog niet compleet zijn, valt het eindtotaal voor 2021 naar verwachting hoger uit.

Tabel 8.1 Aantal aanvragen van de NOW-regelingen en de toekenningsbedragen¹⁰⁹, stand van zaken tot en met 31 december 2021, totaal binnen de sportsector

	Regeling betrekking op (datum)	Aantal aanvragen (abs. aantallen)	Toekenningsbedrag (mln. euro's)	Gemiddeld per aanvraag (euro's x 1.000)
NOW 1.0	mrt t/m mei 2020	4.280	151	35
NOW 2.0	jun t/m sep 2020	1.890	112	59
NOW 3.1	Q4 2020	2.490	74	30
NOW 3.2	Q1 2021	2.765	118	43
NOW 3.3*	Q2 2021	1.915	88	46
NOW 4.0*	Q3 2021	885	27	31
NOW 5.0**	nov t/m dec 2021	705	16	23
NOW 6.0***	Q1 2022	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.

Bron: CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Dit zijn voorlopige cijfers.

** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet afgesloten. Dit zijn voorlopige cijfers.

*** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet opengesteld voor aanvragen. De cijfers zijn nog niet beschikbaar.

Binnen de sportsector springen met name de onderliggende sectoren 'Veldvoetbal' en 'Fitnesscentra' eruit. Deze sectoren kregen tot nu toe in totaal respectievelijk 139 en 112 miljoen euro (zie bijlage 4) NOW-steun toegekend (over alle NOW-regelingen). Andere sectoren met veel NOW-steun zijn 'Overige sportaccommodaties' (67 miljoen euro), 'Zwembaden' (54 miljoen euro) en 'Sporthallen en -zalen' (50 miljoen euro).

TOGS en TVL (compensatie vaste lasten)

Ter compensatie van de vaste lasten werd in eerste instantie de TOGS-regeling in het leven geroepen, die later werd vervangen door de TVL-regeling. De TOGS was een eenmalige tegemoetkoming van 4.000 euro

¹⁰⁸ Beschrijvingen van de verschillende NOW-regelingen zijn na te lezen in eerdere rapportages van de Monitor Sport en Corona. Daarnaast geeft het UWV een overzicht over de NOW op haar website, zie: <https://www.uwv.nl/werkgevers/overige-onderwerpen/now/index.aspx>.

¹⁰⁹ In eerdere overzichten van het CBS werd voor de NOW-regelingen altijd het voorschotbedrag weergegeven. Dit was gelijk aan 80 procent van het toekenningsbedrag. In het meest recente overzicht wordt echter het toekenningsbedrag (100%) weergegeven. Hierdoor zijn de bedragen die we rapporteren over de NOW-regelingen iets hoger dan in de eerdere rapportages van de Monitor Sport en corona.

voor specifieke groepen bedrijven, waaronder bedrijven in de sportsector, die door de coronamaatregelen werden getroffen. Vanuit de sportsector werden 16.445 TOGS-aanvragen gedaan voor in totaal een bedrag van ongeveer 66 miljoen euro (tabel 8.2).¹¹⁰

De TOGS werd opgevolgd door de TVL-regeling. Het doel bleef hetzelfde - mkb-bedrijven en zzp'ers helpen bij het betalen van (een deel van) hun vaste lasten - maar de voorwaarden en subsidiehoogte verschilden van de voorganger. Uiteindelijk is de TVL-regeling in zeven perioden beschikbaar geweest, waarvan de laatste (TVL Q1 2022) liep in het eerste kwartaal van 2022. Binnen de TVL werd bij een omzetverlies van minimaal 30 procent als gevolg van de coronacrisis een deel van de vaste lasten vergoed.¹¹¹

De sportsector ontving in 2020 in totaal zo'n 123 miljoen euro steun vanuit de TOGS en TVL-regelingen (tabel 8.2). In 2021 ontving de sportsector volgens de voorlopige tussenstand ongeveer 186 miljoen euro. Aangezien de registraties van de TVL Q3 2021 en TVL Q4 2021 nog niet compleet zijn, valt het eindtotaal voor 2021 naar verwachting hoger uit.

Tabel 8.2 Aantal aanvragen van de TOGS- en TVL-regelingen en de toekenningsbedragen, stand van zaken tot en met 31 december 2021, totaal binnen de sportsector

	Regeling betrekking op (datum)	Aantal aanvragen (abs. aantallen)	Toekenningsbedrag (mln. euro's)	Gemiddeld per aanvraag (euro's x 1.000)
TOGS	16 mrt t/m 15 jun 2020	16.455	66	4
TVL-1	jun t/m sept 2020	2.015	23	11
TVL Q4 2020	Q4 2020	2.990	34	11
TVL Q1 2021	Q1 2021	3.920	88	22
TVL Q2 2021	Q2 2021	2.410	69	29
TVL Q3 2021*	Q3 2021	795	17	21
TVL Q4 2021**	Q4 2021	830	12	14
TVL Q1 2022***	Q1 2022	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), 2020 en CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022.

Bewerking: Mulier Instituut.

* Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Dit zijn voorlopige cijfers.

** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet afgesloten. Dit zijn voorlopige cijfers.

*** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet opengesteld voor aanvragen. De cijfers zijn nog niet beschikbaar.

Binnen de sportsector springen met name de onderliggende sectoren 'Overige sportaccommodaties' en 'Veldvoetbal' eruit. Deze sectoren kregen tot nu toe in totaal respectievelijk 44 en 42 miljoen euro (zie bijlage 5) TOGS-/TVL-steun toegekend (over alle TOGS-/TVL-regelingen). Andere sectoren met veel TOGS-

¹¹⁰ Uitgebreidere beschrijvingen over de TOGS zijn na te lezen in eerdere rapportages van de Monitor Sport en Corona en op de website van RVO, zie: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/togs/terugblik>.

¹¹¹ Een verdere beschrijving van de berekening van de hoogte van de TVL-subsidie en overige aspecten van de regeling zijn na te lezen in eerdere rapportages van de Monitor Sport en Corona en op de website van RVO, zie: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/tvl>.

/TVL-steun zijn ‘Fitnesscentra’ (41 miljoen euro), ‘Organisatie van sportevenementen’ (29 miljoen euro) en ‘Overig sportonderwijs’ (27 miljoen euro).

TVL startende ondernemers

Naast de reguliere TVL-regeling heeft het kabinet ook een aparte TVL-regeling opgesteld voor startende ondernemers. Ondernemers die tijdens de coronacrisis startten met hun onderneming kwamen namelijk niet in aanmerking voor de reguliere TVL-regeling, terwijl ook zij te maken hadden met de beperkende coronamaatregelen. De TVL voor startende ondernemers werd opengesteld voor twee perioden: het vierde kwartaal van 2021 en het eerste kwartaal van 2022. Ondernemers kwamen voor de regeling in aanmerking als zij zich tussen 30 juni 2020 en 30 september 2021 hadden ingeschreven bij de Kamer van Koophandel (KvK).

In hoeverre de TVL voor startende ondernemers door ondernemers in de sportsector is aangevraagd is momenteel niet duidelijk, hiervoor zijn nog geen cijfers beschikbaar. Wel maakte RVO reeds bekend dat in totaal, van beide TVL startersregelingen, 1.274 aanvragen zijn gedaan, vooral door horeca-ondernemingen.¹¹² De sportsector staat niet in de top 5 aanvragende branches voor beide TVL-startersregelingen.

Tozo (ondersteuning zelfstandig ondernemers)

De Tozo-regeling werd opgesteld om zelfstandige ondernemers te ondersteunen die als gevolg van de coronacrisis in de financiële problemen kwamen. De regeling bood een inkomensondersteuning tot het sociaal minimum, steeds over periodes van een aantal maanden. Zelfstandige ondernemers die doorgaans werkzaam zijn in de sportsector kwamen in aanmerking voor de Tozo.

De Tozo kende vijf periodes, waarvan de laatste (Tozo 5) liep van 1 juli tot en met 30 september 2021. Vanaf 1 oktober 2021 werd de Tozo gesloten en was het tot 1 april 2022 voor zelfstandigen mogelijk om een vereenvoudigde Bijstand voor zelfstandigen (Bbz-light) aan te vragen. Sindsdien is de reguliere Bbz-regeling weer van kracht.

Gegevens over de aanvragen voor de Tozo-regelingen zijn slechts beperkt beschikbaar. Het CBS rapporteert in het overzicht met de stand van zaken tot en met 31 december 2022 het aantal aanvragen dat gedaan is door zelfstandigen die werkzaam zijn binnen de sport, maar hierbij zijn geen bedragen meegenomen. Daarnaast geeft het CBS aan dat de aantallen indicatief zijn en zit in de administratie een grote vertraging.

Vanuit de sportsector kwamen ongeveer 9.560 aanvragen binnen voor de Tozo 1 en/of Tozo 2 en 3.180 aanvragen voor de Tozo 3 (tabel b6.1). Op 31 december 2021 lag de tussenstand voor de Tozo 4 op ongeveer 2.120 aanvragen vanuit de sportsector. Binnen de sportsector kwamen de meeste aanvragen **vanuit de onderliggende sector ‘Overig sportonderwijs’**. Deze sector wordt binnen de SBI-indeling omschreven als **‘het geven van instructies aan en trainen van sportbeoefenaars’**. Hieronder vallen naar verwachting sportinstructeurs die veelal als zelfstandig ondernemer werkzaam zijn, zoals yoga-instructeurs.

Belasting-, garantie- en kredietregelingen

Het generieke steunpakket bevatte verschillende belasting-, garantie-, en kredietregelingen. De effecten van deze regelingen zijn niet altijd makkelijk te kwantificeren. Voor het uitstel van belastingbetaling is in

¹¹² RVO (2022, 4 augustus). [TVL Startersregeling gesloten](#).

de overzichten van het CBS op verschillende momenten de stand van zaken opgenomen. In principe kan het belastinguitstel voor bijna alle soorten belastingen worden verleend, maar in het overzicht neemt het CBS vijf soorten mee: inkomstenbelasting, zorgverzekeringswet, vennootschapsbelasting, loonheffingen en omzetbelasting (btw). Van deze belastingen wordt aangegeven hoeveel bedrijven in totaal uitstel van belastingbetaling hebben aangevraagd en hoeveel bedrijven nog een belastingbedrag open hebben staan. Van dit laatste aantal zijn de bedragen die reeds voldaan zijn al afgehaald.

Tabel 8.3 Totaal aantal bedrijven in de sportsector met uitstel van belastingbetaling tot en met 31 december 2021 en de stand van zaken omtrent nog openstaande bedragen op verschillende peilmomenten

	Aantal bedrijven (absolute aantallen*)	Bedrag (mln. euro's)	Gemiddeld openstaand bedrag per bedrijf (euro's x 1.000)
Totaal t/m 31 dec 2021	4.985		
Nog openstaand per:			
18 jan 2021	3.240	154	48
28 feb 2021	3.480	190	55
4 jun 2021	3.445	229	66
3 sep 2021	3.620	277	77
31 dec 2021	3.575	297	83

Bron: CBS(-registraties), 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Afgerond op vijftallen.

Tot en met 31 december 2021 hebben ongeveer 4.985 bedrijven in de sportsector uitstel van belastingbetaling aangevraagd (tabel 8.3). Het bedrag dat nog openstaat door het uitstel van betaling is de afgelopen maanden verder toegenomen. Waar op 18 januari 2021 nog 154 miljoen euro openstond (verdeeld over 3.240 bedrijven), is het openstaande bedrag per 31 december 2021 297 miljoen euro (verdeeld over 3.575 bedrijven). Ook het gemiddelde openstaande bedrag per bedrijf is tussen januari en december 2021 toegenomen.

Specifieke maatregelen voor de sport

Binnen het sportspecifieke steunpakket stonden drie regelingen centraal:

- Tegemoetkoming verhuurders sportaccommodaties (TVS);
- Tegemoetkoming amateursportorganisaties (TASO);
- Specifieke Uitkering IJsbanen en Zwembaden (SPUK IJZ).

Daarnaast komt in 2022 voor de topsport de regeling 'Topsportwedstrijden en topsportevenementen inkomstenderving kaartverkoop COVID-19' (STIK) beschikbaar.

Tegemoetkoming verhuurders sportaccommodaties (TVS)

De TVS-regeling was bedoeld voor verhuurders van sportaccommodaties. Verhuurders die de huur van een sportaccommodatie kwijtscholden omdat deze accommodatie vanwege de coronamaatregelen niet door amateursportorganisaties gebruikt kon worden, konden ter compensatie voor deze misgelopen huurinkomsten een aanvraag indienen voor een TVS-subsidie. Alle verhuurders van sportaccommodaties die een ruimte verhuren aan een amateursportorganisatie zonder winstoogmerk konden een aanvraag indienen voor de TVS. De regeling gold dus voor gemeenten, sportbedrijven en particuliere verhuurders. Wel kwam een verhuurder alleen in aanmerking voor een tegemoetkoming als de huur daadwerkelijk was

kwijtgescholden in de periode waarvoor de tegemoetkoming is aangevraagd. De TVS-regeling kende 5 rondes¹¹³, waarvan de laatste (TVS 'vierde periode') inmiddels is afgesloten.

In totaal is in 2020 ongeveer 74 miljoen euro TVS-steun aangevraagd (tabel 8.4). Voor het eerste halfjaar van 2021 kwam daar ruim 62 miljoen euro bij en vanuit de (vooralsnog) laatste TVS-ronde, die deels betrekking had op 2021 en deels op 2022, nog eens bijna 30 miljoen euro. Alles bij elkaar compenseerde de TVS-regeling daarmee voor ruim 166 miljoen euro de misgelopen huurinkomsten van verhuurders. Deze 166 miljoen euro heeft indirect de sportverenigingen ondersteund, via de kwijtgescholden huur die ten grondslag lag aan de TVS-steun.

Tabel 8.4 Beschikbaar budget, aantal aanvragen en aangevraagde bedragen voor de TVS-regelingen in 2020, 2021 en 2022, naar type verhuurder

	TVS Q2 2020	TVS Q4 2020	TVS Q1 2021	TVS Q2 2021	TVS 'vierde periode'*
Beschikbaar budget (mln. euro's)	€ 89,5	€ 30,0	€ 50,0	€ 30,0	€ 47,0
Totaal					
Aangevraagd bedrag (mln. euro's)	€ 47,1	€ 27,0	€ 41,1	€ 21,3	€ 29,8
Aanvragen (absolute aantallen)	1.285	1.071	1.026	844	796
Gemeente					
Aangevraagd bedrag (mln. euro's)	€ 26,6	€ 15,1	€ 21,7	€ 12,8	€ 16,5
Aanvragen (absolute aantallen)	302	264	259	241	217
Particulier verhuurder					
Aangevraagd bedrag (mln. euro's)	€ 10,7	€ 6,5	€ 10,2	€ 4,3	€ 7,6
Aanvragen (absolute aantallen)	676	590	564	445	422
Sportorganisatie					
Aangevraagd bedrag (mln. euro's)	€ 9,8	€ 5,5	€ 9,3	€ 4,2	€ 5,8
Aanvragen (absolute aantallen)	307	217	203	158	157

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Deze ronde van de TVS-regeling wordt de 'vierde periode' genoemd, maar het gaat om de vijfde ronde TVS. De regeling had betrekking op de periode 1 november 2021 tot en met 31 januari 2022.

Het grootste deel van de TVS-steun werd door gemeenten aangevraagd, over alle TVS-rondes in totaal bijna 93 miljoen euro (tabel 8.4). Particuliere verhuurders en sportorganisaties vroegen in totaal respectievelijk 39 en 35 miljoen euro TVS-steun aan. De meeste aanvragen werden per TVS-ronde gedaan door particulier verhuurders.

Tegemoetkoming amateursportorganisaties (TASO)

Omdat het voor veel sportverenigingen niet mogelijk bleek om te voldoen aan de voorwaarden van de generieke steunmaatregelen of de financiële tegemoetkoming vanuit de generieke steunmaatregelen

¹¹³ Een uitgebreidere beschrijving over de TVS-regeling en de onderliggende voorwaarden is terug te lezen in eerdere rapportages van de Monitor Sport en Corona.

onvoldoende bleek, werd de TASO-regeling in het leven geroepen.¹¹⁴ De TASO-regeling kende net zoals de TVS-regeling vijf rondes, waarvan de laatste (TASO 'vierde periode') inmiddels is afgesloten.

In totaal is in 2020 bijna 39 miljoen euro TASO-steun aangevraagd (tabel 8.5). Voor het eerste halfjaar van 2021 kwam daar 25 miljoen euro bij en vanuit de (vooralsnog) laatste TASO-ronde, die deels betrekking had op 2021 en deels op 2022, nog eens ruim 9 miljoen euro. Alles bij elkaar leverde de TASO-regeling zo'n 72,7 miljoen euro ondersteuning voor de sportverenigingen op.

Tabel 8.5 Beschikbaar budget, aantal aanvragen en aangevraagde bedragen voor de TASO-regelingen in 2020, 2021 en 2022

	Beschikbaar budget <i>miljoenen euro's</i>	Aantal aanvragen <i>absolute aantallen</i>	Aangevraagd bedrag <i>miljoenen euro's</i>
TASO Q2/Q3 2020	€ 44,5	3.777	€ 21,9
TASO Q4 2020	€ 29,0	3.570	€ 17,0
TASO Q1 2021	€ 40,0	2.777	€ 13,9
TASO Q2 2021	€ 30,0	1.941	€ 10,6
TASO 'vierde periode'	€ 22,0	1.129	€ 9,3

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Deze ronde van de TASO-regeling wordt de 'vierde periode' genoemd, maar het gaat om de vijfde ronde TASO. De regeling had betrekking op de periode 1 november 2021 tot en met 31 januari 2022.

Specifieke Uitkering Ijsbanen en Zwembaden (SPUK IJZ)

Om de financiële gevolgen van de coronamaatregelen te verzachten voor zwembaden en ijsbanen werd de SPUK IJZ in het leven geroepen. Voor 2020 werd een bedrag van 100 miljoen euro beschikbaar gesteld, voor de eerste helft van 2021 80 miljoen euro en voor de periodes november-december 2021 en januari 2022 46 miljoen euro. De regeling was alleen aan te vragen door gemeenten, maar die konden dat wel voor de vooraf geselecteerde exploitanten in de gemeente doen. Vervolgens waren de gemeenten zelf verantwoordelijk voor de manier waarop zij de zwembaden en ijsbanen ondersteunden (bv. subsidie of kwijtschelding van huur). De enige voorwaarde was hierbij dat de financiële steun werd ingezet om het daadwerkelijke exploitatietekort te compenseren.

Tabel 8.6 Beschikbaar budget, aantal aanvragen en aangevraagde bedragen voor de SPUK IJZ-regelingen in 2020, 2021 en 2022

		SPUK IJZ 2020	SPUK IJZ Q1 en Q2 2021	SPUK IJZ nov-dec 2021 en jan 2022
Beschikbaar budget	<i>In mln. euro's</i>	€ 100	€ 80	€ 46
Totaal aantal aanvragen (gemeenten)	<i>In absolute aantallen</i>	279	284	244
Totaal aangevraagd bedrag	<i>In mln. euro's</i>	€ 84	€ 72	€ 35
Gemiddelde aanvraag per gemeente	<i>In euro's x 1.000</i>	€ 301	€ 255	€ 141

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

¹¹⁴ Een uitgebreidere beschrijving over de TASO-regeling en de onderliggende voorwaarden is terug te lezen in eerdere rapportages van de Monitor Sport en Corona.

Van de meest recente SPUK IJZ periode (nov-dec 2021 en jan 2022) vroegen 244 gemeenten in totaal voor 35 miljoen euro SPUK IJZ-steun aan (tabel 8.6). In totaal, van alle SPUK IJZ perioden samen, vroegen gemeenten voor 191 miljoen SPUK IJZ-steun aan.

STIK-regeling topsportcompetities en –evenementen

Van 13 november 2021 tot en met 25 januari 2022 mochten geen toeschouwers aanwezig zijn bij topsportwedstrijden en -evenementen als gevolg van de beperkende coronamaatregelen. Daarna werd deze maatregel versoepeld en gold tot en met 26 februari 2022 een beperkte maximale bezetting. Als gevolg hiervan liepen organisatoren van topsportcompetities en -evenementen inkomsten uit kaartverkoop mis. Om organisatoren hiervoor te compenseren is de overheid bezig met het uitwerken van de subsidieregeling Topsportwedstrijden en topsportevenementen inkomstenderving kaartverkoop COVID-19 (STIK). Het is momenteel (najaar 2022) nog niet bekend wanneer de subsidieregeling gepubliceerd wordt.

Definitieve afrekening steunmaatregelen

Dat een organisatie steun toegekend krijgt of aanvraagt hoeft niet te betekenen dat deze organisatie de gehele steun mag houden. In de vorige editie van de Monitor Sport en corona beschreven we enkele situaties waarin het voor kan komen dat (een deel van) de steun terugbetaald dient te worden, zoals ontwikkelingen in de totale loonsom of omzet en de wisselwerking tussen steunmaatregelen.

Met de definitieve vaststelling van de NOW 1.0 wordt de terugbetaling al enigszins zichtbaar. Zo berichtte de NOS dat enkele Eredivisieclubs een som NOW 1.0 steun moeten terugbetalen, terwijl andere juist nog geld tegoed hebben.¹¹⁵ In hoofdstuk 6 gaven we een overzicht van de bedragen die betaald voetbalorganisaties terug moeten betalen of nog tegoed hebben.

Aangezien het UWV in de overzichten van de definitieve vaststelling van de NOW 1.0 enkel de naam en vestigingsplaats van de aanvragers publiceert, is het niet goed mogelijk om een overzicht te geven van alle organisaties in de sport. Dit kunnen we wel doen voor afgebakende groepen, zoals de betaald voetbalorganisaties. Ook voor sportbonden is dit mogelijk en hieruit komt een uiteenlopend beeld naar voren. Van 77 sportbonden die zijn aangesloten bij NOC*NSF vroegen 21 NOW 1.0 aan (niet in figuur). Daarvan hebben 9 sportbonden nog geld tegoed vanuit de NOW 1.0. Dit loopt uiteen van 1.537 euro tot een uitschieter van ruim 1,7 miljoen euro. De 12 overige sportbonden moeten juist NOW 1.0 steun terugbetalen. Dit loopt op tot maximaal 268.787 euro.

Dat organisaties, zoals betaald voetbalorganisaties of sportbonden, NOW 1.0-steun moeten terugbetalen is niet per definitie een slecht teken. Een mogelijk reden hiervoor kan bijvoorbeeld zijn dat het omzetverlies meeviel en de NOW-steun niet nodig was. Daarentegen moet een organisatie het geld nog wel beschikbaar hebben om het terug te kunnen betalen. Wanneer het geld al is besteed, kan de terugbetaling voor problemen zorgen. Zeker als het om een hoog bedrag gaat.

Evaluatie steunmaatregelen sport

In opdracht van het Ministerie van VWS heeft Significant APE in de periode oktober 2021 tot en met februari 2022 een tussenevaluatie gedaan van de sportspecifieke steunmaatregelen.¹¹⁶ Hieruit komt naar voren dat het aanvraagproces en het contact met uitvoerder DUS-I als overwegend positief is ervaren,

¹¹⁵ NOS (9 juli, 2022). [Afrekening NOW: PEC moet vijf ton terugbetalen, Feyenoord krijgt bijna miljoen.](#)

¹¹⁶ Blom. M. et. al., (2022). [Tussenevaluatie coronasteunpakket sportsector.](#) Significant APE.

voor alle regelingen. Als kritische noten noemt Significant APE met name het verantwoordingsproces, de controle van de juiste inschrijving bij de Kamer van Koophandel (KvK), de wisselwerking tussen steunmaatregelen en de deadlines voor aanvraag. Met betrekking tot de doelmatigheid concludeerde Significant APE dat de doelen zijn behaald voor gebruikers, maar dat het pakket niet de gehele amateursport heeft bereikt en dat de langetermijneffecten nog onzeker en onduidelijk zijn. Verder concludeerde Significant APE dat het sportspecifieke steunpakket meerdere elementen bevat die zorgen voor meer doelmatigheid, maar tegelijkertijd deze elementen vaak ook een keerzijde hebben. Significant APE noemt bijvoorbeeld dat door de hoge handelingssnelheid om tot het steunpakket te komen snel rust en zekerheid gaf, maar door de haast verschillende steunpakketten niet naadloos op elkaar aansluiten.

Totaaloverzicht steunmaatregelen

In tabel 8.7 brengen we de gepresenteerde gegevens over de steunmaatregelen samen. Zoals we beschreven in dit hoofdstuk zijn de registraties voor een aantal (generieke) steunmaatregelen nog niet compleet. Daarnaast moeten de definitieve toerekeningen van een aantal regelingen nog plaatsvinden. Hierdoor geven de subtotalen voor 2021 en 2022 nog een voorlopige tussenstand. Het subtotaal voor 2020 lijkt wel grotendeels compleet te zijn. Voor 2020 heeft de sportsector in totaal 657 miljoen euro ontvangen aan generieke en sportspecifieke steunmaatregelen. De tussenstand voor 2021 komt tot nu toe **uit op zo'n 620 miljoen euro en voor de eerste maanden van 2022 op minimaal 25 miljoen euro.**

Tabel 8.7 Overzicht van de financiële steun voor de sport, stand van zaken per 31 december 2021

	Periode regeling datum	Bedrag 2020 mln. euro's	Bedrag 2021 mln. euro's	Bedrag 2022 mln. euro's	
Generieke steunmaatregelen	NOW 1.0	mrt t/m mei 2020	151		
	NOW 2.0	jun t/m sept 2020	112		
	NOW 3.1	Q4 2020	74		
	NOW 3.2	Q1 2021		118	
	NOW 3.3*	Q2 2021		88	
	NOW 4.0*	Q3 2021		27	
	NOW 5.0*	nov t/m dec 2021		16	
	NOW 6.0**	Q1 2022		**	
	TOGS	16 mrt t/m 15 jun 2020	66		
	TVL-1	jun t/m sept 2020	23		
	TVL Q4 2020	Q4 2020	34		
	TVL Q1 2021	Q1 2021		88	
	TVL Q2 2021	Q2 2021		69	
	TVL Q3 2021*	Q3 2021		17	
TVL Q4 2021*	Q4 2021		12		
TVL Q1 2022**	Q1 2022		**		
Sport specifieke steunmaatregelen	TVS Q2 2020	mrt t/m mei 2020	47		
	TVS Q4 2020	Q4 2020	27		
	TVS Q1 2021	Q1 2021		41	
	TVS Q2 2021	Q2 2021		21	
	TVS 'vierde periode'****	nov 2021 t/m jan 2022		20	10
	TASO Q2/Q3 2020	1 mrt t/m 30 sept 2020	22		
	TASO Q4 2020	Q4 2020	17		
	TASO Q1 2021	Q1 2021		14	
	TASO Q2 2021	Q2 2021		11	
	TVS 'vierde periode'****	nov 2021 t/m jan 2022		6	3
SPUK IJZ 2020	jan t/m dec 2020	84			
SPUK IJZ Q1 en Q2 2021	jan t/m juni 2021		72		
SPUK IJZ 3e en 4e periode***	nov 2021 t/m jan 2022		23	12	
Totaal		657	620	25	

Bron: CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022; DUS-I, 2020, 2021 en 2022; RVO, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Cijfer nog niet beschikbaar.

*** Deze regeling gold voor een periode in 2021 en 2022. Voor dit overzicht is het totaal bedrag naar rato verdeeld over beide jaren (2/3 deel in 2021 en 1/3 deel in 2022).

9. Slotbeschouwing

Ine Pulles

9.1 Inleiding

In de vorige rapportage hebben we de **vijf scenario's van de WRR** en de KNAW¹¹⁷ voor het mogelijke verloop van de pandemie naar de sportsector vertaald. Onlangs heeft de Nederlandse Sportraad dit nog eens gedaan als onderdeel van een gezamenlijke rapportage waarin veertien adviescolleges¹¹⁸ de volgende **vijf coronascenario's verder uitwerkten**:

- 1) *Verkoudheid* COVID-19 leidt voor de meeste mensen alleen tot lichte klachten. Het openbare leven gaat gewoon door.
- 2) *Griep+* Iedere winter hebben we te maken met een golf van coronabesmettingen. In de zomer kan het openbare leven gewoon doorgaan.
- 3) *Externe dreiging* In Nederland is het virus redelijk onder controle. Maar buiten Europa ontstaan er soms nieuwe, gevaarlijke varianten. In een poging deze buiten de deur te houden, worden grenzen gesloten.
- 4) *Continue strijd* Door nieuwe varianten krijgt de samenleving steeds opnieuw met grote besmettingsgolven te maken. Het virus blijft de dagelijkse gang van zaken beïnvloeden.
- 5) *Worst case* Het virus muteert in een dodelijkere variant die risicovol is voor alle leeftijden. De samenleving en de economie worden voor langere tijd ernstig ontwricht.

We lijken ons momenteel in het scenario 'Verkoudheid' te bevinden. Nu het coronavirus al een aantal maanden nauwelijks deel uit maakt van het dagelijks leven, hopen we na tweeënhalf jaar de balans op te kunnen maken. In die tijd hebben we te maken gehad met verschillende beperkende maatregelen die soms werden versoepeld en dan weer - als gevolg van een oplopend aantal besmettingen en oplopende ziekenhuisbezetting - werden aangescherpt. Variërend in sterkte van alleen het moeten naleven van de anderhalvemeterregel tot een volledige lockdown. Begin 2022 verkeerde het land nog in een volledige lockdown. Het moge duidelijk zijn dat de sportsector lange tijd onder het coronavirus heeft geleden en dat de gevolgen omvangrijk zijn. Daarnaast kunnen we met de winter die voor de deur staat zomaar opnieuw richting **het scenario 'Griep+'** bewegen, met opnieuw (strengere) maatregelen tot gevolg.

We hebben in deze Monitor Sport en corona getracht zo actueel mogelijke informatie te verzamelen en bundelen. De meeste data zijn verzameld in september en begin oktober 2022, op het moment dat sportsector alweer enkele maanden zonder beperkingen open was.

9.2 Hoe staat de sportsector ervoor?

Het *worst case* scenario heeft zich gelukkig niet voorgedaan, maar zoals hiervoor geschetst heeft de sportsector het afgelopen jaar nog met flinke beperkende maatregelen te maken gehad. In de vorige monitor Sport en corona constateerden we dat de gevolgen van de coronacrisis in alle deelsectoren van de sportsector voelbaar zijn, zij het in verschillende mate en op verschillende manieren. De sportsector

¹¹⁷ WRR & KNAW (2021). [Navigeren en anticiperen in onzekere tijden](#).

¹¹⁸ Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid, Gezondheidsraad, Raad van State, Raad voor het Openbaar Bestuur en Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (2022). [Coronascenario' doordacht. Handreiking voor noodzakelijke keuzes](#).

toonde zich veerkrachtig, mede dankzij de steunmaatregelen van de overheid. Die constatering blijkt een jaar later nog altijd te gelden.

Uitdagingen voor de sportsector

Dat de sportsector zich veerkrachtig toont, wil niet zeggen dat zij niet met uitdagingen geconfronteerd wordt. Uitdagingen blijken er namelijk genoeg. Nederlanders zijn tijdens de coronacrisis minder en anders gaan sporten en bewegen. Ondanks dat zij vaak het voornemen hebben het oude sportgedrag op te pakken, lijkt dat in de praktijk nog lastig. En dat voelen sportaanbieders.

Waar de financiële impact van de coronacrisis voor sportverenigingen nog lijkt mee te vallen, hebben verenigingen grote zorgen over een daling van het aantal leden en vrijwilligers. De daling in het aantal leden en vrijwilligers lijkt door te zetten en brengt daarmee het toekomstperspectief van verenigingen die hiermee te maken hebben in gevaar. Binnensportverenigingen hebben vaker met deze problemen en een onzeker toekomstperspectief te maken dan veldsporten en overige buitensporten. Ook sportondernemers hebben te maken met een afname in het klantbestand. Dit geldt vooral voor de binnensporten. Klim-/en bergsportcentra, fitnesscentra, dans-/yogascholen en vechtsportcentra en zwembaden zagen in de coronatijd het aantal leden afnemen en nog niet terugkeren tot het niveau van voor de coronatijd. Hun omzet nam af en de schuldenlast werd hoger. Een nieuwe lockdown zal onder deze groep een direct gevaar vormen voor het voortbestaan van de onderneming. Aanbieders van buitensporten golf en paardensport zijn juist sterker uit de coronacrisis gekomen. Zij werden niet met een nieuwe sluiting geconfronteerd en zagen het aantal leden toenemen en hun omzet stijgen.

De ledentalcijfers van NOC*NSF bevestigen het beeld dat vooral binnensporten hard worden geraakt. Bonden die hun ledenaantallen het sterkst zagen groeien zijn allemaal bonden van buitensporten: wandelen, tennis, golf, sportvissen, wielersport en survival run. Uit een peiling onder sportbonden komt naar voren dat buitensportbonden beduidend positievere financiële resultaten en financiële toekomstperspectieven noteerden dan binnensportbonden. Dit geldt ook voor hoe sportbonden denken **over de toekomst van 'hun' verenigingen**. Het grootste punt van zorg dat sportbonden zien, is de ontwikkeling van het ledental bij verenigingen. Die zorg is aanmerkelijk groter onder binnen- dan buitensportbonden.

Structuurveranderingen in de sport

Doordat Nederlanders minder en anders zijn gaan sporten en bewegen is de sportvraag verschoven of weggevallen. Uit het Nationaal Sportonderzoek blijkt dat van de volwassenen die in vergelijking met voor de coronacrisis minder sporten en bewegen (23%), een aanzienlijk deel niet van plan is om weer meer te gaan sporten en bewegen (20%). Voor veel sportaanbieders blijkt het lastig te zijn om deze doelgroep weer aan zich te binden en opnieuw in beweging te krijgen. De coronacrisis heeft trends die al gaande waren versneld. **Het 'traditionele' sporten** in team- en competitieverband, zeker binnen, staat onder druk, net als de organisatie van dat aanbod door vrijwilligers. De groei zit in meer flexibele en individuele vormen van sportbeoefening, buiten, vanuit een gezondheids- of recreatief motief. Er lijkt daarmee sprake van structurele veranderingen in de sportvraag, met verre gaande en uiteenlopende gevolgen voor onderscheiden typen sportaanbieders. **Vanuit een 'marktperspectief'** dient het aanbod zich aan te passen aan de veranderingen in de vraag en is het onvermijdelijk dat bedrijven en verenigingen die zich niet aanpassen uiteindelijk krimpen, failliet gaan of zich opheffen, terwijl andere of nieuwe aanbieders opkomen en groeien, omdat ze inspelen op de veranderende vraag. Vanuit dit marktperspectief is het zaak dat steunmaatregelen dit proces van aanpassing niet vertragen of verstoren, door het **'in leven houden' van organisaties waarvoor het bestaansrecht** wegvalt of is weggevallen.

Tegelijkertijd beschouwen we in Europa, en zeker in Nederland, sport als **meer dan een ‘marktgoed’** en uitkomst van een spel van vraag en aanbod. Het wordt beschouwd **als een ‘verdienstelijk goed’ en sociaal recht**. Sinds de jaren zestig spant de overheid zich in om sport en sportief bewegen toegankelijk te maken voor iedereen en ongelijkheid in de sportdeelname tegen te gaan. Groepen zoals mensen met een lagere sociaaleconomische status (SES), met een beperking en met een migratieachtergrond zijn minder sportief actief dan hun tegenpolen. Onlangs riep de WHO¹¹⁹ overheden op om (nog) meer te doen om een actieve leefstijl te promoten en meer mensen aan de beweegrichtlijnen te laten voldoen. Want de **‘beweegarmoede’** neemt toe. Dit is een structurele ontwikkeling, ook in Nederland, die is versneld door de coronacrisis. De Nederlandse Sportraad signaleerde dat de manier waarop de sport en sportief bewegen in Nederland is georganiseerd maakt dat we relatief hoge (georganiseerde) sportdeelname kennen.¹²⁰ Maar signaleerde ook dat met de huidige aanpak er nauwelijks tot geen sprake meer is van groei in die deelname, en met deze aanpak het zeer onwaarschijnlijk is dat we de ambitie van dat 75% van de bevolking in 2040 voldoet aan de beweegrichtlijnen, gaan halen. Er is een nieuwe aanpak en innovatie van het sportbeleid nodig. De Sportraad stelt een Sportwet voor die stimulering van sporten en sportief bewegen een publieke verantwoordelijkheid maakt en moet leiden tot nieuw aanbod van sporten en bewegen, dat de groepen die nu minder sportief actief zijn, wél aanspreekt. Of die Sportwet er nu wel of niet gaat komen, het is evident dat de toenemende verschillen tussen groepen in sport- en beweegdeelname, maar ook gezondheid, zorgelijk zijn. Hier ligt een grote opgave voor de nabije toekomst.

Nieuwe crises dienen zich aan

Een na-ijleffect van de coronacrisis is de krapte op de arbeidsmarkt. In diverse deelsectoren van de sportsector is er sprake van een personeelstekort. Zo kunnen de sportondernemers de personeelstekorten die in of na de coronatijd zijn ontstaan niet of nauwelijks inlopen en is in de evenementensector minder personeel beschikbaar dan voor de coronacrisis, terwijl er de wens is om **uitgestelde evenementen ‘in te halen’**.

De inflatie en stijgende energieprijzen zijn goed voelbaar in de sportsector. Dit raakt zowel sportverenigingen, sportondernemers als evenementenorganisatoren. Met name de zwemondernemers en ijsbaanexploitanten vrezen de enorme energieprijzen. Zwembaden zijn essentieel voor het op peil houden van de zwemvaardigheid van de bevolking en sport- en beweegaanbod voor bijzondere doelgroepen, zoals ouderen en mensen met chronische aandoeningen. De instandhouding van goed bereikbaar en betaalbaar zwemaanbod is alleen al om die redenen een publieke verantwoordelijkheid, naast de hierboven benoemde behoefte om te zorgen voor aansprekend sport- en beweegaanbod in het kader van het tegengaan van de negatieve gezondheidseffecten van de groeiende beweegarmoede. Voor sportaanbieders zoals zwembaden is vooralsnog onduidelijk of ze voldoende zullen worden gecompenseerd voor de stijgende energieprijzen en hoge inflatie. En dan klopt de duurzaamheidsopgave ook nog eens op de deur. Verduurzaming is onvermijdelijk en het bespaart uiteindelijk op kosten, maar gaat in eerste instantie gepaard met flinke investeringen. Terwijl veel aanbieders, en met name de sportondernemers, flink op hun financiële buffers hebben ingeteerd en kampen met beperkte liquiditeit.

¹¹⁹ World Health Organization (2022). [Global status report on physical activity 2022.](#)

¹²⁰ Nederlandse Sportraad (2020). [De opstelling op het speelveld. Naar een sterke sportbranche voor een vitale samenleving.](#)

Onzekere toekomst

De beschreven uitdagingen komen tegelijkertijd op de sportsector af. In de vorige monitor constateerden we dat de sector over veel minder (financiële) buffers beschikt dan begin 2020. De financiële positie is in 2021 voor veel aanbieders niet verbeterd, en afbetaling van de uitgestelde belastingheffingen zorgen voor een steeds krappere liquiditeit. De toekomst blijft, ook al zou corona niet terugkomen, met de nieuwe uitdagingen onzeker, waardoor er in de sector stress en spanning blijft bestaan, die op middellange termijn alsnog kunnen leiden tot minder aanbod door faillissementen en opheffingen. Met name voor (kleine) aanbieders van binnensporten lijkt dit het geval, zowel voor verenigingen (en hun bonden) als sportondernemers.

Ondanks de bestaande uitdagingen en nieuwe ontwikkelingen die op de sportsector afkomen, zijn er ook tekenen van herstel en wordt er in sommige deelsectoren positief (al dan niet gematigd) naar de toekomst gekeken. De sportevenementensector vertoont sinds het voorjaar van 2022 tekenen van herstel, maar waakzaamheid blijft geboden omdat het coronavirus niet weg is, de (financiële) implicaties van de coronacrisis door blijven werken en het algemene producenten- en consumentenvertrouwen onder druk staat. De financiële gevolgen van de coronacrisis baren de ondersteuningsstructuur zorgen, maar hebben nergens tot onoverkomelijke problemen geleid. Financiële steunmaatregelen van de overheid vervulden daarbij een belangrijke functie. Hetzelfde geldt voor de Nederlandse topsport waarin de financiële gevolgen uiteen lopen. Over het algemeen zijn de verschillende partijen door overheidssteun en/of loyaliteit van grote sponsorende bedrijven de coronacrisis goed doorgekomen. De ondersteuningsstructuur van de sport en de Nederlandse topsport zien de toekomst dan ook met (gematigd) optimisme tegemoet.

9.3 Financiële gevolgen voor de sport

In de vorige uitgave van de Monitor Sport en corona kondigden we aan dat in deze rapportage de nettoschade voor het jaar 2021 geïnventariseerd zou worden. Uiteindelijk bleek dit door gebrek aan voldoende en betrouwbare data mogelijk. Een goede schatting van de omzetsderving is een benodigd ingrediënt voor het berekenen van de nettoschade, maar daarover beschikken we niet. In crisistijd is het lastig om een begroting op te stellen. Waarschijnlijk hebben veel organisaties met hun begroting voor 2021 rekening gehouden met een lagere omzet en lagere kosten. **‘Omzetsderving’ is dan niet goed meer te bepalen, want deze is min of meer ingecalculeerd.** Het bedrijfsresultaat en de doorwerking ervan op het eigen vermogen zijn informatiever.

Verschillen tussen deelsectoren

Uit paragraaf 9.2 blijkt dat de deelsectoren niet in dezelfde mate financieel geraakt zijn door de coronacrisis. Enkele sporttakken en typen ondernemers hebben duidelijk geprofiteerd van de crisis en hebben nu te maken met wachtlijsten. Terwijl anderen, deels door de huidige ontwikkelingen, hun leden of klanten zien vertrekken (of niet zien terugkeren) en in financiële problemen raken. Daarnaast hebben verschillende organisaties in de sport nog uitgestelde belastingbetalingen en moeten (mogelijk) enkele organisaties ontvangen coronasteun terugbetalen. Dit kan voor financieel zwaar weer zorgen, zeker voor organisaties die hebben moeten interen op het eigen vermogen. Desondanks zijn er vooralsnog en voor de korte termijn geen signalen dat het aantal faillissementen in de sport toeneemt. Wel nam in de eerste helft van 2022 het aantal bedrijfsopheffingen toe.

Al met al zien we dat met name ondernemende sportaanbieders hard geraakt werden. Ook sportverenigingen en ondersteunende organisaties leden omzetverlies (met name in 2020), maar zij konden een groot deel compenseren via kostenbesparingen en uitgekeerde steun. Voor de steunmaatregelen kwamen ondernemers niet altijd in aanmerking, waardoor daar de grootste gaten ontstonden.

Uitgekeerde steun

In totaal heeft de sportsector in 2020 zo'n 657 miljoen euro ondersteuning ontvangen vanuit de financiële steunmaatregelen. Volgens de voorlopige stand van zaken komt daar over 2021 nog eens 620 miljoen euro en over 2022 25 miljoen euro bij. Aangezien voor beide laatste jaren de registraties nog niet compleet zijn, zullen de eindstanden over 2021 en 2022 hoger uitvallen. Daarnaast zijn enkele steunmaatregelen lastig te kwantificeren, terwijl ze wel voor flinke ondersteuning hebben gezorgd, zoals de Tozo-regeling voor zelfstandigen.

We constateren dat voor alle sportspecifieke steunmaatregelen het aangevraagde bedrag lager ligt dan het beschikbare budget. Dat kan betekenen dat er ruim begroot is en de sportsector met minder steun dan verwacht toekon, maar ook dat sportaanbieders de weg naar de steunmaatregelen onvoldoende hebben weten te vinden. Deze monitor stelt ons niet in staat te achterhalen wat aan de onderuitputting van het beschikbare budget ten grondslag ligt.

Financiële schade

In de vorige Monitor Sport en corona beschreven we dat de nettoschade van de coronacrisis voor de breedtesport in 2020 naar schatting 452 miljoen euro bedroeg. Voor 2021 hebben we een dergelijke nettoschade berekening niet gedaan, maar het ligt niet voor de hand dat de schade over 2020 in 2021 is ingelopen. Net als in 2020 heeft de sportsector in 2021 het nodige aan financiële steun nodig gehad om de coronacrisis door te komen.

De mogelijkheid om nieuwe financiële klappen op te vangen is aanmerkelijk kleiner dan voor de coronacrisis het geval was. De diverse groepen sportaanbieders hebben hun reserves moeten aanspreken en/of betalingen uitgesteld. Er zijn in de sector over het algemeen veel minder (financiële) buffers dan begin 2020. Zelfs als dit het einde blijkt van de coronacrisis én de sportdeelname binnen afzienbare termijn weer op het niveau is van voor de coronaperiode, hebben de sportaanbieders nog altijd te maken met de inflatie, stijgende energieprijzen en problemen bij de werving van personeel. Dit drukt ook de komende jaren nog het resultaat en beperkt de mogelijkheden tot reserveren en investeren. De resultaten zullen nog verder onder druk komen te staan als de sporters niet terugkomen en als de maatregelen (tijdelijk) terugkeren. Een nieuwe lockdown zal directe gevolgen hebben voor het voortbestaan van sportaanbieders die het nu al zwaar hebben.

9.4 Wat leren we van de coronacrisis?

- Zekerheid en helderheid is zeer gewenst. Bij ondernemers en afnemers. Acht verschillende regimes met coronabeleid. Daarnaast gedifferentieerd coronabeleid d.m.v. uitzonderingen voor doelgroepen/typen sporten. Tegelijkertijd moet je in een veranderlijke omgeving/periode snel reageren. Dat zorgt voor een spagaat.
- Er is snel gereageerd door/voor sport in 2020 met sportspecifieke steunmaatregelen.
- Onderuitputting steunmaatregelen: teveel begroot, had de sport niet zoveel nodig of wisten sportaanbieders de weg naar steun niet te vinden?
  - **Hebben 'juiste' partijen gebruik gemaakt?**
- Het belang van elkaar kunnen vinden en snel kunnen schakelen heeft zich bewezen. Het sectoroverleg Sport en Sportief bewegen waarin o.a. NOC*NSF en POS zich verenigden is hiervan een voorbeeld.
- Data zijn belangrijk. Denk aan aantal besmettingen, R2, schattingsmodellen. Maar ook binnen de sport: sport- en beweegdeelname cijfers, ledenaantallen, bezoekersaantallen, geldstromen en exploitatie. Ook bij nieuwe vraagstukken zoals de stijgende energieprijzen kan data zeer behulpzaam zijn.

- Kwetsbare doelgroepen worden hard geraakt tijdens een dergelijke crisis. Heb (meer) aandacht voor deze doelgroepen. Refereren aan aandachtspunten die WRR formuleerde en MIT (zie hieronder).
- De coronacrisis heeft de beweegarmoede versterkt.
- Ondernemers zijn lastiger financieel te ondersteunen, dat maakt ook (deels) dat zij zwaarder getroffen zijn.
- Na-ijleffecten. Buffers zijn door coronamaatregelen geraakt. Nu volgen nieuwe (financiële) uitdagingen.
- Binnensport na laten denken over mogelijkheden buiten. **Raakt aan aandachtspunt WRR ‘Benut de goede tijden om de slechte tijden te doordenken’**
- Houd in accommodatiebeleid rekening met verplaatsen van sporten van binnen naar buiten.
- MIT formuleerde ook al geleerde lessen (algemeen): <https://open.overheid.nl/repository/ronl-32aa5fa8394dae8e2f44611ce6b51a0a05591a0a/1/pdf/startnotitie-maatschappelijk-impact-team.pdf>

Vragen:

- Het wantrouwen is gegroeid bij ondernemers. Hoe komt dat? Door de maatregelen die hen hard raakten, beperkte financiële steun? Wat in toekomst anders te doen?
- Reactievermogen bij volledige sluiting: hoe reageert sportdeelname, verenigingen, ondernemers. Innovatief? Van binnen- naar buiten.

De WRR **constateert dat** ‘*Regering, parlement en samenleving staan voor een onzekere, complexe en langdurige opgave.*’. **De overheid** draagt de regieverantwoordelijkheid voor de aanpak ervan. Niet alleen in tijden van crisis, maar ook wanneer het ogenschijnlijk goed gaat. De WRR en adviesraden benoemen twee belangrijke aandachtspunten bij deze verantwoordelijkheid.

- Benut de goede tijden om de slechte tijden te doordenken
- Zorg voor een brede maatschappelijke afweging van maatregelen en ontwijk de ingewikkelde keuzes daarbij niet.
  - a. Heb specifiek oog voor kwetsbare groepen:
  - b. Heb oog voor het gedrag van mensen:
  - c. Heb oog voor de brede effecten en de langetermijneffecten van maatregelen.
  - ➔ Te weinig bekend over effectiviteit coronamaatregelen: <https://www.onderzoeksraad.nl/nl/aanpak-coronacrisis-deel2>
  - ➔ ‘[Coronabeleid kost meer levensjaren dan dat zij oplevert](#)’
  - ➔ Aanstelling MIT; [advies Fit voor het najaar](#)

De toekomst is onzeker, maar het is goed om rekening te houden met nieuwe pandemieën of andersoortige crisis (energiecrisis etc.). Scenariodenken biedt in onzekere tijden handvatten en is waardevol.

Bijlage 1. Onderzoek en innovatie sport en COVID-19

Tabel B1.1 Overzicht sportprojecten binnen COVID-19 Programma ZonMw, stand van zaken op 1 oktober 2022

Subsidieronde	Project
Creatieve oplossingen voor sport en bewegen	Cooling solutions for (Covid-19) healthcare workers Online Life Goals-sessies voor kwetsbare mensen Introductie van de Special Olympics 'Scoor Je Pr! App' in VG-zorginstellingen Protective Full Face Snorkelling Mask Oefenkit thuisrevalidatie voor patiënten met een neurologische aandoening op leeftijd met een verminderde handfunctie Samen spelen met jong en oud – gezellig en gezond
Sportinnovaties en COVID-19	Metingen en CFD-simulaties van aerosolverspreiding en aerosolreductie in fitnesszaal (zie hier voor een wetenschappelijk artikel en hier voor een item over het onderzoek bij Een Vandaag) Verdiepingsonderzoek aerosolen en binnensport (zie hier voor een beschrijving en hier voor een filmpje met voorproefje op latere publicaties)
Veerkracht van de samenleving	Ongelijkheid in sport en bewegen onder COVID-19: De impact van sport voor een veerkrachtige samenleving (zie hier voor een beschrijving, resultaten en voortgangsverslag) Is onze omgeving toekomstbestendig voor voldoende lichaamsbeweging in een 1,5m-samenleving? (zie hier voor een beschrijving en voortgangsverslag)
Wetenschap voor de praktijk	Wijkgerichte follow-up van ontsluiting van sportvelden en scholen in Leiden, de COVID Radar in de praktijk (zie hier voor een beschrijving en eindverslag) Kwetsbare personen in beweging: aanpassing van het beweegaanbod aan het 'nieuwe normaal' (zie hier voor een beschrijving en eindverslag) Het COFIT-20 project: het stimuleren van lichamelijke activiteit middels online livestream-groepslessen voor mensen met een ernstige psychische aandoening tijdens COVID-19 (zie hier voor een beschrijving en eindverslag) Invloed van grote (hardloop)evenementen op de besmettingsgraad van COVID-19 (zie hier voor een beschrijving en eindverslag)

Bron: ZonMw, 1 oktober 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

<tabel nog opknippen>

Tabel B1.2 Overzicht innovatiecompetitie Small Business Innovation Research (SBIR), stand van zaken op 1 oktober 2022

Oproep	Beschrijving
Binnensportaccommodaties veilig en volledig open voor sporters en publiek	Bij deze oproep gaat het om het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten met als doel binnensportaccommodaties verantwoord open te stellen voor sporters en publiek met zoveel mogelijk vrijheden. Dat is op dit moment een grote maatschappelijke uitdaging vanwege het risico op verspreiding van COVID-19. Binnensportaccommodaties mogen sinds 1 juli 2020 onder voorwaarden open. Hier zijn onder andere strenge ventilatie-eisen aan gesteld. Lang niet alle accommodaties voldoen aan deze eisen. Besmetting kan op verschillende manieren plaatsvinden, onder andere door fysiek contact, aanraking van materialen en zeer waarschijnlijk ook door verontreinigde lucht. Looptijd van de opdracht: oktober 2020–januari 2021.
(SBIR 1e fase)	Deze oplossing is: in het hele gebouw dusdanig gezonde luchtkwaliteit waarborgen, inclusief plaatsen met weinig tot geen luchtstromingen, dat virussen direct worden vernietigd. Onderdeel van de haalbaarheidsstudie is het detecteren van virussen.
(SBIR 1e fase)	Innovatieve computersimulaties waarin besmettingsrisico's bepaald worden, combineren met unieke meetapparatuur. Hiermee wordt een passend ventilatiesysteem voor binnensportaccommodaties ontworpen.
(SBIR 1e fase)	Dit onderzoek brengt de luchtkwaliteit in kaart. Zelfs de kleinste onzichtbare deeltjes in de lucht worden gemeten en hieruit kan worden afgeleid of een virus of bacterie door de lucht kan zweven. Met een online 'dashboard' kunnen bezoekers zien of het veilig is om in de sportaccommodatie te zijn. Als oplossing is er de mogelijkheid om de lucht met mogelijk schadelijke deeltjes te reinigen.
(SBIR 1e fase)	Het sluiten van sportscholen tijdens de intelligente lockdown en de angsten van sporters en sportinstructeurs om via aerosolen besmet te raken moet voorkomen respectievelijk

weggenomen worden. De i-VENION, een responsive luchtsysteem, ventileert, reinigt en koelt op basis van een intelligent sensornetwerk en algoritmes.

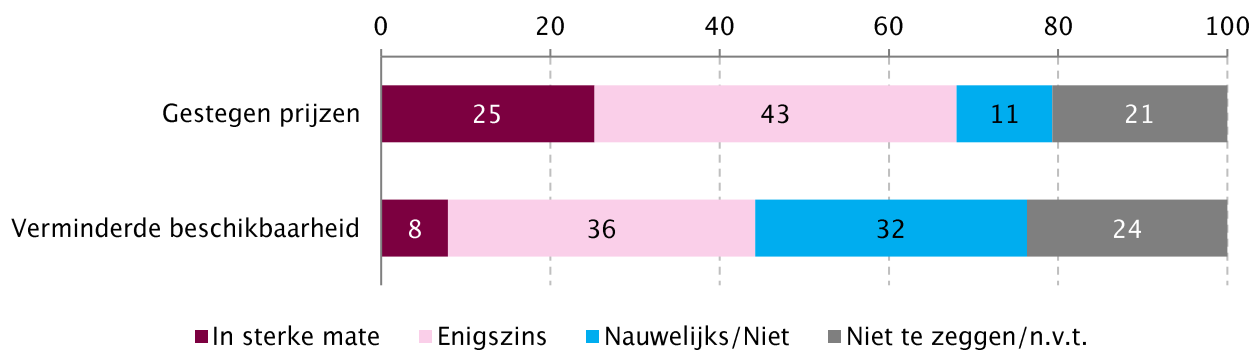
- Sportevenementen voor publiek
- Bij deze oproep gaat het om het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten met als doel grote binnen- en buitensportevenementen verantwoord open te stellen voor publiek en deelnemers met zoveel mogelijk vrijheden. Dat is op dit moment een grote maatschappelijke uitdaging vanwege het risico op verspreiding van COVID-19. Met goede voorzorgsmaatregelen en met inzet van innovaties is het wellicht mogelijk om publiek veilig bij sportevenementen toe te laten met een maximale bezetting. Looptijd van de opdracht: oktober 2020–januari 2021.
- (SBIR 1e fase) Dit project wil een beheerplatform opstellen die de technische ondersteuning is van maatregelen/procedures die kunnen of moeten genomen worden om op een veilige manier sportevenementen te laten doorgaan voor zowel de sporters als publiek.
- (SBIR 1e fase) Het desinfecteren van de lucht in binnensportaccommodaties is van groot belang als het gaat om het weer openstellen van wedstrijden voor publiek. Dit project richt zich op de haalbaarheid van een luchtdesinfectiesysteem, bijvoorbeeld op basis van UV-C.
- (SBIR 1e fase) Het Contact Buddy Crowd Management Systeem richt zich op het slimmer spreiden van grote groepen mensen en het inperken van besmetting, met als doel om weer events te kunnen houden. Op een veilige manier.
- (SBIR 1e fase) Detact Diagnostics ontwikkelt een snelle, diagnostische test om besmetting met Corona aan te tonen. Iedereen kan de test ter plekke uitvoeren. Hierdoor is de beoogde test ideaal in te zetten voor grootschalige sportevenementen, omdat er per meter zo'n 3.600 personen per uur getest kunnen worden.
- (SBIR 1e fase) Een simpele en goedkope IoT-tracker in een polsbandje wordt uitgereikt aan bezoekers van evenementen. Via deze tracker wordt bijgehouden wat de dichtheid van bezoekers op elke plek binnen een evenementlocatie is.
- (SBIR 1e fase) De beoogde uitkomst is een prototype van een real-time corona-testsysteem, speciaal ontworpen voor maximale doorvoer van evenementtoeschouwers.
- (SBIR 1e fase) De beoogde innovatie van het CrowdBand-project ontwikkelt een slim armbandje ontwikkeld dat met andere armbandjes kan communiceren zodra deze dichtbij elkaar zijn. Blijkt de drager van een armbandje later COVID-19 positief, dan wordt het unieke ID van dit bandje als een soort alarm via een radiosignaal naar alle bandjes verzonden.
- (SBIR 1e fase) SMART-Access is een B2B-platform in combinatie met een consumentenapp dat ondersteuning biedt bij de beheersing van besmettingsrisico's bij evenementen met als doel maximale publiekstoegankelijkheid in een gezonde sfeer.
- (SBIR 1e fase) Dexels en SynchronicIT ontwikkelen een innovatieve COVID-19 wearable voor social distancing & contact tracing bij binnen- en buitensportevenementen. De armband is volledig compatible met de Corona Melder app en hanteert dezelfde privacy standaarden, maar is veel nauwkeuriger en bereikt ook doelgroepen zonder smartphone zoals kinderen en ouderen.
- (SBIR 1e fase) Pro Health Medical wil de methode Safe@ Event ontwikkelen om te voorkomen dat bezoekers besmet met het COVID-19 virus binnentreden in een stadion, theater of andere publieke bijeenkomst. Dit willen zij doen door het gebruik van een nieuwe sneltest, de ontwikkeling van een digitaal gezondheidspaspoort en het gebruik van snelle digitale toegangscntrole.
- Binnensportaccommodaties veilig en volledig open voor sporters en publiek
- De winnende innovaties richten zich op de uitdagingen rond hygiëne en luchtkwaliteit in binnensportaccommodaties.
- (SBIR 2e fase) Deze oplossing is: in het hele gebouw dusdanig gezonde luchtkwaliteit waarborgen, inclusief plaatsen met weinig tot geen luchtstromingen, dat virussen direct worden vernietigd. Onderdeel van de haalbaarheidsstudie is het detecteren van virussen.
- (SBIR 2e fase) Dit onderzoek brengt de luchtkwaliteit in kaart. Zelfs de kleinste onzichtbare deeltjes in de lucht worden gemeten en hieruit kan worden afgeleid of een virus of bacterie door de lucht kan zweven. Met een online 'dashboard' kunnen bezoekers zien of het veilig is om in de sportaccommodatie te zijn. Als oplossing is er de mogelijkheid om de lucht met mogelijk schadelijke deeltjes te reinigen.
- (SBIR 2e fase) Het sluiten van sportscholen tijdens de intelligente lockdown en de angsten van sporters en sportinstructeurs om via aerosolen besmet te raken moet voorkomen respectievelijk weggenomen worden. De i-VENION, een responsive luchtsysteem, ventileert, reinigt en koelt op basis van een intelligent sensornetwerk en algoritmes.
- Sportevenementen voor publiek
- De winnende innovaties richten zich op triage (onder andere sneltesten) en risicobeheersing met betrekking tot bezoekersstromen (tracken en tracen).
- (SBIR 2e fase) Dit project wil een beheerplatform opstellen die de technische ondersteuning is van maatregelen/procedures die kunnen of moeten genomen worden om op een veilige manier sportevenementen te laten doorgaan voor zowel de sporters als publiek.
- (SBIR 2e fase) Een simpele en goedkope IoT-tracker in een polsbandje wordt uitgereikt aan bezoekers van evenementen. Via deze tracker wordt bijgehouden wat de dichtheid van bezoekers op elke plek binnen een evenementlocatie is.
- (SBIR 2e fase) De beoogde uitkomst is een prototype van een real-time corona-testsysteem, speciaal ontworpen voor maximale doorvoer van evenementtoeschouwers.

- (SBIR 2e fase) SMART-Access is een B2B-platform in combinatie met een consumentenapp dat ondersteuning biedt bij de beheersing van besmettingsrisico's bij evenementen met als doel maximale publiekstoegankelijkheid in een gezonde sfeer.
  - (SBIR 2e fase) Dexels en SynchroniCT ontwikkelen een innovatieve COVID-19 wearable voor social distancing & contact tracing bij binnen- en buitensportevenementen. De armband is volledig compatible met de Corona Melder app en hanteert dezelfde privacy standaarden, maar is veel nauwkeuriger en bereikt ook doelgroepen zonder smartphone zoals kinderen en ouderen.
  - (SBIR 2e fase) Pro Health Medical wil de methode Safe@ Event ontwikkelen om te voorkomen dat bezoekers besmet met het COVID-19 virus binnentreden in een stadion, theater of andere publieke bijeenkomst. Dit willen zij doen door het gebruik van een nieuwe sneltest, de ontwikkeling van een digitaal gezondheidspaspoort en het gebruik van snelle digitale toegangscontrole.
-

Bron: ZonMw, 1 oktober 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Bijlage 2. Aanvullende cijfers ontwikkelingen bedrijvigheid in de sport

Figuur B2.1 De mate waarin ondernemers binnen de sector Sport en recreatie (SBI 93) last hebben van gestegen prijzen en verminderde beschikbaarheid van grondstoffen of producten door de oorlog in Oekraïne, peilmoment mei 2022 (in procenten)

Bron: Conjunctuurenquête CBS, mei 2022. Bewerking Mulier Instituut.

Bijlage 3. Overzicht steunmaatregelen

Figuur B3.1 Looptijd van de financiële steunmaatregelen

		2020												2021												2022			
		Q1 Jan Feb Mrt			Q2 Apr Mei Jun			Q3 Jul Aug Sep			Q4 Okt Nov Dec			Q1 Jan Feb Mrt			Q2 Apr Mei Jun			Q3 Jul Aug Sep			Q4 Okt Nov Dec			Q1 Jan Feb Mrt			
Generieke steun	NOW				NOW 1.0			NOW 2.0				NOW 3.1			NOW 3.2			NOW 3.3			NOW 4.0				NOW 5.0			NOW 6.0	
	TOGS				TOGS																								
	TVL						TVL-1		TVL Q4 2020		TVL Q1 2021		TVL Q2 2021		TVL Q3 2021		TVL Q4 2021		TVL Q1 2021										
	Tozo				Tozo 1		Tozo 2		Tozo 3		Tozo 4		Tozo 5																
Sportspecifieke steun	TVS				TVS Q2 2020				TVS Q4 2020		TVS Q1 2021		TVS Q2 2021													TVS 'vierde periode'			
	TASO				TASO Q2/Q3 2020				TASO Q4 2020		TASO Q1 2021		TASO Q2 2021													TASO 'vierde periode'			
	SPUK IJZ				SPUK IJZ 2020							SPUK IJZ Q1 en Q2 2021																	

Bijlage 4. Gebruik NOW naar SBI-code

Tabel B4.1 Toekenningsbedragen NOW-regelingen, stand van zaken tot en met 31 december 2021, totaal en uitgesplitst naar SBI-code* (in miljoenen euro's)

	NOW 1.0	NOW 2.0	NOW 3.1	NOW 3.2	NOW 3.3**	NOW 4.0**	NOW 5.0***	NOW 6.0****
Totaal sport	151	112	74	118	88	27	16	n.n.b.
85511 Zeil- en surfscholen	1	.	1	1	.	.	.	
85519 Overig sportonderwijs	8	3	3	5	2	1	1	
93111 Zwembaden	16	12	7	11	6	1	1	
93112 Sporthallen en -zalen	12	10	6	10	7	3	2	
93113 Sportvelden	1	1	.	1	1	.	.	
93119 Overige sportaccommodaties	17	12	11	13	9	3	2	
93121 Veldvoetbal	31	31	17	25	26	6	3	
93122 Veldsport in teams (geen voetbal)	2	1	1	1	1	.	.	
93123 Atletiek	.	.	.	.	.	.	.	
93124 Tennis	1	.	.	.	.	.	.	
93125 Paardensport en maneges	3	2	1	2	.	.	.	
93126 Wielersport	.	.	.	.	.	.	.	
93127 Auto- en motorsport	.	.	.	.	.	.	.	
93128 Wintersport	.	.	.	.	.	.	.	
93129 Overige buitensport	1	.	.	1	.	.	.	
9313 Fitnesscentra	27	17	11	28	22	4	3	
93141 Individuele zaalsport	.	.	.	.	.	.	.	
93142 Zaalsport in teamverband	.	.	.	.	.	.	.	
93143 Kracht- en vechtsport	1	.	.	1	.	.	.	
93144 Bowlen, kegelen, biljarten e.d.	1	1	1	1	1	.	.	
93145 Denksport	.	.	.	.	.	.	.	
93146 Sportscholen	8	4	3	6	3	1	1	
93149 Overige binnensport en omnisport	.	.	.	.	.	.	.	
93151 Zwem- en onderwatersport	.	.	.	.	.	.	.	
93152 Roei-, kano-, zeil- en surfsport	.	.	.	.	.	.	.	
93191 Beroepssportlieden	1	.	.	.	.	.	.	
93192 Hengelsport	.	.	.	.	.	.	.	
93193 Verzorgen van vistochten	.	.	.	.	.	.	.	
93194 Supportersverenigingen (sport)	.	.	.	.	.	.	.	
93195 Organisatie van sportevenementen	7	6	4	5	3	1	1	
93196 Sportkoepels en -adviesorganen	10	8	4	6	3	4	1	
93199 Overige sport (rest)	1	.	1	1	.	.	.	
93291 Jachthavens	1	.	1	1	.	.	.	

Bron: CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Cellen met te weinig waarnemingen of waar cijfers tot onthulling zouden kunnen leiden, worden door het CBS weergegeven met een punt ('.'). Daarnaast zijn de bedragen afgerond op miljoenen euro's.

** De regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Voorlopige cijfers.

*** De regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet afgesloten. Voorlopige cijfers.

**** De regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet opengesteld. Cijfers nog niet beschikbaar.

Tabel B4.2 Aantal aanvragen NOW-regelingen, stand van zaken tot en met 31 december 2021, totaal en uitgesplitst naar SBI-code* (in aantallen afgerond op vijftallen)

	NOW 1.0	NOW 2.0	NOW 3.1	NOW 3.2	NOW 3.3**	NOW 4.0**	NOW 5.0***	NOW 6.0****
Totaal sport	4.280	1.890	2.490	2.765	1.915	885	705	n.n.b.
85511 Zeil- en surfscholen	30	15	20	15	5	.	5	
85519 Overig sportonderwijs	535	160	190	260	110	60	45	
93111 Zwembaden	140	110	115	120	65	25	10	
93112 Sporthallen en -zalen	220	135	155	180	140	65	55	
93113 Sportvelden	25	10	20	20	15	10	5	
93119 Overige sportaccommodaties	340	190	260	255	200	65	120	
93121 Veldvoetbal	850	320	500	485	400	160	115	
93122 Veldsport in teams (geen voetbal)	120	35	85	75	70	15	10	
93123 Atletiek	5	5	5	5	5	5	.	
93124 Tennis	80	25	45	40	35	10	15	
93125 Paardensport en maneges	275	80	120	120	35	25	15	
93126 Wielersport	10	5	5	.	5	.	.	
93127 Auto- en motorsport	5	5	5	5	.	5	.	
93128 Wintersport	5	.	5	5	5	.	.	
93129 Overige buitensport	50	15	25	25	10	5	10	
9313 Fitnesscentra	675	355	400	525	395	210	125	
93141 Individuele zaalsport	45	15	5	25	25	5	5	
93142 Zaalsport in teamverband	5	.	5	5	.	.	.	
93143 Kracht- en vechtsport	30	15	20	20	15	10	5	
93144 Bowlen, kegelen, biljarten e.d.	20	20	25	25	25	5	10	
93145 Denksport	.	.	.	.	.	.	.	
93146 Sportscholen	435	195	235	310	190	110	65	
93149 Overige binnensport en omnisport	20	10	20	15	15	5	5	
93151 Zwem- en onderwatersport	10	5	5	10	5	.	.	
93152 Roei-, kano-, zeil- en surfsport	10	5	10	10	5	.	.	
93191 Beroepssportlieden	10	5	5	5	5	5	.	
93192 Hengelsport	.	.	.	.	.	.	.	
93193 Verzorgen van vistochten	10	5	5	10	5	.	.	
93194 Supportersverenigingen (sport)	.	.	.	.	.	.	.	
93195 Organisatie van sportevenementen	165	90	110	115	75	45	35	
93196 Sportkoepels en -adviesorganen	75	45	50	50	40	25	15	
93199 Overige sport (rest)	20	10	15	15	10	5	10	
93291 Jachthavens	45	10	20	15	5	.	5	

Bron: CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Cellen met te weinig waarnemingen of waar cijfers tot onthulling zouden kunnen leiden, worden door het CBS weergegeven met een punt ('.'). Daarnaast zijn de bedragen afgerond op miljoenen euro's.

** De regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Voorlopige cijfers.

*** De regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet afgesloten. Voorlopige cijfers.

**** De regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet opengesteld. Cijfers nog niet beschikbaar.

Bijlage 5. Gebruik TOGS en TVL naar SBI code

Tabel B5.1 Toekenningbedragen TOGS- en TVL-regelingen, stand van zaken tot en met 31 december 2021, totaal en uitgesplitst naar SBI-code* (in miljoenen euro's)

	TOGS**	TVL-1	TVL Q4 2020	TVL Q1 2021	TVL Q2 2021	TVL Q3 2021*	TVL Q4 2021**	TVL Q1 2022***
Totaal sport	65,8	23	34	88	69	17	12	n.n.b.
85511 Zeil- en surfscholen	0,4	.	.	.	1	.	.	
85519 Overig sportonderwijs	15,3	1	2	4	3	1	1	
93111 Zwembaden	1,0	1	1	7	2	.	.	
93112 Sporthallen en -zalen	1,7	2	3	11	5	1	1	
93113 Sportvelden	0,4	.	.	.	.	.	.	
93119 Overige sportaccommodaties	2,8	3	7	15	12	1	3	
93121 Veldvoetbal	7,4	3	5	9	14	3	1	
93122 Veldsport in teams (geen voetbal)	2,9	.	1	1	1	.	.	
93123 Atletiek	0,4	.	.	.	.	.	.	
93124 Tennis	3,4	.	.	1	1	.	.	
93125 Paardensport en maneges	3,8	1	1	2	2	1	.	
93126 Wielersport	0,2	.	.	.	.	.	.	
93127 Auto- en motorsport	0,3	.	.	.	.	.	.	
93128 Wintersport	0,1	.	.	.	.	.	.	
93129 Overige buitensport	1,3	.	.	1	.	.	.	
9313 Fitnesscentra	5,7	4	2	15	9	3	2	
93141 Individuele zaalsport	1,1	.	.	.	.	.	.	
93142 Zaalsport in teamverband	0,8	.	.	.	.	.	.	
93143 Kracht- en vechtsport	1,0	.	.	.	.	.	.	
93144 Bowlen, kegelen, biljarten e.d.	0,4	.	1	1	1	.	.	
93145 Denksport	0,1	.	.	.	.	.	.	
93146 Sportscholen	4,5	2	2	9	5	1	2	
93149 Overige binnensport en omnisport	0,5	.	.	.	.	.	.	
93151 Zwem- en onderwatersport	0,8	.	.	.	.	.	.	
93152 Roei-, kano-, zeil- en surfsport	0,6	.	.	.	.	.	.	
93191 Beroepssportlieden		.	.	.	.	.	.	
93192 Hengelsport	0,1	.	.	.	.	.	.	
93193 Verzorgen van vistochten	0,2	.	.	.	.	.	.	
93194 Supportersverenigingen (sport)		.	.	.	.	.	.	
93195 Organisatie van sportevenementen	2,3	4	4	7	8	3	1	
93196 Sportkoepels en -adviesorganen		.	1	1	1	.	.	
93199 Overige sport (rest)	0,4	.	1	1	1	.	.	
93291 Jachthavens	0,6	.	.	1	.	1	.	

Bron: RVO, 2020 en CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Cellen met te weinig waarnemingen of waar cijfers tot onthulling zouden kunnen leiden, worden door het CBS weergegeven met een punt ('.'). Daarnaast zijn de bedragen afgerond op miljoenen euro's.

** Voor de TOGS-regeling zijn ook aanvragen gedaan door bedrijven onder de SBI-codes 93 Sport en recreatie (2 miljoen euro) en 56.29 Kantines en contractcatering (3,2 miljoen euro). Deze aanvragen worden wel meegenomen in het totaal voor de sport, maar worden niet los weergegeven in de tabel. De SBI-codes waarvoor het bedrag ontbreekt kwamen niet in aanmerking voor de TOGS.

** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Dit zijn voorlopige cijfers.

*** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet afgesloten. Dit zijn voorlopige cijfers.

**** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet opengesteld voor aanvragen. De cijfers zijn nog niet beschikbaar.

Tabel B5.2 Aantal aanvragen TOGS- en TVL-regelingen, stand van zaken tot en met 31 december 2021, totaal en uitgesplitst naar SBI-code* (in aantallen afgerond op vijftallen)

	TOGS**	TVL-1	TVL Q4 2020	TVL Q1 2021	TVL Q2 2021	TVL Q3 2021*	TVL Q4 2021**	TVL Q1 2022***
Totaal sport	16.455	2.015	2.990	3.920	2.410	795	830	n.n.b.
85511 Zeil- en surfscholen	105	15	20	20	15	10	5	
85519 Overig sportonderwijs	3.813	240	325	645	280	115	130	
93111 Zwembaden	251	40	55	75	25	10	.	
93112 Sporthallen en -zalen	421	115	160	210	130	35	45	
93113 Sportvelden	98	20	25	20	10	.	5	
93119 Overige sportaccommodaties	694	185	300	310	250	55	120	
93121 Veldvoetbal	1.853	365	850	715	520	100	115	
93122 Veldsport in teams (geen voetbal)	737	50	110	90	65	10	15	
93123 Atletiek	111	5	5	5	.	.	.	
93124 Tennis	862	55	95	80	55	10	20	
93125 Paardensport en maneges	939	85	115	145	65	35	20	
93126 Wielersport	48	5	5	5	5	5	.	
93127 Auto- en motorsport	83	5	5	5	10	5	.	
93128 Wintersport	37	.	5	5	.	.	.	
93129 Overige buitensport	330	10	20	20	10	5	5	
9313 Fitnesscentra	1.431	310	270	625	410	155	135	
93141 Individuele zaalsport	286	5	5	15	10	5	.	
93142 Zaalsport in teamverband	200	5	10	10	5	.	.	
93143 Kracht- en vechtsport	238	15	20	25	15	10	5	
93144 Bowlen, kegelen, biljarten e.d.	92	25	35	40	35	10	15	
93145 Denksport	24	5	5	5	5	.	5	
93146 Sportscholen	1.119	200	235	510	250	100	110	
93149 Overige binnensport en omnisport	127	10	20	20	15	5	5	
93151 Zwem- en onderwatersport	201	.	10	10	.	.	.	
93152 Roei-, kano-, zeil- en surfsport	158	20	20	20	15	5	5	
93191 Beroepssportlieden		5	5	5	5	5	.	
93192 Hengelsport	15	.	5	5	5	.	.	
93193 Verzorgen van vistochten	40	10	15	20	20	.	.	
93194 Supportersverenigingen (sport)		.	5	5	5	.	5	
93195 Organisatie van sportevenementen	586	180	175	175	125	80	40	
93196 Sportkoepels en -adviesorganen		15	30	35	25	10	10	
93199 Overige sport (rest)	104	25	25	25	15	5	10	
93291 Jachthavens	153	5	15	20	10	5	5	

Bron: RVO, 2020 en CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Cellen met te weinig waarnemingen of waar cijfers tot onthulling zouden kunnen leiden, worden door het CBS weergegeven met een punt ('.'). Daarnaast zijn de bedragen afgerond op miljoenen euro's.

** Voor de TOGS-regeling zijn ook aanvragen gedaan door bedrijven onder de SBI-codes 93 Sport en recreatie (505 aanvragen) en 56.29 Kantines en contractcatering (794 aanvragen). Deze aanvragen worden wel meegenomen in het totaal voor de sport, maar worden niet los weergegeven in de tabel. De SBI-codes waarvoor het bedrag ontbreekt kwamen niet in aanmerking voor de TOGS.

** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Dit zijn voorlopige cijfers.

*** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet afgesloten. Dit zijn voorlopige cijfers.

**** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens nog niet opengesteld voor aanvragen. De cijfers zijn nog niet beschikbaar.

Bijlage 6. Gebruik Tozo naar SBI code

Tabel B6.1 Aantal aanvragen Tozo-regelingen, stand van zaken tot en met 31 december 2021, totaal en uitgesplitst naar SBI-code* (in aantallen afgerond op tientallen)

	Tozo-1 en/of Tozo-2	Tozo-3	Tozo-4**
Totaal sport	9.560	3.180	2.120
85511 Zeil- en surfscholen	90	30	20
85519 Overig sportonderwijs	7.040	2.280	1.500
93111 Zwembaden	10	10	.
93112 Sporthallen en -zalen	50	20	20
93113 Sportvelden	.	.	.
93119 Overige sportaccommodaties	140	80	60
93121 Veldvoetbal	.	.	.
93122 Veldsport in teams (geen voetbal)	.	.	.
93123 Atletiek	.	.	.
93124 Tennis	50	10	.
93125 Paardensport en maneges	350	110	70
93126 Wielersport	10	.	.
93127 Auto- en motorsport	20	10	.
93128 Wintersport	.	.	.
93129 Overige buitensport	50	10	10
9313 Fitnesscentra	440	180	140
93141 Individuele zaalsport	10	.	.
93142 Zaalsport in teamverband	.	.	.
93143 Kracht- en vechtsport	70	30	20
93144 Bowlen, kegelen, biljarten e.d.	10	10	10
93145 Denksport	10	.	.
93146 Sportscholen	550	200	120
93149 Overige binnensport en omnisport	20	10	10
93151 Zwem- en onderwatersport	20	10	10
93152 Roei-, kano-, zeil- en surfsport	20	10	.
93191 Beroepssportlieden	120	50	30
93192 Hengelsport	.	.	.
93193 Verzorgen van vistochten	30	20	10
93194 Supportersverenigingen (sport)	.	.	.
93195 Organisatie van sportevenementen	300	80	50
93196 Sportkoepels en -adviesorganen	40	10	10
93199 Overige sport (rest)	90	30	20
93291 Jachthavens	10	.	.

Bron: CBS(-registraties), 2020, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Cellen met te weinig waarnemingen of waar cijfers tot onthulling zouden kunnen leiden, worden door het CBS weergegeven met een punt ('.'). Daarnaast zijn de bedragen afgerond op miljoenen euro's.

** Deze regeling was ten tijde van de publicatie van de gegevens afgesloten, maar de registraties zijn nog niet compleet. Dit zijn voorlopige cijfers.

